İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOYKIRIM SUÇUNUN TAM OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA İŞLENMESİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

AHMET MENTEŞ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM İZZET KÜLÇÜR

İSTANBUL, 2025

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOYKIRIM SUÇUNUN TAM OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA İŞLENMESİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

AHMET MENTEŞ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM İZZET KÜLÇÜR
(TEZ DANIŞMANI)
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMET CELAL KUL
DR. ÖĞR. ÜYESİ UĞUR KAYNAKÇIOĞLU

İSTANBUL, 2025

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Ahmet Menteş

İmza:

ÖZ

SOYKIRIM SUÇUNUN TAM OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA İŞLENMESİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

Menteş, Ahmet
Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk Yüksek Lisans Programı
Öğrenci No.: 214027004
Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0009-0001-3945-7089
Ulusal Tez Merkezi Referans No.: 10720853

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Erdem İzzet Külçür
Temmuz 2025, 176 Sayfa

İşbu çalışmada, araştırmanın temel konusu olan bir kere etkinleştirildikten sonra insan müdahalesi bulunmadan hedef tanımlayan, hedef seçen ve angaje olabilen Tam Otonom Silah Sistemleri vasıtası ile soykırım suçunu işlenebilmesi muhtemeliyatı incelenmiştir. Bu çerçevede soykırım suçunun işlenebilmesi ihtimalinde de muhtemel uluslararası hukuk sorumlulukları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otonom Silah Sistemleri, Soykırım Suçu, Uluslararası Hukuk Sorumluluğu.

ABSTRACT

COMMITTING THE CRIME OF GENOCIDE THROUGH FULLY AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS AND THEIR RESPONSIBILITIES IN INTERNATIONAL LAW

Menteş, Ahmet

LL.M. in International and Comparative Law

Student ID: 214027004

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0009-0001-3945-7089
National Thesis Center Reference No.: 10720853

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Erdem İzzet Külçür

July 2025, 176 Pages

Hereby in this study, the possibility of committing the crime of genocide through Fully Autonomous Weapon Systems, which, once activated, could identify, select and engage targets without human intervention, that is the main subject of this research, has been examined. In this framework, the potential international legal responsibilities in the probability of the commission of the crime of genocide have been discussed.

Keywords: Autonomous Weapon Systems, the Crime of Genocide, International Law Responsibility.

İTHAF

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Kıbrıslı Türklerin direnişini başlatan toplum liderimiz Dr. Fazıl Küçük'ün, Türk Mukavemet Teşkilatı üyesi rahmetli dedem Ahmet Menteş'in aziz hatıralarına; Türkiye Cumhuriyeti'ne, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ve biz Kıbrıslı Türklere ithaf olunur.

TEŞEKKÜR

İşbu Tez'in danışmanı olan, çok kıymetli meslek büyüğüm, beni her daim cesaretlendiren, destekleyen, zor zamanımda yanımda olan sayın Dr. Erdem İzzet Külçür hocama en içten teşekkür, sevgi ve saygılarımı iletmeyi borç bilirim. Kendisinden çok şey öğrendim. Bu Tez, Erdem İzzet Külçür olmasa var olamazdı.

Hayatıma hızır gibi yetişen, yanında her daim huzur bulduğum Doç. Dr. Ömer Faruk Erol'a; güzel insanlığı, sağlam kalbi, benimle her daim dirsek temasında ve yanımda oluşu ile Dr. Mustafa Erçakıca'ya; komutanlarıma, silah arkadaşlarıma ve Türkiye Cumhuriyeti diplomatları çok değerli kardeşlerime; 7/24 maddi ve manevi yanımda olan aile üyelerim Selçuk Çetinkaya, Oğuz Tuncer ve Enver Timur Gürzap'a; bütün ömrümü omuz omuza geçireceğim kardeşim Av. Dr. Doğan Baran Mengüş'e; kıymetli kardeşim Arş. Gör. Eren Başeren'e; hayatımı değiştiren sayın Gürsel Dönmez'e; ve Mükremin İnce'ye en kalbi teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Nihayet, emeklerimi, bilgimi ve fikirlerimi sömürüp akademik prim yapan, bu sayede de esasında beni tutkularıma daha da çok sarılmaya ve Uluslararası Hukuk'a dair daha da çok çalışmaya sevk eden kişiye de teşekkür etmeden geçemeyeceğim.

Varlık sebeplerim, hayattaki her şeyimi borçlu olduğum annem Yasemin Menteş'e, babam Yunus Menteş'e ve ağabeyim Ümit Menteş'e hayatımın her milisaniyesinde yanımda oldukları için minnettarım. Bütün sorularımın cevabı sizlersiniz.

Ahmet Menteş

İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
İTHAF ..... **vi**
TEŞEKKÜR ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
BÖLÜM I GİRİŞ **1**
BÖLÜM II OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ VE HUKUKİ ALTYAPISI **1**
2.1. Otonom Silah Sistemlerinin Gelişimi 4
2.2. Otonom Silah Sistemlerinin Yeknesak Tanımı Sorunu 7
2.3. Otonom Silah Sistemlerinde Otonomi ve İnsan Faktörü 9
2.3.1. İç Hukuk 10
2.3.2. Uluslararası Hukuk Belgeleri 12
2.3.3. Bireysel ve Kurumsal Uzman Görüşleri 16
2.4. Yeni Silahların Geliştirilmesinin Hukuki Altyapısı 24
2.5. Otonom Silah Sistemlerinin Silahlı Çatışma Hukukunun Temel İlkeleri ile Uyumu 29
2.5.1. Ayrım Gözetme İlkesi 33
2.5.2. Orantılılık İlkesi 37
2.5.3. Askeri Gereklilik İlkesi 38
2.5.4. Gereksiz Acıya Sebep Olmama İlkesi 40
2.5.5. Özen Yükümlülüğü 40
2.5.6. Hukuki Yükümlülük 41
2.6. Değerlendirme 45
BÖLÜM III SOYKIRIM SUÇU **53**
3.1. Genel Bilgi 53
3.2. Uluslararası Hukukta Soykırım Suçunun Tanımı 55
3.3. Soykırım Suçunun Unsurları 62
3.3.1. Maddi Unsur (Actus Reus) 62

3.3.2. Manevi Unsur (Mens Rea) 69
3.3.2.1. Genel Olarak 80
3.3.2.2. Kast 83
3.3.2.2.1. Özel Kast 84
3.3.2.2.2. Doğrudan Kast 84
3.3.2.2.3. İkinci Derece Doğrudan Kast 85
3.3.2.2.4. Olası Kast 86
3.3.2.3. Taksir 87
3.3.2.3.1. Bilinçli Taksir 87
3.3.2.3.2. Basit Taksir 88
3.4. Değerlendirme 89
BÖLÜM IV SOYKIRIM SUÇUNUN TAM OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA İŞLENMESİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU 92
4.1. Genel Olarak 92
4.2. Otonom Silah Sistemlerinin Kullanılmasından Doğabilecek Sorumluluk 97
4.2.1. Devletin Sorumluluğu 97
4.2.2. Bireysel Cezai Sorumluluk 108
4.2.2.1. Otonom Silah Üretici Sorumluluğu 116
4.2.2.2. Yazılımcı Sorumluluğu 118
4.2.2.3. Amir Sorumluluğu 123
4.2.2.4. Operatör Sorumluluğu 130
4.3. Yapay Zeka Sorumluluğu 133
BÖLÜM V SONUÇ 137
REFERANSLAR 153
EKLER 172
EK A Ölümcül Otonom Silah Sistemlerine (LAWS) Dair Hükümet Uzmanları Grubu 172
ÖZGEÇMİŞ 176

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Anglo Sakson Hukuku ve Kıta Avrupası Hukuku Çerçevesinde Kast Dereceleri 81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CCW	10/10/1980 tarihli Aşırı Yaralayıcı veya Ayrım Gözetmeyen Etkilere Sahip Olabileceği Kabul Edilebilecek Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Sözleşme / September 10, 1980 dated Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects
EYUCM	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
m.	Madde
GGE	Hükümet Uzmanları Grubu/ Group of Governmental Experts
IAI	İsrail Havacılık ve Uzay Sanayii
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
LAWS	Ölümcül Otonom Silah Sistemleri/ Lethal Autonomous Weapon Systems
OSS	Otonom Silah Sistemleri
par.	Paragraf
RUCM	Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
SİHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TOSS	Tam Otonom Silah Sistemleri
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
vd.	Ve devamı
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YZ	Yapay Zeka

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanın var olduğu her yerde savaşsız, silahlı çatışmasız ya da daha temelde 'çatışmanın' olmadığı bir dünya istenci, mantıksal düzlemde tutarlı bir teori çerçevesinde olacak akademik aks üzerine oturtularak açıklanabilmesi pek tabi mümkündür. Buna rağmen hakikat ve olgular böyle bir istencin yerinde olmadığını göstermektedir. Zira, savaş çalışmaları, silahlı çatışma hukuku, savaş hukuku vb. disiplinlerin yapıtları genellikle insanlık tarihinin savaşların tarihi olduğuna dair yaygın inancın bulunduğu ifadeleri ile başlar.

Yılmaz eserinin "*Neden Savaş?*" [1] bölümünde "*biyolojik iddialar, psikolojik iddialar, sosyolojik iddialar, mahrumiyet teorisi ve sistemsel yaklaşım*" altyapıları ile savaşın sebeplerini irdelemiştir. Çalışmamızın çekirdek noktasını aşması dolayısıyla burada detaya girilmeyecek olsa da, belirtilmesi elzem olduğu kanaatindeyiz. Zira, her ne sebeple olursa olsun, insanın var olduğu yerde insanın kurumsallaşmış yapıtlarının var olacağı, bu yapıtların da birbirileri ile çatışmalarının kaçınılmaz olacağı önermesi temel alınmaktadır. Nihayet, çatışmanın kaçınılmaz olduğu temel alınmış; insanlık, tarihi birikiminden damıttığı deneyimleriyle savaş ve çatışmaların da regüle edilmesi gerekliliği kanaatine varmıştır. 19. Yüzyılın ortalarında öncelikle savaş yöntem ve metodlarının kısıtlanmasına yönelik çalışmalar ve düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu yönelimin tetikleyicilerinin başında Solferino Savaşı'nı deneyimleyen Jean Henry Dunant'ın fikirleri gelmektedir. Deneyimlerini ve fikirlerini "Solferino Hatıraları"[2] adlı eserinde yazan Dunant, bu minvalde 1863 yılında Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ni kendisi ve Gustave Moynier öncülüğünde Cenevre'de kurmuştur. Müteakip süreçteki yarım yüzyılda, bu çalışmalar, o döneme göre uluslararası nitelikte konferanslar bünyesinde görüşmelere dönüşmüş ve 1899 ve 1907 tarihli La Hague düzenlemeleri olarak hayata gözlerini açmıştır. 1899 tarihli Konvansiyonlar, savaş yasaları ve geleneklerinin o güne kadarki en geniş katılıma sahip "Uluslararası Barış Konferası" bünyesinde toplanılıp bir metne bağlanması;

[1] Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Dora Basım Yayın, 2. Basım, Ekim 2013, 7-55.
[2] Henry Dunant, *A Memory of Solferino*, 1986.

çalışmamız açısından *stricto sensu* savaşın yöntem ve metodlarının sınırsız olmadığını düzenlemesi[3] açısından önem arz etmektedir. Boğucu gazların[4] ve genişleyen mermilerin[5] kullanımının yasaklanması Hague Deklarasyonları ile gerçekleşmiştir. Buna müteakip, 1907 tarihinde, yine, "Uluslararası Barış Konferansı" bünyesinde toplanan devletler bu düzenlemelerle kara savaşlarının yanında "deniz ve hava savaşları"na dair[6] düzenlemeler de kabul etmiştir. Dar açıdan konumuza değinen "Balonlardan Mermi ve Patlayıcı Atılmasının Yasaklanması Deklarasyonu"[7], ve "Savaş Zamanında Deniz Kuvvetleri Tarafından Bombardımanına Dair Konvansiyon"[8] başlığıyla ise birinci maddesinde *"savunmasız [ve sivil nitelikli] liman, kasaba, köy, müştemilat ve binaların bombalanmasını"*[9] yasaklayan düzenlemeler kabul edilmiştir.

1914-1918 yılları arasında vuku bulan 1. Dünya Savaşı, ve savaşın sonuçları bu düzenlemeler için dönüm noktası olmuş, esas kırılma ise 1939-1945 arasında gerçekleşen 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında yaşanmıştır. Bu iki savaşın yıkımı o kadar büyük olmuştur ki savaşların acılarının azaltılması, sivillerin savaşlarda öldürülmelerinin önüne geçilmesi, savaş yöntem ve metodlarının en geniş kapsayıcılığı olacak sözleşmelerle yasaklanması ihtiyacı doğmuştur. Bundan dolayı da 1949 tarihli dört adet Cenevre Konvansiyonu ile bu Konvansiyonlara Ek 1977 tarihli iki adet Protokol; 1899 ve 1907 tarihli düzenlemelerden sonra, silahlı çatışma hukukunun ikinci dönem ana omurgalarını oluşturmuştur.

---

[3] International Committee of the Red Cross, *Treaties, States Parties and Commentaries*, ICRC, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/treaties-and-states-parties.Erişim tarihi: 5/2025

[4] *Hague Declaration (IV,2) concerning Asphyxiating Gases*, July 29, 1899, ICRC International Humanitarian Law Database, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-2-1899?activeTab=default, Erişim tarihi: 5/2025

[5] *Hague Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets*, adopted July 29, 1899, ICRC International Humanitarian Law Database, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-3-1899?activeTab=default, Erişim tarihi: 5/2025

[6] *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land*, October 18, 1907, entered into force January 26, 1910, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907?activeTab=default Erişim tarihi: 5/2025

[7] *Hague Declaration XIV concerning the Prohibition of the Discharge of Projectiles and Explosives from Balloons*, July 29, 1907, International Humanitarian Law Database, ICRC. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-xiv-1907?activeTab=default Erişim tarihi: 5/2025

[8] *Convention (IX) Relative to Certain Restrictions with Regard to the Exercise of the Right of Capture in Naval War*, art. 1, October 18, 1907, ICRC International Humanitarian Law Database (*Convention IX – Bombardment by Naval Forces*) https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ix-1907?activeTab=default Erişim tarihi: 5/2025

[9] Hague IX Convention, Article 1

21. yüzyılın ilk çeyreğindeki savaşlar ise yalnızca kara, deniz, hava ve uzay sahalarında değil, beşinci boyut olarak adlandırılan siber sahada da devam etmektedir. Devletlerin hala daha uluslararası hukukun asli aktörleri olmaları hasebiyle bu regüle edilme ihtiyacı, en temelde, devletlerin ortaya çıkan sorunlar üzerinde aldıkları veya almadıkları eylemler, hareket ve tutumlar veya bildirdikleri görüşler vb. aksiyonlarla şekillenmektedir. Uluslararası hukukun tali aktörleri olan uluslararası örgütler ise bu konularda bir bakıma vasıta görevi görmekte; kural temelli olsun veya olmasın, amaç ve faaliyet konuları örtüştüğü ölçüde, bünyesinde toplanan devletlere konuların görüşülüp tartışılmasına dair bir platform sunmaktadır. Bunun haricinde araştırma enstitüleri, üniversiteler ve düşünce kuruluşları bünyesindeki akademisyenler, uzmanlar ve profesyonellerce oluşturulan ve konular üzerinde görüş bildiren metinler de yayımlanabilmektedir. Zira, sosyal bilimlerin kompleksliği göz önünde bulundurulduğunda her bir görüşün mevcut sorun ve sorunsal üzerinde muhtemel çıktıları olabilme ihtimali kabul edilebilmektedir.

Bu minvalde de işbu çalışma, geleceği tahmin edip bugünü anlamak, gelecekte ortaya çıkması muhtemel problemleri şu andan tartışmak ve gelecekte vukuu bulması ihtimal dahilinde olan sorunlara ön alıcı bir yaklaşımla ele alma gayesi de gütmekte; Türk doktrinine mütevazı bir katkı sunma amacı da taşımaktadır.

Birinci bölümde otonom silah sistemlerinin muhtevası belirlenmiş ve otonomi tanımı yapılıp tartışılmıştır. Silahların kuvvet kullanma vasıtaları olmaları hasebiyle silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri belirtilip otonom silah sistemlerinin kullanılması ile ortaya çıkabilecek hukuki hususlar tartışılmıştır

İkinci bölümde soykırım suçu incelenmiş, soykırım suçundan ne anlaşılması gerektiği ve hangi şartların oluşması durumunda soykırım suçunun işlenmiş olacağı tartışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise tam otonom silah sistemleri aracılığıyla soykırım suçunun işlenebilme ihtimali tartışılmış, bireysel cezai sorumluluk ve devlet sorumluluğu temelinde muhtemel hukuki sorumluluklar irdelenmiştir. Yapılan genel analizle birlikte bazı önerilerde bulunulup çalışma nihayete erdirilmiştir.

BÖLÜM II

OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ VE HUKUKİ ALTYAPISI

2.1. Otonom Silah Sistemlerinin Gelişimi

Avcı toplayıcı dönemde yaşamı devam ettirebilmek ve hayatta kalmak için üretilen av aletlerinden son derece gelişmiş silah sistemlerine geçiş, hem ihtiyaç hasıl oldukça ve hem de teknolojik gelişim ve ilerlemenin sonucunda insanoğlu ile birlikte evrimleşmiştir. Günümüzde teknolojinin insan hayatının her alanına temerküz ve sirayet ettiği, akıllı cihazların deyim yerindeyse insanların adeta bir uzvu haline geldiği bir dönemden geçilmektedir. Teknolojinin ilerleme hızı ve ivmesi dolayısıyla gelişen kuantum teknolojisiyle başlamakta olan süreç "kuantik çağ"[10] olarak adlandırılmaktadır.

Önceleri avcılık ve toplayıcılık için üretilen ilkel aletler, insanlar arasındaki ihtilaflarda avantaj vasıtası olarak kullanılmaya başlanmış; ilkel kabile ve topluluklardan sınırları belirli ilkel nitelikte yönetimlerin oluşması sonrası günümüz dünya sisteminin güncel atası olarak kabul edilen 1648 Vestfalya Anlaşması ile modern nitelikte devletleşmeye, buradan da 1789 Fransız İhtilali ile ulus-devlet modelinin ortaya çıkmasına ve günümüze gelen süreçte sayısız savaşın ve sistemik değişimin yaşanması ile devletler, düşman olarak addeddikleri devletler nezdinde stratejik avantaj ve üstünlük sağlamak için silahların geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Tüm bu zaman diliminde hem savaşlar ve hem de silahlar gelişip dönüşmüştür.

Tarih boyunca savaşın bir hak olarak görülüp meşru bir zemine oturtulmasından Versay Andlaşması'nın 1920 tarihinde kabul edilip Milletler Cemiyeti'ni kurması ve Milletler Cemiyeti Şartı bünyesinde savaşların ilk defa kısmi nitelikte de olsa sınırlandırılmasına, sonrasında ise 1945 yılında kurulan ve Milletler Cemiyeti'nin selefi olan Birleşmiş Milletler dolayısıyla kabul edilen Birleşmiş Milletler Şartı ile

[10] Gürsel Dönmez, *Kozmik Mesele, Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş*. Ötüken Neşriyat, Mart 2024, 370

kuvvet kullanmanın yasaklanması olmak üzere 20. yüzyılda insanlık köklü bir sistemik değişim yaşamıştır. Savaşlar, çarpışan devletlerin bünyesindeki tüm toplumunu ve yeteneklerini mobilize ettiği topyekün savaşlardan silahlı kuvvet geçmişi olan personellerin istihdam edildiği özel askeri ve güvenlik şirketlerinin kuruluşları ve kiralanmalarına doğru bir evrim geçirmiştir. Bu süreç, adeta bir ters piramit gibi, savaşların neredeyse tüm dünyanın katılması ile cereyan etmesinden bölgesel savaşlara dönüşümüne, bölgesel gerginlikler sonrasında da lokalize olmalarına doğru gidiş yaşanmıştır. Bu evrim yalnızca savaşlarda değil, silahlar özelinde de görülmüştür. Bu minvalde, ağızdan doldurmalı tüfekler ve ateşlenmesi ile gülle sevk eden toplardan kitle imha silahlarının geliştirilmesi ve yayılmasına, oradan hassas vuruş yetenekli mühimmatlarla mücehhez insansız hava araçlarına; ve nihayet, kompleks yazılımla çalışan anti-personel ve zırh delici harp başlıkları[11] ile donatılmış ve 'kamikaze dronu' olarak adlandırılan gezici mühimmat'a (*loitering munition*) doğru gelişim yaşanmıştır. *Solis* eserinde *"gelecek uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda otonom silahların önemli etkisi olacaktır*"[12] tespitinde bulunmakta; raporunda ise *ICRC*, "*özellikle küçük SİHA ve gezici mühimmatlar olmak üzere giderek daha otonom modlara veya işlevlere sahip silah sistemlerinin konuşlandırılması çağdaş çatışmaların bir gerçeği*"[13] olarak karşımıza çıktığı tespitini yapmaktadır. *Bode & Huelss*'e göre ise "*giderek artan sayıda otomatik ve otonom özelliklere sahip silah sistemleri, geleceğin savaşlarının oyun değiştirici teknolojileri olarak ortaya çık[maktadır]*".[14]

Krishnan eserinde 2009 tarihine kadar gelişimi belirtmek adına özet niteliğindeki "Askeri Robot Zaman Çizelgesi"[15] 1980 tarihinde USS Coral Sea [Uçak Gemisi] üzerine Phalanx Kısa Menzilli Silah Sistemi *(Close-In Weapons System-CIWS)*

[11] "KARGU İHA Zırh Delici Harp Başlığıyla Hedefi Tam Isabetle Vurdu," n.d., https://www.aa.com.tr/tr/savunma-sanayisi/kargu-iha-zirh-delici-harp-basligiyla-hedefi-tam-isabetle-vurdu/3346139. Erişim tarihi: 5/2025

[12] Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 535.

[13] International Committee of the Red Cross, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts: Building a Culture of Compliance for IHL to Protect Humanity in Today's and Future Conflicts*, ICRC, [PDF], https://shop.icrc.org/international-humanitarian-law-and-the-challenges-of-contemporary-armed-conflicts-building-a-culture-of-compliance-for-ihl-to-protect-humanity-in-today-s-and-future-conflicts-pdf-en.html, 60

[14] Ingvild Bode and Hendrik Huelss, *Autonomous Weapon Systems and International Norms*, McGill-Queen's University Press, 2022, 3

[15] Armin Krishnan, *Killer Robots, Legality and Ethicality of Autonomous Weapons*, Ashgate Publishing, 2009, 169.

olarak adlandırılan robotik hava savunma silahının konuşlandırılması ile başlatmaktadır. Geleceğe dair ifadeler de içeren işbu çizelgede, ABD Savunma Bakanlığı'nın 2030 yılı tahmini "*akıllı yargılarda bulunabilen bilgisayarların geliştirilmesi*", ve DARPA'nın 2030 tahmini ise "*insan-seviyesinde YZ'nin geliştirilmesi*" yönündedir. 2040 yılına gelindiğinde olacak olanın tahmininin ise endişe verici olabilme ihtimali bulunmakta: "*Teknolojik Tekillik – teknolojik gelişimin bir YZ'nin üstel hızlanmasını tetikle[mesi]*".[16] Endişe verici olmasının gerekçesi, tekillik kavramının kendisinde yatmaktadır. Zira *"[t]ekillik, yapay zekânın insan zekâsını aşarak, kendi kendini geliştirebilen, öğrenebilen ve özerk bir bilinç formuna dönüştürmesi durumudur".*[17] İşbu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihinde halen böyle bir gelişmeden söz edilememektedir. Geleceğin ne göstereceği ise merak konusudur.

Yapay zeka kelimesi ilk olarak 1956 yılında, ilk toplantısı John McCarthy tafaından organize edilen "Darthmouth Yapay Zeka Üzerine Yaz Araştırma Projesi" muhtevasında zikredilmiştir.[18] Yapay Zeka 1950'li yıllarda ifade ettiği anlam ve karşılığı burada araştırılmayacaktır. Günümüzde *"[y]apay zekâ, en temel tanımıyla insan zekâsını taklit etmeye çalışan makineler veya bilgisayar sistemlerinin temel yeteneği"*[19] olarak tanımlanabilir. Benzer bir tanım ABD Savunma Bakanlığı tarafından "*[m]akinelerin, normalde insan zekası gerektiren görevleri yerine getirme yeteneği*"[20] olarak yapılmaktadır. Tanımın devamında dijital veya otonom fiziksel sistemlerin arkasındaki akıllı yazılım temelleri üzerine bina edilerek bazı fonksiyonel özellikleri tanımlanmıştır. Bunlar "*örüntü tanıma, deneyimlerden öğrenme, sonuç çıkarma, tahminlerde bulunma, harekete geçme ve daha fazlası*".[21]

---

[16] Ibid, 169.
[17] Özgür Taburoğlu, *Yapay Zekâ 101: Turing Testinden Sinir Ağlarına, Siborglardan Transhümanizme, Metaverse'den Ekonomiye, Yapay Zekâ Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey* (İstanbul: Say Yayınları, 2025), 13.
[18]Dartmouth College, "Artificial Intelligence: 'AI' Coined at Dartmouth, https://shorturl.at/WfByy , Erişim tarihi: 5/2025
[19] Taburoğlu, *Yapay Zekâ 101*, 11
[20]Department of Defense, *2020 DoD Artificial Intelligence Training and Education Strategy and Infographic*, September 2020, submitted under Section 256, NDAA FY2020, Joint AI Center and DoD CIO, https://shorturl.at/ps2Xd, 49, Erişim tarihi: 5/2025
[21] Ibid, 49

Yapay Zeka'nın askeri temelde kullanımı, *inter alia,* iki temel alanda öne çıkmaktadır. Birincisi[22], askeri makinelerin -ve konumuz özelinde silahların- insandan bağımsızlaşma-otonomi seviyesinin artması, ve dolayısıyla 'otonom silah sistemi' olmaları; ikincisi[23] ise, karar alıcının, askeri planlama ve angajman kararı alma sürecine destek sunma fonksiyonunu icra etmesidir. Buna Yapay Zeka Karar-Destek Sistemi[24] *(AI-Decision-Support System AI-DDS)* denmektedir. Örneğin Palantir Artificial Intelligence Platform *(Palantir AIP)*[25], ICRC Blog'unda[26] dahi adı öne çıkan kuruluşlardandır. İlgili Blog'da ICRC, "savunma amaçlı YZ-tabanlı karar platformları geliştiren şirketler[den]" bahisle karar destek sistemini:

> Bu tür Yapay Zeka karar destek sistemleri *(AI-DSS)*, verileri görüntülemek, sentezlemek ve/veya analiz etmek ve bazı durumlarda savaşta insan karar alma süreçlerine yardımcı olmak için önerilerde bulunmak - hatta tahminlerde bulunmak - için YZ yazılımını kullanan bilgisayarlı araçlardır.[27]

şeklinde tanımlamaktadır. YZ'nin söz konusu askeri kullanım fonksiyonunda karar verici mercinin karar sürecine destek hizmeti sunduğu anlaşılmaktadır. Konumuz açısından Otonom Silah Sistemleri (OSS) önemi haiz olduğundan dolayı bu ikinci fonksiyona dair yalnızca bu açıklama yapılmakla yetinilecektir. Çalışmanın ana konusu olan OSS'ler ise bu bölümün 2.2., 2.3. ve 2.4'üncü başlıklarında[28] detaylıca incelenecektir.

2.2. Otonom Silah Sistemlerinin Yeknesak Tanımı Sorunu

Kanımızca OSS'lerin bir tanımının var olmasından da önce, ve öncelikle, sorgulanması gerektiğini düşündüğümüz husus OSS'lerin hukuken yeknesak bir tanımlamasının yapılmasına gerek olup olmadığıdır. Örneğin terörizmin korku-panik yaratma, şiddet vasıtası ile gerçekleştirilme, politik amaçlar çerçevesinde işlenme gibi ortak unsurları bulunuyor olsa da, terörizmin tanımlanması her devletin kendi

[22] *ICRC Challenges Report* (2024), 60-3
[23] Ibid, 64-6
[24] Ibid, 64
[25] Palantir Technologies, *Artificial Intelligence Platform (AIP),* https://www.palantir.com/platforms/aip/, Erişim tarihi: 5/2025
[26] *Algorithms of War: Use of Artificial Intelligence in Decision-Making in Armed Conflict*, ICRC Law & Policy Blog, October 24, 2023, https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/10/24/algorithms-of-war-use-of-artificial-intelligence-decision-making-armed-conflict/, Erişim tarihi: 5/2025
[27] Ibid, 5/2025
[28] İşbu çalışma içerisinde sırasıyla sayfa 7, sayfa 9 ve sayfa 24

tehdit ve tehlike algılamasına göre değişiklik göstermektedir. Bunun doğal nihai sonucu olarak ise aktör sayısı kadar terörizm tanımı sayısı bulunuyor olmasıdır.

Bu minvalde, uluslararası hukukta terörizmin kendisinin tanımlanmasından ziyade 'terör suçları' olarak adlandırılan nosyonların tanımlanması yapılmıştır. Bu sayede bu her bir devletin kendi terör tanımının bulunması realitesi kabul edilmiş olup ortak kötü olarak nitelenebilecek 'terör suçları' tanımlanmıştır. Varşova'da imzalanan 16/5/2005 tarihli Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 1. maddesi "*Bu Sözleşmenin amaçları açısından, "terör suçu" Ek'te sıralanan andlaşmalardan birinin kapsamına giren ve bu andlaşmalarda tanımlanan suçlar anlamına gelir*"[29] düzenlemesi ile terör suçlarına atıf yapmaktadır. 2005 tarihli işbu Sözleşme'nin Ek'i incelendiğinde 1970 ile 1999 tarihleri arasında düzenlenmiş olan 8 tanesi sözleşme ve 2 tanesi de protokol olmak üzere 10 ayrı uluslararası belgeye[30] atıf yapıldığı görülmektedir. Yani terörizmin uluslararası konsensüsle tanımlanması yerine, belirtilmiş olan fiilerin terör suçları olması üzerine uzlaşı sağlanmıştır. Ancak belirtilmelidir ki işbu Sözleşme Avrupa Konseyi *(Council of Europe)* özelinde ve bölgesel nitelikte bir sözleşme olup, sözleşme üzerinde varılan uzlaşı da Avrupa Konseyi üye devletleri ile sınırlı olmaktadır.

Buradan hareketle örneklenmesi gerekirse; *Taddeo & Blanchardx* Çin, Kanada, Fransa, Almanya, ICRC, İsrail, NATO, Norveç, İsviçre, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD Savunma Bakanlığı olmak üzere 12 aktörün (Tam) Otonom Silah Sistemleri tanımlarını ele alarak analiz etmiş ve incelemiştir.[31] Analizin sonucunda görülmektedir ki (T)OSS'ların tanımlanmalarında benzer unsurlar bulunuyor olsa da her bir aktörün (T)OSS'lar için kendi tanımlaması mevcut olmakta; dar-geniş

[29] *Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi,* Varşova, 16 Mayıs 2005, T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi çevirisi, Nisan 13, 2011
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2812020090410196_TUR.pdf

[30] Bunlar: "Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesi Sözleşmesi; Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi; Diplomatik Personel de Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi; Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme; Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme; Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Yasadışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol; Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi; Kıta Sahanlığı Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü; Terörist Bombalamalarının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi; Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi.

[31]Mariarosaria Taddeo and Alexander Blanchard, "A Comparative Analysis of the Definitions of Autonomous Weapons Systems," *Science and Engineering Ethics* 28, no. 5 (August 23, 2022): 37, https://doi.org/10.1007/s11948-022-00392-3. 6-8

tanımlama baremlerini ise aktörler kendi anlayışlarına göre belirlemektedir. Örneğin Fransa öncelikle bu sistemlerin gelecek sistemleri olduklarını ve halihazırda var olmadıklarını belirtmekte, bu sistemleri *"insan denetiminin tamamen yokluğu"* ve bunun ise *"askeri komuta zinciriyle hiçbir bağın(iletişim veya kontrol) olmaması"* olarak tanımlamaktadır.[32] Çin, 'ölümcüllük', 'otonomi', 'görevi sonlandırma imkansızlığı', 'ayrım gözetmeyen etki', ve çevre etkileşimi dolayısıyla 'evrim geçirme' olarak beş faktörle bu sistemleri tanımlarken[33], İsviçre *"[ö]zellikle hedefleme döngüsü olmak üzere, kuvvet kullanımında bir insanın kısmen veya tamamen yerini alarak silahlı çatışma hukuku tarafından yönetilen (govern) görevleri yerine getirebilen silah sistemleri"*[34] olarak bütüncül bir yaklaşımla tanımlama yapılmaktadır. Sonuç olarak, yazarların analizleri nihayetinde belirlemiş oldukları üzere *"[o]tonomi, tüm OSS tanımlarının merkezi bir unsuru"*[35] olarak tespit edilmiştir. Otonomi kavramının (T)OSS'ların tanımlarında merkez unsur olarak belirlenmiş olması, otonomi kavramından ne anlaşılması gerektiğinin belirlenmesini gerektirecektir. Otonomi ile OSS'lerin tanımına dair literatür ve tartışma ise bir sonraki başlık olan "Otonom Silah Sistemlerinde Otonomi ve İnsan Faktörü" içerisinde ve otonomi çerçevesinde incelenecektir.

2.3. Otonom Silah Sistemlerinde Otonomi ve İnsan Faktörü

Çalışmamızın bu aşamasında amacımız öncelikle otonominin tanımlanmasıdır. Bu tanımlama yapılırken "İç Hukuk" başlığı ile Türk Hukuku'na, "Uluslararası Hukuk Belgeleri" başlığı ile uluslararası hukuk çerçevesinde düzenleme bulan belgelere; ve nihayet "Bireysel ve Kurumsal Uzman Görüşleri" ile akademisyenler ile muhtelif kuruluşların uzman görüşlerine değinilecektir.

Otonomi tanımlarken, yeri geldiğinde otomatik ve otonom tanımlarının birbirlerinden farklarının belirtilmesi ile çalışma kapsamında otonomiden ne anladığımızı pirüpak şekilde belirginleşecek; bununla birlikte, çerçevesi çizilen otonomi nosyonu içerisinde insanın faktörünün yeri, karar döngüsüne dahil olduğu aşamaları ve nihayet insanın döngü dışında olduğu evreye ulaşılacaktır. OSS'lerin

[32] Ibid, 6
[33] Ibid, 6
[34] Ibid, 7
[35] Ibid, 11

angajman kararının nasıl bir sürecin nihayetinde aldıklarının otonomi nosyonu açıklaması ile beraber belirginleştirilecektir. "Otonomi" kelimesinin Türk Dil Kurumu Sözlük karşılığı "özerklik" olarak karşımıza çıkmakta.[36]

Örneğin *Boulanin & Verbruggen* otonomiyi *"[b]ir sistemin, sensörlerinin ve bilgisayar programlamasının çevreyle etkileşimini kullanarak, insan müdahalesi olmadan bir görevi veya görevleri yerine getirme yeteneği"*[37] tanımlamakta, belirlenen vazifelerin ifasında sisteme, *inter alia*, insanın dahil olmaması temel alınmaktadır. İnsanın dahil olmayıp otonomi/özerklik verilen kısım ise "kritik fonksiyonlar" kavramı ile açıklanmaktadır. Özerklik verilen kısım olan kritik fonksiyonlar kavramına 2.3.3'üncü başlıkta[38] değinilecektir.

2.3.1. İç Hukuk

Uluslararası hukuk metinlerinin aksine, mevzuatımızda silah kavramının tanımı açıkça düzenlenmiştir. TDK'ya göre silah "[s]avunmak veya saldırı amacıyla kullanılan araç"[39] olarak tanımlanmıştır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu[40] m. 6/1-f bakımından silah deyimi'nden ise:

> 1. ateşli silahlar;
> 2. patlayıcı maddeler;
> 3. saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici alet;
> 4. Saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler;
> 5. Yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler

anlaşılmaktadır. Bununla birlikte "6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun"[41] ile daha spesifik nitelikte tanıma gidilmiştir. 6136 sayılı Kanun'un 1. maddesi incelendiğinde belirli tip silahların, bıçak ve kama gibi kesici-

[36] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=otonomi, Erişim tarihi: 5/2025
[37] Vincent Boulanin and Maaike Verbruggen, *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems* (Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, November 2017), https://www.sipri.org/publications/2017/policy-reports/mapping-development-autonomy-weapon-systems. 123
[38] İşbu çalışma içerisinde sayfa 16.
[39] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=silah. Erişim tarihi: 5/2025
[40] 26.9.2004 Kabul tarihli, 12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.
[41] 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun

delici aletlerin *"memlekete sokulması, yapılması, satılması, satınalınması, taşınması veya bulundurulması"*[42] hakkındaki hükümlerin düzenlendiği tespit edilmekte, otonom silah sistemleri bu madde hükmü dışında kalmaktadır. İlgili Kanun'un 3. maddesi ise konumuza değindiği kanaatinde olduğumuz *"[m]emleket içinde ateşli silahlarla mermilerinin yapılması, Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkındaki (....) 3763 sayılı Kanun"* düzenlemesini yapmaktadır. Zira, otonom silah sistemleri sofistikeliğindeki silah ve mühimmatlar savaş ve silahlı çatışma bünyesinde kullanılması için geliştirilmiş teknolojilerdir. Bu noktada, 3763 sayılı işbu Kanun'a[43] dayanılarak oluşturulan "Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkında Nizamname"[44] incelenmesi iktiza etmektedir. İlgili Nizamname incelendiğinde, 1. maddede, düzenleme kapsamının savaş silah ve mühimmatlarının üretimini yapmak için *"tesis edilen, işletilen ve yeniden kurulacak olan hususi sanayi müesseseleri[ne]"* dair olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu Nizamname, savaş silah ve mühimmatlarının, bombalarının, patlayıcılarının vb. araçların üretim tesis, fabrika, işletmelerin vb. kurulumlarına dair hükümler ihtiva etmektedir. Otonom silah sistemi üretimi temelde Nizamname'nin kapsam ve amacı dolayısıyla dar anlamda düzenleme içermemektedir.

Nihayet, 1 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi"[45] (1 sayılı CBK) Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı'nın muhtevasını düzenlemektedir. 1 sayılı CBK incelendiğinde, 37. madde "Cumhurbaşkanlığına Bağlı Kurum ve Kuruluşlar[ı]" belirlemekte, 37(1)(ğ) fıkrasında "Savunma Sanayi Başkanlığı"nın bulunduğu tespit edilmektedir. 37(1) madde hükmü, söz konusu bu *"kurum ve kuruluşlar (...) kanunları ve/veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerindeki hükümlerine tabi [oldukları] "* belirtilmiştir. Bu ibare bizi, 7 sayılı "Savunma Sanayii Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi"[46] (7 sayılı CBK) düzenlemesine götürmektedir.

---

[42] Ibid, madde 1
[43] 4406 sayılı 10/I/1940 Yayım ve 3-I-1940 yayım tarihli, 3763 No'lu ve 3-I-1940 Kabul tarihli, "Türkiyede harb silâh ve mühimmatı yapan hususî sanayi müesseselerinin kontrolü hakkında kanun"
[44] 27/7/1940 Yayım tarihli ve 4572 No'lu "Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkında Nizamname"
[45] 10/7/2018 Resmi Gazete yayım tarih ve 30474 sayılı, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
[46] 15/7/2018 Resmi Gazete yayım tarih ve 30479 sayılı, 7 sayılı Savunma Sanayii Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi,

7 Sayılı CBK incelendiğinde, Kararname'nin "Başkanlığın görevleri" başlıklı 7. maddesi öne çıkmaktadır. Madde 7/1 f) bendi *"[m]odern silah, araç ve gereçleri araştırmak, geliştirmek, prototiplerin imalini sağlamak(...)"*; ve maddenin (d) bendi hükmü ise *"[i]htiyaç duyulan modern silah, araç ve gereçlerin özel veya kamu kuruluşlarında imalatını planlamak"* düzenlemeleri[47] ile konumuza temas etmektedir. Savunma Sanayii Başkanlığı internet sitesi[48] incelendiğinde kara, hava, deniz yoluyla saldırı ve savunma araçlarının araştırma-geliştirmesi, silah ve mühimmat sistemleri, siber güvenlik ile elektronik harp ve radar sistemlerine kadar geniş skalada harp silah ve mühimmat projelerinin mevcudiyeti görülmektedir. Sonuç olarak otonom silah sistemlerinin, Türkiye Cumhuriyeti devleti bünyesinde genel bağlamda Cumhurbaşkanlığı, spesifik olarak ise Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Savunma Sanayi Başkanlığı kapsamında araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yapılıyor olduğu; bununla birlikte Türk hukuk sisteminde, bu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihi itibarıyla Otonom Silah Sistemi veya Tam Otonom Silah Sisteminin tanımlarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

2.3.2. Uluslararası Hukuk Belgeleri

ICRC'nin yanında, Tam Otonom Silah Sistemleri (TOSS) hakkında çalışmalar yapan BM Silahsızlanma İşleri Ofisi'nin faaliyetlerinden bahsetmek faydalı olacaktır. Fakat buna geçmeden önce Silahsızlanma İşleri Ofisi'nin önemini anlatabilmek gayesiyle daha önce yapmış olduğu çalışmaları belirtmek aynı şekilde faydalı olacaktır. Zira Silahsızlanma İşleri Ofisi hem konvansiyonel niteklikteki ve silah ve mühimmat olarak adlandırabileceğimiz silahlara ve hem de daha geniş çaplı etkiler yarabilecek kitle imha silahlarına ilişkin 'kullanımın yasaklanması' ve 'silahsızlanma' *(disarmament)* olarak adlandırılan 'imha' düzenlemeleri bulunmaktadır.

Bu doğrultuda, 14/7/1997 tarihli A/51/950 sayılı BM Genel Kurul Kararı'nda[49] "*[s]ilahsızlanma ve Silahların Regülasyonu için yeni bir Departman kurulaca[ğı] ve Silahsızlanma İşleri Merkezi'nin yerini alaca[ğı]"* belirtilmiş ve 1998 yılında da BM

[47] Ibid
[48] Defence Industry Agency (Savunma Sanayii Başkanlığı), "Home," *Defence Industry Agency (SSB)*, https://www.ssb.gov.tr/Default.aspx?LangID=1. Erişim tarihi: 5/2025
[49] United Nations General Assembly, *Renewing the United Nations: A Programme for Reform*, UN Doc A/51/950 (14 July 1997), https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n97/189/79/pdf/n9718979.pdf. 41, par. 125 Erişim tarihi: 5/2025

Genel Sekreterliği'ne bağlı olacak şekilde BM Silahsızlanma İşleri Ofisi kurulmuştur.[50] 10/10/1980 tarihli Aşırı Yaralayıcı veya Ayrım Gözetmeyen Etkilere Sahip Olabileceği Kabul Edilebilecek Bazı Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Sözleşme (Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi/*Certain Conventional Weapons-CCW*)[51] önemi haizdir. Zira bu Ofis bünyesinde ve CCW çerçevesinde, kuruluş amaçları ve alanları kapsamında CCW'ya Yüksek Akit Taraflar, Sözleşme'nin 8. maddesi gereğince bir araya gelerek "2002 yılından beridir yıllık toplantılar veya her beş yılda bir zamanlarda bir araya gelerek gözden geçirme konferansları" yapmaktadır.[52] Aşağıda belirtilecek olan Protokol ve Tadiller de bu maddeye dayanılarak yapılmıştır.

CCW bünyesinde *stricto sensu* silahların etkilerine dair 10/10/1980 tarihli Tespit Edilemeyen Parçalar'a Dair I. Protokol[53], Mayınlar, Bubi Tuzakları ve Diğer Aygıtlar'a Dair II. Protokol[54] ve Yangın Çıkarıcı Silahlara Dair III. Protokol[55]; 13/10/1995 tarihli Kör Edici Lazer Silahlarına Dair IV. Protokol[56]; 3/5/1996 tarihli Mayınlar, Bubi Tuzakları ve Diğer Aygıtlar'a Dair (Tadil) II. Protokol'ü[57];

---

[50] United Nations Office for Disarmament Affairs, "About Us," *United Nations Office for Disarmament Affairs*, https://disarmament.unoda.org/about/. Erişim tarihi: 5/2025

[51]Convention on Prohibitions or Restrictions on The Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, Geneva, 10 October 1980.
128 devlet bu Sözleşmeye taraftır. Bu devletler, Yüksek Akit Taraflar olarak anılmaktadır.

[52] United Nations Office for Disarmament Affairs, *CCW Brochure* (print version, October 2023), PDF, https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2023/10/CCW-brochure-print.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

[53] 121 devlet bu Protokol'e taraftır
International Committee of the Red Cross, "Protocol I to the Convention on Certain Conventional Weapons (Non-Detectable Fragments): States Parties," *ICRC* https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-i-1980/state-parties?activeTab=default Erişim tarihi: 5/2025

[54] 107 devlet bu Protokol'e taraftır
United Nations, "Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices, as Amended on 3 May 1996 (Protocol II, as Amended), https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?chapter=26&clang=_en&mtdsg_no=XXVI-2-b&src=TREATY Erişim tarihi: 5/2025

[55] 117 devlet bu Protokol'e taraftır
International Committee of the Red Cross, "Protocol III to the Convention on Certain Conventional Weapons (Incendiary Weapons): States Parties," *ICRC*, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iii-1980/state-parties?activeTab=default. Erişim tarihi: 5/2025

[56] 111 devlet bu Protokol'e taraftır
United Nations Office for Disarmament Affairs, "Convention on Certain Conventional Weapons – CCW Protocol IV (Blinding Laser Weapons): Status of Treaty," *UNODA* https://disarmament.unoda.org/the-convention-on-certain-conventional-weapons.
Erişim Tarihi: 5/2025

[57] 107 devlet bu Protokol'e taraftır
International Committee of the Red Cross, "Protocol II to the Convention on Certain Conventional Weapons, as Amended on 3 May 1996: States Parties," *ICRC*, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-amended-protocol-ii-1996/state-parties?activeTab=default. Erişim tarihi: 5/2025

28/11/2003 tarihli Savaşın Patlayıcı Kalıntıları'na Dair V. Protokol[58]; ve nihayet 1980 tarihli ana sözleşmenin değişikliği niteliğinde olacak olan 21/12/2001 tarihli "Bazı Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesinin Tadili"[59] yapılmıştır.

Silahsızlanmaya dair BM bünyesinde diğer bazı yasaklama sözleşmelerinden de çalışmamızın nihai analizinde temas edilecek olmaları hasebiyle değinilmelerinin elzem olduğu kanaatindeyiz. Bu minvalde 10/4/1972 tarihli Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksin Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına Dair Sözleşme[60]; 13/1/1993 tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin, Depolanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhasına Dair Sözleşme[61]; 18/9/1997 tarihli Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Transferinin Yasaklanması ve Bunların İmhası Hakkında Sözleşme (Ottawa Sözleşmesi)[62]; 30/5/2008 tarihli Küme Mühimmatlarına Dair Sözleşme[63]; ve nihayet 7/7/2017 tarihli Nükleer Silahların Yasaklanması Anlaşması[64] olmak üzere buraya kadar değinilen metinlerin tamamı yürürlükte bulunmakta ve hukuki sonuçlar doğurmaktadır.

---

[58] 99 devlet bu Protokol'e taraftır
International Committee of the Red Cross, "Protocol on Explosive Remnants of War (Protocol V to the 1980 Convention on Certain Conventional Weapons): States Parties," *ICRC,* https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-v/state-parties?activeTab=default. Erişim tarihi: 5/2025

[59] 90 devlet bu Tadil Sözleşmesi'ne taraftır
States Parties to the Convention on Certain Conventional Weapons, "Amendment to Article 1 of the CCW, adopted 21 December 2001," *United Nations Treaty Collection*, entered into force 18 May 2004, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?chapter=26&clang=_en&mtdsg_no=XXVI-2-a&src=TREATY Erişim tarihi: 5/2025

[60] 189 devlet bu Sözleşme'ye taraftır
United Nations Office for Disarmament Affairs, "Biological Weapons Convention," *UNODA,* https://disarmament.unoda.org/biological-weapons/ . Erişim tarihi: 5/2025

[61] 193 devlet bu Sözleşme'ye taraftır
Arms Control Association, *Chemical Weapons Convention: Signatories and States-Parties,* fact sheet, https://www.armscontrol.org/factsheets/chemical-weapons-convention-signatories-and-states-parties. Erişim Tarihi: 5/2025

[62] 165 devlet bu Sözleşme'ye taraftır
International Committee of the Red Cross, "Frequently Asked Questions: Anti-Personnel Mine Ban Convention or 'Ottawa Treaty'," *ICRC,* https://www.icrc.org/en/article/frequently-asked-questions-anti-personnel-mine-ban-convention-or-ottawa-treaty Erişim tarihi: 5/2025

[63] 111 devlet bu Sözleşme'ye taraftır
Convention on Cluster Munitions (CCM), *Convention on Cluster Munitions,* opened for signature 3 December 2008, https://www.clusterconvention.org/states-parties/
Erişim tarihi: 5/2025

[64] 73 devlet bu Sözleşme'ye taraftır
United Nations Office for Disarmament Affairs, "Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons," *UNODA,* https://treaties.unoda.org/t/bwc

Bu hukuki sonuçlar arasında yükümlülüklerin ihlalleri durumunda devlet sorumluluğu da bulunmaktadır. Temel Kural olarak devletin uluslararası aykırı eylemi *(internationally wrongful act), ceteris paribus,* uluslararası hukukta devletin sorumluluğunu gerektirecektir. Burada belirtilen bazı Sözleşmelerle yasaklanmış olan silah ve/veya mühimmatlar, devlet sorumluluğu ile birlikte bireysel cezai sorumlulukları da beraberinde getirecektir. Örneğin zehir ve zehirlenmiş silahların kullanımı Roma Statüsü m.8(b)(xii)'e göre; boğucu, zehirli veya diğer benzeri sıvı, malzeme veya cihazın kullanılması ise m.8(b)(xiii)'e göre, bir plan veya politika ile uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma kapsamında işlenmesi kaydıyla, savaş suçunu oluşturacaktır.

Konumuza dönecek olursak, bu BM Silahsızlanma İşleri Ofisi'nin konumuz açısından *stricto sensu* önemi 2013 yılındaki bir toplantıda alınan karara dayanmaktadır. Bunun gerekçelerinden bir tanesi, otonom silah sistemlerinin uluslararası yeknesak bir tanımına ulaşılamamış olmasıdır.

> (...) BM Özel Raportörü Christof Heyns'in raporuna müteakip UNCCW Yüksek Akit Taraflar Toplantısı'nda 2014 yılında toplanılıp Ölümcül Otonom Silah Sistemlerine ve yeni ortaya çıkan teknolojileri görüşülmesi için Gayriresmi Uzmanlar Toplantısı düzenlenmesi karar verilmiştir.[65]

2013-2016 tarihleri arasında bir dizi gayriresmi toplantıya müteakip Yüksek Akit Taraflar 2016 tarihinde açık uçlu çalışma yapmak üzere "Ölümcül Otonom Silah Sistemleri Alanında Ortaya Çıkan Teknolojilere Dair Hükümet Uzmanları Grubu *(Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems/ UNGGE veya UNGGE CCW)*"[66] kurulması kararlaştırılmıştır. UNGGE 2016 tarihi itibarıyla düzenli olarak çalışmalar yapmakta ve özet, rapor, çalışma vb. belgeler yayınlamaktadır.[67]

---

[65] United Nations Office for Disarmament Affairs, "Timeline of Lethal Autonomous Weapons Systems in the Convention on Certain Conventional Weapons," *UNODA*, https://disarmament.unoda.org/timeline-of-laws-in-the-ccw/ Erişim tarihi: 5/2025

[66] Ibid,

[67] İlgili belgelerin tamamına erişim için:
United Nations Office for Disarmament Affairs, *"Revised rolling text as of 8 November 2024,"* Document submitted by the Chair, Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems, UNODA Meetings Place, https://meetings.unoda.org/meeting/71623/documents Erişim tarihi: 5/2025

BM Silahsızlanma İşleri Ofisi bünyesindeki bu Hükümet Uzmanları Grubu'nun en güncel çalışması konumuz açısından kritik önemi haizdir. 8/11/2024 tarihinde *Revised Rolling Text* başlığı ile, ve "*her şeyde mutabakat sağlanana kadar hiçbir şeyde mutabakat sağlanmadığı anlayışıyla*"[68] çalışmalarını yürütmektedir. "Gözden Geçirilmiş Gelişen Metin" *(Revised Rolling Text)* (bundan sonra "Gelişen Metin") olarak adlandırdığımız en güncel çalışma çıktıları mevcuttur. İngilizce'deki "*roll*" kelimesi Türkçe'de "yuvarlanmak" anlamına gelmekte; "*rolling text*" sıfat tamlaması ise, sürekli güncellemeye tabi tutularak, düzeltilerek, değiştirilerek, modifiye edilerek ilerleme kaydedilen metinler için kullanılan bir tabir olarak karşımıza çıkmaktadır. 8/11/2024 tarihli Gelişen Metin, Ölümcül Otonom Silah Sistemleri'ni:

> Bir ölümcül otonom silah sistemi, sistemin bir hedefi tanımlamasını ve/veya seçmesini ve saldırmasını sağlayan [ve] bu görevlerin icrasında bir insan kullanıcısının müdahalesi olmayan bir veya daha fazla silah ve teknolojik bileşenin entegre bir kombinasyonu [69]

olarak tanımlamakta, hedef tanımlama-seçme-saldırma fonksiyonlarını insan müdahalesinden bağımsız tutacak şekilde tespit etmektedir. Gelişen Metin, hem kendisinin oluşturulmasıyla ve hem de bu tanımla, uluslararası alanda halen tam anlamıyla bağlayıcı ve yeknesak bir tanıma erişilememiş olsa da, bu yönde çok ciddi yol alındığının göstergesidir.

2.3.3. Bireysel ve Kurumsal Uzman Görüşleri

Boulanin & Verbruggen'in "[t]aşıyıcı ve fırlatma platformları, sensörler, ateş kontrol sistemleri ve bir silahın hedefi vurması için gereken iletişim bağlantıları da dahil olmak üzere birden fazla fiziksel platformdan oluşabilen sistem"[70] olarak tanımladığı silah sistemi, silahın kendisinin kullanılmasına yarayan görece sofistike olan akıllı platformlar olarak da belirtilebilir. Otonom Silah Sistemleri'nin dair güncel ve yaygın kabul görecek nitelikte tanımı Uluslararası Kızılhaç Örgütü *(ICRC)* yapmıştır. Çalışmamız açısından burada anlaşılması gereken husus bir Tam Otonom Silah Sistemi'nin tanımlanıyor olmasıdır. ICRC'ye göre:

> Otonom silah sistemleri, insan müdahalesi olmadan hedefleri seçer ve kuvvet uygular. Bir otonom silah sistemi, bir kişi tarafından ilk başlatma veya fırlatmanın ardından, sensörler

[68] UNODA GGE Chair, *Revised rolling text (8 November 2024).*
[69] Ibid
[70] Boulanin and Verbruggen, *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems*, 124

> aracılığıyla alınan, çevreden gelen bilgilere ve genelleştirilmiş bir "hedef profili"ne karşılık olarak kendi kendine bir saldırı tetikler veya başlatır. Bu, kullanıcının belirli hedef(ler)i ve kuvvet kullanım(lar)ının kesin zamanlamasını ve/veya yerini seçmediği veya hatta bilmediği anlamına gelir.[71]

ICRC'nin bu tanımı çok önemlidir. Burada öncelikle silah sisteminde genelleştirilmiş bir hedef profili belirlenmektedir. Bu silahın sahip olduğu sensörler aracılığıyla çevreden topladığı veri, bu silahın sisteminde kodlanan genel hedef profili ile eşleşme durumu olduğunda silah tetiklenip angajman başlatmaktadır. Bu durumda da silahı başlatan operatörün, silahın başlamasına müteakip, silahın angajman için **tetiklenme noktasında** 'yer' ve 'zaman' kıstasları üzerinde bir kontrolünün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu sensörlerden çekilen hangi verinin silahça 'genel hedef profiline' uygun görülüp tetikleme sağlayacağı bilinememesi ise TOSS'ların merkezindeki en temel problemlerden birini oluşturmaktadır. Böyle olsa da, bu nokta bizleri yazılımcıların sorumluluğunu düşünmeye sevk edecektir. Son derece sade ve basit bir örnekle ICRC'nin bu tanımını açıklamakta fayda görüyoruz. 'Genel hedef profili' olarak yazılımcılarca yeşil renkli, bazı ayırt edici işaretleri bulunan, çalışırken belirli bir ses ve ısı örüntüsü çıkaran ve üzerinde detayları verilen bazı geometrik şekillerdeki unsurların bulunduğunu varsayalım. Bu genel hedef profili, askeri nitelikte olması amaçlanan bir araç için belirlenmiştir. Askeri nitelikte olması amaçlanarak belirlenen bu genel hedef profili kriterlerinin sivil nitelikte bir araç tarafından da karşılanıp karşılanamayacağı belirsizdir. Diğer unsurlarıyla birlikte, askeri nitelikte beyaz renkli bir minivan olarak belirlenen bir hedef profilinin bir ambulans tarafından da karşılanıp karşılanamayacağı kesinlik taşımamaktadır. Bu noktada operatörün silahı başlatmak haricinde başka ne gibi fonksiyonları olacağı sorgulanabilir. Operatörün, kısıtlı zaman ve belirli bir yer içerisinde, örneğin sivilden arındırılmış, etrafı tamamen çevrilmiş bir bölge içerisinde olacak şekilde ve yalnızca bir saatlik batarya ömrü bulunacak işbu silahları başlatması bu gibi önleyici faaliyetlerle bu gibi örneklerin önüne geçilme ihtimali artırılabilir. Silahlı çatışma ortamlarının hibritliği göz önünde bulunduğunda bu gibi bir senaryonun ne kadar gerçekçi olduğu da sorgulanabilmektedir. Nihayet bu gibi önlemlerin alınması veya alınmaması, silahın ICRC tarafından yapılan tanımını değiştirmemektedir. Sonuç olarak yinelemek gerekirse ICRC'nin bu tanımı, belirttiğimiz örneklerden ve

[71] International Committee of the Red Cross, *"Position on Autonomous Weapon Systems: Background Paper"* (Geneva: ICRC, May 2021), PDF, 2 https://www.icrc.org/sites/default/files/document_new/file_list/icrc_position_on_aws_and_background_paper.pdf Erişim tarihi: 5/2025

senaryolardan ziyade bu teknolojinin ayrım gözetmede yeterliliği bulunup bulunmayacağı gibi hakiki kaygılardan kaynaklanan tespitlerinden dolayı kritik öneme sahiptir.

Yine *Boulanin & Verbruggen*'in tanımlamalarına göre *"[k]ritik fonksiyonlar: Bir silah sisteminin hedefleri seçmesine (yani arama, tespit etme, tanımlama veya izleme) ve saldırmasına (yani onlara karşı kuvvet kullanma, etkisiz hale getirme, zarar verme veya yok etme) olanak tanıyan işlevleri"*[72] olarak tespit edilmektedir. Kendi içinde de detaylandırılmaları şerhiyle, buradan anlaşılması gereken şey şudur: bir silahın sistemine otonomi verilmesi o sistemi insan müdahalesi olmadan bir görevi veya görevleri ifa etmesidir. Bu silah sistemine otonomi verilen kritik fonksiyonlar ise hedef seçimi ve angaje olma işlevleridir. Yalnızca bir görevi veya birden fazla görevi değil, baştan sona tüm görevleri yerine getirmesi ise kanaatimizce bu sistemi tam otonom silah sistemi olarak tanımlamamızı gerektirmektedir. "Baştan sona tüm görevleri" ibaresi bir statik ilke niteliği taşımakta ve dinamik hayata uygulanması için yorumlanması gerekmektedir. Zira her bir karar sisteminin kendi süreç zinciri vardır ve kritik fonksiyonlara otonomi verilmesinin bu süreç zincirine göre uyumlandırılması gerekmektedir. Örneğin en yaygın karar döngülerinden birisi Gözlemleme, Uyumlandırma, Karar, Eylem Döngüsü *(OODA, Observe, Orient, Decide, Act)*[73] için dört aşama olan bu süreç, NATO Müşterek Hedefleme Döngüsü[74] için ise *"bul, sabitle, iz sür, hedef[leme süreci], saldırı, [fırsattan] faydalanma, değerlendirme"* olmak üzere yedi aşamadır. Bunun takdiri ise, stratejik ihtiyaca özel şekilde düzenleme yapacak ve silah sisteminin yazılımını bu düzenlemeye adapte edecek olan birimlerdedir.

Human Rights Watch, otonominin üç derecesini tanımlamaktadır. Buna göre insanın döngünün içerisinde olduğu silahlar *(human in-the-loop weapons)*, insanın döngünün üzerinde olduğu silahlar *(human on-the-loop weapons)* ve nihayet insanın döngünün

[72] Boulanin and Verbruggen, *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems*, 123
[73] Brett Crowley (The Psychological Safety Team), "John Boyd and The OODA Loop," *Psych Safety*, January 18, 2024, https://psychsafety.com/john-boyd-and-the-ooda-loop/.
Erişim tarihi: 5/2025
[74] NATO Allied Air Command, "AIRCOM Industry Day," *AIRCOM – Allied Air Command*, February 11–12, 2025,https://ac.nato.int/missions/aircom-industry-day/a2. Erişim tarihi: 5/2025

dışında olduğu silahlar *(human out-of-the-loop weapons)*.[75] İngilizce *loop* kelimesi Türkçe'de *döngü* anlamına gelmekte ve bu kelime ile belirtilmek istenen 'karar döngüsü' olmaktadır. İnsan faktörünün OSS'lerdeki kontrol derecelerine göre de bu tanım farklılık göstermektedir. Böylece *loop-in, loop-on* ve *loop-out* terimlerinden anlaşılması gereken, sırasıyla, insanın *karar döngüsünün içinde, karar döngüsünün üzerinde ve karar döngüsünün dışında* olmalarıdır.

Human Rights Watch OSS'lerde insanın döngünün içerisinde yer aldığı dereceyi *"[h]edefleri seçebilen ve sadece insan komutuyla kuvvet uygulayabilen robotlar";* insanın döngünün üzerinde yer aldığı dereceyi *"[i]nsan operatörünün gözetimi altında hedefleri seçebilen ve kuvvet uygulayabilen robotlar"* olarak tanımlamaktadır. Buradaki ayrım noktası operatörlerin *"robotların eylemlerini geçersiz kılabil[me]"* imkanlarıdır. Nihayet insanın karar döngüsünün dışında olduğu dereceyi *"[h]erhangi bir insan müdahalesi veya etkileşimi olmadan hedef seçebilen ve kuvvet uygulayabilen robotlar"* şeklinde tespit etmektedir.[76]

Görülmektedir ki silahın kendisinin, *per se*, sofistikeliğinden tanımlamaya gitmek hem isabetli olmamakta ve hem de pratiklikten uzakta olmaktadır. Bu sebeple tanımlamaların insan merkezli şekilde yapılmasının daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

McFarland'ın *"... bir silah sisteminin sergilediği otonom çalışma düzeyi ne kadar yüksek olursa, kontrol sistemi yazılımı geliştiricileri tarafından o kadar fazla kontrol uygulanacaktır"*[77] tespiti konumuz açısından iki öneme sahiptir. Birincisi, insan temelli tanımlamanın sistem üzerindeki kontrolünün kabul edildiği, tanım ve tespitin de bu doğrultuda yapılmış olmasıdır. Konumuz açısından ikinci önemi ise, otonomi seviyesinin artmasına paralel olarak silahın çalışmasının aslında operatörünün etkisinden ziyade, kontrol sistemi üzerinde yazılım geliştiricisinin etkisinin arttığının tespitidir. Otonominin artmasına paralel olarak sorumlu yazılımcının silahın kontrol sistemi üzerindeki etkisinin artması noktası konumuz açısından çok kritik bir öneme

[75] Human Rights Watch and Harvard Law School International Human Rights Clinic, *Losing Humanity: The Case against Killer Robots* (New York: Human Rights Watch, November 2012), PDF, 2, https://www.hrw.org/reports/arms1112ForUpload.pdf. Erişim tarihi: 5/2025
[76] Ibid, 2
[77] Tim McFarland, *Autonomous Weapon Systems and the Law of Armed Conflict: Compatibility with International Humanitarian Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2020),152

sahiptir. Sorumluluk kısmında tartışılacak olan bu nokta tüm ihtimallerin ve şartların yerine gelmesi şartıyla bireysel cezai sorumluluğun üzerine bina edilme potansiyeli olduğu kanaatinde olduğumuz noktadır. Bu noktada bu kadarının belirtilmiş olması kanaatimizce yeterlidir.

Örneğin 1978 yılında *Sheridan ve Verplank*[78] otomasyonun 10 seviyesini, *McFarland*'ın belirttiği üzere, 1. Seviyesi 100% insan kontrolü ve 10. Seviyesi 100% bilgisayar kontrolü olacak şekilde tespit etmektedir.

1. İnsan, işi bilgisayara devredip uygulamaya koyana kadar bütün işi kendisi yapar.
2. Bilgisayar seçenekleri belirlemede yardımcı olur.
3. Bilgisayar seçenekleri belirlemeye ve insanın takip etmesi gereken birini önermeye yardımcı olur.
4. Bilgisayar eylemi seçer ve insan bunu yapabilir veya yapmayabilir.
5. Bilgisayar eylemi seçer ve insan onaylarsa uygular..
6. Bilgisayar eylemi seçer, insana durdurması için bolca zaman verir.
7. Bilgisayar tüm işi yapar ve zorunlu olarak insana ne yaptığını söyler.
8. Bilgisayar tüm işi yapar ve insan [bilgisayara] açıkça sorarsa ne yaptığını insana söyler.
9. Bilgisayar tüm işi yapar ve insana ne yaptığını söyler ve o -bilgisayar- insana ne söylenmesi gerektiğine karar verir..
10. Bilgisayar, yapılması gerektiğine karar verirse tüm işi kendisi yapar, ve eğer tüm işi yaparsa, ve insana söylenmesi gerektiğine de karar verirse de bunu insana söyler.

Diğer yandan *Sharkey*[79], otonomi derecelerini 5 seviye olarak tespit etmektedir. Buna göre:

1. İnsan hedefle etkileşime girer, hedefi seçer ve saldırıyı başlatır.
2. Sistem alternatif hedefleri önerir, insan hangisine saldıracağını seçer.
3. Sistem hedefi seçer, insanın saldırı için onayı gerekir.
4. Sistem hedefi seçer, insanın [seçilen hedefe saldırıyı] iptali için kısıtlı zamanı vardır.
5. Sistem hedefi seçer, insanın müdahalesi olmadan saldırıyı başlatır.

Bu otonomi seviyeleri, nihai kullanıcılar olan operatör ve sorumlu üstlerin silah sistemi üzerindeki kontrol seviyelerini göstermektedir. 1, 2 ve 3. seviye otonomi

[78] T. B. Sheridan and W. L. Verplank, *Human and Computer Control of Undersea Teleoperators*, Man–Machine Systems Laboratory Report no. ADA057655 (Cambridge, MA: MIT, July 1978, 8-17, 8-18, 8-19
https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA057655.pdf, Erişim tarihi: 5/2025

[79] Noel Sharkey, "Staying in the Loop: Human Supervisory Control of Weapon Systems," in *Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy*, ed. Nehal Bhuta, Susanne Beck, Robin Geiß, Hin-Yan Liu, and Claus Kreß (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 27;
Noel Sharkey, *Guidelines for the Human Control of Weapons Systems* (ICRAC Working Paper 3, April 2018), PDF, 3, https://www.icrac.net/wp-content/uploads/2018/04/Sharkey_Guideline-for-the-human-control-of-weapons-systems_ICRAC-WP3_GGE-April-2018.pdf. Erişim tarihi: 4/2025

loop-in, 4. seviye *loop-on* ve nihayet 5. seviye ise *loop-out* olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamız özelinde *Sharkey*'in işbu otonomi dereceleri modeli, seviyeleri en sarih ve en az karmaşık şekilde açıklamasından mütevellit temel olarak alınacak model olup, aksi belirtilmediği mühletçe de çalışmanın diğer bölümlerinde verilecek örneklerin tamamında bu modele atıf yapılıyor olacaktır.

Kontrol dereceleri silahlar ile örneklendirilmelerinde fayda vardır. Örneğin Rafael İleri Savunma Sistemleri ve İsrail Havacılık ve Uzay Sanayii yapımı hava savunma sistemi Iron Dome[80] *loop-on*[81] sistem olarak tanımlanmaktadır. Yakın mesafeye gelene kadar fark edilemeyen füzelere karşı savunma sistemi olarak üretilen denizdeki kullanımı Aegis ve karadaki kullanımı Patriot olan hava savunma füzeleri aynı şekilde *loop-on* olarak tanımlanan sistemlerdir.[82]

Kuzey-Güney Kore sınırına konuşlandırılmış olan Samsung yapımı gözetleme ve güvenlik nöbetçi silahı SGR-A1[83] tam otonom moda alınabilme kapasitesine de haiz olduğu iddia edilen[84] bir *loop-out* silahıdır. BAE Sistemleri yapımı Taranis, aynı şekilde *loop-out* çalışan ultra gelişmiş bir SİHA'dır[85]. Zala-AERO yapımı KUB-BLA ise Rus yapımı bir kamikaze dronudur ve *"[h]edefleme prosedürü, operatörün koordinatları manuel olarak ayarlamasını veya hedeflenen hedefin bir görüntüsünü yüklemesini gerektir[en]"*[86] sofistikeliği diğer kamikaze dronları kadar yüksek olmasa da *loop-out* olarak çalışabildiği kanaatinde olduğumuz gezici mühimmattır. Kamikaze dronlarının atası sayılan 1989 operasyonel tarihli IAI yapımı Harop'un[87]

---

[80] Michael Ray, "Iron Dome," *Encyclopaedia Britannica*, last updated April 27, 2025 https://www.britannica.com/topic/Iron-Dome. Erişim tarihi: 5/2024,
Rafael Advanced Defense Systems, "IRON DOME® Family," *Rafael Advanced Defense Systems*, https://www.rafael.co.il/system/iron-dome/ Erişim tarihi: 5/2024

[81] Solis, *The Law of Armed Conflict*, 536

[82] Ibid, 535-36

[83] Ibid, 535,
"... insanın karar alma süreci olmadan ölümcül kuvvet sağlayabileceği bildirildiği..."

[84] Jonathan Wakefield, "South Korean University Boycotted over 'Killer Robots,'" *BBC News*, April 5, 2018, cited in NISEA et al., *Artificial Intelligence, Emerging Technology, and Lethal Autonomous Weapons* (South Korean university boycotted…), PDF,
https://www.bbc.com/news/technology-43653648. Erişim tarihi: 5/2025

[85] **BAE Systems Taranis**, *Military Factory*
https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.php?aircraft_id=986 Erişim tarihi: 5/2025

[86] Sam Cranny-Evans, "Russia Receives Improved KUB-BLA Loitering Munition," *EDR Magazine*, January 2, 2024, https://www.edrmagazine.eu/russia-receives-improved-kub-bla-loitering-munition. Erişim tarihi: 5/2025

[87] **IAI Harpy**, *Autonomous Weapons Watch*, https://autonomousweaponswatch.org/weapon/israel-aerospace-industries-harpy-

kullanımına başlamasından çeyrek asır sonrasında ve bir düzine savaş sonrasında bir kamikaze dronu Birleşmiş Milletler belgelerine yansımıştır. BM raporuna ilk yansıyan otonom silah olan Türk yapımı Kargu-2 bu noktada dikkat çekmektedir[88]. 8/3/2021 tarihli S/2021/229 tarihli Libya Uzmanları Paneli Raporu[89] STM Kargu-2 gibi gezici mühimmat niteliğinde ölümcül OSS'lerin kullanıldığını[90] fotoğraflı[91] şekilde belirtmiştir. Müteakip cümlesinde Rapor "*Ölümcül otonom silah sistemleri, operatör ile mühimmat arasında veri bağlantısı gerektirmeden hedeflere saldıracak şekilde programlandı[ğını]"* belirtmekte ve bu durumun da "*gerçek bir "ateş et, unut ve bul" yeteneği*" olduğu tespitini yapmaktadır. Bununla belirtilmek istenen bir tam otonom silah sistemidir. Son süreçte ise sürü dronları teknolojisi öne çıkmakta, bu dronların otonom çalıştıkları belirtilmektedir.[92]

Nihayet bir silah sisteminin veya mühimmatın otomatik veya otonom olarak sınıflandırılması, bu başlık altında bahsedilen "kritik fonksiyonlar" olarak adlandırılan, en temelde, hedefi tespit etme, hedef seçme ve hedefe angaje olma karar sürecinin anlaşılabilmesi bakımından; diğer yandan ise sorumluluk hukuku çerçevesinde karar merciinin belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bazı silah-mühimmat türlerinin konuşlanması insan tarafından yapılsa dahi silah-mühimmatın aktivasyonunda insan faktörü karar döngüsü dışında kalmaktadır. Bu durum 'otonomi' içerisinde değil, 'otomatik sistem' içerisindeki karar döngüsünde insan faktörünün bulunmamasına anlamına gelir. Bu duruma Anti-personel mayın, Anti-tank/Anti-taşıt mayın vb. mayınlar örnek olarak verilebilir. Kara mayınları tek boyutlu şekilde çalışmakta, ağırlık ile aktive olmaktadır. Yani herhangi bir sofistike

---

uav#:~:text=IAI's%20Harpy%20is%20an%20Unmanned,targets%20in%20kamikaze%2Dstyle%20attacks. Erişim tarihi: 5/2025

[88] BBC Türkçe, "Kargu-2: BM Raporuna Giren İlk Otonom SİHA Hakkında Neler Biliniyor?", *BBC News Türkçe*, 25 Haziran 2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57586692. Erişim tarihi: 5/2025

https://lieber.westpoint.edu/kargu-2-autonomous-attack-drone-legal-ethical/ Erişim tarihi: 5/2025

[89] United Nations Security Council Panel of Experts on Libya, *Final Report of the Panel of Experts pursuant to resolution 1970 (2011)*, UN Doc. S/2021/229 (18 February 2021), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/{65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9}/S_2021_229.pdf

Erişim tarihi: 5/2025

[90] Ibid, 17, par. 63

[91] Ibid, 148

[92]Airbus and Quantum Systems, "Airbus and Quantum Systems make progress in autonomous swarm technology," *Quantum Systems Group Blog*, September 17, 2024, https://quantum-systems.com/blog/2024/09/17/quantum-systems-makes-progress-in-swarm-technology/ Erişim tarihi: 5/2025

donanıma sahip değildir ve örneğin görüntü işleme gibi yazılımsal altyapı desteği ve eşleşmesi ile tetiklenmemektedir. Uzak olmayan bir tarihle örneklemek de gerekirse, Rusya-Ukrayna arasındaki savaşta TM-62 model anti-taşıt mayını halen çok yaygın olarak kullanılmaktadır.[93] *Moyes* mayınlar için bahsedilen bu durumu "hedef profili" temelinde kavramsallaştırmakta ve bunun da genellikle ağırlık ölçüsü olduğunu belirtmektedir.[94] Bu gibi tek boyutlu ve otomatik sistemle çalışan silahların sivil veya muharip belirlemesini yapabilecek herhangi bir sofistike donanıma sahip olmaması dolayısıyla hiçbir şekilde ayrım yapamaması da, ayrım gözetme ilkesine kesin olarak aykırılık ihtiva etmektedir. Bunu belirtmek, mehfumu muhalifinden hareketle, otonom bir silahın kesin olarak sivil muharip ayrımı yapabileceği ön kabulü anlamına da gelmemektedir.

Çalışma prensibi bakımından, *McFarland*, bir OSS'nin *"ne kadar ileri [teknolojide] olursa olsun, insan tasarımı ile uyumlu şekilde çalışan bir silahtan başka bir şey olmadığı"*[95] tespitinde bulunmaktadır.

Nihayet, çalışmamız kapsamında belirlenmesi iktiza eden husus silah sistemi tam otonom modunda fonksiyon gösterirken 'angaje olma kararını' nasıl aldığıdır. Bu noktada silahtan sorumlu kişinin silahın angajesindeki rolü belirginleşmelidir. Silahın yazılımsal altyapısını nakışlayan kodlayıcılar ile silahın fonksiyonel olarak nihai kullanıcısının rolleri de ayrışacak ve belirginleşecektir.

Yinelemek gerekirse, bir 'tam otonom' silah sistemi dendiğinde ABD Savunma Bakanlığı'nın 2012 yılındaki 3000.09 Direktifi'nin[96] tanımıyla:

> Bir kez aktive edildiğinde, bir insan operatörünün başkaca müdahalesine gerek kalmadan hedefleri seçip vurabilen bir silah sistemidir. Bunlara, silah sisteminin işleyişini insan operatörlerinin geçersiz kılmasına olanak sağlamak üzere tasarlanmış, ancak etkinleştirildikten

---

[93] Human Rights Watch, *Ukraine Loitering Munitions Briefing* (June 2023), PDF, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/06/UkraineLM_Briefing_June2023.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

[94] Elizabeth Minor, Richard Moyes & Uldduz Sohrabi, Article 36 Podcast, Season 1, episode 2: Target Profiles and Labels, Article36, July 6, 2021. Podcast, 32 min., 41 sec. https://article36.org/updates/publication/article-36-podcast-episode-2-target-profiles-and-labels/ ,

[95] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 129.

[96] *Department of Defense, DoD Directive 3000.09: Autonomy in Weapon Systems, November 21, 2012 (as amended May 8, 2017), Department of Defense, https://ogc.osd.mil/Portals/99/autonomy_in_weapon_systems_dodd_3000_09.pdf* Erişim tarihi: 5/2025

> sonra başkaca insan müdahalesi olmadan hedefleri seçip vurabilen insan-gözetimli otonom silah sistemleri de dahildir.

Bu tanımlamaya göre insan faktörü silahın aktive edilmesi haricinde karar döngüsünün dışında kalmaktadır. 2023 tarihli 3000.09 Direktifi[97] ile 2012 yılında yapılan tanım biraz daha geliştirilmiştir.

> Bir kez aktive edildiğinde, bir operatörün daha fazla müdahalesine gerek kalmadan hedefleri seçip vurabilen bir silah sistemidir. Bunlar, aktivasyondan sonra operatörün herhangi bir müdahalesine gerek kalmadan hedefleri seçebilen ve hedeflere saldırabilen, operatörlerin silah sisteminin çalışmasını geçersiz kılmasına olanak sağlamak üzere tasarlanmış, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, operator tarafından denetlenen otonom silah sistemlerini içerir.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, OSS ve TOSS'ların ortak tanımlarından ziyade üzerinde uzlaşı bulunulan bazı kavram ve konseptler mevcut olup, aktörlerin bu kavram ve konseptlere stratejik anlayışları çerçevesinde yaklaşımları nedeniyle değişen tanımlama farklılıkları bulunmaktadır. Her ihtimalde, çalışmamız bünyesinde odaklanacağımız kısım TOSS'lar olacaktır.

2.4. Yeni Silahların Geliştirilmesinin Hukuki Altyapısı

Çalışmanın bu noktasında, 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze ulaşan kanunlar ve prensipler temelinde yeni silahların geliştirilirken dikkat edilmesi gereken hukuk kuralları; bu minvalde de silahlara, silahların kullanımına ve genel olarak savaş vasıtalarına ilişkin uluslararası hukuk bünyesinde oluşturulmuş metinler ortaya konulacaktır.

1868, 1874, 1880 ve 1899, 1977 tarihli metinlerde görüleceği üzere, savaş vasıtalarını seçiminde devletlerin sınırsız yetkiye sahip olmadığı; hem "gereksiz acıya sebep veren savaş araç ve yöntemlerinin kullanılmasının" ve hem de "doğası gereği ayrım gözetmeyen silahların kullanılmasının" yasak olduğu görülecektir.

"*Devletlerin savaş sırasında başarmaya çalışması gereken tek meşru amaç, düşmanın askeri güçlerini zayıflatma*" düsturunun karara bağlandığı 29 Kasım/11 Aralık 1868 tarihli *Savaş Zamanında 400 Gramdan Az Ağırlığında Patlayıcı*

[97] *Department of Defense, DoD Directive 3000.09: Autonomy in Weapon Systems (Washington, DC: Department of Defense, January 25, 2023) https://media.defense.gov/2023/Jan/25/2003149928/-1/-1/0/DOD-DIRECTIVE-3000.09-AUTONOMY-IN-WEAPON-SYSTEMS.PDF.* Erişim tarihi: 5/2025

Mermilerin Kullanımından Vazgeçildiğine Dair Beyanname[98] başlığını taşıyan ve daha yaygın şekilde bilinen adıya *St. Petersburg Deklarasyonu* olarak anılan metnin dibacesi insanlığın deneyimleme ihtimali bulunan acıların önlenmesi noktasında önemi haiz karar kalemlerini içermektedir. Buna göre,

> Medeniyetin ilerlemesi, savaş felaketlerini mümkün olduğu kadar hafifletme etkisine sahip olması gerektiği;
>
> Devletlerin savaş esnasında başarmaya çalışması gereken tek meşru amacın, düşmanın askeri kuvvetlerini zayıflatmak olduğu;
>
> Bu amaç için mümkün olan en fazla insanın etkisiz hale getirilmesinin yeterli olduğu;
>
> Bu amacın, etkisiz hale getirilen insanların acılarını gereksiz yere ağırlaştıran veya ölümlerini kaçınılmaz kılan silahların kullanılmasıyla aşırıya kaçacağı;
>
> Bu nedenle, bu tür silahların kullanımının insanlık yasalarına aykırı olacağı;[99]

karara bağlanmaktadır. Temel alınan bu esası gerçekleştirmek için ise kullanılacak vasıtalara sınırlama getirme hedefi güden karar diğer karar kalemi *"etkisiz hale getirilen insanların acılarını gereksiz yere daha da kötüleştiren veya ölümlerini kaçınılmaz kılan silahların kullanımıyla aşılacağı"* düzenlemesiyle bu durumu ortaya koymaktadır. Nihayet, böyle etkilere sahip bir silahın kullanılmasının *"insanlık yasalarına aykırı olacağı"* belirtilmektedir.

27 Ağustos 1874 tarihli *Savaş Kanunları ve Teamüllerine Dair Uluslararası Beyanname Projesi*'nin[100], ya da daha yaygın bilinen adıyla Brüksel Deklarasyonu'nun, 12. Maddesine göre *"savaş hukuku, savaşanlara düşmana zarar verme araçlarını kullanmada sınırsız bir güç tanı[nmamakta]"* olduğu belirtilmiştir. Brüksel Deklarasyonu'nun bu ilkesine açıklık getiren 13. maddesine göre ise bazı durumları işbu prensibin yasakları kapsamında saymış, ileriki yıllarda yapılacak olan konvansiyonlara dair bir nevi altyapı hazırlamıştır. 13(e) *"[g]ereksiz acıya neden olacak şekilde hesaplanmış silah, mermi veya malzeme kullanımı ve 1868 St. Petersburg Beyannamesi'nde yasaklanan mermilerin kullanımı[nı]"* yasak kapsamında saymıştır.

---

[98] Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight (St. Petersburg, 11 December 1868).
[99] Ibid
[100] *Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War* (Brussels, 27 August 1874), International Committee of the Red Cross (ICRC), https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874?activeTab= Erişim tarihi: 5/2025

9 Eylül 1880 tarihli *Kara Savaşının Kanunları*[101] başlığını taşıyan ve *Oxford El Kitabı (Oxford Manual)* olarak anılan metnin 4. maddesi "*[s]avaş hukuku[nun], savaşanlara düşmana zarar verme araçları konusunda sınırsız bir özgürlük tanıma[dığını]"* belirtmektedir. 9. maddenin (a) fıkrası ise "*[g]ereksiz acıya neden olmak veya yaraları ağırlaştırmak için hesaplanmış herhangi bir türde silah, mermi veya malzeme kullanma[nın]"* yasak olduğunu düzenlemektedir.

29 Temmuz 1899 tarihli *Karadaki Savaş Kanunları ve Teamüllerine Dair Hague Konvansiyon (II)* dibacesinin Martens Klozu *(Martens Clause)* olarak adlandırılan hükmü konumuz açısından önem arz etmektedir. Teamül kuralı[102] niteliğine haiz olan bu kurala göre,

> Savaş hukukunun daha kapsamlı bir kanunu çıkarılıncaya kadar Yüksek Akit Taraflar, kendilerinin kabul ettiği Düzenlemelerde yer almayan hallerde halkların ve savaşanların, uygar milletler arasında yerleşmiş teamüllerden, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının gereklerinden doğan uluslararası hukuk ilkelerinin koruması ve egemenliği altında kalacaklarını ilan etmeyi uygun görmektedirler. [103]

Buradan anlaşılacağı üzere Martens Klozu, SÇH düzenlemelerinde yer almayan bir hususa dair kapsamlı bir kanun çıkarılıncaya kadar *"(...) uygar milletler arasında yerleşmiş teamüllerden, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının gereklerinden doğan uluslararası hukuk ilkelerinin koruması ve egemenliği altında kalacakları(...)"* anlamına gelmektedir. Konumuz açısından bakıldığında, OSS ve TOSS'lara dair SÇH külliyatı içerisinde *stricto sensu* bir düzenleme bulunmadığı bilinmekte, mevcut SÇH ilkeleri OSS ve/veya TOSS'ların kullanımında yorumlanmaya çalışılmaktadır. Devletler halihazırda TOSS'ların kullanımına dair bazı hususlara değinmeye gayret etmektedir. En kötü ihtimal kabul edildiğinde, diğer bir ifadeyle, hiçbir kanun ve kuralın bu silahları düzenlemediği ihtimali kabul edildiğinde, TOSS'lara dair kapsamlı bir düzenleme çıkarılıncaya kadar geçecek süreçte TOSS'ları kullanacak olan halkların ve savaşanların, uygar milletler arasında yerleşmiş teamüllerden,

---

[101] *The Laws of War on Land (Oxford Manual)*, Oxford, 9 September 1880, International Committee of the Red Cross

[102] "Martens Clause," *How Does Law Protect in War?* Online Casebook, International Committee of the Red Cross (ICRC), https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/martens-clause
Erişim tarihi: 5/2025

[103] *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land* (The Hague, 29 July 1899), International Committee of the Red Cross, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899/preamble?activeTab=default
Erişim tarihi: 5/2025

insanlık yasalarından ve kamu vicdanının gereklerine bağlı kalacakları kabul edilecektir. Gelişen Metin ilkeleri kabulü de bu yöndedir.

> Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi *(CCW)* ve Ek Protokolleri veya diğer uluslararası anlaşmalar kapsamında olmayan LAWS ile ilgili durumlarda, sivil halk ve muharipler, her zaman, yerleşik teamüllerden, insanlık ilkelerinden ve kamu vicdanının buyruklarından kaynaklanan uluslararası hukuk ilkelerinin koruması ve nüfuzu altındadır.[104]

Devamla, 1899 tarihli Hague Konvansiyonu II'nin 22. maddesi *"[s]avaşanların düşmana zarar verme araçlarını kullanma hakkı[nın] sınırsız [olmadığı]"*, 23(e) maddesi ise *"[g]ereksiz yaralanmaya yol açacak nitelikte silah, mermi veya malzeme kullanma[nın]"* yasak olduğunu düzenlemektedir.[105] Benzer doğrultuda, 18 Ekim 1907 tarihli *Karadaki Savaş Kanunları ve Teamüllerine Dair Hague Konvansiyonu (IV) ve EK Düzenlemeleri*'nin 23.(e) maddesi[106] *"gereksiz acıya sebep olacak şekilde hesaplanmış silah, mermi veya malzeme kullanma[nın]"* yasak olduğu, 22. maddede[107] ise, 1899 tarihli Hague Konvansiyonu (II)'nin 22. maddesi ile *verbatim* olarak *"[s]avaşanların düşmana zarar verme araçlarını kullanma hakkı[nın] sınırsız [olmadığı]"* düzenlenmiştir.

1977 tarihli I Numaralı Ek Protokol'ün "Savaş Vasıtaları ve Yöntemleri" başlıklı 35/1. maddesi'ne göre *"herhangi bir silahlı çatışmada ... savaş vasıtaları seçme hakkı sınırsız değildir."*[108] Yine aynı Protokol'ün "Yeni Silahlar" başlıklı 36. maddesi:

> Bir Yüksek Akit Taraf, yeni bir silahın, savaş aracının ya da yönteminin üzerinde çalışmalar yapması, geliştirmesi, elde etmesi ya da benimsemesi durumunda bunun kullanımının işbu Protokol ya da ilgili Yüksek Akit Tarafı bağlayan herhangi bir uluslararası hukuk kuralıyla her koşulda ya da bazı hallerde yasaklı olup olmadığını belirlemek yükümlülüğü altındadır.[109]

---

[104] UNODA GGE Chair, *Revised rolling text (8 November 2024).* 2. kutu, m.4
[105] *Hague Convention II* (1899)
[106] *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land* (The Hague, 18 October 1907), art. 23(a), International Committee of the Red Cross, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907/regulations-art-23?activeTab= Erişim tarihi: 5/2025
[107] *Hague Regulations* (1907)
[108] Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan ve Mehmet C. Uzun (der.), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 42 (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi), 205.
[109] Ibid, 205

İşbu madde incelendiğinde, Yüksek Akit Tarafların bu yükümlülüklerini nasıl yerine getireceklerine dair belirleyici bir ibare olmadığı görülmektedir. ICRC'nin "Yeni Silahlar, Araçlar ve Savaş Yöntemlerinin Hukuki İncelemesine Yönelik Klavuz"unda bu maddenin amacı belirtilmektedir. Buna göre:

> 36. maddenin amacı, silahların geliştirilmesinden, iktisap edilmesinden veya başka bir şekilde bir Devlet'in cephaneliğine dahil edilmesinden evvel hukuka uygunluğunu saptayarak uluslararası hukuku bazı durumlarda ihlal edecek silahların kullanımına kısıtlamalar getirmek, ve uluslararası hukuku her durumda ihlal edecek silahların kullanılmasını önlemektir.[110]

Devamla, işbu Klavuz, "*[y]eni bir silahın yasallığını belirlerken, inceleme makamı, Devleti bağlayan mevcut uluslararası hukuk kurallarını (anlaşmaya dayalı veya örf ve adet kuralları) uygulamalıdır"*[111] ibaresi ile silahın yasallığının belirlenmesinin uluslararası hukuk temelinde değerlendirilmesini tavsiye etmektedir. *Solis "[e]ğer İHA silahlı ise, entegre edilen tüm silahların SÇH'ye uygunluğu test edilmiş olacaktır. Silahlı bir dron, basitçe, test edilmiş diğer bir savaş vasıtası ile kombine edilen test edilmiş bir silah sistemidir"*[112] diyerek bunu destekler nitelikle tanımlama yapmıştır.

ICRC "Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku" çalışmasında *Henckaerts & Doswald-Beck, "[g]ereksiz acıya neden olan savaş araç ya da yöntemlerinin kullanılmasının"*[113] ve *"[a]yrım gözetmeksizin vuran silahların kullanımı[nın]"*[114] yasak olmasının uluslararası teamül hukuku normu oldukları belirtilmektedir. Kuralların teamül hukuku niteliğinde olması ise, bu kurallara ısrarlı itirazda bulunulması durumu hariç olmak üzere, devletler üzerinde bağlayıcı etkiye haiz olduğu anlamına gelmektedir.

Belirtilmelidir ki bu Konvansiyonlarda yasaklanan patlayıcı mermilerin kullanımı Roma Statüsü m.8(b)(xix)'e göre, bir plan veya politika ile uluslararası nitelikte bir

---

[110] Neil Davison, *Autonomous Weapon Systems under International Humanitarian Law*, ICRC Legal Division (Geneva), 4 https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/autonomous_weapon_systems_under_international_humanitarian_law.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[111] Ibid, 10

[112] Solis, *The Law of Armed Conflict*, 550.

[113] Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Âdet) Hukuku – Cilt 1: Kurallar*, çev. Galatasaray Üniversitesi, (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, ISBN 978-2-940396-11-5), 263-71, Kural 70

[114] Ibid, 271-78, Kural 71

silahlı çatışma kapsamında işlenmesi kaydıyla, savaş suçunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, gereksiz yaralanmalara veya acılara yol açan, doğası gereği ayrım yapacak nitelikte olmayan silah, mermi, malzeme kullanımı ise Roma Statüsü'nün 121 ve 123. maddeleri çerçevesinde Statü'ye Ek olarak tadil edilmeleri kaydıyla ve halinde m.8(b)(xx)'e göre savaş suçunu oluşturacaktır.

Sonuç olarak, yasaklı silah, mühimmat ve savaş araçları olmayan, gereksiz acıya sebep olmayan savaş araç ve yöntemleri; ve ayrım gözetme ilkesi ve silahlı çatışma hukuku diğer ilkelerinin gerekli kriterlerini karşılayan yeni geliştirilmiş silahların hukuka uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.5. Otonom Silah Sistemlerinin Silahlı Çatışma Hukukunun Temel İlkeleri ile Uyumu

İşbu çalışmada OSS ve TOSS'ların belirtilmesi, tanımlanması ve analizi 'silahlı çatışmalar bünyesinde kullanımı' esas alınarak yapılmıştır. Devletler, diğer devletler nezdinde stratejik üstünlük kazanabilmek için teknolojik gelişimlere yaptıkları yatırımlarını öncelikle savunma alanında yoğunlaştırmıştır. Böylece askeri üstünlüğü elinde bulunduran devletler, *inter alia,* savaş ve çatışma alanlarında diğer devletlere kıyasla stratejik avantajı elinde bulundurmuştur.

Bu doğrultuda, TOSS'ların savaş ve silahlı çatışma alanlarında kullanılmaları, bu teknolojileri kullanan devletlere askeri, stratejik, mali vb. avantajlarlar sağlayacak niteliktedir. Sofistike savaş araçları olan TOSS'lar, savaş ve çatışma alanlarının karmaşık coğrafi ve hava şartlarından asgari düzeyde etkilenmekle birlikte insan yerine teknolojik araç kullanılması dolayısıyla askeri personel kayıplarını da azaltmaktadır. Teknolojik vasıta olan bu araçlar yorulmamakta, uyku, açlık vb. insana özgü ihtiyaçları olmayıp korku, hüzün, sevinç vb. yine insana özgü duyguları hissetmemektedir. Böylece bu makineler herhangi bir ihtiyaç veya hissiyatla angaje kararı vermemektedir. Bu silahlar gerektiğinde daha az mühimmatla daha fazla askeri hedef elimine edebilmekte, gerektiğinde ise askeri personelin taşıyabileceğinden kat kat daha güçlü mühimmat taşıyıp angaje olabilmektedir. Ayrıca askeri personelin yetiştirilip silahlı çatışma alanında konuşlandırılmasına kadar olan aşama hem süre ve hem de mali açıdan bu teknolojileri tercih edilir

kılmaktadır. Bu ve bunun gibi gerekçelerle TOSS'ların savaş ve silahlı çatışma alanlarında kullanılmaları devletlere cazip gelmektedir. Çalışmanın konusu olan soykırım suçunun işlenebilmesi, suçun maddi ve manevi unsurun bir arada bulunabilmesine bağlıdır. Manevi unsur, insanın iç dünyasında sahip olduğu hissiyatla ilgili etkendir. Maddi unsur ise dış dünyaya yansıyan hareketleri ihtiva eden etkendir. Soykırım suçunu diğer suçlardan ayıran nitelik suçun manevi unsuru (soykırım kastı) olmakla birlikte, bu unsurun tespiti ve ispatı için suçun maddi unsurunun gerçekleştiği bağlam ve kapsam uluslararası mahkemelerce göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, soykırım suçunun işlenebilmesi bir silahlı çatışma bağlamına dayanmasa dahi ispat hukuku açısından değerlendirilen faktörler arasında; fail(ler) tarafından sistematik olarak yöneltilen eylemlerin genel bağlamı, işlenen vahşetin ölçeği, bu vahşetin bir bölge veya ülkede icra edilmesi gibi hususlar bulunmaktadır. Bunlar, silahlı çatışmalar kapsamında gerçekleşmesi daha olası hususlar olarak karşımıza çıkmakta ve belirli bir seviyede plan-program gerektirebilmektedir. Böylece, bir TOSS'un soykırım suçu işlenmesinde vasıta olabilmesi için TOSS'ların sofistikeliği bir yana, TOSS'ların kullanıldıkları yerler ve kullanım kapsamlarının da önem ihtiva ettiği, kullanım yerleri ve kapsamlarının ise silahlı çatışmalar niteliğinde olduğu kanaatine varılmıştır. Bu ise TOSS'ların silahlı çatışma hukuku kurallarına riayet etmeleri ve bu kurallara riayet edilerek kullanılmalarını gerektirmektedir. Diğer yandan Uluslararası Adalet Divanı'nın "Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Hukukiliği"ne dair vermiş olduğu *Danışma Görüşü*'nün 86. paragrafında uluslararası insancıl hukukun *"(...) silahlı çatışma hukukunun tamamına nüfuz e[ttiğini] ve her türlü savaş biçimine ve her türlü silaha, geçmiştekilere, günümüzdekilere ve gelecektekilere uygulan[dığını]"*[115] belirtmiştir. Bu bağlamda kullanılmaları kanaatine varılmaları dolayısıyla TOSS'ların polis gücü, jandarma vb. iç kolluk kuvveti niteliğinde yapılan yerel operasyonlarda kullanımı bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

TOSS'ların silahlı çatışmalar bünyesinde kullanımının sonucu olarak hem TOSS'ların silahlı çatışma hukuku kurallarına riayet etmeleri ve hem de kullanacak olanların işbu kurallara uymaları gerekliliğinin doğal sonucu, TOSS'ların

[115] L*egality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, s. 226, par. 86, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

eylemlerinin soykırım suçunu ihtiva edecek bareme ulaşmış olmasa dahi silahlı çatışma hukuku kurallarını ihlal etmeleri olasılığında hem bu ihlaller dolayısıyla devlet sorumluluğundan ve hem de şartların oluşması durumunda savaş suçunun işlenmesinden bahsedilebilecek olmasıdır. Aynı doğrultuda, sivil bir halka karşı TOSS kullanımında soykırım kastının ispatlanamaması ihtimalinde, şartların da oluşmasıyla, insanlığa karşı suçların işlenmiş olması gündeme gelebilecektir. Buraya kadar TOSS'ların silahlı çatışmalarla bağlantısı belirtilmiş olup, bu kısımdan sonra silahlı çatışma hukukunun incelenecektir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara varmayan iç gerginlikler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulacaktır.

Nihayet, tam otonom silah sistemlerinin kullanım yerleri olacak olan uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar, uluslararası metinlerle düzenleme bulmuş olan bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Silahlı Çatışma Hukuku (SÇH)/ Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH), *per se* silahlı çatışmanın nasıl ve hangi vasıtalarla yürütülmesi gerektiği; bu çatışmalar yürütülürken ne gibi hususlara özellikle dikkat edilmesi iktiza ettiği vb. konuları düzenleyen ve büyük oranda Uluslararası Kızılhaç Örgütü *(ICRC)* tarafından oluşturulan uluslararası hukuk metinlerine dayanmaktadır. UAD'nin 1996 tarihli *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde "*insancıl hukukun yapısını oluşturan metinlerde yer alan temel ilkeler (cardinal principles)"* olarak ayrım gözetme ilkesi ve gereksiz acıya sebep olmama ilkesini belirtmektedir.[116]

SÇH'nin *inter alia* temel ilkelerini açıklamaya geçmeden önce, kuvvet kullanma hukuku disiplinini kısaca belirtip bu disiplinin SÇH disiplininden farklı bir olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Böylece kuvvet kullanma disiplininin benzer nosyonları ve birbiri içerisine geçmiş doğasının ayrımı yapılacak, SÇH ile kuvvet kullanma ayrımının sınırları daha net bir şekilde çizilecektir.

Pozitif uluslararası hukuk bünyesinde 'kuvvet kullanma' hukukunun düzenlendiği ve madalyonun yüzleri/ madalyonun iki yüzü olarak tanımlanan iki kavram bulunmaktadır. Birincisi, doktrinsel olarak *per se* kuvvet kullanma *(use of force)* nosyonuyla tabir edilen *jus ad bellum*, yani devletlerin kuvvet kullanmaya

[116] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 78

başvurabilecekleri *(resort)* durumları belirlemektedir. Kullanılacak olan bu kuvvetin nasıl olacağı, ne gibi vasıtalar ile kullanılabileceği, ne gibi sınırlama ve kısıtlamalar çerçevesinde kullanılabileceği durumları ise *jus in bello* düzenlemektedir.

Birbirleriyle bağlantılı olan bu iki hukuk dalı hem uygulama ve hem de hukuki/siyasi sonuçları bakımından birbirlerine farklı hukuki rejimlere tabidir. Araştırma konumuz özelinde yalnızca hukuki altyapılara değinilecek olup, bu aşamada nosyonların farkını belirginleştirmekte fayda vardır. En güncel pozitif hukuk temelini Birleşmiş Milletler Şartı'nda bulan *jus ad bellum,* BM Şartı m.2/4'e göre:

> Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.[117]

Madde metninde kaçınma *(refrain from)* olarak belirtilen husus, uluslararası hukuk içtihadında ve uygulamada "yasak" olarak adlandırılmaktadır. Kuvvet kullanma yasağı hem *jus cogens* niteğilinde bir kuraldır ve hem de *erga omnes* niteliğe haizdir. 1974 tarihli 3314 (XXIX) sayılı BM Genel Kurul Kararı[118] ise, *per se,* "Saldırı Suçu'nun Tanımı" başlığıyla suçun muhtevasını düzenlemektedir. Saldırı suçu Roma Statüsü 8 *bis* maddesinde münferit bir suç olarak düzenlenmiş, ikinci fıkrasında ise doğrudan 3314 sayılı karara atıf yapılmıştır.

Kuvvet kullanma yasağının BM Şartı'nda iki istisnası mevcuttur: birincisi, devletlerin yalnızca ve yalnızca devlet olmaları hasebiyle doğal *(inherent)* olarak sahip oldukları ve BM Şartı'nın 51. maddesinde yalnızca görünür kılınan meşru müdafaa haklarıdır. İkincisi istisna ise BM Güvenlik Konseyi tarafından BM Şartı'nın 42. maddesinde düzenlenen silahlı kuvvet kullanmayı da içeren girişimleri yetkilendirme kararıdır.

---

[117] Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Şartı*, çev. T.C. Adalet Bakanlığı, (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, t.y.), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

[118] United Nations General Assembly, *Definition of Aggression*, Resolution 3314 (XXIX), December 14, 1974, https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

Klasik manada kuvvet kullanma, kinetik güç kullanımı ile mümkün olmaktadır. Bir OSS'nin angajmanı ile *jus ad bellum* kapsamında kuvvet kullanma eşiğine erişilip erişilemeyeceği belirtmekte fayda gördüğümüz; ancak çalışmamız kapsamı dışında kalan bir sorudur. Aynı şekilde, buraya kadar belirttiğimiz kısım *jus ad bellum*, çalışmamız kapsamında kuvvet kullanma anlamının dışında kalan kısımdır. Pirüpak şekilde belirtelim ki çalışmamızda kuvvet kullanma belirtildiğinde, aksi belirtilmedikçe *jus in bello* anlaşılacaktır.

SÇH metinleri devletlerin taraf olabildikleri sözleşmeler olup *de jure* olarak devletlere sorumluluklar yüklemektedir. Taraf olunan sözleşme ihlali ise, delil hukuku ayrı bir çalışma konusu olmak üzere, devlet sorumluluğunu gündeme getirmektedir.

Bununla birlikte ICRC temelinde 2005 yılında tamamlanan "Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku" çalışmasında *Henckaerts & Doswald-Beck*[119], uluslararası insancıl hukuk kurallarının belirtildiği 161 Kuralı incelemekte, her bir Kural'ın incelenmeye başlanmasına *"[d]evletlerin uygulamasına göre bu kural, hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir bir uluslararası teamül hukuku normu oluşturmaktadır"* cümlesi ile başlanmaktadır.

Sorumluluk başlığı, III. Bölüm muhtevasında detaylıca incelenecek olup burada SÇH'nin *(jus in bello)* temel ilkeleri ile birlikte ve bağlantılı olarak diğer ilkeleri olan "Ayrım Gözetme", "Orantılılık", "Askeri Gereklilik", "Gereksiz Acıya Sebep Olmama" ve "Özen Yükümlülüğü" incelenecektir.

2.5.1. Ayrım Gözetme İlkesi

SÇH'nin temel ilkelerinden birisi olan ayrım gözetme ilkesi, diğer tüm ilkeler gibi, çatışmanın vukuu bulduğu her yerde ve her daim taraflarca riayet edilmesi iktiza eden bir prensiptir. UAD *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde *"[d]evletler hiçbir zaman sivilleri saldırı hedefi haline getirmemeli ve dolayısıyla sivil ve askeri*

[119] Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Âdet) Hukuku – Cilt 1: Kurallar*, çev. Galatasaray Üniversitesi, (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, ISBN 978-2-940396-11-5)

hedefler arasında ayrım yapamayan silahları asla kullanmamalıdır"[120] ifadesi ile bu ilkeyi özetlemektedir. Ek Protokol I, "Temel Kural" başlıklı 48. maddesi temel ayrım gözetme ilkesini düzenlemektedir. Buna göre:

> Sivil halkın ve sivil nitelikteki malların saygı görmesini ve korunmasını sağlamak için, çatışmanın Tarafları daima, sivil halk ile muharipleri, sivil mallar ile askeri hedefleri birbirinden ayırt etmeli ve buna uygun olarak operasyonlarını sadece askeri hedeflere yöneltmelidir.

Madde lafzına göre 'sivil' nitelikteki halk ve malların daima ayrıma tabi tutulması gerektiği belirtilmektedir. Ancak 48. madde 'sivil halk', 'sivil nitelikteki mal', 'muharip', 'askeri hedef' ve saldırıya yönelik kavramları tanımlamamaktadır. Bu kavramlar Ek Protokol I'in ve III. Cenevre Konvansiyonu muhtevasındaki diğer maddelerde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda "Sivillerin ve sivil halkın tanımı" başlıklı Ek Protokol I, 50.maddesi:

> 1. Sivil, Üçüncü Sözleşmenin Madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)'sında ve bu Protokolün Madde 43'ünde sözü edilen kişi kategorilerine girmeyen kişidir. Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda kuşkular olması durumunda, söz konusu kişi sivil sayılacaktır.
> 2. Sivil halk, sivil olan tüm kişilerden oluşur.
> 3. Sivil halkın içinde sivil tanımına uymayan kişilerin bulunması, halkın sivil niteliğini bozmaz.

düzenlemesi ile hem kendisi ve hem de kendisinden önceki tanımlara atıf yapması dolayısıyla tanımlama açısından yol göstericidir. "Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi" başlıklı III. Cenevre Konvansiyonu, madde 4 (A) ve ilgili paragrafları incelendiğinde sivil tanımından ziyade düşman eline geçen "harp esirleri" tanımı yapılmakta, böylece de 'muharip' kişilerin taşıması gereken niteliklerin belirtildiği görülmektedir. Zira Ek Protokol I, 50. maddesi "*kategorilerine girmeyen kişidir*" ibaresiyle de sivil ve sivil halkın tanımını esasında negatif şekilde yaptığı anlaşılmaktadır ve ilgili madde hükmü ile uyumludur. Nihayet III. Cenevre Konvansiyonu madde 4(A):

> 1. İhtilafa dahil bir tarafın silahlı kuvvetleri mensuplarıyle, bu silahlı kuvvetlere dahil milislerin ve gönüllü birliklerin mensupları,
>
> 2. Teşkilâtlı mukavemet hareketlerine iştirak edenler de dahil olmak üzere, ihtilafa dahil bir tarafa mensup olup, kendi ülkeleri işgal altında olsa dahi o ülkenin dışında veya içinde faaliyette bulunan diğer milis mensuplarıyla gönüllü birlikler mensupları; şu kadar ki, mezkur teşkilâtlı mukavemet de dahil olmak üzere bu milislerin veya gönüllü birliklerinin aşağıdaki şartları haiz bulunmaları lazımdır:

[120] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 78

> a) Başlarında, madunlarından mesul bir şahıs bulunması,
> b) Sabit ve uzaktan seçilebilir bir alâmetleri bulunması,
> c) Açıkça silah taşımaları
> d) Hareketlerinde, harp kanunlarıyla adetlerine riayet etmeleri.
>
> 3. Kendilerinin hükmünde tutan devletçe tanınmamış bir hükümet veya idareye tabiiyet iddiasında bulunan silahlı kuvvet mensupları,
> (...)
> 6. Açıkça silah taşımak ve harp kanunlarıyle adetlerine riayet etmek kaydıyle, düşmanın yaklaşması üzerine muntazam silahlı kuvvetler halinde teşekküle vakit bulamadan istilâ kuvvetleriyle mücadele etmek üzere kendiliklerinden silaha sarılan işgal edilmemiş bir ülkenin ahalisi

şeklinde düzenlenmiştir. Ek Protokol I, madde 43 ise "Silahlı kuvvetler" başlığını taşımaktadır. Buna göre:

> 1. Çatışmanın bir Tarafının Silahlı Kuvvetleri, işbu Taraf karşı Tarafça tanınmayan bir hükümet ya da otorite tarafından temsil ediliyor olsa bile astların davranışlarından işbu Tarafa karşı sorumlu bir komutanlığın emri altında bulunan bütün organize silahlı kuvvetlerden, gruplardan, birimlerden oluşur. Bu silahlı kuvvetler, silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası hukuk kurallarına uyulmasını sağlayacak bir iç disiplin sistemine tabi olacaktır.
>
> 2. Çatışmanın bir Tarafının silahlı kuvvetlerine mensup olanlar (Üçüncü Sözleşme'nin 33. maddesince kapsanan tıbbi personel ve dini personel dışında) muhariplerdir, başka bir deyiş ile doğrudan muhasamata (düşmanlıklara) katılma hakkına sahiptirler.
>
> 3. Ne zaman çatışmanın bir Tarafı, silahlı kuvvetlerin bünyesinde yarı askeri bir örgüt ya da silahlı kolluk gücü dahil ederse çatışmanın diğer Taraflarına bu konuda bildirimde bulunacaktır.

Savaşanlar bu madde ile tanımlanmakta, muharip statüsüne haiz olan kişilerin doğrudan muhasamata (düşmanlıklara) katılma hakları bulunduğu düzenlenmektedir. Ek Protokol I, madde 52/1, sivil nitelikti malların "saldırı veya misillemeye hedef olmayacağı" tekrar ederek sivil nitelikli malların niteliği için 52/2'ye atıf yapmakta ve "askeri hedef olmayan tüm mallar" ibaresi ile sivil halk tanımında olduğu üzere yine negatif bir tanımlama yapmaktadır. Ek Protokol I, madde 52/2'ye göre:

> Saldırılar sadece askeri hedeflerle sınırlı olacaktır. Mallar söz konusu olduğunda askeri hedefler, doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan ve tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda, mevcut koşullar altında kesin bir askeri avantaj sağlayan objelerle sınırlıdır.

Madde hükmü 'mal' temelinde askeri hedefleri tanımlamak için öncelikle **doğa-konum-amaç-kullanım** gereği askeri eylemlere etkin katkısı şartını aramıştır. Madde hükmü devamında -bir 'askeri eylemin' bulunması şartı ile- bu niteliktelere haiz malların, bu askeri eyleme "etkin bir katkıda bulunması" gerekliliğini aramaktadır. Buraya kadar olan kısım askeri hedef olarak tanımlanacak ve

saldırılacak olan malın doğasına dair niteliklerdir. Diğer taraftan ilgili madde hükmü saldırıyı yapacak olan taraf için, askeri hedef olarak nitelendirilecek malın eliminasyonunun saldıracak tarafa "kesin bir avantaj sağlayan obje" olması gerektiğini düzenlemektedir. *Solis* bu durumu *"hedefleme hücresi, önerilen hedefin 52.2. maddenin iki kriterini de karşıladığını doğru bir şekilde belirlerse, bu hedef yasal bir hedeftir ve [bir] askeri hedeftir (objective)"*[121] olarak özetlemektedir.

Doğa-konum-amaç-kullanım tabirleri önem arz etmektedir. *Solis*, askeri hedefin; doğası için "*hedefin türü*"[122], konumu için "*düşmanın ele geçirmesi veya ele geçirmesinin engellenmesi gereken, askeri açıdan önemli bölgeler*"[123], amaç için *"mümkün veya gelecek kullanım amacı"*[124], ve nihayet kullanım için "*[ç]evre, kullanımın hedefleme kararını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir*" tespitinde bulunmakta ve *"nesnenin orijinal veya amaçlanan kullanımına bağlı [olmadığını], [s]ivillerin yaşadığı bir yer[in], askeri personel tarafından savunuluyorsa - savunulan bir yer - kullanımı nedeniyle hukuki bir hedef"*[125] olarak örneklemektedir. Ek Protokol I, madde 53(a) *"(...) kültürel ve ruhani miraslarını oluşturan tarihi anıtlar, sanat eserleri ya da ibadet yerlerine yöneltilen muhasamat (düşmanlık) eylemleri[ni](...)",* 53(c) ise "*Bu tür malları misilleme hedefi haline getirme[yi]"* yasaklamaktadır. Hastanelerdeki durum ise IV. Cenevre Konvansiyonu madde 19'da belirtilmiş ve buna göre *"insani vazifeler haricinde ve düşmana zararlı hareketlerde bulunmak için kullanıldıkları takdirde"* korumanın kalkacağı belirtilmiştir. Protokol kapsamında "saldırılar" ise m. 49/1 hükmünde *"hücum ya da savunma nitelikli olan ve düşmana karşı yöneltilen şiddet eylemleri"* olarak tanımlanır. Bu noktada belirtilmesi elzem olan kural saldırıların da ayrım gözeterek yapılmasının iktiza ettiğidir. Ek Protokol I, madde 51(4)'e göre *"Ayrım gözetmeksizin yapılan saldırılar yasak[lanmış]tır".* İlgili madde ve hükümleri ayrım gözetmeyen saldırıyı:

> (a) Belirli bir askeri hedefe yöneltilmemiş saldırılar
> (b)Belirli bir askeri hedefe yönlendirilemeyen savaş yöntemleri ve araçlarının kullanıldığı saldırılar; ya da
> (c)Bıraktıkları etkiler bu Protokolce öngörüldüğü şekilde sınırlandırılamayan savaş yöntemlerinin ve araçlarının kullanıldığı saldırılar;

[121] Solis, *The Law of Armed Conflict*, 510
[122] Ibid, s. 510
[123] Ibid, s. 511
[124] Ibid, s. 511
[125] Ibid, s. 512

> ve netice olarak, böyle her durumda, hiçbir ayrım gözetmeksizin askeri hedefleri ve sivilleri ve sivil malları vurma özelliğine sahip yöntemlerin kullanıldığı saldırılardır.

Bu yasak hükmü genel bağlamda sivillerin korunması için önem arz etmekle birlikte 51(4)(b) hükmü çalışmamız ve konumuz özelinde spesifik önemi haizdir. Soyut nitelikte belirtilen bu madde hükmü 51(5) muhtevasında somutayazan soyut bir örnekle olsa da bir nebze de olsa daha somutlaşmış şekilde ve fakat madde hükmü saldırı tipi örnekleriyle sınırlı kalmamak üzere düzenleme bulmuştur. 51(5)(a)'ya göre:

> Bir şehir, kasaba ya da benzer şekilde sivil kişilerin ya da sivil nitekli malların yoğun bulunduğu bir alanda bulunan ancak, birbirlerinden açık şekilde ayrı bulunan ve bağımsız bir miktar askeri hedefi tek bir askeri hedef gibi kabul eden yöntem ya da kullanılan araç fark etmeksizin bombardıman şeklinde yapılan saldırılar

ayrım gözetmeyen saldırı tipinin bir örneğini oluşturmaktadır. 51(5)(b) hükmü yine aynı şekilde belirtilmekle beraber "orantılılık ilkesi" ile ilişkilendirilen hüküm olmasından mütevellit alt başlıkta ayrıca incelenecektir.

2.5.2. Orantılılık İlkesi

Ek Protokol I, madde 51(5) düzenlemesi incelendiğinde metnin lafzı "ayrım gözetmeyen saldırı" olarak belirlenmiş olsa da, orantılılık ilkesi düzenlemesini madde 51(5)(b)'de bulmuştur. Buna göre:

> Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızi şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılar.

Tanımda öne çıkan hususlar bir tarafta "somut ve doğrudan askeri avantaj" mevcudiyeti, diğer tarafta 'aşırı kabul edilecek sivil kaybı, yaralanmaları, sivil mallara zarar' kavramıdır. Madde metni incelendiğinde ve ilgili nosyonlara yoğunlaşıldığında ortaya, somut ve doğrudan askeri avantaj bulunması durumunda ve aşırı olmaması kaydıyla sivil kayıplar, yaralanmalar ve sivil nitelikteki mallara zarar verilebileceği anlamı çıkmaktadır.

İnsan ölümlerinin madde metninde "arızi kayıp" *(incidental loss)* olarak belirtilmesi başlı başına eleştiri konusu olması gerekirken doktrinde "ikincil hasar/yan hasar"

(collateral damage)[126] olarak adlandırılması yalnızca bir talihsizlik değil, devletlerin askeri avantajları ve dolayısıyla çıkarları karşısında bilinçli olarak yapılmış olan tercih olduğu kanaatindeyiz. Doğrudan bir okuma ile buradan çıkarabileceğimiz sonuç, devlet çıkarı ve bunun doğrudan yansıması olan askeri avantajın bareminin yüksekliği ile "ikincil hasarın", yani insan ölümlerinin fazlalığı doğru orantıda olacaktır.

1977 tarihli Ek Protokol I'in giriş kısmına, Yüksek Akit Taraflar'ın *"silahlı çatışma mağdurlarını koruyan hükümlerin yeniden teyit edilmesi ve geliştirilmesinin ve bunların uygulanmasını güçlendirmeyi amaçlayan tedbirlerin tamamlanmasının gerekli olduğuna inanarak"*[127] cümlesiyle başlanmıştır. Bu cümle ile ikincil hasar/yan hasar kavramının beraber okunduğu zaman, tarafımızca, bu düzenlemenin kendi içerisinde oksimoron nitelikte yorumlanmaya açık kabullerin ve nosyonların mevcut olabileceği eleştirisi ile karşılaşacaktır. Savaşın ve silahlı çatışmaların kendi gerçekliğinin bulunması, bu gerçekliğin kabul ediliyor olması, sivil ölümlerinin savaş ve silahlı çatışma alanlarında gerçekleşiyor olduğu hakikati ile gerçekleşmeye devam edeceği muhtemeliyatı; masum sivil kayıplarının, ve daha da temelde, insanların ölümlerinin "ikincil hasar/yan hasar" veya "arızi kayıp" olarak adlandırılmasını da kanaatimizce meşru kılmamaktadır. Bu eleştiriye müteakip, askeri gereklilik ilkesinin muhtevasının incelenmesine geçilebilir.

2.5.3. Askeri Gereklilik İlkesi

Çalışmamızda incelenen uluslararası sözleşmelerden 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları ve 1977 tarihli Ek Protokoller bünyesinde askeri gereklilik ilkesinin tam anlamıyla tanımlandığı bir hükme rastlanmamış, doğrudan 'askeri gereklilik' olarak verilen bir tanı tarafımızca bulunamamıştır.

---

[126] Ian Henderson, "Self-Defence, Collateral Damage, and Precautions in Attack," *Opinio Juris*, July 9, 2014, https://opiniojuris.org/2014/07/09/guest-post-self-defence-collateral-damage-precautions-attack/. Erişim tarihi: 6/2025,
Charles P. Trumbull IV, "Collateral Damage and Individual Rights in Armed Conflict," *Fordham International Law Journal* 48 (2025): 521–575
http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2894&context=ilj
Erişim tarihi: 6/2025

[127] *Protocol I (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949)*, Geneva, 8 June 1977, International Committee of the Red Cross, Preamble.

1863 tarihli Lieber Kodu/Kanunu *(Lieber Code)* 14. maddesi hükmünde askeri gereklilik ibaresine rastlanmaktadır. Buna göre, *"[ç]ağdaş uygar ulusların anladığı şekliyle askeri gereklilik, savaşın amaçlarını güvence altına almak için vazgeçilmez olan ve modern savaş hukukuna ve teamüllerine göre meşru olan tedbirlerin zorunluluğu anlamına gelir".*[128]

ICRC, askeri gereklilik ilkesini *"meşru bir askeri amacı gerçekleştirmek için gerçekten gerekli olan ve uluslararası insancıl hukuk tarafından başka türlü yasaklanmayan önlemler"*[129] tanımlamasıyla bu ilkeye açıklık kazandırmaktadır. Burada bahsedilen "meşru askeri amacın" ne olduğu sorusu ise yine ICRC tarafından cevaplanmaktadır. Buna göre "*[s]ilahlı bir çatışma durumunda tek meşru askeri amaç, çatışmanın diğer taraflarının askeri kapasitesini zayıflatmaktır".*[130]Solis, askeri gereklilik ilkesinin *"gereksiz acı [verme] ve orantılılık gibi iki temel ilkeyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı"* [131] olduğunu belirtmektedir.

Crowe & Weston-Scheuber askeri gereklilik ilkesini kısa ve öz şekilde *"saldırıda bulunan taraf, öngörülen askeri amaca ulaşmak için zaruri olan ve can ve mal kaybını en az düzeyde tutacak miktarda kuvvet kullanabil[me]"*[132] olarak tanımlar. Anlaşılacağı üzere temelde bir asker kuvvet kullanma vardır. Bu kuvvetin ise, zaruri bir askeri amaç doğrultusunda ve bu amaca ulaşmak için ise minimum düzeyde [sivil] can ve mal kaybına neden olacak şekilde kullanılması gerekmektedir. *Blaškić Kararı* askeri gereklilik ilkesine bu minvalde açıklık getirmektedir.

> Çatışmanın tarafları, askeri hedeflerle sivil kişileri veya malları birbirinden ayırmaya çalışmakla yükümlüdür. Sivilleri veya sivil mallarını hedef almak, askeri gereklilikle meşru kılınmadığı sürece suçtur *(offence)*. Siviller, madde 3 kapsamında, silahlı kuvvetlerde görev

[128] *Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), General Orders No. 100*, Washington, D.C., 24 April 1863, International Committee of the Red Cross, madde 14
https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863/article-14, Erişim tarihi: 5/2025
[129] International Committee of the Red Cross (ICRC), "Military Necessity," *ICRC Casebook*, https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/military-necessity.
Erişim tarihi: 5/2025
[130] Ibid
[131] Solis, *The Law of Armed Conflict*, 277
[132] Jonathan Crowe and Kylie Weston-Scheuber, *Principles of International Humanitarian Law* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013), 52

> almayan veya artık görev yapmayan kişilerdir. Sivil eşya, meşru olarak askeri bir hedef olarak kabul edilemeyecek her türlü eşyayı kapsar.[133]

Bu bilgiler ışığında damıtılacağı üzere, askeri gereklilik ilkesi ayrım gözetme ilkesi, orantılılık ilkesi, gereksiz acı ve aşırı yaralanmaya neden olmama ilkeleri ile dengeli olacak şekilde meşru askeri amaçların yerine getirilmesi olarak anlaşılabilir.

2.5.4. Gereksiz Acıya Sebep Olmama İlkesi

1868 tarihli St. Petersburg Deklarasyonu, 1874 tarihli Brüksel Deklarasyonu, 1880 tarihli Oxford El Kitabı, 1899 tarihli Hague Konvansiyonu II, 1907 tarihli Hague Konvansiyonu IV, 2.4'üncü başlıkta[134] incelendiği üzere bu ilkeyi bünyelerinde düzenlemiştir. 1977 tarihli Ek Protokol I, madde 35(2)'de en güncel halini alan bu ilke, kendisinden önceki düzenlemelerin birikimi ve sonucu olarak benzer bir düzenleme içermektedir ve kendisinden önceki düzenlemelerin en titiz halini almaktadır. Bu maddeye göre gereksiz acıya sebep olmama ilkesinden *"[g]ereğinden ağır yaralanmaya veya gereksiz acı çekilmesine yol açar nitelikte silah, mermi, malzeme ile savaş yöntemlerinin kullanılması yasak[lanması]"* anlaşılması gerekmektedir. UAD *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde *"[m]uhariplere gereksiz acı çektirmek yasaktır: dolayısıyla onlara bu tür bir zarar veren veya acılarını gereksiz yere artıran silahların kullanılması yasaktır"*[135] ibaresi ile bu ilkeyi tekrarlamakta; *"meşru askeri hedeflere ulaşmak için kaçınılmaz olandan daha büyük bir zarar* (*a harm greater than that unavoidable to achieve legitimate military objectives)"*[136] ibaresi ile de bu ilkeden anlaşılması gerekeni netleştirmektedir.

2.5.5. Özen Yükümlülüğü

"Saldırılarda alınan önlemler" başlığıyla Ek Protokol I, madde 57'de düzenleme bulan özen yükümlülüğü hükmü, ayrım gözetme ilkesini anımsatmaktadır. Ayrım

---

[133] International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), *Prosecutor v. Tihomir Blaškić*, Trial Judgment, IT-95-14-T, 3 March 2000, par. 180
https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf
Erişim tarihi: 5/2025
[134] İşbu çalışma içerisinde sayfa 24
[135] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 78
[136] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 78

gözetme ilkesini saldıran taraf açısından alacakları önlemlerde 'tamamlar' nitelikte olan bu madde, saldırı düzenleyecek olan tarafın özen yükümlülüğüne vurgu yapmaktadır. Bundan dolayı madde hükmünün konumuzun özüne daha çok dokunan kısımlarının burada belirtilmesi elzemdir. Buna göre 57. madde:

> 1. Askeri operasyonların yürütülmesinde, sivil halkı, sivilleri ve sivil malları hedef dışı tutmak için sürekli özen gösterilecektir.
> 2. Saldırılarla ilgili olarak aşağıdaki önlemler alınacaktır:
> a) Bir saldırı planı yapan ya da bir saldırı yapmaya karar veren kişiler:
> i) Saldırılacak hedeflerin siviller ya da sivil mallar olmadığını, sadece Madde 52 paragraf 2'de verilen tanım çerçevesinde askeri hedefler olduğunu ve bu Protokol hükümlerince bu yerlere saldırmanın yasak olmadığını doğrulamak için yapılabilecek her şeyi yapmalıdır.
> ii) Arızi şekilde sivil can kaybı olmasını, sivillerin yaralanmasını ve sivil mallara zarar verilmesini engellemek ve her halükarda bunları en aza indirmek amacıyla, saldırı araçlarını ve yöntemlerini seçerken mümkün olan tüm önlemleri almalıdır.
> iii) Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızi şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılara karar vermekten kaçınmalıdır.
> b) Bir saldırı, hedefin askeri bir hedef olmadığının ya da özel korumaya tabi olduğunun ya da yapılacak saldırı ve ondan elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halktan insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zara verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızi şekilde sebep olacağının açıklık kazanması durumunda durdurulacak ya da askıya alınacaktır.
> (...)
> 4. Denizde ya da havada yürütülen askeri operasyonlar sırasında, çatışmanın Taraflarından her biri, silahlı çatışmada uygulanacak uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hak ve yükümlülüklerine uygun olarak, sivil can kayıplarını ve sivil objelere verilen zararı önlemek için tüm makul önlemleri alacaktır.

Madde hükmü konumuz açısından öneme sahip bir mevzuyu düzenlemektedir. İşbu maddenin ihlali hem saldırı yapan ve hem de saldırı kararı verenlerin kritik nitelikte önlemleri almalarını zorunlu kılmaktadır. 57(2)(a)(ii) sivil kaybını önlemek veya muhtemel zararı en aza indirmek için *"(...) saldırı araçlarını (...) seçerken mümkün olan tüm önlemleri almalıdır"* yükümlülüğü ile yapılacak olan saldırıya, *inter alia,* uygun nitelikli bir silahın seçilmesi zaruretini getirmektedir.

2.5.6. Hukuki Yükümlülük

Buraya kadar spesifik nitelikte tanımlayıcı maddeler incelenmiştir. Bu noktada hem Cenevre Konvansiyonlarının ve hem de Ek Protokollerin devletlere yükledikleri sorumluluk maddeleri belirtilecektir.

Savaş Esirleri'ne dair 1949 tarihli III. Cenevre Konvansiyonu'nun 129. maddesince konvansiyonun ağır ihlali durumunda Yüksek Akit Tarafların, vatandaşlıklarına bakılmaksızın ihlali gerçekleştiren veya emreden kişilerin arama, mahkemeye çıkarma (2. fıkra); aynı sözleşmenin 130. maddesinde belirtilen *"korunan kişilere ve mallara karşı (...) kasten öldürme, (...) kasten büyük acılara sebep olma, bedene veya sağlığa ciddi zarar verme(...)"* vb. işbu konvansiyonun ihlallerini bastırmak için gerekli önlemleri alma (3. fıkra) yükümlülükleri bulunmaktadır. Aynı konvansiyonun 131. maddesinde hiçbir Yüksek Akit Taraf'ın kendisini veya başka bir Yüksek Akit Taraf'ı 130. maddenin ihlalinden kaynaklanan herhangi bir sorumluluktan kurtaramayacağı da yükümlenilmektedir. Söz konusu bu 129, 130 ve 131. madde hükümleri, Harp Zamanında Sivillerin Korunması'na İlişkin IV. Cenevre Konvansiyonu'nun 146, 147 ve 148. maddelerinde de aynı sırayla düzenlenmektedir. 1977 tarihli Ek Protokol I'in "Harekete geçmeme" başlıklı 86., "Komutanların görevi" başlıklı 87. ve "Sorumluluk" başlıklı 91. maddeleri ise önem arzetmekte, Yüksek Akit Taraflara yükümlülükler getirmektedir. Değerlendirme kısmına geçilmeden önce son olarak bu maddeleri incelemek gerekmektedir. Ek Protokol I'in 86. madde hükmü şu şekildedir:

> 1. Yüksek Akit Taraflar ve çatışmaya taraflar, harekete geçme yükümlülüğü olmasına rağmen hareketsiz kalınmasından kaynaklanan Sözleşmelerin ve bu Protokol'ün ağır ihlallerini bastırma ve diğer bütün ihlalleri engellenmeye yönelik her tür tedbiri alacaklardır.
> 2. Sözleşmelerin veya bu Protokolün bir ihlalinin ast tarafından gerçekleştirilmiş olması üstlerinin cezai ve disiplin sorumluğunu ortadan kaldırmaz, özellikle eğer, biliyorlardıysa, veya zamanın şartlarına göre böyle bir ihlali işlediğine veya işleyeceğine dair kanıya varmaya yönelik ellerinde bilgi vardıysa ve buna karşılık ihlalin engellenmesi veya bastırılmasına yönelik bütün mümkün önlemleri almadılarsa.

Madde hükmünün birinci fıkrası okunduğunda anlaşılmaktadır ki Cenevre Konvansiyonları'nın ve işbu Protokol'ün ihlali, Yüksek Akit Taraflar ve çatışan tarafların aksiyon alma yükümlülükleri bulunmasına rağmen eylemsizlikleri dolayısıyla gerçekleşmesi durumunda, Yüksek Akit Taraflar ve çatışan taraflar söz konusu bu ihlalleri "bastırma, engelleme ve her tür tedbiri alma" yükümlülüğü altında olacaklardır. İki veya daha fazla devlet arasında gerçekleşen, yani, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanması amacıyla oluşturulan Ek Protokol I'in m. 86/1 önleme çağrısı açıkça devletlere dair olmaktadır. Bu fıkranın muhtemel ihlalinin ne gibi bir sonuç ile karşılaşacağı ise belirtilmemektedir.

Madde 86/2'deki önleme düzenlemesi ise özel olarak amirlere yönelik olup, astların Cenevre Konvansiyonları ve işbu Protokol'ü ihlal edici nitelikte eylemlerini engelleme ve bastırma yükümlülüğüne dairdir. Genel olarak ise Yüksek Akit Taraf'a zorunluluk yüklemektedir. Özel olarak, belirtilen şartlar ve faktörler çerçevesinde amirin gerekli tedbirleri alması gerekmekte, aksi halde amirin cezai ve disiplin sorumluluğu bulunmaktadır. Genel olarak ise Yüksek Akit Taraf'ın sorumlu amiri cezalandırma ve disiplin işlemi uygulama yükümlülüğünün ortadan kalkmadığını hatırlatılmaktadır.

Ek Protokol 87. maddesi ise spesifik olarak komutanların vazifelerine dair hükümler içermektedir. Buna göre:

> 1. Yüksek Akit Taraflar ve çatışmaya Taraflar yönetimleri altındaki silahlı kuvvetler ve denetimleri altındaki diğer kişilere ilişkin olarak askeri komutanları Sözleşmelerin ve bu Protokolün ihlallerini engellemeleri ve, gerekli olduğu yerde, bastırmaları ve yetkili otoritelere bildirmeleri ile görevlendireceklerdir.
>
> 2. Yüksek Akit Taraflar ve çatışmaya Taraflar, ihlalleri engellemek ve bastırmak amacıya, sorumluluk seviyelerine bağlı olarak, komutanları emirleri altındaki silahlı kuvvetler üyelerini Sözleşmeler ve bu Protokol altındaki yükümlülükleri hakkında bilgilendirmeleri yönünde zorunlu tutacaklardır.
>
> 3. Yüksek Akit Taraflar ve çatışmaya Taraflar, Sözleşmeleri veya bu Protokolü ihlal edecek veya ihlal eden emri altındakilerden veya denetimi altındaki diğer kişilerden haberdar olan komutanları, Sözleşmelerin veya bu Protokolün bu tür ihlallerini engellemek için gerekli girişimde bulunmasını ve uygun olduğu yerde, ihlalcilere karşı disiplin veya cezai işlemlere girişmesini zorunlu tutacaktır.

Madde hükmü okunduğunda 87/1, Yüksek Akit Taraf ve çatışmaya Taraf devletlere, askeri komutanlarını Cenevre Konvansiyonları ve işbu Protokol ihlallerini önleme, ve gerekirse bastırma, yetkili otoriteye bildirme yükümlülüğüne dair görevlendirmeleri zorunluluğu getirmektedir. 87/2 hükmü, Yüksek Akit Taraf ve çatışmaya Taraf devletlere vasıtayla komutanlara, Cenevre Konvansiyonları ve işbu Protokol'ün zorunlu kıldığı yükümlülüklere dair bilgilendirme yapmaları gerektiğine, bu bilgilendirmeyi de gerçekleşme ihtimali bulunan ihlallerin önlenmesi, ve gerçekleşmesi durumunda da bastırılması amacıyla olması gerekmektedir. Son olarak 87/3 hükmü, Yüksek Akit Taraflar ve çatışmaya Taraf devletlere, komutanlarının, emri altındaki kişilerin ihlal girişimlerini önleme yükümlülüğü getirmektedir. Gerektiği takdirde ise ihlal edenlere karşı cezai ve disiplin işlemlerinin yapılması zaruretini getirmektedir.

Nihayet, Ek Protokol I'in 91. maddesi çatışmaya Taraf olan devlete *"silahlı kuvvetlerinin bir parçasını oluşturan bütün kişiler tarafından işlenen fiillerden sorumlu olacak[larını]"*; bu şartlar altında işlenen fiillerin sonucu olarak ise Taraf devletlerin *"durum gerektirirse, tazminatla sorumlu olacak[larını]"* belirtmektedir.

Madde 86, 87 ve 91 hükümleri doğrudan veya dolaylı olarak Yüksek Akit Taraflara yükümlülükler getirdiği tespit edilmektedir. Bu yükümlülük ihlalleri madde 91'de belirtildiği üzere devletlere tazminat sorumluluğu doğurabileceği düzenlenmektedir. Bireylerin fiilerine dair ise, *inter alia*, Ek Protokol I, m.85/5 açıklık getirmektedir. Buna göre Cenevre Konvansiyonları ve Ek Protokol I'in "*ağır ihlalleri savaş suçu olarak kabul edilecektir*".

Görüldüğü üzere SÇH külliyatı hukuk kurallarından oluşmaktadır. Bu minvalde ve son olarak, devletlerin personellerinin SÇH kurallarına uyumluluğunu temin etmek için Ek Protokol I hukuki danışmanlık gerekliliğini düzenlemektedir. 1977 tarihli Ek Protokol I'in "Askeri kuvvetlerde hukuk danışmanları" başlıklı 82. maddesi'ne göre:

> Yüksek Akit Taraflar bütün zamanlarda ve çatışmaya Taraflar silahlı çatışma esnasında gerektiğinde, uygun kademelerdeki askeri komutanlara, Sözleşmelerin ve bu Protokolün uygulanması ve bu konuda askeri kuvvetlere verilmesi gereken uygun eğitim hakkında danışmanlık yapması için hukuk danışmanlarının hazır bulunmasını sağlayacaklardır.[137]

Bu maddeden anlaşılacağı üzere hukuk uzmanları silahlı çatışmalar dahil tüm sürece dahil olmaları bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. *"(...) bütün zamanlarda (...) Sözleşmelerin ve bu Protokolün uygulanması* (…)" ibaresi içerisinde Cenevre Sözleşmeleri ve buna Ek Protokoller'e dair şu ana kadar belirtilen tüm kural, kanun ve ilkeler dahil olmaktadır. Buradan hareketle, silahların geliştirilmesine dair Ek Protokol I'in 36. maddesi de, *inter alia,* bu kurallardan birisidir ve kanaatimizce silahların geliştirilmesi süreçleri de dahil olmak bütün zamanlarda hukuk danışmanlarının hazır bulunması ve yeni geliştirilen silahların SÇH temel ilkelerine uyumluluğuna dair uygun eğitim danışmanlığının sağlanması gerekmektedir.

[137] Yamaner *et al. Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller,* 240

2.6. Değerlendirme

"*Hiçbir silah, saldırganın bir saldırıda onu kullanmanın sonucuna dair tamamen emin olmasını sağlama[dığını]*"[138] belirten *McFarland*, sonucun belirliliğine dair kesinliğin gerçek dışı olacağını imasında bulunmaktadır. Benzer yönde, *Sassóli* ise *"[ö]lümcül Otonom Silah Sistemleri, yapay zekalarına rağmen, SÇH'ye saygı gösterebilecekleri öngörülebiliyorsa konuşlandırılabilirler. Onların da insanlar gibi SÇH'ye uyum gösterme yeteneğine sahip olup olamayacakları ise tartışmalı[...]"* [139] olduğunu belirtmekte; işbu ifade okunduğunda *Sassóli* ölümcül OSS'lerin söz konusu yeteneğe zamansal olarak sahip olup olmadıklarından-olup olamayacaklarından ziyade, *able* kelimesini kullanıp yetenek olarak sahip olup olamayacaklarının tartışmalı olduğunun altını çizmektedir.

UNGGE CCW tarafından 8/11/2024 tarihinde kabul edilen Gelişen Metin ilkelerinin SÇH'ye dair ilkeleri incelendiğinde görülmektedir ki, ayrım gözetme, orantılılık ve saldırıda tedbir alma ilke ve gerekleri de dahil olmak üzere, SÇH ile uyumlu olarak kullanılması elverişli olmayan; aşırı yaralanmaya veya gereksiz acıya neden olabilecek nitelikte olan veya doğası gereği ayrım gözetmeyen; SÇH'nin kullanım durumlarının gerektirdiği gibi, saldırıdaki etkilerinin önceden tahmin edilemediği ve kontrol edilemediği vb. hallerde, LAWS'ların[140] kullanılmasının yasak olduğu yönünde uzlaşılıp ilerleme kaydedildiğini ihtiva eder. Devamla, Gelişen Metin TOSS'ların kullanımında ayrım gözetme, orantılılık, önlem alma ilkeleri ve gereklilikleri de dahil SÇH'ye ve genel olarak uluslararası hukuka uyumu için insan denetim ve muhakemesinin esas olduğu belirlenmektedir.

Yine Gelişen Metin ilkesine göre çatışmaya taraf olanların LAWS'lar ve etkilerinin, SÇH ile uyumlu olarak kullanılabilmesi için yeterli derecede öngörülebilir, güvenilir, izlenebilir ve açıklanabilir olmasını; bir insan kullanıcının silah sisteminin öngörülen kullanım koşullarında nasıl performans göstereceğine dair güvenilir bir beklentiye sahip olmasını sağlamak için gerçekçi simüle edilmiş operasyonel ortamlarda sıkı

[138] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 130
[139] Marco Sassòli, *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*, 2nd ed. (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2024), 557
[140] Lethal Autonomous Weapon Systems-Ölümcül Otonom Silah Sistemleri anlamına gelen bu tabir, Gelişen Metin'in orjinal konseptindeki ifadesinin değiştirilmemesi için işbu çalışmada bu şekilde kullanılmıştır. Buradan anlaşılması gereken TOSS'lardır.

testler ve değerlendirmeler yürütülmesini; bağlama uygun insan kontrolü ile hedef tespiti ve/veya angajman aşamalarında ahlâki değerlendirme ile birlikte **yasal** değerlendirmeyi yapabilecek şekilde çalıştırılmalarını temin etmeleri gerekmektedir.

Nihayet, SÇH ile ilgili uluslararası hukukun buraya kadar incelenen tüm metinleri, gerçek kişiler tarafından riayet edilmesi ve uygunlanması gayesiyle yazılmıştır. İşbu metinlerin yazıldıkları 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 1940 ve 1970'li yıllarda günümüzdeki anlamıyla anlaşılacak nitelikte ve yüksek sofistikeye sahip teknolojiler bulunmamaktaydı. İnsanların uyması ve uygulaması için yazılmış olan bu metinler ve özelde SÇH ilkelerinin OSS'lerce bir insan gibi algılanıp uygulanabilmesinin mümkünatı sorusu akla gelmektedir. 'Saldırılara ilişkin tedbir prensipleri' olarak belirtebileceğimiz, yukarıda 2.5.1., 2.5.2., 2.5.3. ve 2.5.4'üncü başlıklarda[141] belirtilen ayrım gözetme, orantılılık, askeri gerekliliğe uyum, gereksiz acıyla sebep olmama ilkeleriyle, ve genel olarak **SÇH ile uyumlu olarak kullanılması elverişli olmayan** TOSS'ların her durumda kullanılmasının yasak olduğu üzerinde uzlaşıya varılmıştı. Bu cümlenin, *inter alia,* mefhumu muhalifinden, SÇH ilkeleri ve diğer tüm ilkeler ile uyum göstermeleri ihtimalinde TOSS'ların kullanımı yasak değildir anlamı çıkmaktadır. Bu şekilde, bir insanın hayatına dair alınacak kararın, silah yazılımının sıfır ve birlerine bırakılması; muharip statüsüne haiz yasal bir hedef olsa dahi insan hayatının sıfır ve birlere indirgenmesi üzerinde uzlaşıya varıldığı görülmektedir.

Soruya dönülecek olursa, daha önce de belirtildiği üzere, *loop-in* ve *loop-on* niteliğinde bulunan OSS'lerde insan faktörü halen karar döngüsü içerisinde bulunmaktadır. *Loop-in* durumunda işbu OSS'ler bir vasıta görevi göreceğinden değerlendirme insana düşmektedir. *Loop-on* durumunda da belirli bir oranda insan tarafından kontrol sağlanılabileceği kanaatindeyiz. *Loop-in* ve *loop-on* durumlarında SÇH kurallarının ihlal edilmesi ihtimalinde, sorumluluk hukukunda, sorumluluğa esas teşkil edebilecek faktörlerin oluşturduğu tespit kümesinde *loop-out*'a kıyasla görece daha az girdi olacağı kanaatindeyiz. Diğer yandan *loop-out* durumundaki OSS'lerin, yani TOSS'ların, öncelikle yazılımı çerçevesinde SÇH'nin temel kurallarına uyumunun mümkünatı, devamında ise sivillere ve/veya sivil nesnelere

[141] İşbu çalışma içerisinde sırasıyla sayfa 33, sayfa 37, sayfa 38 ve sayfa 40.

saldırmaları gibi, kanunların ihlal edilebilme durumlar ortaya çıktığında söz konusu TOSS'lar kapsamında gerçekleştiriliyor olan askeri operasyonun sorumlu kişiler veya TOSS'larca ne gibi önlemler alınabileceği sorusu akla gelmektedir.

İlk hususta Gelişen Metin, devletlerin LAWS'ları olası kullanım öncesinde ve bu silahların tüm yaşam döngüsü boyunca uygulamak üzere: uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleriyle uyumlu olarak, yeni bir silah, savaş vasıtası veya yönteminin etüdü, geliştirilmesi, iktisabı veya yeni kullanılmaya başlanmasının *(adoption)*; bazı veya tüm koşullarda kullanılmasının *(employment)* uluslararası hukuk tarafından yasaklanıp yasaklanmayacağının saptanmasının *(determine)*; ayrıca, mevcut silah sistemlerinin kullanımını önemli ölçüde değiştiren geliştirme veya tadil aşamasındaki silah sistemlerinin, SÇH ile uyumluluğu sağlamak için gözden geçirildiğinin temin edilmesinin iktiza ettiğini belirtmektedir.

İkinci hususta ise Gelişen Metin, LAWS'ların kullanılacağı **coğrafi kapsamlarının**, bu coğrafya içerisinde yapılacak olan **operasyonun ölçeğinin**, bu operasyonda kullanılacak olan LAWS'ların **kullanım süresinin**, ve nihayet LAWS ile angaje olunup elimine edilmesi amaçlanan **hedef türlerinin** belirlenip sınırlanmaları çerçevesinde insan kullanıcısı tarafından devre dışı bırakılabilmeleri; LAWS'ların kendi bünyelerinde kendilerini devredışı bırakma, etkisiz hale getirme ve imha etme özelliklerini barındırmalarının temin edilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Yineleneceği üzere, her ihtimalde, devletlerin söz konusu SÇH kurallarına riayet etmeleri gerekmektedir. Cenevre Konvansiyonları ve Ek Protokollerin ihlalleri en temelde devletlere uluslararası hukuk sorumluluğu yüklemektedir. *McFarland* bununla birlikte, *"[i]nsancıl hukuk açısından, Cenevre Sözleşmeleri ve Protokollerinin ağır ihlallerinden dolayı bireylerin sorumlu tutulması gerekliliği[nin] var [olduğunu]"*[142] belirtmektedir.

İlgili metinlerin ihlallerinin uluslararası ceza hukuku kapsamında ve bireysel cezai sorumluluk ihtiva edecek karşılıklarını ise Roma Statüsü 8. maddesi muhtevasında, bir plan veya politika ile uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma kapsamında

[142] Barry de Vries, *Individual Criminal Responsibility for Autonomous Weapons Systems in International Criminal Law* (Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2023), 250

işlenmesi kaydıyla, "savaş suçları" olarak bulmaktadır. Ek Protokol I'in m.85/5 hükmünde bu durum açıkça belirtilmektedir. Bireysel cezai sorumluluk temelinde savaş suçları ise çalışmamız kapsamı dışında kalmakta olup bu noktada yalnızca bu hususa değinilmekte yetinilecektir.

Kural olarak devletler, taraf oldukları uluslararası metinler kapsamında sorumluluk yüklenirler. Taraf olunan uluslararası hukuk metni, muhtevası gereği çekince koyulabilecek nitelikteyse, ve sözleşme buna izin veriyorsa, devletler bazı maddelerin kendileri açısından hüküm doğurmaması yönünde metne çekince koyabilirler.

Bununla birlikte taraf olmasa dahi, bir devlet, bir uluslararası teamül kuralına, veya uluslararası hukukun emredici bir normu *(jus cogens)* olan bir uluslararası hukuk kuralının bağlayıcılığının bulunduğu durumlar olabilmektedir. *Jus cogens* niteliğe haiz bir norm için mutlak olan bu bağlayıcılık, uluslararası teamül için mutlak kabul edilmemektedir. "Uluslararası teamül" kavramı, doktrinde uluslararası hukukun kaynakları olarak belirtilen UAD Statüsü'nün 38. maddesinde belirtilmektedir. Bir uluslararası teamülün oluşabilmesi, kümülatif olarak bulunması gereken iki bileşeni içerir. Bunu, 38/b maddesi'nde*"hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası teamül [kuralları]"*[143] şeklinde yapılmış olan tanımdan anlamaktayız. Diğer yandan Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2018 yılında kabul edip BM Genel Kurulu'na sunduğu "Uluslararası Teamül Hukukunun Tespiti Hakkında Taslak Sonuçlar (Uluslararası Teamül Taslak Sonuçlar)"[144], uluslararası teamül'ün "iki kurucu unsur" başlıklı 2. Sonuç'unda *"[b]ir uluslararası teamül hukuku kuralının varlığının ve içeriğinin tespiti için, hukuk olarak kabul edilmiş (opinio juris) genel bir uygulamanın olup olmadığının tespiti gerek[tiği]"*[145] belirlenmiştir.

Bu doğrultuda, UAD Statüsü m.38/b ve Uluslararası Teamül Taslak Sonuç 2'den hareketle; objektif unsur olarak adlandırılan birinci unsur, devletler tarafından genel

[143] UAD Statüsü, m.38/b
[144] Draft conclusions on identification of customary international lawAdopted by the International Law Commission at its seventieth session, in 2018, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/73/10, para. 65). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_13_2018.pdf Erişim tarihi: 5/2025
[145] Ibid, Conclusion 2

ve yaygın bir uygulamanın bulunmasını gerektirir. Yaygın ve genel bir uygulama, bir kuralın uluslararası teamül olabilmesi için yeterli değildir. Bu noktada, ikinci unsur olan ve *opinio juris* olarak adlandırılan, devletlerce yapılagelen ilgili davranışın hukukun gereği olarak yapılıyor olması gerektiği kanaatinin var olması gerekmektedir. Uluslararası teamül kuralı ile bağlı olmak istemeyen devletlerin ne yapması gerektiğine dair Sonuç 15/1 açıklayıcıdır. Buna göre, Sonuç 15/1 *"[b]ir Devlet, uluslararası teamül hukuku kuralına, bu kural oluşma aşamasındayken itiraz ederse, söz konusu Devlet itirazını sürdürdüğü sürece kural uygulanamaz (opposable)"*[146] tespitini yapmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, işbu kuralın ortaya çıkıp oluşma aşamasından itibaren bu uygulamaya ısrarlı şekilde itiraz(persistent objection) edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde ısrarlı itirazcı(persistent objector) devlet, söz konusu bu teamül kuralı ile bağlı olmayacaktır. Devamla, Sonuç 15/2'ye göre, aynı yönde yapılması gerektiği belirlenen bu ısrarlı itiraz *"açıkça ifade edilmeli, diğer Devletlere bildirilmeli ve ısrarla sürdürülme[si]"*[147] gerektiği belirtmektedir.

Buna karşın, *jus cogens* nitelikteki kurallar açısından, devletlerin bu kurallara bağlı olmamak gayesi ile ısrarlı şekilde itiraz etmeleri dahi önem taşımamaktadır. Zira bu hükümler uluslararası emredici normlardır ve devletlerce mutlak olarak uyulmaları gerekmektedir. Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 2022 yılında kabul edilip BM Genel Kurulu'na sunulan bir diğer metin ise "Genel Uluslararası Hukukun (jus cogens) Emredici Normlarının Tespiti ve Hukuki Sonuçları Hakkında Taslak Sonuçlar (*jus cogens* Taslak Sonuçlar)"[148] olup, bu metnin incelenmesi, içeriğindeki tespitleri dolayısıyla konumuz açısından kritik önemi haizdir.

Jus cogens Taslak Sonuçlar'ın ikinci Sonuç'u, genel uluslararası hukukun emredici normları olan *jus cogens*'in uluslararası toplumun temel değerleri yansıttığını ve

---

[146] Ibid, Conclusion 15/1,
Türkçe'de "karşı konulabilir-itiraz edilebilir" anlamına gelen İngilizce "*opposable*" kelimesi, Fransızca'dan İngilizce'ye çevirildiğinde "uygulanabilir" (İng. *enforceable*) anlamına gelmektedir. Bu gerekçeyle ilgili çeviride 'uygulanabilir' kelimesini kullanmanın isabetli bir çeviri olduğu kanaatindeyiz.

[147] Ibid, Conclusion 15/2

[148] Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norms of general international law (jus cogens), Adopted by the International Law Commission at its seventy-third session, in 2022, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/77/10, para. 43)
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_14_2022.pdf Erişim tarihi: 5/2025

koruduğunu, evrensel olarak uygulanabileceklerini ve diğer uluslararası hukuk kurallarından hiyerarşik olarak üstün konumda olduklarını belirtmektedir.[149] Üçüncü Sonuç ise *jus cogens*'in tanımını yapmaktadır. Buna göre:

> Genel uluslararası hukukun emredici normu (*jus cogens*), devletlerin oluşturduğu uluslararası toplum tarafından bir bütün olarak kabul edilen ve tanınan, kendisinden hiçbir şekilde sapma yapılamayan ve ancak aynı nitelikteki sonraki bir genel uluslararası hukuk normuyla değiştirilebilen bir normdur[150]

İşbu sonuç, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesi ile paralel niteliktedir. *Jus cogens* Taslak Sonuçlar 3. Sonuç'un lafzında ihtiva etmeyen ve 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde bulunan husus, uluslararası bir andlaşmanın *jus cogens* niteliğindeki bir norm ile çatışması halinde batıl olacağının belirtiliyor olmasıdır.

Nihayet, *Jus cogens* Taslak Sonuçlar'ın "Sınırlı Sayıda Olmayan Liste *(non-exhaustive list)*" başlıklı 23. Sonuç'u, diğer *jus cogens* normlarına ve daha sonradan ortaya çıkabilecek *jus cogens* niteliğindeki normlara halel gelmemesi şerhi ile 8 adet *jus cogens* normu sıralamaktadır. Bunlar: (a) Saldırganlığın *(aggression)* yasaklanması; (b) soykırımın yasaklanması; (c) insanlığa karşı suçların yasaklanması; (d) uluslararası insancıl hukukun temel kuralları; (e) ırk ayrımcılığı ve *apartheid*'ın yasaklanması; (f) köleliğin yasaklanması; (g) işkencenin yasaklanması; ve son olarak, (h) kendi kaderini tayin hakkı'dır.[151]

Buradan hareketle, konumuza değinmeleri hasebiyle, *jus cogens* nitelikleri tespit edilen soykırım ve uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerinin ihlali uluslararası emredici hukuk normları niteliğinde olan kuralların ihlal edilmesi anlamına gelecektir.

İşbu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihinde 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonlarının dördüne de taraf olan devlet sayısı 196[152]; I Numaralı Ek

[149] Ibid, Conclusion 2
[150] Ibid, Conclusion 3
[151] Ibid, Conclusion 23
[152] *Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field* (Geneva, 12 August 1949), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/state-parties?activeTab=default.

Protokol'e 174[153], II Numaralı Ek Protokol'e 169[154], ve III Numaralı Ek Protokol'e taraf olan devlet sayısı ise 79[155] olarak tespit edilmektedir. Türkiye, Cenevre Konvansiyonları'nın dördüne de taraftır.[156] 1949 tarihli Cenevere Konvansiyonları'na 1977 tarihli Ek Protokol I ve II ile 2005 tarihli Ayırt Edici Amblemlere dair Ek Protokol III'ün hiçbirine taraf olmayan[157] Türkiye, yalnızca 2005 tarihli Ek Protokol III'ü imzalamıştır. Ek Protokol III'ün imzalanması ile birlikte de bu 7/12/2006 tarihinde Ek Protokol III'e çekince konulmuş ve bu çekincenin içeriğinde "1977 tarihli Ek Protokol I ve II'ye taraf olunmadığı" beyan edilmiştir.[158]

Yüksek Akit Taraflar, taraf oldukları bu sözleşmelerin hükümlerine *de jure* olarak riayet etmeleri gerekmektedir. Söz konusu bu uluslararası insancıl hukukun temel kurallarının *jus congens* niteliğe haiz olmaları tespiti dolayısıyla, sözleşmelere Taraf

---

Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea (Geneva, 12 August 1949), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949/state-parties?activeTab=default.

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War (Geneva, 12 August 1949), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949/state-parties?activeTab=default

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Geneva, 12 August 1949), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/state-parties?activeTab= Erişim Tarihi: 5/2025

[153] *Protocol I (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949)* (Geneva, 8 June 1977), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/state-parties?activeTab=default
Erişim Tarihi: 5/2025

[154] *Protocol II (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts)* (Geneva, 8 June 1977), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977/state-parties?activeTab=default.
Erişim Tarihi: 5/2025

[155] *Protocol III (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem)* (Geneva, 8 December 2005), International Committee of the Red Cross, state parties list, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005/state-parties?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries
Erişim tarihi: 6/2025

[156] 6020 Kanun No'lu, 21/1/1953 tarihli karar, 24/1/1953 tarihli onama kararı ve 30.I.1953 tarihli, 8322 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Cenevre Konvansiyonları.
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[157] *Additional Protocol I* (1977), state parties list; *Additional Protocol II* (1977), state parties list; *Additional Protocol III* (2005), state parties list.

[158] *Protocol III (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem)* (Geneva, 8 December 2005), Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türkiye taraflar listesi, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005/state-parties/tr?activeTab= Erişim tarihi: 6/2025

olmayan devletler açısından da bağlayıcılıkları bulunacaktır. Özetle, *jus cogens* niteliğindeki kurallar, dünya üzerindeki tüm devletleri bağlamaktadır.

Burada genel olarak belirtmek istediğimiz, TOSS kullanımının olması veya olmamasından vareste olarak, her ihtimalde bu kuralların en üst norm niteliğinde oldukları ve bu normlara uyulması gerekliliğidir. İşbu kuralların ihlali, TOSS çerçevesinde veya bu çerçevenin dışında gerçekleştirilmiş olsun; *lex lata* çerçevesinde, bu kuralları ihlal eden devletlerin bu sözleşmelere taraf olup olmadığına bakılmaksızın sorumluluğunu gündeme getirecektir.

BÖLÜM III

Soykırım Suçu

3.1. Genel Bilgi

Türk Dil Kurumu soykırım'ı:*"[b]ir insan topluluğunu ulusal, dinsel vb. sebeplerle yok etme; jenosit, genosit, pogrom"* [159] olarak tanımlanmıştır. Cümle okunduğunda, hukuki bir tanımdan ziyade görece olarak genel bilgi vermeyi amaçlayan çerçeve bir cümle ile ve fakat, isabetli bir şekilde, soykırım suçunun hukuki tanımında bulunan unsurlarının belirtildiği görülmektedir. Soykırım suçu bir uluslararası suçtur. İnsanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu ile birlikte Roma Statüsü kapsamında düzenlenen dört suçtan bir tanesidir ve bu dört suça doktrinde uluslararası hukukun çekirdek suçları denmektedir.[160] Bu bağlamda soykırım suçu uluslararası hukukun bir "çekirdek suçu" *(core crime)* olarak adlandırılabilir.

Diğer tüm suçlarda olduğu gibi, soykırım suçunda da korunan değer bulunmaktadır. "Soykırım Suçu *(The Crime of Genocide)*" başlığıyla 11/12/1946 tarihinde kabul edilen 96(I) sayılı BM Genel Kurul Kararı[161] Soykırım'ı *"adam öldürme, birey olarak insanların yaşama hakkının inkar edilmesi olduğu gibi, soykırım, tüm insan gruplarının var olma hakkının inkar edilmesidir"* cümlesi ile başlanmaktadır. Daha sonradan değişip gelişecek olsa dahi, burada korunan unsurun insan grupları olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Krstić Kararı* 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi için *"(...) insan gruplarının yaşam hakkını korumayı amaçla[dığını]"* belirtmektedir.

[159] "Türk Dil Kurumu | Sözlük,"
https://sozluk.gov.tr/?ara=soyk%C4%B1r%C4%B1m Erişim Tarihi: 2/5/2025
[160] Erdem İzzet Külçür, "Uluslararası Suçlar, Sınıraşan Suçlar ve Yabancılık Unsuru Kavramlarına Dar ve Geniş Anlamda Bir Bakış," *Suç ve Ceza – Ceza Hukuku Dergisi* 2016, sayı 1-2: 7-46, 16
https://www.tchd.org.tr/Uploads/suc_ve_ceza_files/2016_1_2/Suc_ve_Ceza2016-1_2.pdf Erişim tarihi: 7/2025
[161] UN General Assembly, *The Crime of Genocide*, A/RES/96(I), December 11, 1946.
https://digitallibrary.un.org/record/209873?v=pdf Erişim tarihi: 5/2025

> Bu özellik, soykırımı olağanüstü ağır bir suç haline getirir ve onu diğer ağır suçlardan, özellikle de failin mağdurlarını belirli bir topluluğa mensup olmaları nedeniyle seçtiği, ancak mutlaka topluluğu yok etmeyi amaçlamadığı zulüm suçlarından ayırır. [162]

3.2. ve 3.3'üncü başlıklarda[163] da detaylıca incelenecek olan 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin giriş kısmı bu suçu "*iğrenç bir felaket (an odious scourge)*" olarak tanımlamakta, *"insanlığın [bu fiilden] kurtarılması için uluslararası işbirliğinin gerekli olduğu"*[164] kanaatine varılmaktadır.

Esmer & Büyükçalık, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin genel çerçevede varlık sebebini *"uluslararası toplumun ayrı parçaları olarak değerli olan gruplara yapılan saldırının insanlığın bütününe yapılmış olan bir saldırı olarak algılanmasını pekiştirmek(...)"*[165] olarak tespit etmiştir.

Bu doğrultuda, insanlığın bütününe yapılmış addedilen saldırının gerçekleştirildiği bu grupların niteliklerinin nasıl tanımlanıp tespit edildiği sorusu öne çıkmaktadır. Buna göre *"Soykırım Sözleşmesi her türlü insan grubunu koruma[dığı], [u]ygulanması[nın] ulusal, etnik, ırksal veya dinsel gruplarla sınırlı […]"* olduğu Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Krstić Kararı*'nda belirtilmiştir.[166] Buradan da anlaşılacağı üzere yalnızca *numerus clausus* olarak tanımlanan bu dört grup koruma kapsamında bulunmakta, örneğin herhangi bir mali veya politik grup koruma kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu durum Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Jelisić Kararı*'nda[167] da belirtilmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 2006 tarihli *Stakić Temyiz Kararı* bu durumun gerekçesini açıklar niteliktedir. Buna göre:

---

[162] *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Radislav Krstić, Case No. IT-98-33-T, Judgement, August 2, 2001, par*. 553
https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf Erişim tarihi: 5/2025
[163] İşbu çalışma içerisinde sırasıyla sayfa 55 ve sayfa 62.
[164] *The Crime of Genocide*, A/RES/96(I)
[165] M. Esmer ve M. E. Büyükçalık, "Tarihsel ve Normatif Boyutlarıyla Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu," *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 21 (Ocak 2020): 19.
[166] *Prosecutor v. Krstić*, IT-98-33-T, par. 554
[167] *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Goran Jelisić, Case No. IT-95-10-T, Trial Judgement, December 14, 1999,* par. 69
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1999/en/33140

> Altıncı Komite üyeleri, siyasi grupların yok edilmesini soykırım tanımına dahil etmeyi reddederek, Sözleşmenin yalnızca "belirli, yerleşik" ve değişmez ölçütlerle diğer gruplardan ayrılan belirli grupları korumasını isteyen ülkelerin pozisyonunu kabul ettiler.[168]

Böylece, koruması bulunan bu dört gruptan ne anlaşılması gerektiğine dair öne çıkan soru için, *Krstić Kararı* "*[u]lusal, etnik, ırksal veya dinsel grup Sözleşmede veya başka bir yerde açıkça tanımlanma[dığını]*"[169] belirtip bu anlayışı yinelemektedir. Suçun maddi unsuru ile koruma altında bulunan söz konusu bu ulusal, etnik, dini ve ırksal grupların muhtevasından ne anlaşılması gerektiğine 3.3.1'inci başlıkta[170] detaylıca değinilecektir. Bu noktada belirtmekle yetineceğimiz son nokta, söz konusu bu düzenlemenin *"(...) korumasına (...) bir veya birden fazla bireyden ziyade grubun üyesi olarak hedef alınan bireyler gir[mekte]"*[171] olduğudur.

3.2. Uluslararası Hukukta Soykırım Suçunun Tanımı

İngilizce'de *genocide* olarak ifadesini bulan soykırım kelimesi ilk olarak *Raphael Lemkin* tarafından tanımlanmıştır.

> Yeni kavramlar yeni terimler gerektirir. "Soykırım" derken bir ulusun veya etnik bir grubun yok edilmesini kastediyoruz. Yazarın modern gelişimindeki eski bir uygulamayı belirtmek için türettiği bu yeni kelime, eski Yunanca *genos* (ırk, kabile) ve Latince *cide* (öldürme) kelimelerinden türetilmiştir. [172]

Lemkin devamla *"Çeşitli Alanlarda Soykırım Teknikleri"*[173] başlığı ile tartıştığı ve *"aşağıdaki alanlarda soykırım yapılmıştır"* cümlesi sonrasında tek tek tanımlayarak soykırım'ın politik[174], sosyal[175], kültürel[176], ekonomik[177], biyolojik[178], fiziksel[179], dini[180], ahlâki[181] alanlarda işlendiğini belirtmiştir. Bu yayından iki yıl sonra, 3.1'inci

---

[168] *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Milomir Stakić, Case No. IT-97-24-A, Appeals Judgement, March 22, 2006,* par. 22
https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/en/ Erişim tarihi: 5/2025
[169] *Prosecutor v. Krstić*, IT-98-33-T, Judgment, par. 555
[170] İşbu çalışma içerisinde sayfa 62
[171] Esmer ve Büyükçalık, "Soykırım Suçu," 20
[172] Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, 1944), 79.
[173] Ibid, 82
[174] Ibid, 82
[175] Ibid, 83
[176] Ibid, 84
[177] Ibid, 85
[178] Ibid, 86
[179] Ibid, 87
[180] Ibid, 89

başlıkta[182] belirtilen 1946 tarihli 96(I) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile *"soykırım'ın uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç olduğu"* kabul edilmiştir. Bu Karar ile, *"taraf devletler bu suçun önlenmesi ve cezalandırılması için gerekli hukuki düzenlemelerini yapmaya davet [edilmekte]"*, suçun önlenmesi ve cezalandırılması gayesi ile taraf devletlerin kendi iç hukuk düzenlemelerine aktarılması amaçlanmıştır. Nihayet BM Genel Kurulu işbu Karar ile, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'den soykırım suçu için gerekli bir taslak çalışma yapmasını talep etmiştir.[183] Söz konusu bu gerekçeler neticesinde 9/12/1948 tarihli ve 260 A(III) sayılı BM Genel Kurulu Kararı[184] ile "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" ("Soykırım Sözleşmesi") kabul edilmiştir. Soykırım Sözleşmesi'nin dibacesi incelendiğinde de 11/12/1946 tarihli A/RES/96(I) sayılı Karar'a atıf yapıldığı görülmektedir. Soykırım Sözleşmesi'nin ikinci maddesi suçun maddi ve manevi unsurunu tanımlamaktadır. Buna göre:

> Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.
>
> a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
> b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
> c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
> d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
> e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.[185]

Soykırım Sözleşmesi'nin üçüncü maddesi ise cezalandırılacak fiileri saymaktadır. Buna göre a) Soykırım; b) Soykırım işlemek için işbirliği yapma; c) Soykırım işlemek için doğrudan ve aleni kışkırtma; d) Soykırım işlemeye teşebbüs etme; e) Soykırıma iştirak etmek, olmak üzere beş adet cezalandırılacak fiil bulunmaktadır.

Devamla, Soykırım Sözleşmesi 6. maddesi bireysel cezai sorumluluğa, 9. madde ise devlet sorumluluğuna dair olan düzenlemelerdir. Yine işbu Sözleşme'nin 1. maddesi,

---

[181] Ibid, 89
[182] İşbu çalışma içerisinde sayfa 53
[183] *The Crime of Genocide*, A/RES/96(I)
[184] United Nations General Assembly, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Resolution 260 (III), December 9, 1948, https://docs.un.org/en/A/RES/260(III).
[185] Birleşmiş Milletler, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, 9 Aralık 1948, Genel Kurul Kararı 260 A (III), yürürlüğe giriş tarihi: 12 Ocak 1951, T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı çevirisi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf Erişim tarihi: 5/2025

soykırım suçunun savaş veya barış zamanında olunması farketmeksizin işlenebileceğini öngörmektedir. Suçun niteliğine dair Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi *Kayishema & Ruzindana Kararı "[s]oykırım suçu, hem uluslararası teamül hukuku'nun ve hem de bir jus cogens norm olarak kabul edil[diğini]"*[186] belirtmektedir.

Uluslararası ceza mahkemelerinin statüleri incelendiğinde görülmektedir ki, birincisi 8/8/1945 tarihi, Holokost faillerinin yargılanması için kurulan Nuremberg Mahkemesi[187], diğeri ise 19/1/1946 tarihinde kurulmuş olan Tokyo Mahkemesi[188] Şart'ları bünyesinde barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar tanımlanmış olup, soykırım suçuna yer verilmemiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, BM Genel Kurulu'nun 11/12/1946 tarihli ve 96(I) sayılı Karar'ı ile bu suç uluslararası hukuk mekanizmasına girmiştir. Soykırım suçu, uluslararası ceza mahkemeleri özelinde ilk olarak Eski Yugoslavya Uluslarararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) Statüsü[189] m.4/2'de düzenlemesini bulmuştur. Sonraki süreçte, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) Statüsü[190] m.2/2 ile; esasında hibrit bir mekanizma olan ancak içeriğinde soykırım suçu bulunması dolayısıyla konumuz açısından önem arz eden Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri Statüsü[191]

---

[186] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana, Case No. ICTR-95-1-T, Trial Judgment, 21 May 1999*, par. 88 https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01/MSC45055R0000620218.PDF Erişim tarihi: 5/2025
International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić, Case No. IT-02-60-T, Trial Chamber I Judgment, 17 January 2005, par. 639 https://www.icty.org/x/cases/blagojevic_jokic/tjug/en/bla-050117e.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[187] Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis (London Agreement), and Charter of the International Military Tribunal, August 8, 1945, 82 U.N.T.S. 279,https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf Erişim tarihi: 4/2025

[188] Charter of the International Military Tribunal for the Far East (Tokyo Charter), January 19, 1946, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf Erişim tarihi: 4/2025

[189] Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), adopted by UNSC Res. 827, UN Doc. S/RES/827 (May 25, 1993), as amended September 2009, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf., Erişim tarihi: 4/2025

[190] https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_ef.pdf , Erişim tarihi: 4/2025

[191]Law on the Establishment of the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea, as amended October 27, 2004, https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf

m.4 ile; Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü[192] ise 6. madde hükmü ile Statülerinde soykırım suçuna yer vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı incelendiğinde 1/3/1926'da kabul edilen, 320 sayılı ve 13/3/1926 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu[193] bünyesinde soykırım suçunun ayrı bir suç tipi olarak düzenlenmediği tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 5630 No.'lu Kanun ile 23/3/1950 kabul tarihli, 29/3/1950 Resmi Gazete'de yayımlanan "*Jenosit'in önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşme*" başlığı ile[194] 12 Aralık 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'ni onamıştır.[195] Buna rağmen, ilgili suçun hukukumuzda münferiden düzenlenmesi 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu[196]'nun 76. maddesi ile mümkün olabilmiştir.

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin soykırım tanımının yapıldığı 2. maddesi, EYUCM ve RUCM *verbatim* şekilde düzenlemiştir. TCK düzenlemesi hariç, bu başlık altında yukarıda belirtilen tüm düzenlemeler küçük farklılıklarla ilgili statülerindeki yerlerini almışlardır. Örneğin Roma Statüsü[197] 6. maddesi, orjinal metindeki ilgili hükmün giriş kısmını "*Bu Statünün amacı doğrultusunda"*[198] şeklinde değiştirmiştir. Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri Statüsü[199] m.4 hükmünde ise orjinal düzenlemeye "*zamanaşımı olmaksızın*"[200] ibaresi eklenmiş, "soykırım suçunu oluşturur"[201] şeklinden ziyade "*soykırım eylemleri ... anlamına gelir*"[202] olarak düzenlenmiştir. III. Bölüm'de de değinileceği üzere, Kamboçya'da

---

[192] Rome Statute of the International Criminal Court, July 17, 1998, U.N. Doc. A/CONF.183/9, entered into force July 1, 2002, as amended (2024), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf.
Erişim tarihi: 4/2025

[193] 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1/3/1926

[194] Türkiye Cumhuriyeti, "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun," Kanun No. 5630, Resmî Gazete, no. 7469, 25 Mart 1950, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf, Sahife 18199-18200 Erişim tarihi: 4/2025

[195] 23/3/1950 kabul tarihli, 5630 kanun numaralı ve 29/3/1950 tarihli, 7469 sayılı Resmi Gazete'de, 18199-18200 Sahifelerinde yayımlanan "Millî, ırkî, dinî kütleleri*(sic)* kısmen veya tamamen imha suçunun «Génocide» önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin de katılmasının onanmasına dair Kanun".
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf

[196] 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Erişim tarihi: 4/2025

[197] *Rome Statute*

[198] "For the purpose of this Statute, (...)"

[199] *ECCC Law*

[200] "(…) *which have no statute of limitations* (…)*"*

[201] "(...) *genocide means* (...)"

[202] "*The acts of genocide,* (...), *mean* (...)"

1975-1979 tarihleri arası iktidarda bulunan Pol Pot önderliğindeki Kızıl Kmerler rejiminin işledikleri suçların yargılanması için 2003 yılında kurulup 2006 yılında faaliyete geçmiş olması hasebiyle böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 76. madde hükmünde ise kanun koyucu, işbu suçun mezkur düzenlemelerden farklı olarak yok etme kastına ek olarak "*[b]ir planın icrası suretiyle*" işlenmesi şartını aramıştır. 76. maddenin gerekçesi, bir planın icrası suretiyle işlenmesi kriterinin sebebini ortaya koymaktadır.

> Suçun oluşması için gerekli maksadın yanında maddî unsurların da bir özellik taşıması gerekmektedir: Maddî unsurların, oluşması yönünden, hareketlerin "bir planın icrası" sonucu gerçekleştirilmeleri gerekmektedir. Tasarının bu maddesi, Fransız Ceza Kanununun da yaptığı gibi Birleşmiş Milletlerin 9.12.1948 tarihli Sözleşme metninden ayrılmaktadır: Sözleşme 2 nci maddesinde soykırımı "bir insan grubunun imha niyeti" ile belirlemekte ve böylece sübjektif bir ölçüt kullanmaktadır. Tasarı metninde ise meydana getirilmiş "bir planın icrası suretiyle" denilerek objektif bir ölçüt kullanılmış olmaktadır. Böylece suç girişiminin planlı ve sistematik karakteri vurgulanmış olmaktadır. Kaldı ki, bu koşul Nürnberg Mahkemesi Statüsünün 6 ncı maddesinde de yer almaktadır.[203]

Gerekçeden anlaşılacağı üzere, kanun koyucu, soykırım kastı temelinde sübjektif görüşü benimsemekten ziyade, objektif bir ölçüt olarak "bir planın icrası suretiyle" işlenmesi kriterini aramıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Türk Ceza Kanunu sistematiği yalnızca kasta yoğunlaşan amaç temelli yaklaşımdan, veya plan ve/veya politika ile sistemaktikliğe dayanan bilgi temelli yaklaşımı esas almaktan ziyade iki yaklaşımın da bir arada bulunduğu yaklaşımı esas almakta, bir plan ve/veya politikanın bulunuyor olmasının önemine vurgu yapmaktadır. Böylece, Türk Ceza Kanunu'nun 76. maddesi muhtevasında soykırım suçunun işlenebilmesi failin "bir planın icrası suretiyle" hareket etmesi ve bu hareket esnasında da korunan grupları "yok etme kastının" mevcut olması gerekmektedir.

Devamla, evvelden belirtildiği üzere, soykırım suçunun kalbini oluşturan ve bu suçu diğer tüm suçlardan münezzeh kılan ve biricik yapan husus *dolus specialis* olarak adlandırılan 'özel kast' unsurudur. Bu husus "soykırım kastı *(genocidal intent)*"

[203] 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. m.76, Soykırım Suçu, Gerekçe https://www-lexpera-com-tr.offcampus.ihu.edu.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/1 Erişim Tarihi: 25/5/2025

olarak da adlandırılır. Madde lafzındaki "*intent to destroy*", TİHEK çevirisinde[204] "*ortadan kaldırmak amacıyla*" şeklinde belirtilmiş, tarafımızca "*yok etme kastıyla*" olarak tercüme edilmiş olan bu husus soykırımı "suçların suçu"[205] konumuna getirmektedir. Örneğin RUCM *Rutaganda Temyiz Dairesi Kararı'*nda soykırım suçunun insanlığa karşı suçlar ile olan yakınlığına dikkat çekecek bir karar vermiştir. İşlenen bir suçun 'insanlığa karşı suç' olarak adlandırılabilmesi için bir sivil halka karşı, ve yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmesi gerekmektedir. İnsanlığa karşı suçların işleniyor olması, 'yok etme özel kastı' ile işlenebilen soykırım suçunun da aynı zamanda işlenememesi durumunu oluşturmamaktadır. Buna göre:

> Temyiz Dairesi, genel olarak, sivil halka karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak suç işlemenin, bu tür suçların veya diğer suçların, Statü'nün 2. maddesi uyarınca sözü edilen bir grubu tamamen veya kısmen yok etme amacıyla işlenmediği anlamına gelmediğini vurgulamaktadır.

RUCM *Muvunyi Kararı*, bunun da ötesine giderek *"[d]ahası, bir sanık, kişisel motivasyonu soykırım yapma suçunu aşsa bile soykırım yapmaktan suçlu bulunabilir"*[206] tespitini yapmıştır. RUCM *Rutaganda Temyiz Dairesi Kararı'*ndan da anlaşılacağı üzere bu iki suçun maddi unsurlarının benzeştiği, ayrım kısmı ise, yinelemek gerekirse, manevi unsur üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. *Schabas*, eserinde soykırım suçunun işlenmesinin yorumunda **amaç temelli** *(purpose-based)* ve **bilgi temelli** *(knowledge-based)* olmak üzere iki yaklaşımdan bahsetmektedir.

> Kast'a odaklanan 'amaç temelli' bir yaklaşımın benimsenmesi, bireysel suçlulara ve onların kişisel motivasyonlarına odaklanmayla sonuçlanır. Öte yandan 'bilgi temelli' bir yaklaşım, tahkikatı bir Devletin veya benzer bir grubun planına veya politikasına yönlendirir ve soykırım suçunun kolektif boyutunu vurgular.[207]

---

[204] Birleşmiş Milletler, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, 9 Aralık 1948, Genel Kurul Kararı 260 A (III), yürürlüğe giriş tarihi: 12 Ocak 1951, T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı çevirisi

[205] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) The Prosecutor v. Jean Kambanda, Case No. ICTR-97-23-S, Judgment and Sentence, September 4 1998*, par. 16 https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-97-23/MSC14050R0000529818.PDF Erişim tarihi: 5/2025

[206] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), The Prosecutor v. Tharcisse Muvunyi, Judgement and Sentence, Case No. ICTR-2000-55A-T, September 12, 2006*, par. 479 https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61990 Erişim tarihi: 5/2025

[207] William A. Schabas, *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 242–43

Burada belirtilen "*bireysel suçlulara ve onların kişisel motivasyonlarına odaklanma*" ibaresinden anlaşılması gereken ise tam olarak özel kast *(dolus specialis)*, ve suç minvalinde de soykırım kastı olarak defaatle belirteceğimiz üzere 'yok etme kastı'dır. Detaylıca inceleneceği üzere, uluslararası ceza mahkemelerinin içtihatları da bu doğrultudadır ve bireylerin kişisel motivasyona odaklanmaktadır.

Hukuk tekniği bakımından bir suça genel çerçeveden bakıldığında görülmektedir ki bir suçu oluşturan unsurlar temelde *actus reus* ve *mens rea*, yani maddi unsur ve manevi unsur olmak üzere iki hukuki unsur aksı üzerine oturtularak açıklanmaktadır. Zira *"[t]üm modern ceza hukuku sistemlerinde bir aktörün cezai olarak sorumlu olabilmesi için iki unsuru yerine getirmesi gerekmektedir".*[208] RUCM *Seromba Kararı* bu durumu soykırım suçu muhtevasında özet olarak açıklamaktadır:

> Soykırım diğer suçlardan farklıdır çünkü özel bir kast gerektirir: Bir sanık, Statü'nün 2(2) maddesinde listelenen eylemlerden birini, belirli bir korunan grubu tamamen veya kısmen yok etme özel kastıyla işlediği kanıtlanmadığı sürece soykırım suçundan mahkûm edilemez.[209]

Nihayet, maddi ve manevi unsurların ihtiva ettiği özellikler her bir suç için farklılık göstermektedir. Çalışmamızın bu noktasında uluslararası ceza mahkemelerinin içtihatlarından da yararlanılarak soykırım suçunun ihtiva ettiği maddi ve manevi unsur açıklanacaktır. Otonom Silah Sistemleri teknolojileri ve bu sistemlerin silah olmaları gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinin d ve e fıkralarında belirtilen, sırasıyla, "grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak" ve "bir gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek" fiilerinin gerçekleşmesine olanak bulunmadığı aşikardır. Bu gerekçeyle, 'grup mensubu kişilerin öldürülmesini' düzenleyen a fıkrası; 'grup mensuplarına ciddi bedensel ve zihinsel zararlar verilmesini' düzenleyen b fıkrası; ve nihayet, 'grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirme' fiilini düzenleyen c fıkrasına yoğunlaşılacaktır.

---

[208] Preparatory Commission for the International Criminal Court (PCNICC). *Request from the Governments of Belgium, Finland, Hungary, Mexico, the Republic of Korea, and South Africa*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999. https://digitallibrary.un.org/record/404991/files/PCNICC_1999_WGEC_INF_2_Add.4-EN.pdf Erişim Tarihi: 5/2025

[209] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), The Prosecutor v. Athanese Seromba, Case No. ICTR-2001-66-I, Trial Chamber I Judgement, December 13, 2006*, par. 319 https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61974 Erişim tarihi: 5/2025

3.3. Soykırım Suçunun Unsurları

3.3.1. Maddi Unsur (Actus Reus)

Jelisić Davası Kararı'na göre EYUCM, soykırım suçunun oluşması için gereken iki hukuki unsurdan birisi olan maddi unsuru *"madde 4'ün 2. fıkrasında sayılan bir veya birkaç eylem"*[210]olarak belirtmiş, karara bağlanmış ve içtihat ile yinelemiştir.

RUCM *Nahimana et al. Temyiz Dairesi Kararı*'nda yinelenmiş olduğu üzere bu durum "*(...) Statünün 2(2) maddesinde (actus reus) sayılan eylemlerinden birini işlerse soykırım suçunu (Statü madde 2(3)(a)) işlemiş olur"*[211] olarak ifade edilmektedir. Suçun işlenmesi için maddi unsurda belirtilen fiillerin gerçekleştirildiği mağdur sayısı bu noktada cevaplanması gereken bir sorudur. Suçun maddi unsuruna dair olan bu soru, suçun manevi unsuruna dair kriter ile izah edilmektedir. Örneğin RUCM *Mpambara Kararı'*na göre, **nicelikten ziyade niteliğin önemli olduğu**, diğer bir ifade ile, yok edilen **kişi sayısının öneminden ziyade grubun önemli bir bölümünün yok edilmesinin amaçlanmasının** yeterli olacağı karara bağlanmıştır. Buna göre:

> Soykırımın maddi unsuru, grubun önemli bir bölümünün fiilen yok edilmesini gerektirmez; yasaklanmış eylemlerden birinin tek bir örneğinin işlenmesi bile kâfidir, yeter ki sanık bu eylemle grubun en azından önemli bir bölümünü yok etmeyi gerçekten amaçlasın.[212]

Benzer bir yorum, diğer bir RUCM davası olan *Akayesu Kararı*'nda yapılmıştır. Buna göre *"[g]enel inanışın aksine, soykırım suçu, bir grubun bütünüyle fiili olarak yok edilmesini ima etme[mektedir]"*.[213] Bu Kararlar muhtevasında böylelikle grubun önemli bir bölümünün gerçekten yok edilmesinin gerekmediği; ancak *"grubun en azından önemli bir bölümünü yok etmeyi gerçekten amaçlamanın"* önemi

---

[210] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 62

[211] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (Appeal Judgment), Case No. ICTR-99-52-A, Judgment, November 28, 2007,* par. 492
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2007/en/91996
Erişim tarihi: 5/2025

[212] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Jean Mpambara, Case No. ICTR-01-65-T, Judgment, September 11, 2006,* par. 8
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61558 Erişim tarihi: 5/2025

[213] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu,* Case No. ICTR-96-4-T, Judgment, September 2, 1998, par. 497
https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20JUDGEMENT.pdf Erişim tarihi: 5/2025

vurgulanmaktadır. Suçun teorik olarak vuku bulma koşullarının tespiti ve bu suçun fiili olarak işlenmesi, bu suçun kesinlikle kovuşturulacağı anlamına gelmemektedir. İkincisi, soykırım suçu açısından kişi sayısından ziyade soykırım kastına odaklanılıyor olmasının, UCM çerçevesinde soruşturma başlatmak için yeterli ağırlığı oluşturmayabileceği kanaatindeyiz. Bu doğrultuda belirtmekte fayda gördüğümüz husus, Roma Statüsü 17/1(d) temelinde davanın kabul edilebilirlik şartı için belirtilen ağırlık *(gravity)* koşulunda kişi sayının önem arz ettiği bir içtihadın bulunmasıdır. Mavi Marmara Davası olarak bilinen *"Komorlar, Yunanistan ve Kamboçya'ya Kayıtlı Gemilere İlişkin Durum"*[214] incelendiğinde ağırlık değerlendirmesinin iki husus üzerinden yapıldığı görülmektedir. Birincisi *"bir soruşturmanın konusu olma olasılığı olan bireylerin veya kişi gruplarının, işlendiği iddia edilen suçlardan en fazla sorumlu olabilecek kişileri içerip içermediği[nin]"*[215] belirlenmesidir. İkincisi ise *"bir soruşturmanın odak noktası olma olasılığı olan olaylarda işlenen suçların ağırlığı"*[216] hususudur. 136. paragrafta Savcılık Ofisi, ağırlık değerlendirmesinin niteliksel ve niceliksel olarak yapıldığını belirttikten sonra bu değerlendirme parametrelerinin içerisinde *numerus clausus* olmamak üzere suçların **ölçeği**, **niteliği**, **işlenme biçimi** ve **etkileri** hususlarının yer aldığını belirtmektedir.[217] Nihayet konumuzla ilgili olan kısmına gelecek olursak, 138. paragrafta Savcılık Ofisi, ölçek değerlendirmesi yaparken Mavi Marmara gemisinde dokuz kişinin hayatını kaybetmiş olduğunu; hayatını kaybeden ve yaralanan kişilere dair üzüntüsünü belirttiğini ancak işbu gemide meydana gelen olayın, ağırlık değerlendirmesi yaptığı diğer durumlarla karşılaştırıldığında nispeten sınırlı orana ulaştığını *(reached relatively limited proportions)* belirtmektedir.[218] Sonuçta da Savcılık Ofisi'nce, suçun yeterli ağırlığa *(sufficient gravity)* ulaşmadığı gerekçesiyle soruşturmaya devam edilmemiştir.[219] Buradan da anlaşılacağı üzere, UCM önünde Savcılık Ofisi tarafından hukuki süreç başlatılması için suçun ağırlığı değerlendirmesi yapılırken, hayatını kaybeden kişilerin sayısının dikkate alınmış olduğudur.

---

[214] International Criminal Court (ICC). *Situation in the Republic of Comoros, Greece and Cambodia flagged vessels*, ICC-01/13-6-AnxA, Article 53(1) Report, November 6, 2014, https://www.legal-tools.org/doc/6b833a/pdf/ Erişim tarihi: 5/2025
[215] Ibid, par. 135
[216] Ibid, par. 135
[217] Ibid, par. 138
[218] Ibid, par. 138
[219] Ibid, par. 150-2

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'ne dönecek olursak, soykırım suçu *actus reus*'unda "kısmen veya tamamen" olacak şekilde yok etme kastı aranmaktadır. Maddi unsurda belirtilen "tamamen" kelimesinin sarih olduğunun ve ek bir izahate gerek olmadığının kanaatindeyiz. "Kısmen" kelimesinden ne anlaşılması gerektiği, herhangi bir sayısal sınırın bulunup bulunmadığı, hedeflenen gruptan yok edilmek istenilen insan sayısı vb. sorular ise yanıtlanması gereken parametreler olarak karşımıza çıkmaktadır. EYUCM *Blagojević & Jokić Kararı* bu konuda bir nebze olsun yol göstericidir.

> Temyiz Dairesi, "grubun hedeflenen kısmının sayısal büyüklüğünün", ki yalnızca mutlak verilerle değil, aynı zamanda tüm grubun genel büyüklüğüyle ilişkili olarak da değerlendirilmesinin yanısıra, grubun hedeflenen miktarının grup içindeki "öneminin" de değerlendirilmesinin gerektiğini; hedeflenen kısmın bu gereksinimi karşılamaya yetecek kadar önemli miktarda olup olmadığını belirlerken dikkate alınması gereken faktörler arasında olduğunu belirtmiştir. Temyiz Dairesi ayrıca, "[b]ir soykırım faili tarafından oluşturulan yok etme kastının her zaman kendisine sunulan fırsatla sınırlı olacağını, bu faktör tek başına hedeflenen grubun önemli olup olmadığını göstermeyecek olsa da, diğer faktörlerle birleştirildiğinde analize bilgi sağlayabileceğini" tespit etmiştir.[220]

Bir diğeri ise RUCM *Seromba Kararı*'dır. Buna göre Mahkeme *"[s]oykırımı tespit etmek için gerekli olan sayısal bir mağdur eşiği [olmadığı]"* kararını vermiştir.[221] Yine, RUCM *Muvunyi Kararı "[k]orunan gruptaki mağdurların sayısının üst veya alt sınırı olmadığı"*[222] tespitinde bulunmaktadır.

Bu Kararlar muhtevasında *actus reus* üzerinden ilerlenip *mens rea*'ya dair çıkarım yapılmaktadır ve adeta madalyonun ayrılmaz yüzleri gibi birbirlerine geçmiş şekilde *(intertwined)* incelenmektedir. Bu haseple, beraber değerlendirildiğinde görülmektedir ki yok edilmek istenen kişi sayısının mutlak bir alt veya üst sınırı bulunmamaktadır. Failin, korunan grupların üyelerinin önemli bir kısmını yok etmesine de gerek bulunmamaktadır. Ayrım noktası, failin, grubun önemli bir kısmını **yok etmeyi amaçlaması** ve **bu kastla hareket etmiş olması**dır.

---

[220] *Blagojević and Jokić*, IT-02-60-T, Judgment, par. 668
https://www.icty.org/x/cases/blagojevic_jokic/tjug/en/bla-050117e.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[221] *Seromba*, ICTR-2001-66-I, Judgment, par. 319; aynı yönde *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Mikaeli Muhimana, Case No. ICTR-95-01B-T, Judgment and Sentence, April 28, 2005*, par. 498
https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01B/MSC28368R0000622132.PDF Erişim tarihi: 5/2025

[222] *Muvunyi, ICTR-2000-55A-T, Judgement and Sentence*, par. 479

"Grubun yok edilmesi" kelimesinden ne anlaşılması gerektiği ise RUCM *Seromba Kararı* muhtevasında belirtilmektedir. Grubun yok edilmesi, bu Karar'a göre *"(...) bir grubun fiziksel veya biyolojik yollarla madden yok edilmesi*(material destruction) *anlamına gel[mektedir]"* olarak belirtilmekte, Karar'ın devamında ise "*belirli bir grubun ulusal, dilsel, dinsel, kültürel veya diğer kimliğinin yok edilmesi anlamına gelme[diği]"* tespiti yapılmaktadır.[223] Karar'dan anlaşılacağı üzere grubun yok edilmesi fiili maddi şekilde, yani fiziki-biyolojik olarak gerçekleştirilmelidir. 'Kimlik' temeli baz alınıp ulusal, dilsel, dini, kültürel veya diğer kimliklerin yok edilmesi bu suçun unsurunu oluşturmamaktadır. Suçun unsurunu oluşturmayan bu husus 'kimlik' olup, bu kavram 'grup' ile karıştırılmamalıdır.

Suçun a fıkrasında belirtilen 'grup üyelerinin öldürülmesi' unsuruna dair *Muvunyi Kararı*'nda RUCM *"sanığın grubun bir veya daha fazla üyesini kasten öldürdüğünü ve mağdurun veya mağdurların hedeflenen korunan gruba ait olduğu[..] göster[ilmesi]"*[224] gerektiği kanaatindedir. *Brdjanin Kararı*'nda EYUCM *"[ö]ldürme[nin], hedef alınan ulusal, etnik, ırksal veya dinsel grubun üyelerine yönelik olma[sı]"*[225] gerektiği görüşünü tekrarlamaktadır. *Stakić Kararı*'nda EYUCM *"öldürme [fiili]nin daha fazla açıklamaya ihtiyacı[olmadığını] (...), "öldürme" kelimesinin kasıtlı ancak mutlaka önceden tasarlanmış olmayan eylemleri ifade ettiği anlaşılmaktadır"*[226] ifadesiyle a fıkrasının maddi unsurundan ne anlaşılması gerektiğini izahtan vareste şekilde ortaya koymaktadır.

Maddenin b fıkrasında belirtilen 'ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi' ibaresinden ne anlaşılması gerektiği açıklanmalıdır. EYUCM *Brdjanin Kararı*'nın hem bedensel ve hem de zihinsel zararı beraber ele alan 690. paragrafı ile EYUCM *"inter alia, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, tecavüz dahil cinsel şiddet, dayakla birleştirilmiş sorgulamalar, ölüm tehditleri (...) sağlığa zarar veren*

[223] Seromba, *ICTR-2001-66-I*, Judgement, par. 319
[224] *Muvunyi*, ICTR-2000-55A-T, Judgement and Sentence, par. 486
[225] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). The Prosecutor v. Radoslav Brdjanin, Case No. IT-99-36-T, Trial Judgment, 1 September 2004*, par. 689
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/91856 Erişim tarihi: 5/2025
[226] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). The Prosecutor v. Milomir Stakić, Case No. IT-97-24-T, Trial Judgment, 31 July 2003*, par. 515
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2003/en/40192 Erişim tarihi: 5/2025

veya şekil bozukluğuna veya ciddi yaralanmaya neden olan zarar"[227] fiillerini somut ve sınırlayıcı olmayan şekilde nitelemede bulunan bir karar vermiştir.

'Ciddi surette bedensel zarar verilmesi' kavramı için RUCM *Kayishema & Ruzindana Kararı "her bir olay için ayrı ayrı, sağduyulu bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerek[tiğini]"*[228] belirtmiş, müteakip paragrafta ise bu kavramın *"kendi kendini açıklayıcı" (self-explanatory)* nitelikte olduğu, *"sağlığa ciddi surette zarar veren; dış [organlara], iç organlara veya duyulara ciddi şekilde zarar veren veya şekil bozukluğuna yol açan hasar"*[229] olarak tanımlamaktadır. Ayrıca belirtilmelidir ki *"[v]erilen zararın kalıcı ve telafisi imkânsız olması gerekme[mektedir]."*[230]

Nihayet, maddenin b fıkrası hükmü ve işbu içtihat beraber okunduğunda insan bedenine fiziki olarak ciddi hasar verebilecek nitelikte eylemlerin 'TOSS'lar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi muhtemel fiiller' olarak değerlendirilmelerinin, cinsel şiddet veya dayakla birleştirilmiş sorgulamalar vb. diğer eylemlere nazaran görece daha kolay yorumlanabilir olduğu kanaatindeyiz. Kişilerin uzuvlarını kaybetmelerine, iç organları ciddi hasar görmelerine, vücut bütünlüklerinin ve vücut şekillerinin bozulmasına yol açan fiiller de keza bu madde kapsamında ve daha açık yorumlanabilecek şekilde değerlendirilmelidir.

Buna karşılık, ölüm tehdidi de dahil olmak üzere, işkence, cinsel şiddet, dayakla birleştirilmiş sorgulamalar, insanlık dışı veya aşağılayıcı mualeme vb. fiillerin, TOSS'lar vasıtası ile gerçekleştirilebilirliği iddiaları için bu noktada kesin yargılarda bulunmaktan ziyade, vuku bulan her olayı kendi faktörleri çerçevesinde değerlendirilip yorumlanmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Muvunyi Kararı'nda RUCM ciddi surette zihinsel zarar *"ifadesi[ni], mağdurun zihinsel yetilerinde önemli bir hasar meydana gelmesi şeklinde yorumlanmıştır".*[231] *Seromba Temyiz Kararı*'nda ise RUCM, ciddi surette zihinsel zararın *"şiddetli korku*

[227] *Brdjanin, IT-99-36-T, Trial Judgment,* par. 690; aynı yönde *Stakić, IT-97-24-T, Trial Judgment*, par. 516
[228] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 108
[229] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 109
[230] *Stakić*, ICTY-97-24-T, Trial Judgment, par. 51
[231] *Muvunyi*, ICTR-2000-55A-T, Judgement and Sentence, par. 487

veya dehşet, sindirme veya tehdit gibi zihinsel yeteneklerin küçük veya geçici olarak bozulmasından daha fazlası"[232] olduğu kanaatindedir. RUCM *Kayishema & Ruzindana Kararı*'nda ise *"ilgili içtihatlar ışığında her bir olay için ayrı ayrı yorumlanması gerektiği"*[233] tespitinde bulunulmuştur. Yine *Kayishema & Ruzindana Kararı*'nda RUCM, ciddi zihinsel zarar verme eylem(ler)i esnasında failin yok etme kastının varlığı olması durumunda sorumlu tutulabileceği *(may be held liable)* kanaatindedir.[234]

"*Protracted conflicts*" olarak adlandırılan uzun süreli çatışma veya sürüncemede kalmış çatışma olarak adlandırabileceğimiz çatışmalar günümüzde halen mevcuttur. Bu gibi çatışmalarda devletler, (tam) otonom (silahlı) insansız hava araçları vasıtasıyla askeri ve stratejik avantaj sağlamak için gözetleme ve keşif *(surveillance and reconnaissance)* faaliyetlerini bu bölgelerde yoğunlaştırırlar. En güncel örneği, 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana yoğun şekilde bombalanan Gazze oluşturmaktadır. Batısı deniz, kuzey ve doğu cephelerinin tamamı İsrail sınırı ve güney sınırı da Mısır'a dayalı Gazze gibi, deyim yerindeyse, açık hava hapishanesinde 24.5.2025 tarihinde sivil kayıp sayısı 53.900 olarak kaydedilmiştir.[235]

Bu doğrultuda, daimi şekilde gözetim altında olmak veya görünmeyen bir tehdit altında yaşamak, her an ölümün bir yerden geleceği düşüncesiyle var olmak, mikro ölçekte psikolojik ve hatta psikiyatrik rahatsızlıklara; meso ölçekte toplumsal travmalara; ve makro ölçekte de -yok etme kastı ispatlanması kaydıyla- ciddi surette zihinsel zarar verme şekliyle soykırım yapılmasına neden olabilecektir. Söz konusu bu durum TOSS'lar aracılığıyla da yaratılabilecek durumlar olup, korunan grupları ihtiva eden insanlardan mündemiç topluluğun TOSS'lar vasıtasıyla oluşturulacak "daimi gözetim ve devamlı surette görünmeyen tehdit hissi" vb. şartlar altında yaşamaya zorlanabilmelerinin sonucu olarak ciddi surette zihinsel zarar fiilini oluşturabilmesinin mümkün olabileceği kanaatindeyiz.

---

[232] *International Criminal Tribunal for Rwanda, The Prosecutor v. Athanese Seromba, Case No. ICTR-2001-66-A, Appeal Judgement, 12 March 2008,* par. 46
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2008/en/61950 Erişim tarihi: 5/2025
[233] *Kayishema and Ruzindana,* ICTR-95-1-T, Judgement, par. 113
[234] *Kayishema and Ruzindana,* ICTR-95-1-T, Judgement, par. 112
[235]Ahmed Asmar, "Gaza Death Toll Exceeds 53,900 as Israel Kills 79 More Palestinians," *Anadolu Agency*, May 24, 2025, updated May 25, 2025. https://www.aa.com.tr/en/middle-east/gaza-death-toll-exceeds-53-900-as-israel-kills-79-more-palestinians/3578273 Erişim tarihi: 5/2025

Madde hükmü c fıkrası "grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirme" unsurunu düzenlemektedir. RUCM *Kayishema & Ruzindana Kararı* 115. paragrafında işbu fıkrayı, Soykırım Sözleşmesi'nin oluşturulması döneminde bir Taslak Konvansiyon halindeyken dönemin BM Genel Sekreteri tarafından *"yavaş ölüme yol açacak koşullar"* tespitini yaptığını, devamında da BM Genel Sekreteri'nin bu konsepti *"uygun barınma, giyim, hijyen ve tıbbi bakım eksikliği veya aşırı çalışma veya fiziksel efor"* koşullarının oluşturulması olarak yorumladığı belirtmektedir.[236] 116. paragrafta Mahkeme, bu fıkranın *"grubun üyelerinin hemen ölümüne yol açmayan yıkım yöntemlerini içer[diğini]"*[237] tespit etmektedir. Bu soyut tespiti ise *"tecavüz, bir grup insanın aç bırakılması, gerekli tıbbi hizmetlerin asgari düzeyin altına düşürülmesi ve makul bir süre boyunca yeterli yaşam koşullarının sağlanmaması"*[238] örnekleriyle somutlaştırmaktadır. Nihayet RUCM *Akayesu Kararı* bu koşulları *"grubun üyelerini hemen öldürmediği, ancak en sonunda onların fiziksel olarak yok edilmesini hedeflediği[ni]"*[239] belirtmektedir. Nihayet TOSS'lar vasıtası ile grup üyelerinin hemen ölümüne yol açmayan yıkıcı yaşam şartlarının oluşturulabileceği kanaatindeyiz. *Ambos*, tehcir *(deportation)* fiilinin de yaşam şartlarını kasten değiştirme eylemini oluşturacağının altını çizmektedir.[240] Güncel bir örnekle eserinde bu durumu somutlaştıran *Kul,* İsrailli yetkililerin Gazze Halkına evlerini terk edip güneye gitmeleri çağrısı ve bu çağrıya riayet etmek için Gazze Halkına 24 saat verilmesi örneğini vererek *"geniş çapta tahliye emri vermek nüfusun zorla yerinden edilmesi/nakli anlamını taşı[dığını]"*[241] belirtmekte, bunun sonucunda ise *"Gazze Halkının kısmen veya tamamen fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmesi manasına geldiği bakımdan ise soykırım fiili oluştur[duğunu]"*[242] belirtmektedir. Çalışmamızın konusu olan TOSS'ların da bu kapsamda kullanımı ise, söz konusu korunan grupları göçe zorlayabilmekte,

[236] *Kayishema and Ruzindana,* ICTR-95-1-T, Judgement, par. 115
[237] *Kayishema and Ruzindana,* ICTR-95-1-T, Judgement, par. 116
[238]*Kayishema and Ruzindana,* ICTR-95-1-T, Judgement, par. 116; aynı yönde *Brđanin*, ICTY-99-36-T, Trial Judgment, par. 691 ve *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 506
[239] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 505
[240] Kai Ambos, *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 4th ed. (Oxford: Hart Publishing, 2022), 129.
[241] Muhammet Celal Kul, "Savaş Suçlarından Soykırıma: İsrail'in Gazze'deki Fiillerinin Hukuki Değerlendirmesi," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 16, no. 63 (Temmuz 2025): 379-410, 386 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5098482 Erişim tarihi: 8/2025
[242] Ibid, 386

dolayısıyla da bu fiil, soykırım suçu için nedensel ve uygun illiyet bağını oluşturabilmektedir.

Özetle, soykırım suçu'nun maddi unsurlarını oluşturan a fıkrası: grup mensuplarının öldürülmesi; b fıkrası: grup mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; ve nihayet c fıkrası: bütünüyle ya da kısmen grubun fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak grubun yaşam şartlarını kasten değiştirmek fiilerinin TOSS'lar aracılığıyla işlenebileceği kanaatindeyiz. TOSS'lar insanları öldürebilecek; insanların sağlığına zarar verip veya şekil bozukluğuna veya ciddi yaralanmalara neden olabilecek, bu doğrultuda dış organlara, iç organlara veya duyulara zarar verebilecek; mağdurların zihinsel yetilerinde önemli bir hasar meydana gelmesine neden olabilecek; insanların yavaş ölümlerine neden olacak yaşam koşullarını oluşturmada vasıta olarak kullanılabilecek; korunan grup üyelerinin bulundukları yerden göç etmelerine neden olabilecektir.

Buna karşın, soykırım suçunun diğer maddi unsurları olan grup içerisinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almayı düzenleyen d fıkrası ile gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmeyi düzenleyen e fıkrası fiillerinin çalışmamız çerçevesinde belirttiğimiz TOSS'lar aracılığıyla işlenebilir olmadığı kanaatindeyiz.

Görüldüğü üzere, yapılan analizler her durumda damıtılıp soykırım kastının bulunup bulunmadığı temeline bağlanacak, bu yönde yapılacak tespite göre de suçun niteliği belirlenmiş olacaktır.

3.3.2. Manevi Unsur (Mens Rea)

Suçların suçunun işlenebilmesi, kastın en yoğun ve üst varlık biçimi olan, 'kastların kastı' olarak adlandırabileceğimiz soykırım kastı ile mümkün olabilmektedir. İşbu suçun işlenebilmesi için var olması gereken *mens rea*, bir piramide benzetilirse piramidin zirvesi olarak belirtilebilir.

RUCM *Akayesu Kararı*, uluslararası ceza hukuku bünyesinde soykırım suçunun ilk hükmü olması hasebiyle önem arz etmektedir.[243] İşbu Karar'ın muhtevasında *"[bir suçun özel kastı (special intent), suçun kurucu unsuru olarak gerekli olan ve failin, kendisine isnat edilen eylemi açıkça gerçekleştirmeye çalışmasını gerektiren özel kasttır (specific intention)"*[244] tespiti RUCM tarafından yapılmıştır. Karar'da RUCM, devamla *"[b]u nedenle, soykırım suçundaki özel kast "bir ulusal, etnik, ırksal veya dinsel grubu, tamamen veya kısmen yok etme kastında" yatmaktadır"*[245] tespitini yapmaktadır. *Seromba Kararı*'nda RUCM'un "*[s]oykırım, özel bir kast gerektirdiği için diğer suçlardan farklıdır"*[246] tespiti, *inter alia*, önemlidir. Kararın devamında *"[suçun maddi unsurlarından birinin] korunan bir grubun kısmen veya tamamen yok etme özel kastıyla işlendiği kanıtlanama[sı]"*[247] gerektiği tespiti mevcut olup aksi halin soykırım suçunun işlenmesini oluşturmayacağı, böylece bu suç temelinde bir hüküm kurulamayacağı belirtilmektedir. EYUCM *Jelisić Kararı* da RUCM *Seromba Kararı* ile aynı yöndedir. EYUCM, *"[s]oykırıma özelliğini veren ve onu adi suçlardan ve uluslararası insancıl hukuka aykırı diğer suçlardan ayıran şey aslında mens rea'dır"*[248] tespitinde bulunmaktadır. *Jelisić Davası Kararı*'na göre EYUCM, soykırım suçunun oluşması için gereken iki hukuki unsurdan birisi olan manevi unsuru *"ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, tamamen veya kısmen yok etme özel kastı"*[249] olarak belirtmiş, karara bağlanmış ve içtihat ile yinelemiştir. RUCM *Nahimana et al. Temyiz Dairesi Kararı*'nda da yinelenmiş olduğu üzere bu durum "*ulusal, etnik, ırksal ve dinsel bir grubu tamamen veya kısmen yok etme kastıyla ("soykırım kastı") (...) işlerse soykırım suçunu (Statü madde 2(3)(a)) işlemiş olur"*[250] olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, çalışmamızın konusu olan TOSS'ların kullanımı ile gerçekleştirilmiş hukuka aykırı fiillerde soykırım kastının bulunmadığı durumlarda ulusal ve uluslararası nitelikte suç ve/veya hukuk ihlallerinin oluşup oluşmadığının incelenmesi gerekecektir.

---

[243] Esmer ve Büyükçalık, "Soykırım Suçu," 24
[244] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 497
[245] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 497
[246] Seromba, *ICTR-2001-66-I*, Judgement, par. 319; aynı yönde *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 497
[247] Seromba, *ICTR-2001-66-I*, Judgement, par. 319
[248] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 66
[249] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 62
[250] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (Appeal Judgment), Case No. ICTR-99-52-A, Judgment, November 28, 2007*, par. 492
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2007/en/91996
Erişim tarihi: 5/2025

EYUCM *Blagojević & Jokić Kararı*'nda, "*Temyiz Dairesi, "tamamen veya kısmen" teriminin, "iddia edilen failin korunan grubun en azından önemli bir kısmını yok etmeyi amaçladığı" şeklinde yorumlanması gerektiğine*"[251]; RUCM *Seromba Kararı, "[b]elirli bir soykırım kastını tespit etmek için, failin bir grubu dünya çapında tümden yok etmeyi amaçladığını kanıtlamak gerekme[diği], fakat en azından önemli bir kısmını yok etmeyi amaçladığını kanıtlamak gerek[tiği]*[252] ; benzer yönde RUCM *Muvunyi Kararı* ile "*savcılı[ğın], failin, grubun en azından önemli bir kısmını yok etme kastıyla hareket ettiğini makul şüphenin ötesinde kanıtlama[sı]"*[253] gerekliliği yönünde tespitte bulunup karar vermiştir. Nihayet, *Blagojević & Jokić Kararı*'nda EYUCM, *"özel kastın, grubu ayrı ve belirgin bir varlık olarak yok etmek olması gerektiğini hatırlatmaktadır"*.[254] Görüldüğü üzere yapılan analizler yine *dolus specialis* temelinde olmakta, gerçekleştirilmiş olan tüm fiiller ise soykırım kastının var olup olmadığının tespitinde değerlendirme faktörü görevi görmektedir.

*Gacumbitsi Kararı'*nda RUCM *"Savcılığın, sanığın ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu tamamen veya kısmen yok etme "kastına" sahip olduğunu kanıtlaması gerek[tiği]"*[255] tespiti diğer kararlarda olduğu gibi burada da yapılmış, suçun bel kemiğinin yok etme kastı olduğu içtihadı bir kere daha yinelenmiştir.

Bu noktada belirlenmesi gereken diğer hususlar, korunan gruplar olan **ulusal**, **etnik**, **dini** ve **ırksal** gruplardan ne anlaşılması gerektiğidir. İşbu suç muhtevasında belirtilen korunan gruplar esasında soykırım suçunun **maddi konusunu** oluşturmaktadır. Buna rağmen, çalışmanın akışı dolayısıyla korunan gruplardan ne anlaşılması gerektiğinin bu noktada incelenmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

RUCM *Bagilishema Kararı'*nda "*ulusal, etnik, ırksal ve dini grup kavramlarının genel veya uluslararası olarak kabul görmüş bir tanımının olmadığını (...), [b]u*

[251] *Blagojević and Jokić*, IT-02-60-T, Judgment, par. 668
[252] *Seromba, ICTR-2001-66-I*, Judgement, par. 319; aynı yönde *Muhimana*, ICTR-95-01B-T, Judgment and Sentence, par. 498
[253] *Muvunyi*, ICTR-2000-55A-T, Judgement and Sentence, par. 479
[254] *Blagojević and Jokić*, IT-02-60-T, Judgement, par. 670
[255] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Sylvestre Gacumbitsi (Appeal Judgment), Case No. ICTR-2001-64-A, Judgment, July 7, 2006*, par. 39
https://cld.irmct.org/assets/filings/ICTR-01-64-0246-1-GACUMBITSI-APPEALS-JUDGEMENT.pdf
Erişim tarihi: 5/2025

kavramların her biri belirli bir siyasi, sosyal, tarihi ve kültürel bağlam ışığında değerlendirilme[si]"[256] gerektiğini belirtmektedir.

> Hedeflenen gruba üyelik, söz konusu toplumun nesnel bir özelliği olsa da, öznel bir boyut da vardır. Bir grubun kesin olarak tanımlanmış sınırları olmayabilir ve bir mağdurun korunan bir grubun üyesi olup olmadığına dair kesin bir cevap vermenin zor olduğu durumlar olabilir. Dahası, soykırım failleri hedeflenen grubu, genel olarak veya toplumun diğer kesimleri tarafından paylaşılan grup anlayışlarına tam olarak uymayan şekillerde nitelendirebilirler. Böyle bir durumda, Yargılama Dairesi, kanıtlara göre, bir mağdurun fail tarafından korunan bir gruba ait olarak algılanması durumunda, mağdurun Yargılama Dairesi tarafından soykırım amaçları doğrultusunda korunan grubun bir üyesi olarak kabul edilebileceği görüşündedir.[257]

EYUCM *Jelisić Kararı*'nda ulusal, etnik, dini, ırksal bir grubun statüsünün değerlendirilmesinde 70, 71 ve 72. paragraflar öne çıkmaktadır. Grup belirlenmesine dair objektif ve subjektif yaklaşım tartışması yapan Mahkeme, Eski Yugoslavya toprakları içerisindeki gruplararası çatışmalarının klasifikasyonunu belirlemek için rasyonel bir aks üzerine oturtulacak şekilde değerlendirme ve analiz yapmıştır.

> Bir dini grubun objektif olarak belirlenmesi hala mümkün olsa da, bugün objektif ve bilimsel olarak kusursuz ölçütler kullanarak ulusal, etnik veya ırksal bir grubu tanımlamaya çalışmak, sonucu, bu tür bir kategorizasyonla ilgili kişilerin algısına mutlaka uymayacak tehlikeli bir uygulama olacaktır. Bu nedenle, ulusal, etnik veya ırksal bir grubun statüsünü, o grubu toplumun geri kalanından ayırmak isteyen kişilerin bakış açısından değerlendirmek daha uygundur.[258]

Bu gerekçeyle EYUCM, kişilerin ulusal, etnik ve ırksal gruplara 'üyeliğinin' tespitinde de sübjektif yaklaşımı benimsemiştir.[259] Zira, ulusal, etnik veya ırksal bir grubun toplum tarafından ayrı bir birim olarak "damgalanması" nihayetinde, faillerce hedeflenen grubun bu klasifikasyona uyup uymadığı değerlendirmesi yapılmaktadır.[260] Sübjektif yaklaşım ve bu klasifikasyon konumuz açısından önem arz etmektedir. Zira TOSS'ların yazılımında bu klasifikasyonların mevcut olup olmadığı nihai değerlendirmede manevi unsurun ispat kriterlerinden olacaktır.

Devamla, EYUCM buradan hareketle bir grubun 'pozitif' veya 'negatif' olmak üzere iki şekilde damgalanabileceği tespitini yapmıştır. Buna göre 'pozitif damgalama'

---

[256] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The Prosecutor v. Ignace Bagilishema, Case No. ICTR-95-01A-T, Trial Judgment,* 7 June 2001, par. 65 https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01A/MSC34186R0000621573.PDF Erişim tarihi: 5/2025

[257] *Bagilishema*, ICTR-95-01A-T, Trial Judgment, par. 65

[258] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 70

[259] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 70

[260] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 70

"suçun faillerinin, bir grubu, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir gruba özgü olduğunu düşündükleri özelliklerle ayırt etmesi", 'negatif damgalama' ise *"suçun faillerinin kendilerinin ait olduğunu düşündükleri ve kendilerine özgü ulusal, etnik, ırksal veya dini özellikler gösteren grubun parçası olmayan kişileri tanımlama[larıyla]"* yapılmaktadır.[261] Sonuç olarak EYUCM negatif damgalamada *"bu şekilde reddedilen tüm bireyler, dışlama yoluyla ayrı bir grup oluşturaca[ğını]"*[262] tespit etmekte, buna karşın *"savcılık tarafından bir gruba yönelik pozitif yaklaşım ileri sürül[düğü], [s]oykırım suçlaması, sanıklar tarafından işlenen cinayetlerin Bosnalı Müslüman nüfusu hedef aldığını belirtmektedir"*.[263] Bu doğrultuda, *Omar Al Bashir Ön Yargılama Dairesi Kararı'*nın 135. paragrafında UCM, "*hedef alınan kişilerin kim olmadığı[nın] değil, kim olduğu[nun] önemli [olduğunu], (...) hedef alınan grubun negatif tanımlarının Statü'nün 6. maddesinin amacı açısından yeterli olmadığı görüşünde"*[264] olup, soykırım suçu kapsamında negatif damgalama görüşünü kabul etmediğini belirtmiştir.

RUCM'un konuya yaklaşımı hem benzerlik ve hem de farklılık ihtiva etmektedir. *Etnik Grup* RUCM *Kayishema & Ruzindana Kararı*'nda öz-tanımlama *(self-identification)* ve başkaları tarafından tanımlama *(identification by others)* olarak sınıflandırılmaktadır. Karar'a göre *"üyeleri ortak bir dil ve kültür paylaşan gruptur; veya, kendisini bu şekilde ayırt eden bir gruptur (...); veya, suçların failleri de dahil olmak üzere başkaları tarafından bu şekilde tanımlanan bir gruptur (...)"*.[265] Dini grup, aynı Karar'a göre *"mezhep veya ibadet biçimi veya ortak inançları paylaşan bir grubu içerir"*.[266] Irksal grup, yine aynı Karar'a göre *"genellikle coğrafya ile tanımlanan kalıtsal fiziksel özelliklere dayanmaktadır"*.[267]

RUCM Akayesu Kararı ise EYUCM *Jelisić Kararı* ve RUCM *Kayishema & Ruzindana Kararı*'na göre daha doğrudan doğruya bir yaklaşımla ulusal, etnik, dini

---

[261] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 70
[262] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 70
[263] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, 71
[264] *International Criminal Court*, *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, Case No. ICC-01/09-02/11*, (*Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya), Pre-Trial Chamber I*, November 26, 2009, par. 135
https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF Erişim tarihi: 6/2025
[265] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 98
[266] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 98
[267] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 98

ve ırksal grupların tanımına gitmiştir. RUCM *Akayesu Kararı*'na göre ulusal grup *"müşterek vatandaşlığa dayalı, yasal bir bağı paylaştıkları algılanan (perceived) ve karşılıklı hak ve görevlere sahip olan insanların bir araya gelmesi"*[268] olarak tanımlanmaktadır. Devamla, etnik grup *"genel olarak üyeleri ortak bir dili veya kültürü paylaşan grup"*[269]; ve dini grup ise *"mensupları aynı dini, mezhebi veya ibadet tarzını paylaşan grup"*[270] şeklinde çerçevesi çizilerek belirlenmiştir. Nihayet ırksal grubun *"geleneksel tanımı, dilsel, kültürel, ulusal veya dini etkenlerden bağımsız olarak, sıklıkla coğrafi bir bölge ile tanımlanan kalıtsal fiziki özelliklere dayan[dığı]"*[271] Mahkeme tarafından karara bağlanarak tanımlanmıştır.

Nihayet, kast unsuru devreye girdiğinde, EYUCM *Jelisić Davası Kararı*'nda amaç temelli yaklaşım açıkça görülmektedir.

> Yargılama Dairesi, iddianamedeki dönem için Goran Jelisić'e atfedilebilecek kesin mağdur sayısını belirleme konumunda olmasa da, bu durumda soykırım suçunun maddi unsurunun yerine geldiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, Yargılama Dairesi, sanığın eylemlerinin soykırım olarak nitelendirilmesi gerektiği yönünde bir kastı olup olmadığını değerlendirmelidir.[272]

Buradan hareketle de, soykırım kastının nasıl tespit edilebileceği sorusu gündeme gelmektedir. RUCM *Seromba Temyiz Kararı* bu yönde parametreler sunmaktadır.

> Soykırımın özel kastı, bunlar da dahil fakat bunlarla sınırlı olmamak üzere belli başlı olgulardan veya belirtilerden çıkarılabilir: (a) aynı suçlu veya başkaları tarafından işlenen bu eylemler, aynı gruba karşı sistematik olarak yöneltilen diğer suç teşkil eden eylemlerin işlenmesinin genel bağlamı, (b) işlenen vahşetlerin ölçeği, (c) genel nitelikleri, (d) bir bölge veya ülkede icra edilmeleri, (e) mağdurların belirli bir gruba üye olmaları nedeniyle kasıtlı ve sistematik olarak seçilmiş olmaları, (f) bu bağlamda diğer grupların üyelerinin dışlanması, (g) atıfta bulunulan eylemlere sebebiyet veren siyasi doktrin, (h) yıkıcı ve ayrımcı eylemlerin tekrarlanması; ve (i) grubun temellerini bozan(violate) veya failleri tarafından böyle kabul edilen eylemlerin işlenmesi.[273]

RUCM *Gacumbitsi Temyiz Kararı* da bu yönde yol göstericidir. Karar metnine göre:

> Mahkemenin içtihadı, soykırım kastının bir davanın olgularından ve koşullarından çıkarımlar yapılarak kanıtlanabileceğini kesin olarak ortaya koymaktadır. Kast, doğası gereği, genellikle doğrudan delile elverişli değildir. Yalnızca sanığın kendisi, kendi zihinsel durumuna dair ilk-

[268] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 512
[269] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 513
[270] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 515
[271] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgment, par. 514
[272] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 65
[273] *Seromba*, ICTR-2001-66-A, Appeal Judgement, par. 176

> elden bilgiye sahiptir ve kendi soykırım kastına dair ifade vermesi ise olası değildir. Bu nedenle kast genellikle çıkarımlanmalıdır.[274]

Dolaylı delil (*circumstantial evidence)* göz önünde bulundurularak çıkarımlar yapılmasını değerlendirmeleri, EYUCM ve RUCM tarafından sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirmelere bir örnek olarak *Jelisić Temyiz Kararı* bazı parametreler belirlenmesi noktasında yol göstericidir.

> Özel kastın varlığına ilişkin deliller ise, doğrudan açık bir delil bulunmaması halinde, genel bağlam, aynı gruba karşı sistematik olarak yöneltilen diğer suç teşkil eden fiillerin işlenmesi, işlenen vahşetin ölçeği, mağdurların belirli bir gruba mensup olmaları nedeniyle sistematik olarak hedef alınması veya yıkıcı ve ayrımcı fiillerin tekrarlanması gibi bir dizi olgu ve durumdan çıkarılabilir.[275]

Aynı doğrultuda, *Mpambara Kararı*'nda RUCM *"[k]ast, failin aleni beyanlarıyla, hedeflenen gruba yönelik geniş-çaplı bir saldırı ile herhangi bir bağlantısı gibi, dolaylı delillerden çıkarımlar yapılarak kanıtlanabilir"*[276] tespiti ile kastın belirlenmesinde çıkarımlar yapılmasının öneminin altını tekrar çizmiştir.

Her ne kadar böyle olsa da, bazı durumlarda kişilerin soykırıma kışkırtma niteliğinde çıkarım yapılmasına gerek bırakmayacak derecede tanımlama ve sözleri de bulunabilmektedir. Örneğin 2022-2024 yılında İsrail'in Savunma Bakanlığı'nı yapmış olan Yoav Gallant, 7 Ekim 2023 ile başlayan süreçte, 9 Ekim 2023 tarihinde Gazze'ye yönelik "tam kuşatma" başlattıklarını ilan ederek savaştıkları Filistinliler için "insan hayvanları *(human animals)*" benzetmesini yapmış; 24 Aralık 2023 tarihinde ise İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu yine Filistinliler için "canavarlar *(monsters)*" ifadesini kullanmıştır.[277] "Kışkırtma" fiili RUCM *Akayesu Kararı*'nda "doğrudan" ve "aleni" olacak şekilde *"başkasını bir suç veya kabahat işlemeye doğrudan doğruya tahrik etmeyi amaçlayan konuşma, bağırma, tehdit veya diğer herhangi bir görsel-işitsel iletişim aracıyla yapılan hareket"*[278] olarak tanımlanmıştır.

---

[274] *Gacumbitsi*, ICTR-2001-64-A, Appeals Chamber, par. 40
[275] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). The Prosecutor v. Goran Jelišić (Appeal Judgment), Case No. IT-95-10-A, July 5, 2001,* par. 47
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/en/17659 Erişim tarihi: 5/2025
[276] *Mpambara,* ICTR-01-65-T, Judgement, par. 8
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61558 Erişim tarihi: 5/2025
[277] Raz Segal and Penny Green, "Intent in the Genocide Case Against Israel Is Not Hard to Prove," *Al Jazeera*, January 14, 2024, https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/14/intent-in-the-genocide-case-against-israel-is-not-hard-to-prove Erişim tarihi: 6/2025
[278] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgement, par. 555

RUCM, devamla kışkırtmanın "doğrudan" olmasını *"başkasını özel olarak bir suç eylemine girmeye kışkırtması anlamına gelir ve doğrudan tahriki, salt belirsiz veya dolaylı telkinden daha fazlasının oluşturması gerek[tiği]"*[279] karara bağlanmıştır.

Buna göre:

> (…) kışkırtmanın doğrudanlık unsuru kültürel ve dilsel içeriği ışığında değerlendirilmelidir. Gerçekten de, belirli bir konuşma bir ülkede "doğrudan" olarak algılanabilirken, bir diğerinde öyle algılanmayabilir, bu dinleyici kitlesine bağlıdır. Mahkeme ayrıca kışkırtmanın doğrudan ve yine de zımni olabileceğini hatırlatmaktadır.[280]

Diğer yandan "aleni" olarak yapılması gereken bu kışkırtma, bu fiilin "gerçekleşme yeri" ve "katılımcılar" olarak iki unsurla belirlenmektedir. RUCM *Muvunyi Kararı* bu yönde yol göstericidir.

> "Aleni" niteliğini belirlerken, Mahkeme, kışkırtmanın gerçekleştiği yeri ve katılımın seçici mi yoksa sınırlı mı olduğunu dikkate almalıdır. Kışkırtma mesajının belirli sayıda kişiye hitap etmesi veya radyo, televizyon veya hoparlör gibi belirli bir ortam aracılığıyla iletilmesi gerekliliği yoktur. Ancak, hem sayı hem de ortam, kışkırtmanın aleni olduğu bulgusunu destekleyen kanıt sağlayabilir.[281]

RUCM *Nahimana et al. Temyiz Kararı'*nda konuşmanın amacının doğrudan ve aleni kışkırtma amacına yoğunlaşmış ve *"konuşmanın amacının, soykırım işlemeye doğrudan ve aleni bir kışkırtma olup olmadığını belirlemede tartışmasız bir etken olduğu"*[282] kanaatine varmıştır. Aynı Karar'da RUCM, *"konuşmayı yapanın siyasi veya topluluk ilişkisinin (political and community affiliation), konuşmanın yorumlanmasına yardımcı olabilecek bağlamsal bir unsur olarak değerlendirilebileceğini kabul [ettiği]"*[283] yorumunu yapmaktadır.

Buradan anlaşılacağı üzere, bazı durumlarda dolaylı delilden ziyade politik liderlerin doğrudan ve aleni şekilde verdikleri beyanatları soykırım işlemeye kışkırtma görünümünü oluşturmakla birlikte soykırım kastının varlığına dair yapılacak yorumlamada nispeten daha doğrudan delil niteliği de taşımaktadır. Konuşmanın doğrudan olması o ülkenin kültürüne göre değerlendirilecektir. Aleni olmasında ise

[279] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgement, par. 557
[280] *Akayesu*, ICTR-96-4-T, Judgement, par. 557
[281] *Muvunyi*, ICTR-2000-55A-T, Judgement and Sentence, par. 503
[282] *Nahimana et al.*, ICTR-99-52-A, (Appeal Judgment), par. 706
[283] *Nahimana et al.*, ICTR-99-52-A, (Appeal Judgment), par. 713

mekanın niteliği ve dinleyici kişinin sayısı olayın özelliklerine göre değerlendirilip kışkırtmanın aleniyetini destekler nitelikte delil oluşturabilecektir. Kışkırtmaya dair son olarak ise konuşmanın amacının, soykırım işleme yönelik olup olmadığının belirleyici etken olduğu, ve konuşmacının siyasi ve topluluk ilişkilerinin, yapılan kışkırtma konuşmasının yorumlanmasında bağlamsal unsur olarak yardımcı olabileceği görülmektedir. Sonuç olarak, RUCM *Gacumbitsi Temyiz Kararı*'nda belirtildiği üzere yalnızca faillerin doğrudan ve ilk elden bildikleri kastlarının dolaylı deliller aracılığıyla yapılacak çıkarım yoluyla elde edilmesinin yanında, bazı durumlarda faillerin doğrudan ve aleni ifadeleri kastlarına dair daha doğrudan delil oluşturabilecektir.

Nihayet soykırım işlenmesi için herhangi bir planın veya politikanın gerekip gerekmediği sorusu akla gelmektedir. Zira bu faktör, suç tanımı içerisinde yer almamaktadır ancak suçun doğası gereği politikaya ihtiyaç duyulduğu düşüncesini sezinletmektedir. *Jelisić Temyiz Kararı* bu bağlamda ve bu soruyu cevaplamada çok önemli bir yere sahiptir.

> Temyiz Dairesi, bir plan veya politikanın varlığının suçun yasal bir bileşeni olmadığı kanaatindedir. Ancak çoğu durumda, özel kastı kanıtlama bağlamında, bir plan veya politikanın varlığı önemli bir faktör haline gelebilir. Delil, bir plan veya politikanın varlığıyla tutarlı olabilir veya hatta böyle bir varlığı gösterebilir, ve bir plan veya politikanın varlığı suçun kanıtlanmasını kolaylaştırabilir.[284]

Diğer taraftan *Kayishema & Ruzindana Kararı'*nda RUCM, plan unsuru için "*belirli bir imha planının soykırım unsuru oluşturmadığı ancak böyle bir plan veya örgütlenme olmadan soykırım gerçekleştirmenin kolay olma[yacağı]"*[285] kararını vermiştir. *Karar'*ın 275. paragrafında dört adet belirti tespiti vardır. Birincisi, "Tutsi öncülerine dair bir infaz listesinin" varlığıdır. İkincisi "Ruanda medyası aracılığıyla Tutsi nüfusu yok edilmesi için aşırı ideoloji yayılmasıdır". Üçüncüsü, "halka silah dağıtılması ve sivil savunma programının" uygulanmasıdır. Son olarak ise *"Cumhurbaşkanı'nın uçağının düşürülmesinden sonra büyük bir hızla kurulan birçok yol barikatında gerçekleştirilen "tarama""* eylemidir.[286] Bu tespitlerin yapılması sonrasında 276. paragrafta Mahkeme "*böyle bir planın varlığı soykırım suçu için özel*

[284] *Jelisić*, Appeals Chamber, IT-95-10-A, par. 48
[285] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 94
[286] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 275

kast gerekliliğinin güçlü bir kanıtı olaca[ğı]"[287] tespitini yapmaktadır. RUCM, aynı *Karar*'da *"(...) bir bireyin soykırım planı veya politikasının tüm ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmasının gereğinin olmadığı (....) görüşüne katıldığı[nı]"*[288] belirtmektedir.

EYUCM *Tadić Kararı* da, *inter alia*, bu minvalde iki açıdan dikkat çekicidir. İlgili Karar'ın 653-655. Paragrafları arasında politika unsuru tartışılmıştır. Nihayet 655. paragrafta "*ABD İkinci Daire Temyiz Mahkemesi Kararı*"na atıfta bulunularak "*devlet dışı unsurların da soykırım suçu işleyebileceği*" belirtilmiş ve *"bu eylemleri işlemek için bir politikanın var olması gerekse de, bunun bir Devletin politikası olması gerekme[yeceği]"* karara bağlanmıştır.[289] Buradan anlaşılacağı üzere, bir devlet dışı unsur tarafından da, devlet politikası dahilinde olmadan, kendi politikaları ile soykırım işlenebilenebileceği görüşü vardır.

Diğer taraftan EYUCM *Krstić Kararı "bir planın varlığının soykırım suçunun yasal bir bileşeni olmadığını ancak suç eylem(ler)ini kurgulayanların kastını kanıtlamak için delil niteliğinde yardımcı olabileceğini"*[290] belirtmiştir.

EYUCM *Jelisić Kararı*'nda Goran Jelisić'in *"tek başına işlediği cinayetlerin soykırım'ın actus reus'unu oluşturmaya yeterli olduğu",* müteakip ifadelerde ise "*sanığın bir grubun tamamını yok etme planını barındırdığı düşünme[nin] a priori olarak mümkün [olduğu]"*[291] ifade etmiştir. EYUCM, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin oluşturulma sürecindeki hazırlık çalışmalarını örnekleyerek yaptığı analizde Sözleşme'yi hazırlayanların *"tek bir bireyin bir grubu yok etmeye çalışmasının olasılığını göz ardı etmedi[kleri]"* ve bu durumun *"teorik olarak mümkün olduğunu"* belirtmiş[292], ancak müteakip paragrafta *"işlenen suçlar yaygın değilse ve isnat edilen suç bir örgüt veya sistem tarafından desteklenmiyorsa, bir*

[287] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 276
[288] *Kayishema and Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Judgement, par. 94
[289] International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Duško Tadić (Dule), Opinion and Judgment*, Case No. IT-94-1-T, May 7, 1997, par. 655
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1997/en/40193 Erişim tarihi: 6/2025
[290] *Krstić*, IT-98-33-T, Judgment, par. 572
[291] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 100
[292] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 100

bireyin soykırım kastını kanıtlamak pratikte çok zor olaca[ğı]"[293] karara bağlanmıştır.

Kanaatimiz, EYUCM *Jelisić Temyiz Kararı*'nın 48. Paragrafında değerlendirildiği ve de RUCM *Seromba Kararı* ile RUCM *Muvunyi Kararı*'nda kurban sayısının alt-üst sınırının bulunmadığı noktasında yapılan tartışmada olduğu gibi; bir plan veya politikanın varlığının esasında soykırım kastının var olup olmadığının tartışılmasında değerlendirme faktörü görevi göreceği, ve maddi hukuk açısından suçun oluşmasının bir plan veya politika dahilinde işlenmesi ile değil, yok etme kastının varlığı ile mümkün olacağı yönündedir.

Kişilerin, soykırım kastına ne zaman ve hangi durumda sahip olunması gerektiğine dair soru akla gelmektedir. RUCM *Simba Temyiz Kararı* soruşturulması gerekenin faillerin, suçun maddi unsurunda belirtilen fiillerin işlenmesinden evvel yok etme kastına sahip olmaları değil, fiillerin gerçekleştirildikleri anda yok etme özel kastına sahip olmaları gerektiğidir.[294] EYUCM *Krstić Kararı*[295] da bu noktada aynı kanaate olup *"soykırım eylemlerinin uzun bir süre boyunca önceden tasarlanmış olmasını gerektirme[diği]"* belirtmektedir. EYUCM bu görüşü askeri operasyona giden bir ekibin hareket tarzıyla örneklendirip açıklamaktadır.

> Bir operasyonun başlangıcındaki kast bir grubu yok etmek olmasa da, operasyonun uygulanması sırasında daha sonraki bir noktada hedef haline gelebileceği düşünülebilir. Örneğin, bir silahlı kuvvet, birincil amacı grubun kaderiyle tamamen ilgisiz olan bir askeri operasyon sırasında, korunan bir grubu yok etmeye karar verebilir.[296]

Sonuçta, suçun maddi unsurunda belirtilen hareketlerin tamamı yapılmış olsa dahi bu suçun işlenebilmesi, suç hareketini oluşturam eylem ve fiillerin gerçekleştirilmesi esnasında yok etme kastının varlığına bağlı olacaktır.

Buraya kadar soykırım suçu incelenmiştir. Buradan sonra, Anglo-Sakson ve Kıta-Avrupası hukuk sistemlerindeki manevi unsur *(mens rea)* kademeleri 5237 sayılı

---

[293] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 101
[294] *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). Aloys Simba v. The Prosecutor (Appeal Judgment), Case No. ICTR-01-76-A, Judgment, November 27, 2007*, par. 266
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2007/en/61560 Erişim tarihi: 6/2025
[295] *Krstić*, IT-98-33-T, Judgment, par. 572
[296] *Krstić*, IT-98-33-T, Judgment, par. 572

Türk Ceza Kanunu'ndaki karşılıklarıyla birlikte belirtilecektir. Böylece soykırım suçunun oluşabilmesi için var olması gereken manevi unsur olan özel kast *(dolus specialis)* diğer manevi unsur türlerinden ayrıştırılmış olacaktır.

3.3.2.1. Genel Olarak

Ulusal sistemlerdeki ve uluslararası ceza mahkemerinin statülerindeki suçların yer yer benzerlik ihtiva etmesi gibi, ceza hukuku kavram ve konseptlerinin de benzeşme durumları vardır. Uluslararası ceza mahkemeleri ihtiyaç hasıl oldukça insanlık tarihine gözlerini açmış, bu ihtiyaçlara binaen ve bunları karşılamak üzere yer yer suç tipleri ve konseptleri yaratılmıştır. Yine de, uluslararası ceza hukukundan evvel ulusal sistemlerin ceza hukuku ve mahkemelerinin var olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Bu kısımda kast ve taksir derecelenmelerinin karşılaştırmaları yapılacak, konseptlere açıklık kazandırılacaktır. Hatırlatılmalıdır ki, uluslararası ceza mahkemeleri bünyesindeki statülerde ve bu statülere tamamlayıcı nitelikte suç unsurlarının düzenlendiği belgelerde konsept isimleri aynı olabilmekle beraber bu içerik ve uygulamalar yer yer farklılık gösterebilmektedir.

Tanımlamalara ve analizlere geçmeden önce kast ve taksir derecelerinin görselleştirilmesi önem ihtiva etmektedir. *Finnin*[297] kast ve taksir derecelenmelerini iki sistemi ele alarak karşılaştırmaktadır.

[297] Sarah Finnin, "Mental Elements under Article 30 of the Rome Statute of the International Criminal Court: A Comparative Analysis," *International and Comparative Law Quarterly* 61 (2012): 329.

Tablo 3.1. Anglo Sakson Hukuku ve Kıta Avrupası Hukuku Çerçevesinde Kast Dereceleri

<table>
<tr><th>Anglo Sakson Hukuku (Common Law)</th><th>Kıta Avrupası Hukuku (Civil Law)</th></tr>
<tr><td>Özel (Ek) Kast</td><td>Özel (Ek) Kast
(besondere Absicht veya dolus specialis)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Doğrudan kast
V= Çok Yüksek C= Düşük
.....
Dolaylı Kast
V= Düşük C= Yüksek</td><td>Birinci Derecede Doğrudan Kast
V= Çok Yüksek C= Düşük</td></tr>
<tr><td>İkinci Derecede Doğrudan Kast
(direkter Vorsatz veya birinci derecede dolus directus)
V= Düşük C= Çok Yüksek</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Olası Kast
V= Düşük C= Düşük/Orta</td><td>Olası Kast
(bedingter Vorsatz veya dolus eventualis)
V= Düşük C= Orta</td></tr>
<tr><td>Bilinçli Taksir
(bewusste Fahrlässigkeit)
V= Düşük C= Düşük</td></tr>
<tr><td>(Bilinçsiz) Taksir
V= Yok C= Yok</td><td>Bilinçsiz Taksir
V= Yok C= Yok</td></tr>
</table>

Referans: Finnin, 2012

Tabloda belirtilen C harfi Bilişsel *(Cognitive)* ve V harfi ise İradi *(Volitional)* anlamlarına gelmektedir.[298]

UCM Hazırlık Komisyonu Suçun Unsurları Çalışma Grubu, Anglo Sakson (*Common Law)* ve Kıta Avrupası *(Civil Law)* Hukuk Sistemleri'nde Bilişsel Unsur *(Mental Element)*[299] başlıklı çalışması da iki hukuk sisteminin manevi unsurlarını karşılaştırarak açıklamalarda bulunmaktadır.

Anglo Sakson sisteminde *mens rea* için üç farklı konsept belirlemektedir. Bunlar, Kast, Olası Kast *(Recklessness)* ve Bilinçsiz Taksir *(Criminal Negligence)* olarak belirlenmiştir.[300]

Kast unsuru Anglo-Sakson hukuk düzeninde de Kıta Avrupası hukuk sisteminde olduğu gibi *"istenilen bir eylemi gerçekleştirme kastına ek olarak bir davranışının sonucunda belli bir neticenin en azından yüksek bir ihtimalle gerçekleşeceğine dair* ***öngörü*** *veya* ***bilgi****"*[301] olarak algılanmaktadır. *Recklessness* konsepti, ABD sistemine göre Olası Kast ve İngiliz sistemine göre Bilinçli Taksir'e daha yakın olarak belirtilmektedir.[302] Çalışmamız bünyesinde aksi belirtilmedikçe *recklessness* Olası Kast olarak belirtilecektir. Nihayet *Criminal Negligence* konseptinin ise Basit Taksir/ Bilinçsiz Taksir ile aynı anlama gelmektedir.[303]

Buna karşın Kıta Avrupası sisteminde *mens rea* yalnızca kast olarak belirlenmiş olup, "bilme" ve "isteme" unsurlarını ihtiva etmekte, bunların derecelerine göre de kast kendi alt kategorilere ayrılmakta; ve de kastın 'isteme' kıstası bulunmadığı durumlar için taksir kavramı kullanılmakta; bir fiilin taksir olarak adlandırılabilmesi ise açıkça cezalandırılabilir olması gerekmektedir.[304] Buna göre bilişsel unsur temelinde önce kast ve sonrasında da taksir unsurlarının ne anlama geldikleri açıklanacaktır.

---

[298] Finnin, "Mental Elements under Article 30," 330
[299] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999
[300] Ibid, 4-6
[301] Ibid, 4
Vurgu tarafımıza aittir.
[302] Ibid, 5
[303] Ibid, 6
[304] Ibid, 6

3.3.2.2. Kast

TDK sözlüğü ceza hukuku terminolojisindeki kullanımı bakımından 'kast' tabirinden ziyade "kasıt", "kasıtlı" "kasten" kelimelerini düzenlemektedir. Buna göre "kasıt" *"amaç-istek"*[305]; "kasıtlı" *"[i]steyerek, bilerek yapılan"*[306]; nihayet "kasten" kelimesi de *"bilerek"*[307] anlamlarına gelmektedir.

5237 sayılı TCK'nın 21. maddesi kast konseptini düzenlemektedir. TCK özelinde bir suçun işlenebilmesi kanun koyucu tarafından kastın varlığına bağlanmıştır. *Zafer*, kast unsurunu *"suçun hareket ve netice unsurlarının bilinip istenmesi (...)"*[308] olarak belirtmiştir. *Özgenç*'e göre *"[k]ast, kişi ile işlediği fiil ve neticesi arasında manevi bir bağ kurmaktadır".*[309] Devamla *Özgenç*'e göre *"[k]ast için önemli olan, belli bir amaca yönelik olarak kişinin davranışlarını yönlendirmesidir."*[310] Kast, kanun koyucu tarafından *"suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilme"* olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda kast'ın unsurları ise "bilmek" ve "istemek" olarak belirlemektedir. *Zafer,"[k]astın bilme ve isteme unsurlarının, hareketi (fiili) ve suç tanımında yer verilmişse neticeyi kapsaması gerek[tiğini]"*[311] belirtmektedir. Bilişsel unsur ve İradi unsur, yani bilme ve isteme unsurları göz önünde bulundurulduğunda kastı da kendi içerisinde ayırmak mümkün olabilmektedir. Doğrudan kast, *per se*, birinci derece doğrudan kast olarak anlaşılmaktadır ve doğrudan kastın kendi içindeki ayrımında ikinci derece doğrudan kast da bulunmaktadır.[312] Yapılacak olan analiz *stricto sensu* ceza hukuku temelinde olacaktır.

---

[305] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kas%C4%B1t Erişim tarihi: 5/2025
[306] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kas%C4%B1tl%C4%B1 Erişim tarihi: 5/2025
[307] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kasten Erişim tarihi: 5/2025
[308] Hamide Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m.1-75*, 8. baskı (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021), 309
[309] İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 20. Bası (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025), 238.
[310] Ibid, 239
[311] Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 309
[312] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 7

3.3.2.2.1. Özel Kast

"Kastların kastı" olarak adlandırılan soykırım kastı, bir özel kasttır (*dolus specialis)* ve soykırım suçu ile özdeşleşmiş olup, kastın en yoğun halini temsil etmektedir. Eserinde *Zafer,* özel kastı:

> (...) o suç bakımından, failin belirli bir saikle veya maksatla harekete geçmiş olması zorunlu kılınmış olabilir. Bu halde failin sadece neticeye yönelik iradesinin varlığı, suçun manevi unsurunun gerçekleşmesi için yeterli sayılmaz. Kastın yanı sıra suç tanımında gösterilen bir diğer manevi (sübjektif) unsurun daha gerçekleşmesi gerekir. Bu unsur, suçun genel nitelikli bir unsuru olmayıp suça özgü, özel nitelikli sübjektif bir unsurdur.[313]

şeklinde tanımlamaktadır. Çalışmamız bakımından belirtmek gerekirse, doktrinde "soykırım kastı *(genocidal intent)*" olarak anılan özel kast, *Zafer*'in de belirttiği üzere doğrudan kastın yanı sıra, daha yoğun olarak ve kasta ek diğer bir manevi unsur ile Bilişsel unsur kademesinin zirvesinde yer almaktadır. Soykırım suçunun oluşması için gerekli olan "yok etme" ek manevi unsuruna karşılık gelen bu kast türü, 3.3.2'nci başlıkta[314] detaylıca incelendiği için burada yalnızca bu hususlara değinilmiş olmakla yetinilecektir.

3.3.2.2.2. Doğrudan Kast

Özgenç'e göre suçu işleyen *"[f]ail, işlediği suçun maddi unsurlarının bütününü düşünmüş, öngörmüş ve dolayısıyla, bütün bunlar hakkında bilgiye sahip olmuş ise, [bu durumda] doğrudan kast söz konusudur".*[315] *Zafer*'e göre ise *"failin hareketinden meydana geleceğini düşündüğü ve meydana gelmesini istediği neticeye yönelik kasttır".*[316]

Doğrudan kast, Bilişsel ve İradi unsurun kümülatif olarak ve yüksek derecede mevcut olup failin gerçekleştirmek istediği asli neticeye yönelttiği bileşenidir. Örneğin, doğrudan kastın yöneltilmek istendiği kişiler bir bina içerisindedir. Bu bina içerisinde başka kimse yoktur ve operatör, hedef kişilerin bulunduğu yere angaje olmak üzere bir adet Tam Otonom Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA TOSS)

[313] Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 322
[314] İşbu çalışma içerisinde sayfa 69
[315] Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 246
[316] Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 312

havalandırmıştır. SİHA TOSS yüklü miktarda patlayıcı ile donatılmıştır ve bina içerisinde, sensörleri aracılığıyla algılayıp anlamlandırdığı veriler doğrultusunda yazılımına hedef profili olarak belirlenen nesnelerin -olayımızda insanların- bulunduğu yerde almış olduğu algoritmik karar ile infilak etmesi, doğrudan elimine edilmesi istenen ve elimine olacakları bilinen bu kişilere karşı birinci dereceden doğrudan kastı oluşturur.

3.3.2.2.3. İkinci Derece Doğrudan Kast

Doğrudan kast başlığında bahsedilen birinci derece doğrudan kasta nispeten ikinci derece doğrudan kastta, asli neticenin gerçekleştirilmesinin bilinmesi ve istenmesinin yanında meydana gelecek olan tali neticenin de bilinmesi; ancak doğrudan istenmesinden ziyade bu tali neticenin gerçekleşmesine de '**iradi olarak**' devam edilmesidir. Zira ikinci derece kastın, '**iradi devam**' gerektirmesi, neticenin gerçekleşmesinin veya gerçekleşmemesinin '**umursamazca** kabul edildiği' olası kast (*dolus eventualis)* kavramından ayrıldığı nokta olmaktadır. UCM Hazırlık Komisyonu buradaki ayrımı "neticenin bilinmesi" üzerinden izah etmekte, sonuç bilgisinin hakim *(dominates),* iradenin ise kusurlu *(defective)* olması ile açıklamaktadır.[317] Burada, birinci derece doğrudan kast unsurunda bulunan iradi unsur derecesinden aşağıda bir kast olduğu aşikardır ve meydana gelecek olan netice de neredeyse aynı derece bilinebilmektedir.

Doğrudan kast başlığındaki örnek baz alınarak izah edilmesi, ikinci derece doğrudan kast kavramını somutlaştıracaktır. Doğrudan kastın yöneltilmek istendiği hedef kişiler bir bina içerisindedir. Bu bina içerisinde hedef kişilerin bulunduğu odanın hemen yan odasında başka insanlar da vardır ve bir operatör, yalnızca hedef kişilerin bulunduğu yere angaje olmak üzere bir adet Tam Otonom Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA TOSS) havalandırmıştır. Yüklü miktarda patlayıcı ile donatılmış olan SİHA TOSS'un infilak etmesi, hemen yan odada bulunan diğer insanların da hayatını kaybetmesine neden olacaktır. İkinci derece doğrudan kast, patlayıcının infilak etmesi neticesinde, doğrudan elimine edilmesi istenen hedef kişilerle birlikte, yan odada bulunan diğer kişilerin de elimine olacağının 'bilinmesi' durumudur. Burada

[317] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 7

belirtilmesi gereken husus, yan odada bulunan diğer kişilerin elimine edilmesinin ‘istenmesinden’ ziyade, bu kişilerinin de elimine olacağı neticenin gerçekleşmesinin ‘iradi olarak’ kabulünün mevcudiyetidir. Bu nokta, ikinci derece kastı hem birinci derece kasttan ve hem de olası kasttan ayıran nüanstır.

3.3.2.2.4. Olası Kast

Dolus eventualis olarak adlandırılan bu konsept, doktrinde “olursa olsun” kastı olarak karşımıza çıkmaktadır. İradi unsurda kişinin pervasız, kayıtsız ve umursamaz tavır, Bilişsel unsurda ise muhtemeliyat bulunmaktadır. *Özgenç*’e göre ise *“[b]elli bir neticenin gerçekleştirilmesine yönelik olarak işlenen fiilin diğer bazı neticelerin oluşumuna muhtemelen sebebiyet vereceği öngörülmüş ise; bu neticeler açısından olası kastla hareket edilmiş demektir”*.[318]

TCK’nın 21/2 hükmü, olası kast tanımını “*[k]işinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi”* olarak tanımlamaktadır. Bu tanımı da incelemek yerinde olacaktır. Madde hükmü, öncelikle suçun kanunda tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu unsurların ‘gerçekleş**eceği**’ kesinlik ibaresinden ziyade ‘gerçekleş**ebileceği**’[319] muhtemeliyat belirtisi anlamına gelmektedir. Kanun hükmü, bilmek veya istemek gibi ibareler yerine ise ‘öngörme’ kelimesini kullanmaktadır. Böylece bu muhtemeliyatın ‘öngörülmesi’; bu öngörülmeye rağmen devam edilerek eylemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu tanımlamada kişinin “gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen fiili işlemesi” esasında, kişinin verilen kararda devam ettiği anlamına gelmektedir, ancak bu kanun hükmü, kişinin işbu fiilin neticesinin yerine gelip gelmemesine dair sessiz kalmaktadır. Nihayet olası kast konseptini, kastın diğer kademelenmelerinden ve taksirden ayıran unsur tam olarak buradadır. Uygulama ise neticenin yerine gelmesi gerekliliğini aramaktadır.

Örneğin doğrudan kastın yöneltilmek istendiği hedef kişiler bir bina içerisindedir. Bina içerisinde, hedef kişilerle birlikte aynı oda içerisinde bulunan başka insanlar da vardır ve oda içerisinde başka insanlar olduğu bilinmektedir. SİHA TOSS üzerinde

[318] Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 247
[319] Vurgular tarafımıza aittir.

bir adet makineli tüfek vardır. TOSS'un yazılımsal altyapısına hedef profili olarak insan şeklinde, 32-38 dereceleri arasında sıcaklığa sahip, belirli frekansta ses dalgaları çıkaran genel nitelikte bir 'insan' tanımlanmıştır. TOSS operatör tarafından havalandırılır ve binanın hedef kişilerin bulunduğu odasına girer. Bu durumda, TOSS'un hedef kişiler haricindeki kişilere de angaje olabileceği neticesi öngörülüp verilen kararda devam edilmesi ve fiilin, hedef kişiler haricindeki insanlara karşı işlenmesi durumunda olası kasttan bahsedilebilecektir.

3.3.2.3. Taksir

UCM Hazırlık Komisyonu tarafından *"ceza hukuku tarafından yasaklanan bir sonucu doğuran, gerekli özen standardından sapma"*[320] olarak tanımlanan taksir unsuru, TDK'ya göre ceza hukuku terminolojisi kapsamında *"[k]usurda bulunma/ [d]ikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazıktan doğan kusurlu olma durumu"*[321] şeklinde tanımlanmaktadır. *Özgenç*'e göre ise *"(...) gerekli dikkat ve özen gösterilmiş olsaydı kanunî tarifte yer alan bir unsurun gerçekleşeceği öngörülecekti diyebiliyorsak, bu fiil taksirle işlenmiş demektir"*.[322] Diğer yandan *Zafer*'e göre ise *"(...) taksir, zararlı bir neticenin meydana gelmemesi için gereğini yapmamak veya yapılması gerektiği gibi yapmamak(...)"*[323] olarak tanımlanmaktadır. Devamla *Zafer*, *[t]aksirin esası[nın], dikkat ve özenli davranışları belirleyen kurallara aykırılı[ğın]"*[324] oluşturduğunu özet olarak belirtmektedir. Taksir *(negligence)* kavramı, kendi içerisinde bilinçli taksir *(conscious negligence)* ve bilinçsiz taksir *(unconscious negligence)* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.[325]

3.3.2.3.1. Bilinçli Taksir

UCM Hazırlık Komisyonu Bilinçli Taksir kavramını *"eğer aktör bu vuku bulmayı (occurrence) öngörmüşse, neticenin gerçekleşmeyeceği fikrine kusurlu şekilde*

[320] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 6
[321] Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=taksir Erişim tarihi: 5/2025
[322] Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 261
[323] Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 342
[324] Ibid, 344
[325] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 6

güvenmiş olması sebebiyle" 3.3.2.3'üncü başlıkta[326] belirtilmiş olan "gerekli özen standardından sapma" olarak tanımlamaktadır.[327]

TCK m.22/3'e göre *"[k]işinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi"* durumunda bilinçli taksirden bahsedilebilecektir. Burada bir 'netice' mevcuttur ve kişi bu neticeyi öngörmektedir. Buna rağmen kişi hareketine devam etmektedir ve sonucu arzu etmemesine rağmen netice objektif özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla meydana gelmektedir.

Örneğin, sivillere ait bina içerisinde konuşlanmış savaşanlar vardır ve anti-personel niteklikte patlayıcı ile donatılmış bir dört rotorlu bir TOSS bina içerisine gönderilmek istenmektedir. TOSS'un yazılımsal altyapısına hedef profili olarak insan şeklinde, 32-38 dereceleri arasında sıcaklığa sahip, belirli frekansta ses dalgaları çıkaran genel nitelikte bir 'insan' tanımlanmıştır. Önceden alınan istihbaratta, binadaki birkaç sivilin dışarıya çıkmamış olabileceği bilgisi yer alır. TOSS personeli, alınan istihbarat doğrultusunda binada sivillerin bulunabileceğinden bahisle sivillerin zarar görme olasılığını göz önünde bulundurmakta; ancak, ayrım gözetme açısından, sivillere herhangi bir şekilde zarar gelmesini istememektedir. Buna rağmen anti-personel niteklikte patlayıcı ile donatılmış bir dört rotorlu bir TOSS bina içerisine salınır. Bu TOSS, savaşçılar yerine bina içerisinde gizlenmiş olan bir sivile angaje olur. Bu durumda bilinçli taksir'den bahsedilebilecektir.

3.3.2.3.2. Basit Taksir

UCM Hazırlık Komisyonu, 3.3.2.3'üncü başlıkta[328] belirtilmiş olan "gerekli özen standardından sapma" fiilnin *"aktör[ün], hareketin sonucunu kusurlu şekilde (wrongfully) dikkate alma[ması]"*[329] şeklinde gerçekleceğini belirtmektedir.

TCK'nın 22. maddesinde düzenlenen taksit konsepti kanun koyucu tarafından "dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık" aksı üzerine oturtularak açıklanmaktadır. Bu konsept, madde hükmüne göre "*dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık*

[326] İşbu çalışma içerisinde sayfa 87
[327] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 6
[328] İşbu çalışma içerisinde sayfa 87
[329] *Belgium et al.*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December 1999, 6

dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyerek gerçekleştirilmesi" olarak tanımlanmıştır. Kişinin dikkatsiz ve özensizliği dolayısıyla davranışın 'neticesinin' gerçekleşmesi gerekmektedir. TCK kapsamında taksirden bahsedebilmek için ise, m.22/1'e göre, bu fiilin kanunda taksirle işlenebilmesinin düzenlemesi gerekmektedir.

Örneğin, sivillere ait bina içerisinde konuşlanmış savaşanlar vardır ve anti-personel niteklikte patlayıcı ile donatılmış bir dört rotorlu bir TOSS bina içerisine gönderilmek istenmektedir. TOSS'un yazılımsal altyapısına hedef profili olarak insan şeklinde, 32-38 dereceleri arasında sıcaklığa sahip, belirli frekansta ses dalgaları çıkaran genel nitelikte bir 'insan' tanımlanmıştır. Önceden alınan istihbaratta, binadaki birkaç sivilin dışarıya çıkmamış olabileceği bilgisi yer alır. TOSS personeli, alınan istihbarat doğrultusunda binada sivillerin bulunabileceğinden bahisle sivillerin zarar görme olasılığını göz önünde bulundurmakta; ancak sivillere herhangi bir şekilde zarar gelmesini istememektedir. Bundan dolayı TOSS çalıştırılmadan binaya yakın bir yerde bekletilmektedir. Bir mühlet sonra operasyonu yapacak olan personellere, sivillerin binayı tahliye ettiği istihbaratı gelir. Gelen istihbarata binaen harekete geçen operatörler TOSS'u binaya girmesi için çalıştırır. TOSS binaya girmek için ilerlerken, bütün bu gelişmelerin ve durumların bilincinde olmayan ve tesadüfen bina çevresinden geçen bir sivile angaje olur. Bu durumda da basit taksir'den bahsedilebilecektir.

3.4. Değerlendirme

Soykırım suçu muhtevası itibarıyla insan gruplarının yaşam hakkını korumayı amaçlamaktadır. Seçilen mağdurlar ulusal, etnik, dini veya ırksal gruplara aidiyetleri dolayısıyla hedef alınmaktadır ve suçun korunan değeri de alelade kişilerden ziyade grup üyesi temelinde hedef alınan kişilerdir. Ulusal, etnik, dini veya ırksal gruplara aidiyetleri temelinde hedef alınan kişilerin tamamının veya bir kısmının yok edilmesi kastıyla öldürülmeleri, ciddi surette fiziki veya zihinsel zarara uğratılmaları, yaşam şartlarının kasten değiştirilmeleri, grup içi doğumlarının engellenmeleri veya çocuklarının başka bir gruba zorla nakledilmeleri gerekmektedir. İnsanlığa karşı suçlarla benzeşen bu suçu, hem insanlığa karşı suçlardan ve hem de diğerlerinden ayıran unsur yalnızca özel kast ile işlenebiliyor olmasıdır. Bir plan veya politikaya

odaklanan bilgi temelli yaklaşımdan ziyade, faillerin bireysel kastlarına odaklanan amaç temelli yaklaşım uluslararası içtihat tarafından kabul görmüştür. Yine de bir plan ve/veya politikanın varlığı suçun kanıtlanmasını kolaylaştırmada değerlendirme faktörü görevi görecektir. Koruması bulunan grupların "tamamı veya bir kısım üyelerinin yok edilmesi" ifadesinden, yok edilen kişilerin sayısal büyüklüğünden ziyade, failin grup üyelerinin tamamını veya bir kısmını yok etmek amacıyla hareket etmiş olması gerektiği anlaşılacaktır. Failin yok etme kastına suçu işlemeden önce sahip olmasına gerek olmamakta, bu kastın aniden gelişebilmesi ve suçu işlerken failde bulunuyor olması, diğer şartlarla birlikte, suçun oluşması için yeterli olmaktadır. Kastın varlığının ispatlanması ise genellikle dolaylı deliller aracılığıyla mahkemeler tarafından çıkarımlar yapılarak tespit edilmiştir. Ulusal, etnik, dini ve ırksal grupların tanımlanması EYUCM içtihadı pozitif damgalama temelinde olacak şekilde failin gözünden kişilerin grup üyeliğinin değerlendirilip seçilmesi çerçevesinde belirlenirken RUCM grupların niteliklerinin nasıl algılanması gerektiğine dair daha spesifik kıstaslar belirlemiştir. *Ad hoc* mahkemeler, statik kanunlar ile vuku bulmuş olan dinamik olaylar arasındaki bağlantıları yorumlarıyla doldurmuş, soykırım suçu için uluslararası içtihat 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden yaklaşık olarak yarım asır sonra gerçekleşmiştir.

Manevi unsurun çeşitleri olan kast ve taksir'in derecelenmeleri, Bilişsel ve İradi bileşenin münferit yoğunluk baremlerine göre değişiklik göstermektedir. 3.3.2.2. ve 3.3.2.3'üncü başlıklarda[330] genel hatlarıyla kast ve taksir unsurları belirtilmiştir. **İncelediğimiz içtihat doğrultusunda** soykırım suçu, diğer bir ifadeyle "suçların suçunun"; kastın en yoğun halini oluşturan özel kast, diğer bir ifadeyle "kastların kastı" haricinde bir manevi unsurla işlenemeyecektir. Bunun dışında kalan manevi unsur ve maddi unsur birleşimleri ise yine de bireysel ve devlet sorumluluğu doğurabilecektir. Bu kapsamda Roma Statüsü'nün 28. maddesi'nde düzenlenen amirin sorumluluğunda, suçların işlendiğini veya işlenmek üzere olduğunu anki koşullar nedeniyle **bilmeleri gerekmesi** ve bu suçların işlenmesini önleme, baskılama, konuyu yetkili mercilere soruşturulması veya kovuşturulması için sunmak vb. **tedbirlerin alınmaması** durumlarında taksir sorumluluğuna yer verilmiştir. Bu

[330] İşbu çalışma içerisinde sırasıyla sırasıyla 83 ve sayfa 87.

durumlarda dahi, astlar tarafından kastla işlenmesi gereken bir suçun mevcut olması gerekmektedir.

Soykırım suçunun özel kast haricinde bir manevi unsur ile işlenebileceğine yönelik verilecek olan bir karar, tespit, ibare veya ifade kanaatimizce suçun kanuni tanımındaki unsurlarına uygun düşmeyecek, ceza hukuku genel ilkesi olan "kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege)*" ilkesine aykırılık ihtiva edecektir.

BÖLÜM IV

SOYKIRIM SUÇUNUN TAM OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA İŞLENMESİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

4.1. Genel Olarak

İşbu çalışmanın son bölümü olan bu Bölüm'de daha önceki bölümlerde belirtilip çerçevesi çizilmiş olan Tam Otonom Silah Sistemleri, Silahlı Çatışma Hukuku'nun temel ilkeleri, devletlerin bu ilkelerle bağlı olmaları durumu, kullanılması yasak olan bazı silah ve mühimmatlar, soykırım suçunun muhtevası ve hangi durumlarda işlenebileceği, en yüksek derece ve özel kast gerektiren soykırım suçu, kastın nasıl ispatlanabileceği gibi hususlar birleştirilip bir araya getirilecek; bu doğrultuda da TOSS'lar aracılığıyla soykırım suçunun işlenebilmesi muhtemeliyatı maddi hukuk açısından tartışılacaktır. BM İnsan Hakları Komitesi Özel Raportörü *Christof Heyns*'in "Ölümcül Otonom Robotlar" başlıklı Rapor'unda bu sistemlerin konuşlandırılması ve kullanımında birçok seviyede olmak üzere potansiyel sorumluluk adaylarının bulunduğunu[331] belirtmektedir. *Heyns*'e göre bu sistemlerin kullanımı dolayısıyla *"[h]ukuki sorumluluk adayları arasında yazılım programcıları, donanım üreten veya satanlar, askeri komutanlar, bu sistemleri konuşlandıran astlar ve siyasi liderler yer al[maktadır]."*[332] Buradan hareketle, maddi hukuk temelinde teorik olarak yapılacak olan sorumluluk tartışmasında öncelikle bir devletin sorumluluğunu gerektiren şartlar ortaya konulacaktır. Devamında uluslararası düzlemde bireysel cezai sorumluluk kavramının gelişimi ile birlikte en güncel yansımasını bulduğu Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki yansıması belirtilecektir.

[331] Christof Heyns, *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*, A/HRC/23/47, UN Human Rights Council, April 9, 2013, par. 77 https://www.refworld.org/reference/themreport/unhrc/2013/en/96228 Erişim tarihi: 6/2025
[332] Ibid, par. 77

Bireysel cezai sorumluluk kapsamında ise üreticilerin, yazılımcıların, amirlerin ve operatörün sorumluluğu tartışılacaktır.
McFarland eserinde TOSS'ların üretimlerinin kalabalık ekiplerce ve sivil-askeri olarak disiplinlerarası etkileşimle geliştirilip üretildiğini belirtmektedir.

> (…) Sistem konseptinin yaratılmasından, geliştirmenin çeşitli aşamalarına (askeri karar vericiler ve ayrıntıları sağlayanlar, bu ayrıntılara yanıt veren teknisyenler, ve üretim için test ve onaydan sorumlu olanlar arasında yoğun etkileşim), üretime, tedarike ve en sonunda konuşlandırmaya kadar sürecin her aşamasında büyük ekipler ve kuruluşlar yer alır.[333]

Yapılacak olan analizde temel alınan genel senaryo şu şekildedir: Birinci fazda devlet, envanterine almak için tam otonom silah sistemini yüklenici şirketlere sipariş eder. Yüklenici şirketler parçaları üretir ve devlete gönderir. Bazı parçalar ise devlet tarafından satın alınır ve üretilen parçalar ile birleştirilir. İkinci fazda devlet, uygun gördüğü kurum ve kuruluşlara, TOSS'ların fonksiyon göstermesi için gerekli yazılımsal kodları geliştirtip silah sistemine işletir. Üçüncü fazda silah tamamen devlete teslim edilir. Devlet silahı testlere tabi tutup silah ile tatbikat yapar. Silah testlerden geçer ve tatbikatlarda başarı gösterir. Dördüncü fazda silah ilgili devlet tarafından kullanılmak üzere gerekli bölgeye ve birime iletilip konuşlandırılır. Beşinci fazda ise silah, bir sorumlu amirin komutasında olacak şekilde yetkili operatörlerce kullanılır.

Bu temel senaryo belirlendiğine göre, bu senaryo üzerine bina edilecek soykırım senaryoları gündeme gelecektir.

Senaryolardan bir tanesi silahın belirli suçları işleyebilecek şekilde kodlanmasıdır. İkinci senaryo ise üreticilerin, yazılımcıların veya silah sistemlerinin bakım ekiplerinin dikkat ve özen yükümlülüklerine aykırılıkları, ihmalleri ve gözden kaçırmaları dolayısıyla hukuk ihlalleri gerçekleşmesi ihtimalleridir.

> İlk durum, bir bireyin bir OSS'yi doğrudan belirli bir suçu işlemek için ya onları bunu yapmaya yönlendirerek ya da onları suç neticesini garantilemek için belirli bir şekilde programlayarak kullanmasıdır. Bu durumda OSS, suçun işlenmesi için bir araç olarak kabul edilebilir. İkinci senaryo, OSS'nin eylemlerinde doğrudan bir insan etkisinin olmadığı, bunun yerine OSS'nin ya programlamasına aykırı bir şekilde çalıştığı ya da beklenmedik bir şekilde hareket ettiği durumdur.[334]

[333] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 152
[334] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,* 152

Birinci durum soykırım suçunun işlenebilmesi için daha olası bir senaryoyu gündeme getirmektedir. **Belirli bir suçun işlenmeye yönlendirilmesi** ibaresinden, TOSS'ların çalıştırılıp kullanılacakları 'zaman' ve 'mekan' boyutlarının yönlendirilmesini anlıyoruz. Bu durumda amirin kendisinin bireysel sorumluluğu, operatörün bireysel sorumluluğu veya operatörün fiilinden dolayı üstün amir sorumluluğu gündeme gelebilmektedir. **Suç neticesini garantilemek için belirli şekilde programlama** ibaresinden ise işlenmek istenen suçun yazılımcı tarafından sisteme kodlanması anlaşılmakta, bu durumda da yazılımcılının sorumluluğu gündeme gelmektedir.

İkinci durum dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla bir hukuka aykırı fiilin gündeme gelmesini oluşturacaktır. İkinci durumun çerçevesini sistemin programa aykırı davranması olarak çizen *de Vries*'in bu örneğinin kapsamını genişletmek amacıyla *Seixas-Nunes*'ın dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı diğer davranışları da belirttiği durumlardan bahsetmek yerinde olacaktır. Ancak dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı durumları belirtmeden önce "izin verilen risk" kavramını belirtmek gerekmektedir.

Ünver, izin verilen risk kavramının *"(...) bireyin, kendisinden kaynaklanan hukuki yarar ihlalleri nedeniyle, cezalandırılmayacak şekilde belirli tehlike veya zarar neticesini doğurucu hareketleri yapmaya izinli olduğu anlamına gel[diğini]"*[335] belirtmektedir. İzin verilen risk kavramının kapsamını ise *"hak-haksızlık, toplumsal uygunluk ve toplumsal mutabakat, hareket, fiil ve fiil çokluğu, tipiklik, hukuka aykırılık, kusurluluk, nedensellik, sorumluluk ve diğer konuların tümünü ilgilendiren bir çizgide bulun[duğunu]"*[336] belirtmektedir. İzin verilen risk kavramının kapsam sınırlarını ise en genel şekliyle iki yararın çarpışması ile izah eden *Ünver*, bu iki yararı *"(...) başta yaşam ve sağlık olmak üzere, genel kabul görmüş toplumsal değerlerin korunması, diğer taraftan ise, onlar olmaksızın insanlığın gelişiminin düşünülemeyeceği bir hareket serbestisi alanına izin verilmesi zorunluluğu (...)"*[337] olarak gerekçelendirerek açıklamaktadır. Nihayet *Ünver* izin verilen risk alanının, arzu edilmemesine rağmen yine de olanak sağlandığını belirtmektedir.

[335] Yener Ünver, *Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk* (PhD diss., İstanbul Üniversitesi, 1998), 41
[336] Ibid, 13
[337] Ibid, 10-11

> Önceden görülebilir ve hatta kaçınılabilir nitelikte olmalarına rağmen, özenli hareket edilen veya edilmesi arzulanan bir yaşam alanında, başkalarını tehlikeye sokmak eylemleri tamamen yasaklanamamakta ve bu tür tehlikelerin yaratılmasına istenmemekle birlikte bir olanak tanınarak, daha çok bir "izin verilen risk alanı" oluşturulmaktadır.[338]

Bu doğrultuda, *Seixas-Nunes* eserinde "arıza *(malfunction)*", "kaza *(accident)*" ve "hata *(error)*" kavramlarını tanımlayıp tartışmaya açmaktadır. Bu kavramlardan yararlanılması çalışmamız açısından sorumluluk hukuku özelinde bilhassa önem arz edecektir. Zira Roma Statüsü'nün 30. maddesi muhtevasında, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin *ratione materia* yargı yetkisine giren suçlardan dolayı bireylerin yargılanabilmesi için "kast" unsurunun bulunması gerektiğini belirtmektedir. Arıza, kaza ve hata kavramları ise, görüleceği üzere, taksir sorumluluğunu gerektirecek fiiller ihtiva edeceklerdir.

İlk olarak "arıza", bir sistemin tasarlanmasında ve kullanımında tahayyül edildiği gibi çalışmadığı durumu belirtmektedir. *Seixas-Nunes*'e göre arıza:

> Bugüne kadar yaşanan 'arıza' esas olarak donanım arızalarından *(failure)* kaynaklanıyordu. Arızalar, bazen sivillerin zarar görmesine yol açan, kendiliğinden meydana gelen teknik arızalardır (örneğin kilit sistemi arızalandığı için insan izni olmadan bir bombanın atılması). Ne yazık ki, insanların [karar] döngüsünün üzerinde (*on-the-loop)* [olmasına] rağmen arıza vuku bulabiliyor ve bunların mutlaka herhangi bir insan kusuruna *(fault)* bağlanması mümkün olamıyor.[339]

Buradan anlaşılacağı üzere arıza durumu kendiliğinden meydana gelebilmekte olduğunu ve mutlaka insanın kusuruna bağlanamadığını belirtmektedir. *Seixas-Nunes* devamla burada bu gibi durumlarda özen yükümlülüğü (*due dilligence*) ihlali dolayısıyla devlet sorumluluğu ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. *Seixas-Nunes*'in analizine katılmakla birlikte, üreticilerin bu ürünlerinin yaşam, sağlık ve genel kabul gören diğer toplumsal değerlerin korunması ile ilgili bir sistem olmadıklarından bahisle bu ürünlerin arızaları izin verilen risk alanı içerisinde değerlendirilemeyecek; bundan dolayı da üreticinin kusurundan bahsedilebilecektir. Üreticinin bu kusuru taksirli suç oluşturabilecek nitelikte olacaktır. Bundan dolayı, uluslararası bireysel cezai sorumluluğu yargılama yapılabilmesini gerektirecek olan 'kastın' oluşmaması hasebiyle ulusal mahkemeler bünyesinde taksirli suçlardan sorumluluk için

[338] Ibid, 9
[339] Alfonso Seixas-Nunes, *The Legality and Accountability of Autonomous Weapon Systems: A Humanitarian Law Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 209

yargılama yapılması uygun olacaktır. Nihayet arıza durumunda bireysel sorumluluk için üreticinin sorumluluğuna gidilebileceği kanaatindeyiz.

İkincisi, OSS için "kaza" durumu, arızadan farklı olarak kişinin kusurundan kaynaklanmakta, bu durumlarda da kişilerin taksir sorumluluklarından bahsedilebilmektedir. *Seixas-Nunes* kaza kavramının gerekçesini ve muhtemel sorumluluğunu belirtmektedir.

> Farklı bir durum OSS'nin dahil olduğu bir 'kaza'nın Uluslararası İnsancıl Hukuk *(IHL)* ihlallerine yol açması durumunda ortaya çıkar. Kaza kategorisi, taksirli (*negligent*) veya umursamaz (*reckless*)[340] davranış dolayısıyla kötü tasarım, programlama veya bakımdan kaynaklanan ihlalleri kapsamalıdır. Bu son nokta, 'kazaları' *dolus directus* gerektiren suçlardan ayırmak için önemlidir.[341]

Bu durumda üretici, yazılımcı ve silah sistemlerinin bakım ekiplerinin açıkça özen yükümlülüklerine aykırılıkları dolayısıyla uluslararası insancıl hukuk kurallarına aykırılık meydana gelmekte, bireysel sorumluluğun yanında devletin sorumluluğunu da gerektirecek nitelikte bir fiil vuku bulmaktadır. Aynen arıza'da olduğu gibi, doğrudan kast ile işlenebilen suçlardan ayrılan 'kaza'larda da taksir sorumluluğundan bahsedilebilecek; üretici, yazılımcı ve silah sistemlerinin bakım ekibindeki kişilerin kusurları oranlarında ulusal mahkemelerce taksir sorumluluklarına gidilebilecektir. İcrai veya ihmali olarak uluslararası insancıl hukukun ihlal edilmesi ise devletlerin sorumluluklarını gündeme getirecektir. Zira TOSS'ların kullanılmasının kararını devletler vermektedir.

Son olarak arıza ve kaza kavramlarından farklı olarak "hata"lar OSS veya TOSS fark etmeksizin sistemin yazılımsal altyapısından kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır.

> Ancak 'hatalar' yazılım arızalarından kaynaklanır (örneğin füzenin savaş alanının koşullarına uyum sağlayamaması nedeniyle yanlış hedefi vurması; mühimmatın hedefi tam isabetle vurması ancak başlangıçta temelde daha fazla zarara yol açması; durum yönetimi algoritmasının planlandığı gibi çalışmaması). [342]

Bu son durumda programlanmış olan yazılımın sorun çıkarması dolayısıyla 'hata'lar gündeme gelecek; yazılımsal hatalardan kaynaklanan SÇH'nin ihlal edildiği "yanlış

---

[340] 'Reckless' ifadesi, sayfa 76'da bulunan 2.3.2.1'inci başlıkta "olası kast" olarak çevirilmiştir. Burada cümlenin anlaşılması ve anlam bütünlüğünün bozulmaması gayesiyle olası kast'ı oluşturan 'umursamazlık' kavramı kullanılmıştır.

[341] Seixas-Nunes, *Legality and Accountability of Autonomous Weapon Systems*, 209-10

[342] Ibid, 210

hedefin vurulması", "beklenenden fazla zarara yol açılması", "algoritmanın planlandığı gibi çalışmaması" durumlarda testlere tabi tutulan ve tatbikatı gerçekleştirilen silah sistemlerinin hatalı çalışmaları dolayısıyla bireysel sorumluluk için ulusal mahkemeler önünde yazılımcıların taksir sorumluluğuna; uluslararası insancıl hukuk ihlalleri dolayısıyla da devletin sorumluluğuna gidilebilecektir. Zira, önceden belirtildiği üzere, TOSS'ların kullanılmasının kararını devletler vermektedir.

Buraya kadar, birincisi kast temelinde ve belirli bir suçun işlenmesi yönünde kodlanacak bir sistem senaryosuna kısaca değinilmiş; ikincisi ise taksir temelinde ve taksir sorumluluğu doğurabilecek nitelikte arıza, kaza ve hata fiilleri birinci senaryoya kıyasla daha detaylı şekilde incelenmiştir. Kast unsuru temelinde ve uluslararası mekanizmalarca gerçekleştirilebilecek yargılamalara dair yapılacak olan analizler 3.2. başlık altında olacağından dolayı burada kast senaryosuna kısaca değinilmiş, taksire dair analize daha detaylıca yer verilmiştir.

Görülmektedir ki taksir sorumluluğu gerektirecek fiilerden dolayı bireylerin uluslararası mekanizmalardan ziyade ulusal mahkemeler nezdinde yargılamaları gerektirecek; uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlal edildiği durumlarda da bireysel sorumlulukların yanında devlet sorumluluğu da gündeme gelebilecektir.

Sonuç olarak taksir sorumluluğu belirtildiğinden dolayı, bundan sonraki başlıklarda yapılacak olan analizler soykırım suçu merkez alınarak gerçekleştirilecek; TOSS'lar aracılığıyla soykırım suçunun işlenebilmesi muhtemeliyatı maddi hukuk açısından tartışılacaktır.

4.2. Otonom Silah Sistemlerinin Kullanılmasından Doğabilecek Sorumluluk

4.2.1. Devletin Sorumluluğu

İkinci Dünya Savaşı'na müteakip kurulumu gerçekleşen uluslararası hukuk sisteminde BM Şartı kabulü ile kuvvet kullanma yasaklanmış, bunun yerini uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü almıştır. Uyuşmazlıkların çıkmasının temelinde devletlerin uluslararası hukuku ihlal ettikleri iddiaları yatmaktadır. Devletlerin uluslararası hukuku ihlal etmelerinin sonucu ise uluslararası hukuk

çerçevesinde sorumluluklarının doğmasıdır. Devletlerin Sorumluluk Hukuku'na dair uluslararası hukukta temel alınan belge, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan ve BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Uluslararası Haksız Fiiller Dolayısıyla Devletlerin Sorumluluğu" başlıklı 2001 tarihli taslak metin (bundan sonra Taslak Metin)[343] olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu yetkisini BM Şartı m.13/1(a) hükmüne dayanılarak BM Genel Kurulu tarafından kurulmuştur.[344] Bundan dolayı Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun meşruiyetinin ve çalışmalarının geçerliliğinin sorgulanması yersizdir. Ancak belirtmek gerekir ki Taslak Metin'in BM Genel Kurulu bünyesinde kabul edilmiş olması, bu metnin devletlerin üzerinde *stricto sensu* bağlayıcılığı bulunmadığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte birçok uluslararası hukuk içtihatlarında metne yaygın şekilde atıfta bulunuluyor olması hem metnin çok güçlü bir referans noktası olduğunun kanıtıdır ve hem de devlet pratiğinin tedvin edilip görünür kılınma gayesinin varlığının göstergesidir. Bu husus açıklığa kavuşturulduğu için bu noktadan itibaren Taslak Metin temelinde genel hatlarıyla uluslararası hukukta devlet sorumluluğunun çerçevesi çizilecektir.

İlk olarak, uluslararası hukukta "*[b]ir devletin uluslararası aykırı eylemi, O devletin uluslararası sorumluluğunu gerektir[mektedir]*" (Taslak Metin, m.1). Devletlerin sorumluluğundan bahsedebilmek için ise ortada bir uluslararası haksız fiilin bulunması gerekmektedir. Taslak Metin kapsamında uluslararası haksız fiil *(internationally wrongful act)* kavramı ise 2. madde'de belirlenmiştir. Madde incelendiğinde uluslararası haksız fiil oluşabilmesi için iki adet şart belirlenmiş olup bu şartların kümülatif şekilde bulunması iktiza etmektedir. Buna göre, ilk olarak uluslararası bir yükümlülüğün ihlal edilmesi gerekmektedir. İkincisi olarak ise bu yükümlülüğün ihlalinin uluslararası hukuk çerçevesinde herhangi bir devlete atfedilebiliyor olması gerekliliğidir. Söz konusu bu ihlalin icrai veya ihmali olarak işlenmesi arasında bir fark ise bulunmamaktadır. Bunlara ek olarak haksız fiili ortadan kaldıran hallerden herhangi birinin de bulunmaması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Taslak Metin'in 20-27 maddeleri arasını düzenleyen V. Bölüm'de "Haksızlığı Ortadan Kaldıran Haller" başlığı belirtilmelidir.

---

[343] United Nations General Assembly, *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, A/RES/56/83, January 28, 2002. https://docs.un.org/en/A/RES/56/83 Erişim tarihi: 5/2025

[344] United Nations International Law Commission, *Home page*, Office of Legal Affairs. https://legal.un.org/ilc/ Erişim tarihi: 5/2025

Hareketin icra edilmesi temelinde Madde 20-25 arası hükümlerde belirlenen hallerden herhangi birisinin bulunması haksız fiili ortadan kaldıracaktır. Buna göre, 20. madde Rıza'yı *(Consent)*; 21. madde Meşru Müdafaa'yı *(Self-defence)*; 22. madde Uluslararası Haksız Fiiller Dolayısıyla Karşı Önlemler'i *(Countermeasures in respect of an internationally wrongful act)*; 23. madde Mücbir Sebep'i *(Force majeure)*; 24. madde Tehlike'yi *(Distress)*; ve nihayet 25. madde Zaruret Hali'ni *(Necessity)* düzenlemektedir.

Özetle, uluslararası bir yükümlülüğün ihlal edilmesi, ihlalin devlete atfedilebilmesi ve sorumluluğu ortadan kaldıran hallerin bulunmaması halinde uluslararası hukuk bakımından her haksız fiil devletin sorumluluğunu gerektirecektir. Devletin sorumluluğu ise maddi ve manevi tüm zararların giderilmesi yönünde eski hale iade, maddi tazminat ve manevi tatmin olacaktır.

Devletin kendi iç hukukuna dayanarak ve bunu gerekçe göstererek icrai veya ihmali bir fiili hukuka uygun olarak nitelendirmesi, uluslararası hukuk tarafından bu eylemin hukuka aykırı addedilmesinin önüne geçmeyecektir.[345] Bu noktada devlet içerisinde hangi makamların eylem ve işlemlerinin devlet fiili oluşturacağı sorusu akıllara gelmektedir.

Devletin organlarına dair yasama, yürütme, yargı, veya diğer merkezi veya mahalli fonksiyonları yerine getirmesi ayrımına bakmaksızın, uluslararası hukuk, devletin tüm organlarının davranışlarını devlet fiili olarak kabul etmektedir.[346] Devlet organı olmayıp kamu gücünü kullanmaya yetkilendirilmiş devlet birimi veya kişilerin davranışları da bu sıfatla hareket etmeleri kaydıyla devlet fiilini oluşturacaktır.[347] Devletin talimat, emir veya kontrolü altındayken bir kişi veya bir grup insanın fiilleri de uluslararası hukuka göre devlet fiilini oluşturacaktır.[348] Son olarak resmi makam yokluğu veya işlevsizliği *(absence or default)* durumunda, devletin kamu yetkilerini kullanan veya şartlar dolayısıyla bu kamu yetkilerini kullanması gereken bir kişi veya kişi gruplarının fiilleri de aynı doğrultuda devlet fiili oluşturacaktır.[349]

---

[345] *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, A/RES/56/83, m.3
[346] Ibid, m.4
[347] Ibid, m.5
[348] Ibid, m.8
[349] Ibid, m.9

Nihayet, icrai veya ihmali devlet fiillerinin uluslararası hukuka aykırı eylemi uluslararası hukuk nezdinde devletler arasında uyuşmazlıklara neden olacaktır. Uyuşmazlık çözümüne dair *Henriksen* eserinde *"[u]luslararası hukuk[un], devletleri uyuşmazlıkları çözmekle genel olarak yükümlü tutma[dığını] ve her türlü uyuşmazlık çözüm yolu, ilgili devletlerin rızasına dayan[dığını]"*[350] belirtmektedir. Bu görüş doğru olmakla birlikte, BM Şartı 1. maddesi, "Birleşmiş Milletler'in amaçları[nı]" belirlerken birinci fıkrasında "*... barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla …*"[351] çözüleceğini düzenlemektedir. Bu minvalde Şart'ın 33-38 arası maddelerinin bulunduğu "Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü" başlıklı VI. Bölümü düzenlenmiştir. 33. madde spesifik olarak bu vasıtaları düzenlemektedir. UAD'nin 1986 tarihli *Nikaragua Kararı* uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesinin aynı zamanda bir teamül kuralı olduğunu belirmektedir. [352] Nihayet BM Şartı 33. maddesine göre:

> Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, herşeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdırlar.[353]

İlgili madde hükmünden anlaşılacağı üzere, görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik, yargısal çözüm yolları, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurma ve nihayet tarafların kendilerinin seçecekleri diğer herhangi barışçıl bir yollarla çözüme dair eylem alınması fiilleri, BM Şartı'nda barışçıl çözüm yolları olarak sıralanmaktadır. Devletlerin iradelerinin uyuşmaları kaydıyla, uluslararası hukuk sorumluluğunun giderilmesi yöntemleri de bu şekilde yapılabilmektedir.

Nihayet haksız fiilde devletin sorumluluğunun sonucunda öncelikle fiillere son verilmesi[354] ve bu fiilerin tekrar edilmeyeceğinin güvencesi devletten istenir.[355] Bu

[350] Anders Henriksen, *International Law,* 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2019), 235.
[351] *Birleşmiş Milletler Şartı*
[352] International Court of Justice. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits*, I.C.J. Judgment, June 27, 1986, General List No. 70, I.C.J. Reports 1986, p. 14, par. 90 https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf Erişim tarihi: 5/2025
[353] *Birleşmiş Milletler Şartı,* m.33
[354] *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, A/RES/56/83, m.30(a);

süreçte, haksız fiilde bulunan devletlerin, ihlal ettikleri yükümlülükleri de dahil olmak üzere, uluslararası hukuktan kaynaklanan tüm yükümlülüklerinin geçerliliği devam eder.[356] Sorumluluk neticesinde sorumlu devletin maddi ve manevi bütün zararları tazmin etme yükümlülüğü doğar.[357] *Pazarcı,* zarar onarımının üç şekilde yapılabileceğini belirtir: "eski duruma getirme", "zarar giderim(tazminat)", "manevi onarım".[358] Buradan hareketle, öncelikle eski hale iade edilebilme imkanı mümkünse bu ihtimal üzerinde durulacaktır. Eski duruma getirme mümkün değilse, örneğin can kaybı yaşanan bir durum sonucunda uluslararası sorumluluk doğduysa, bunun yerine zarar giderim uygulanıp tazminat ödeme yoluna gidilecektir. Manevi onarım ise her iki ihtimalde de yapılabilmektedir. BM Şartı'nın 33. maddesi'nde düzenlenen yargıdışı barışçıl çözüm yollarında bu durum devletlerin karşılıklı uzlaşılarına, bir araya gelmelerine ve/veya dostça girişim gibi bir durumda bir araya getirilmelerine dayanmaktadır.

Yargısal çözüm yoluna gidilmesi ihtimali için kural olarak, uyuşmazlık yaşayan devletlerin, uyuşmazlığa konu durumu yargı mekanizmasına havale etmeleri gerekir. Yine kural olarak bu işlemin yapılabilmesi için ise uluslararası mekanizmanın yargı yetkisinin uyuşmazlığa taraf devletlerce kabul edilmiş olması gerekir.

Bu başlık altında yukarıda da belirtildiği üzere, Şart'ın 33. maddesi, yargısal çözüm yollarını spesifik şekilde bir barışçı çözüm yolu olarak düzenlemektedir. Birleşmiş Milletler'in altı ana organından birisi olan Uluslararası Adalet Divanı'nın devletler arasında yaşanan bir uyuşmazlığın üzerinde yargı yetkisinin bulunabilmesi için ilgili devletlerin UAD Statüsü'nün 36. maddesinde belirtilen yöntemler temelinde UAD'nin yargı yetkisini kabul etmeleri/tanımaları gerekmektedir. Zira UAD'nin yargı yetkisinin kabul edilmesi, devletlerin egemen eşitliği prensibi dolayısıyla zaruri değil ihtiyaridir ve devletlerin kendi takdirlerine bırakılmıştır. Belirtimelidir ki, Statü'nün kendisine taraf olmak ve Divan'ın yargı yetkisini kabul etmek farklı kavramlardır. UAD Statüsü 35/1, *"Divan, bu Statü'ye taraf olan devletlere açıktır"*

International Court of Justice (ICJ). *Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, July 9, 2004, General List No. 131. par.150
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icj/2004/en/35595, Erişim tarihi: 5/2025

[355] *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, A/RES/56/83, m.30(b)

[356] Ibid, m.29

[357] Ibid, m.31

[358] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 20. bası (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), 464.

düzenlemesi ile esasında Statü'ye taraf olunmasının Divan'ın erişilebilirlik koşulunu belirlediği anlaşılmaktadır. Yargı yetkisini kabul etmek ise erişilebilirlik koşulunu karşılamaya ek olarak bir takım başka işlemler gerektirmektedir.

Pazarcı eserinde Divan'ın "*iki tür yetki ile donatıl[dığını]*" belirtmekte, yetkilerin ise *"i) devletlerarası davalarda bağlayıcı karar verme yetkisi; ii) B.M. organlarının ve kimi uluslararası örgütlerin başvurusu üzerine danışma görüşü verme"* [359] olduğunu tespit etmektedir. Bağlayıcı karar vermesi için *"[d]evletler Divan'a bu yetkiyi şu yöntemlerle tanıyabilmektedir: i) bir tahkimname (mahkeme sözleşmesi) ile; ii) önceden yapılan uluslararası andlaşmalarla; iii) tek-taraflı bildiri ile; iv)* ***forum prorogatum*** *yoluyla"*[360] şeklinde özetlemektedir.

Statü incelendiğinde *forum prorogatum* usülünün *stricto sensu* düzenlemesine rastlanmamıştır. TC Dışişleri Bakanlığı *forum prorogatum* kavramını *"bir devletin bir uyuşmazlığı Divan'a havale etmesi durumunda, diğer devletin, Divan'ın yargı yetkisini kabul ettiği anlamına gelecek bir tutum izlemesi"*[361] olarak tanımlamaktadır. *Pazarcı*'nın izah ettiği üzere, UAD Statüsü bünyesinde *forum prorogatum* usülüne dair açık bir hüküm bulunmamakla birlikte bu usülün Statü'nün 38/5 ile 40/2 maddeleri yorumlanmasından zımnen varlığı kabul edilmekte ve UAD'nin 25.3.1948 tarihli *Korfu Kanalı Kararı*'nda da kabul ettiğini belirtmektedir.[362] UAD'nin yargı yetkisi kabul etmek için *forum prorogatum* harici diğer yollar için UAD Statüsü m.36 işletilecektir.

UAD'nin kararları nihai[363] olmakla birlikte yalnızca ihtilafa taraf olan devletler arasında bağlayıcılığı vardır.[364] Uyuşmazlığa taraf devletler, UAD nezdinde verilmiş olan karalarına uymakla yükümlenmiştir[365], yani karara uymayı BM Şartı'na taraf olmakta taahhüt etmektedirler. Taraflardan birinin verilmiş olan kararı ifa etmemesi

[359] Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 515
[360] Ibid, 516
Vurgu yazara aittir.
[361] T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Uluslararası Adalet Divanı (ICJ)*, Office of Legal Affairs, https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-adalet-divani.tr.mfa Erişim tarihi: 6/2025
[362] Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 517-818.
[363] UAD Statüsü m.60
[364] Ibid, m.59
[365] Birleşmiş Milletler Şartı m.94/1

durumunda ise, öteki taraf BMGK'ya başvuru yapıp durumu bildirebilir ve bunun üzerine BMGK lüzum görürse hükmün ifası için hareket alabilir.[366]

Türkiye Cumhuriyeti, BM Şartı'na ve dolayısıyla Şart'a ek UAD Statüsü'ne taraf olmakla[367] birlikte UAD'nin ihtiyari yargı yetkisini kabul etmemektedir.

Soykırım Suçu, BM sisteminin kurulmasından ve işbu suçun Genel Kurul'da kabul edilmesinden itibaren devlet sorumluluğu kapsamında UAD önüne, Bosna Hersek v. Sırbistan Karadağ (1993); Gambia v. Myanmar (2019); Ukrayna v. Rusya Federasyonu (2022); ve nihayet Güney Afrika v. İsrail (2023) davaları olarak getirilmiştir. Bu davalar arasında sonuçlanmış olanı yalnızca Bosna Hersek davasıdır ve Divan'ın nihai kararı vermesi 14 yıl sürmüştür. Diğer davalara ise halen devam edilmektedir.

Son olarak 5 Mart 2025 tarihinde Sudan tarafından Birleşik Arap Emirlikleri'ne karşı UAD'ye 1948 Soykırım Sözleşmesi temelinde başvuru mevcuttur. Söz konusu bu Başvuru, Sudan hükümeti eski Genelkurmay Başkan Yardımcısı *Mohamed Hamdan Dagalo*[368] ve komutasında olan Hızlı Destek Kuvvetleri'nin *(Rapid Support Forces)* tarafından "en az 2023 yılından beri"[369] işlenen soykırım da dahil diğer fiilere dairdir ve işbu eylemlerin Birleşik Arap Emirlikleri'nin doğrudan desteği ile mümkün kılındığını belirtilmektedir.[370] Bu Başvuru ile Geçici Önlemler *(Provisional Measures)* alınması da istenmiştir.[371] UAD, Sudan tarafından yapılan bu Başvuru için

---

[366] Ibid, m.94/2

[367] 15/8/1945 Kabul ve 4801 numaralı, 20/8/1945 tarihinde onanmış, 24/8/1945 tarihli 6092 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Sanfransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkında kanun,
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[368] Eren Umurbilir, "Deve çobanı Dagalo, nasıl soykırımla suçlanan bir lider oldu?," *Independent Türkçe*, February 2, 2025. https://www.indyturk.com/node/753214/d%C3%BCnya/deve-%C3%A7oban%C4%B1-dagalo-nas%C4%B1l-soyk%C4%B1r%C4%B1mla-su%C3%A7lanan-bir-lider-oldu Erişim tarihi: 6/2025

[369] International Court of Justice (ICJ). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab Emirates): Request for the indication of provisional measures, Press Release 2025/11*, March 6, 2025, par. 7
https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250306-app-01-00-en.pdf Erişim tarihi: 6/2025

[370] *Sudan v. UAE (Request for Provisional Measures)*, press release, March 6, 2025, par. 2

[371] International Court of Justice (ICJ). *Request for the Indication of Provisional Measures in the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab Emirates)*, Order, March 6, 2025.
https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250306-wri-01-00-en.pdf

5 Mayıs 2025 tarihinde ve esasında Geçici Önlemler'e dair vermiş olduğu Karar'ında görüşünü açıklamıştır. Buna göre Birleşik Arap Emirlikleri'nin 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin yargı yetkisini düzenleyen 9. maddesi'ne çekince koyması[372] ve Sudan'ın bu çekinceye itiraz etmemiş olması[373] durumlarını göz önünde bulundurarak Divan'ın bu başvuru üzerinde *prima facie* yargı yetkisi oluşturacak temeli olmadığı[374], bununla birlikte ve böylece geçici önlemlerin de belirtilmesinin mümkün olmadığını[375]; nihayet Birleşik Arap Emirlikleri'nin 9. maddeye koymuş oldukları çekince dolayısıyla Divan'ın bu başvuruyu değerlendirme yetkisinin bulunmadığı[376] kanaatine varmıştır.

Bu noktaya kadar uyuşmazlıkların yargısal ve yargı dışı çözüm yolları, uyuşmazlıkların yargısal çözüm yollarında UAD'nin rolü ve yargı yetkisi, devlet sorumluluğu, sorumluluğu ortadan kaldıran haller, devlet sorunluluğu sonuçları ve 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin UAD önüne getirildiği davalar bahsedilmiştir.

TOSS'ların devlet sorumluluğuna ilişkin *Schmitt* analizinde genel bir yaklaşımla "*devletler[in], silahlı kuvvetleri AWS'yi hukuka aykırı bir şekilde kullan[maları durumunda] Devlet sorumluluğuna ilişkin yasalar kapsamında sorumlu tutulabil[eceklerini]"*[377] belirtmektedir.

Devlet sorumluluğu gerektirecek fiillerin 'ispatlanması' hususu, sorumluluk zincirinin bağlandığı esas noktadır. UAD bünyesinde 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'ne dair verilmiş olan tek karar 26/2/2007 tarihli *Bosna Hersek v. Sırbistan Karadağ Kararı*'dır. Bu Karar'da 1949 tarihli Korfu Kanalı Davası örnek verilerek *"bir Devlete karşı, istisnai derecede ağır suçlamalar içeren iddiaların*

Erişim tarihi: 6/2025

[372] International Court of Justice (ICJ), *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab Emirates), Order on the Request for the Indication of Provisional Measures*, May 5, 2025, General List No. 197, par.21 https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250505-ord-01-00-en.pdf Erişim tarihi: 6/2025

[373] *Sudan v. UAE, Provisional Measures Order*, May 5, 2025, par. 22

[374] *Sudan v. UAE, Provisional Measures Order*, May 5, 2025, par. 33

[375] *Sudan v. UAE, Provisional Measures Order*, May 5, 2025, par. 34

[376] *Sudan v. UAE, Provisional Measures Order*, May 5, 2025, par. 35

[377] Michael N. Schmitt, "Regulating Autonomous Weapons Might Be Smarter than Banning Them," *Just Security*, August 24, 2015, https://www.justsecurity.org/25333/regulating-autonomous-weapons-smarter-banning/, Erişim tarihi: 6/2025

tamamen kesin delille kanıtlanması gerektiği"[378] belirtilmiştir. Divan, buna müteakip, aynı paragrafta soykırım suçunun *"işlendiğine dair iddiaların açıkça sabit olduğuna (clearly established) tamamen ikna ol[un]masının gerek[tiği]"* ve bununla birlikte *"[b]u tür fiillerin isnatlarının ispatında da aynı standar[dın] geçerli"* olduğu sonucuna varmıştır.[379] Buradan anlaşılacağı üzere, Divan'ın Soykırım Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine dair bir Karar verebilmesi, isnat edilen soykırım suçu ve suç fiillerinin tamamen kesin delillere dayalı olarak hem işlendiğinin ve hem de ispatlandığının açıkça sabit olmasına ve Divan'ın da buna tamamen ikna olmasına dayanmaktadır.

Çalışmamızın temel sorusunu oluşturan soykırım suçu işlememenin *jus cogens* niteliğine haiz olduğu 2.6'ncı ve 3.2'nci başlıklarda[380] belirtilmişti. Bununla birlikte, devlet sorumluluğu doğurması açısından bu yükümlülüğün ihlali uluslararası toplumun tamamına karşı nitelikte olduğu için yalnızca ihlalden doğrudan doğruya zarar gören devlet(ler) değil, tüm devletler tarafından yükümlülük ihlali yapan devletin sorumluluğuna dair başvuru yapabilme hakkı vermektedir. Bu durum ise *erga omnes* olarak adlandırılıp 2001 tarihli Taslak Metin'in 48. maddesinde düzenlemesini bulmaktadır. 1970 tarihli Uluslararası Adalet Divanı *Barcelona Traction Kararı* incelendiğinde *erga omnes* niteliğine haiz olabilecek yükümlülüklerin belirtilmesinde *"doğası gereği tüm Devletleri ilgilendir[diğini], [s]öz konusu hakların önemi göz önüne alındığında, tüm Devletlerin bunların korunmasında yasal bir çıkarı olduğu kabul edilebil[diğini]; bunlar[ın] erga omnes yükümlülükler(...)"* [381] oldukları karara bağlanmıştır. Divan devamla Karar'da *"[b]u tür yükümlülükler[in], çağdaş uluslararası hukukta (...) soykırım eylemlerinin yasaklanmasından (...) ve (...) insan kişiliğinin temel haklarına ilişkin ilke ve kurallardan kaynaklanmakta(...)"*[382] olduğunu belirtmiş ve Soykırım için *erga omnes*

---

[378] International Court of Justice (ICJ). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, February 26, 2007, General List No. 91, I.C.J. Reports 2007, p. 43. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf

[379] *Bosnian Genocide Case*, ICJ Judgment, par. 209

[380] İşbu çalışma içerisinde sırasıyla sayfa 45 ve sayfa 55.

[381] International Court of Justice (ICJ). *Case Concerning Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Second Phase: Belgium v. Spain)*, Judgment, 5 February 1970, General List No. 50, I.C.J. Reports 1970, p.3-54, par. 33 https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[382] *Barcelona Traction (Second Phase),* par. 34

niteliği teyit etmiştir. Böylece, tüm devletler, *jus cogens* niteliğe haiz olan soykırım suçunun işlendiği iddiasını ihtiva eden durumu UAD önüne götürebileceklerdir.

UAD *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde, *"nükleer silahlar[ın], silahlı çatışmalarda uygulanabilir insancıl hukukun birçok ilke ve kuralının var olduğu bir dönemde icat edil[diği]"*[383] tespitini yapmasına müteakip insancıl hukukun her türlü silah için uygulama alanı bulduğunu belirtmektedir.

> Ancak bundan, silahlı çatışmalarda uygulanabilir yerleşik insancıl hukuk ilkelerinin ve kurallarının nükleer silahlara uygulanmadığı sonucuna varılamaz. Böyle bir sonuç, silahlı çatışma hukukunun tamamına nüfuz eden ve her türlü savaş biçimine ve her türlü silaha, geçmiştekilere, günümüzdekilere ve gelecektekilere uygulanan söz konusu hukuk ilkelerinin özünde insani karakteriyle bağdaşmayacaktır.[384]

UAD'nin vermiş olduğu bu *Danışma Görüşü*'nün ilgili paragrafından görüleceği üzere, uluslararası insancıl hukuk ilkeleri, her türlü silahlı çatışma ve savaş biçiminde; **geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki tüm silahlara uygulandığını** belirtmektedir. 1949 tarihli tüm Cenevre Konvansiyonları'nın ortak birinci maddesi ise Yüksek Akit Taraflar'ın Konvansiyon'a her durumda riayet etmeyi ve riayet ettirmeyi taahhüt ettiklerini belirtmektedir.

Devletlerin TOSS'lara sahip olmaları, öncelikle 1977 tarihli Ek Protokol I'in 36. maddesi temelinde herhangi bir uluslararası hukuk kuralıyla, her koşulda ya da bazı hallerde yasaklı olup olmadığını belirlemeleri ile mümkün olacaktır. Burada yükümlülük devletler üzerindedir. TOSS'ların üretiminin haricinde, SÇH teamül kuralları olan ve TOSS'ların da değerlendirilmesi gerektiği "gereksiz acıya neden olan savaş araçları ya da yöntemleri ile ayrım gözetmeksizin vuran silahların **kullanımları**" ise olacaktır. Ayrım gözetme ilkesi temelinde değerlendirildiğinde, yazılımına belirlenen genel bir hedef profili temelinde, çevresinden sensörleri ile algılayıp anlamlandırdığı görüntü-ses-ısı-ışık vb. örüntüler neticesinde angaje kararı veren TOSS'ların siviller ile muharipler arasında ayrım yapabilecek sofistikede olmadığı kanaatindeyiz. Orantılılık ilkesi gereğince, somut ve doğrudan askeri avantaj ile sivil can kaybı veya yaralanma ile sivil mallara zararın dengelenmesinin savaş alanlarının dönüşümü, dinamizmi ve hibritleşmesi dolayısıyla TOSS'lar

[383] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 86
[384] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 86

tarafından hukuken hesaplanma ihtimalinin düşük olduğu kanaatindeyiz. SÇH'nin, *inter alia,* bu ilkelerine doğası gereği riayet edemeyen TOSS'ların hukuka aykırı fiilleri devletin sorumluluğunu doğuracaktır.

Jus cogens ve *erga omnes* niteliği dolayısıyla devletler soykırım suçunun bir devlet tarafından TOSS'lar aracılığıyla işlendiğinden bahisle UAD'ye durumu refere edebilecektir. Soykırım suçu işlenmesine dair UAD'nin bir Devlete karşı vereceği bir kararda, istisnai derecede ağır suçlamalar içeren iddiaların tamamen kesin delille kanıtlanması gerekmekte; suçun işlendiğine dair iddiaların açıkça sabit olduğuna tamamen ikna olunmasının gerekmekte; ve bu tür fiillerin isnatlarının ispatında da aynı standardın geçerli olmaktadır. Soykırım suçunu diğer suçlardan ayıran kısım soykırım kastı olarak yok etme kastıdır. Bu kastın TOSS'larda bulunduğu isnadının dahi kesin delillerle kanıtlanması gerekecektir. İsnadın kesin delillerle kanıtlanmasına müteakip kesin delillerle soykırım işlendiğinin ispatlanması; UAD'nin ise, ilgili devletin 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi temelinde "önleme" ve "bastırma" yükümlülüğünü yerine getirmediğine tamamen ikna olması gerekmektedir. Kinetik güç kullanmak için tasarlanmış olan TOSS'ların mevcudiyetinde bu ispat bareminin çok daha zor olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamız özelinde bir TOSS'un özelliklerini belirleyerek, *inter alia,* tanımlamayı angaje olması-kinetik güç kullanabilmesi ile yaptık. Ancak, örneğin, İHA olarak kullanılan bir tam otonom sistemin yalnızca istihbarat [toplama], gözetleme, hedef tespiti ve keşif (*intelligence, surveillance, target acquisition* & *reconnaissance-ISTAR*) yaptığı durumlarda da uluslararası suç işlenebilmesi ihtimali gündeme gelebilmektedir. Terminatör filmindeki Skynet örneğinden analoji yapılarak; ancak daha gerçekçi bir senaryoyla belirtmek gerekirse, söz konusu tam otonom İHA'lar silahlandırılmamış olsa da ve etken nitelikte kullanılmasa da sofistike yazılımının anlamlandırdığı sensörleri aracılığıyla görüntü, ses, ısı vb. kritik istihbarat toplayıp karar vericiye iletebilmektedir. Bir tam otonom İHA'nın topladığı ham veriyi karar verici merkeze iletmesi, bu merkezde ise insan tarafından gerekli ayıklama ve anlamlandırma yapıldıktan sonra soykırım suçu işlenebilmesi gündeme gelebilmektedir. Bu durumda tam otonom sistemin etken bir silah olarak saldırı için kullanılıyor olmasından ziyade edilgen şekilde ve yine bir araç olarak karar vericiye ilettiği bilgiler aracılığıyla uluslararası suç işlenmesine vasıta olabilmesi gündeme

gelecektir. Bu durumda tam otonom İHA'nın *per se* kullanımının hukuka aykırılığının ileri sürülmesi olası değildir. Devletin buradaki yükümlülüğü oldukça doğrudan (*straightforward*) olacak şekilde diğer uluslararası suçlarla birlikte soykırım suçu işlememe yükümlülüğüdür. Tam otonom İHA'ların vasıta olarak kullanılması durumunda soykırım suçu işlenebilme ile devletin soykırım işlenmesini önleme ve bastırma yükümlülüğünü ihlal ettiği ihtimallerinden, kinetik güç kullanan TOSS'lara kıyasla çok daha yüksek ihtimalle bahsedilebilecektir.

4.2.2. Bireysel Cezai Sorumluluk

Tarihte uluslararası bireysel cezai sorumluluğunun örneği olarak 1474 yılında yargılaması yapılan Peter Von Hagenbach öne çıkmaktadır. *Schwarzenberger*, "1474 Breisach Yargılaması"[385] başlığıyla eserinin 39. bölümünde yargılamaya detaylıca değinmiştir. Her ne kadar "adam öldürme, tecavüz, yasadışı vergilendirme ve özel mülke acımasızca *(wanton)* el koyma (…)"[386] gibi fiilleri gerçekleştirmiş olsa da, Von Hagenbach "*müttefik kasabalardan gelen 28 hakimli bir ad hoc mahkeme*"[387] huzurunda yargılanmıştır. İlgili eserde söz konusu bu *ad hoc* mahkeme "*[ç]ağdaş uluslararası savaş suçları yargılamalarının müjdecisi"*[388] olarak belirtilmiş olsa da konumuz açısından birinci önemi, kurulan bu mahkemenin uluslararası nitelikli *ad hoc* mahkemelerin ilk örneği olmuş olmasıdır. Bu *ad hoc* mahkemede Von Hagenbach'ın yargılanması ile uluslararası bireysel cezai sorumluluk konseptinin ilk örneğinin insanlık tarihinde yerini almış olması ise bu yargılamanın konumuz açısından ikinci önemini oluşturmaktadır.

Uluslararası bireysel cezai sorumluluk, yaklaşık beş asırlık bir kış uykusu sonrasında 1914-1918 tarihleri arasında gerçekleşen Büyük Savaş *(The Great War)*, yani I. Dünya Savaşı nihayetinde tekrar gündeme gelmiştir. Savaşı kazanan İtilaf Devletleri, İttifak Devletleri ana aktörü olan Alman İmparatorluğu liderinin yargılanarak cezalandırılmasını ve savaş tazminatı alınmasını istemiştir. Bu durum, Versay Andlaşması m.227-247 arasında düzenleme bulmuştur. "Cezalar" başlıklı VII.

[385] Georg Schwarzenberger, *International Law As Applied by International Courts and Tribunals, Volume II: The Law of Armed Conflict* (London: Stevens & Sons Limited, 1968), 462–66.
[386] Ibid, 462
[387] Ibid, 463
[388] Ibid, 462

Kısım[389] m.227-230 arasında ve "Tazminat" bölümü ise VIII. Kısım[390] m.231-247 maddelerinde yer almaktadır.

Alman İmparatoru (Kaiser) II. Wilhelm'in "*uluslararası ahlaka ve andlaşmaların kutsallığına karşı ağır suç[tan]*"[391] dolayı "*yargılanması için özel bir mahkeme kurulması*"[392] kararlaştırılmış olsa da Hollanda'ya kaçan Alman İmparatoru'nun iade edilmemesi dolayısıyla ne bu mahkeme ve ne de söz konusu yargılama hayata geçmiştir.

Modern anlamda uluslararası hukukta bireysel cezai sorumluluk II. Dünya Savaşı sonucunda savaşı kazanan devletlerce yapılan yargılama olarak insanlık tarihinde yerini almaktadır. 8/8/1945 tarihinde Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan ve tam başlığı "Avrupa Mihver Devletleri'nin Büyük Suçlularının Kovuşturulması ve Cezalandırılması Anlaşması" olan Londra Anlaşması'na[393] Ek olarak düzenlenen ve doktrinde "Nuremberg Şartı" olarak adlandırılan Nuremberg "Uluslararası Askeri Mahkeme Şartı" 6. maddesi büyük savaş suçlularının yargılanma ve cezalandırılması yetkisi düzenlenmiştir. Aynı süreçte Asya-Pasifik bünyesinde de kurulan bir mahkeme mevcuttur. "Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı'nın Tokyo'daki 19 Ocak 1946 tarihli özel bildirisi" ile dünyaya gözlerini açan ve doktrinde "Tokyo Mahkemeleri" olarak anılan "Uzak Doğu için Uluslararası Askeri Mahkeme"[394] Japon İmparatorluğu'nun "büyük savaş suçlularının" yargılanması için Amerika Birleşik Devletleri Ordusu Ordu Generali, Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı Douglas McArthur tarafından kurulmuştur. İşbu Özel Bildiri incelendiğinde idari işleme benzer nitelikte bir işlem olduğu tespiti yapılabilmektedir. Özel Bildiri Ek'i Tokyo Mahkemesi Şartı'nı; bu Şart'ın 5. maddesi ise bireysel cezai sorumluluğu düzenlemektedir.

---

[389] *Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany* (Treaty of Versailles), June 28, 1919, Part VII: Penalties (Articles 227–230)
[390] Ibid, VIII
[391] Ibid, m.227/1
[392] Ibid, m.227/2
[393] *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis (London Agreement), and Charter of the International Military Tribunal, August 8, 1945, 82 U.N.T.S. 279,*
[394] Charter of the International Military Tribunal for the Far East (Tokyo Charter), January 19, 1946

İkinci Dünya Savaşı'na müteakip süreçte yaklaşık olarak yarım asırlık kış uykusuna yatan uluslararası ceza mahkemeleri dünya gündemine 1990'larda Balkanlar'da, daha spesifik olarak Doğu Avrupa'da gelecektir. 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile başlayan sosyalist rejimlerin çözülmesi süreci yakın coğrafyada bulunan diğer rejimlere ve genel bağlamda sistemik olarak dünyaya sirayet etmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş sona ermiş, ABD'nin önderliğini yaptığı tek kutuplu dünya olarak adlandırılan post-Sovyet sürecine geçilmiştir. *Alpkaya* eserinde *"Tito'nun önderliğindeki Yugoslavya, başından beri iki bloktan birine dahil olmadığı gibi, Bağlantısızlar hareketinin öncülerinden biri"*[395] nitelemesiyle belirttiği Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Soğuk Savaş bitimine paralel çözülmesine tanıklık edilmiştir. 21/02/1974 tarihli YSFC Anayasası Slovenya Sosyalist Cumhuriyeti, Hırvatistan Sosyalist Cumhuriyeti, Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti ve Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne parçaları olan Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi ve Voyvodina Sosyalist Özerk Bölgesi, Bosna-Hersek Sosyalist Cumhuriyeti, Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti ve Karadağ Sosyalist Cumhuriyeti olmak üzere altı cumhuriyetin birleşiminden oluşmaktaydı.[396] *Alpkaya "yaşanan altüst oluşun başlangıcı[nın] çoğunlukla 1980'e, Tito'nun ölümüne dayandırıl[dığını]*[397] belirtmekte, Haziran 1991'de önce Slovenya ve Hırvatistan'ın YSFC'den bağımsızlıklarını ilan etmeleri[398] üzerine bu altüst oluş fiilen başlamıştır. Balkanların göbeğinde bu gelişmeler olurken, birkaç yıl içerisinde Afrika Kıtası'nın Sahraaltı bölgesinde tarihin görebileceği en şiddetli mezalimlerden birisi baş gösterecektir.

6/4/1994 tarihinde Ruanda başkanını taşıyan uçağın düşürülmesiyle çoğunluktaki Hutu aşırıcıları tarafından azınlıktaki Tutsi'lerden 100 günde 800.000-1.000.000

[395] Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 1. bası (Ankara: 2002), 11.
[396] Socialist Federative Republic of Yugoslavia. *Constitution of the SFRY*, adopted February 21, 1974. https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf. 79-80, madde 2; https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia Erişim tarihi: 5/2025
[397] Alpkaya, *Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 12
[398] Ibid, 17;
Encyclopedia Britannica, "Yugoslavia: The Third Yugoslavia," last modified June 2024, https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003/The-third-Yugoslavia. Erişim tarihi: 5/2025 ;
International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), *What is the former Yugoslavia*, https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia, Erişim tarihi: 5/2025

insan öldürüldüğü bir vahşete sahne olunmuştur.[399] Ruanda'da yaşanılan ve 'iç savaş' olarak adlandırılan vahşette *"üç ay içinde bir milyona yakın savunmasız insan katledil[miş], [bu] kurbanların çoğunluğu Tutsiler veya rejim karşıtı olan on binlerce ılımlı Hutular oluştur[muştur]".*[400]

Önce Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti topraklarında, sonrasında ise Ruanda'da işlenecek suçların yargılanması için BM Güvenlik Konseyi kararları ile *ad hoc* nitelikte iki adet uluslararası ceza mahkemesi kurulacaktır. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Hollanda La Hague'de; Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi Tanzanya Arusha'da[401] ve Temyiz Dairesi ise La Hague'de kurulacaktır.

BM Şartı'nın 39-51. Maddelerinin düzenlendiği "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlıklı VII. Bölüm'e değinilmesi gerekmektedir. BM Şartı'nın 39. maddesi'ne göre:

> Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır[402]

Zira BM Şartı'nın 24. maddesi *"uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu[n]"* Güvenlik Konseyi'nde olduğu ve 25. madde'ye göre de Güvenlik Konseyi tarafından alınacak kararların bağlayıcı olduğu belirtilmektedir. Bu minvalde, BM Şartı'nın 41. ile 42. maddelerine gönderme yapan 39. madde temelinde öncelikle bir karar alınması gerekmektedir. Bu karara binaen, silahlı kuvvet kullanma araçlarını içermeyen 41. madde hükmü bünyesinde, veya silahlı kuvvet kullanmayı da içerebilecek 42. madde hükmü muhtevasında Güvenlik Konseyi gerekli gördüğü kararları alabilmektedir. 41. madde lafzı okunduğunda bu kararla alınacak önlemler sayılmakta ve nihayetinde "*may include*-içerebilir"

---

[399] International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), *Genocide Timeline*, https://unictr.irmct.org/en/genocide#timeline. Erişim tarihi: 5/2025

[400] Orhan Önder, *Birleşmiş Milletler Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Ankara: Bilge Yayınevi, 2006), 15.

[401] United Nations Security Council, *Security Council Resolution 955 (1994) Establishing the International Criminal Tribunal for Rwanda*, S/RES/955 (1994), November 8, 1994, https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/1994/en/113233 Erişim tarihi: 5/2025

[402] Birleşmiş Milletler Şartı, m.39

ibaresinin kullanılmaktadır. TC Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı çevirisi[403] de bu yöndedir. Buradan hareketle, BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararların *numerus clausus* olarak belirtilmediği ve zımni yetkilerinin de bulunduğu kabul edilmektedir. Nihayet, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesini ve sonrasında da Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuracak olan BM Güvenlik Konseyi kararları bu yöntemle alınabilmiştir. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi'nin 25/5/1993 tarihli ve 827 sayılı Karar'ı[404] ile EYUCM, 8/11/1994 tarihli ve 955 sayılı Karar'ı[405] ile de RUCM kurulmuştur. Bu belgeler incelendiğinde EYUCM Statüsü m.7[406], ve RUCM Statüsü m.6[407] bireysel cezai sorumluluğu düzenlediği tespit edilmektedir.

Diğer yandan, 17/4/1975 ile 6/1/1979 tarihleri arasında Kamboçya'da Khmer Rouge olarak adlandırılan Pol Pot liderliğindeki Kızıl Kmerler'in (Kampuçya Komünist Partisi) üst düzey liderlerini yargılamak için 21/6/1997 tarihinde Kamboçya birinci ve ikinci Başbakanları'nın BM Genel Sekreteri'ne gönderdikleri mektuba[408] müteakip 27/10/2004 tarihinde BM ile Kamboçya Kraliyet Hükümeti arasında yapılan Anlaşma'ya[409] binaen "Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri" kurulmuştur. BM Genel Sekreteri'ne gönderilen mektupta Başbakanlar, kaynaklarının ve deneyimlerinin yeterli olmadığından bahisle "*Ruanda ve eski Yugoslavya'daki soykırım ve insanlığa karşı suçlara yanıt vermek için benzer çabaların farkındayız ve Kamboçya'ya da benzer yardımların verilmesini ist[ediklerini]"*[410] belirtmişlerdir. Nihayet, "Kamboçya Olağanüstü Mahkemeleri"

[403] *Supra 118*
[404] United Nations Security Council, *Resolution 827 (1993) Establishing the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, S/RES/827, May 25, 1993, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf. Erişim tarihi: 5/2025
[405] UNSC Res. 955 (1994)
[406] ICTY Statute, m.7
[407] ICTR Statute, m.6
[408] United Nations Secretary-General, Letter dated 21 June 1997 from the Prime Ministers of the Royal Government of Cambodia (Norodom Ranariddh and Hun Sen) to the Secretary-General, A/51/930, S/1997/488, June 21, 1997, in *Letters from the Prime Ministers of Cambodia*, United Nations Assistance to the Khmer Rouge Trials (UNAKRT) document repository, https://www.unakrt-online.org/sites/default/files/documents/June_21_1997_letters_from_PMs-2-1.pdf. Erişim tarihi: 5/2025
[409] United Nations and the Royal Government of Cambodia, *Agreement concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea*, June 6, 2003, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/abunac/abunac_e.pdf Erişim tarihi: 5/2025
[410] *Letter from Cambodia PMs*, A/51/930/S/1997/488 (1997).

olarak da anılan bu yapının Statüsü'nün[411] 29. maddesi bireysel sorumluluğu düzenlemiştir.

Roma Statüsü'ndeki düzenlemeye geçmeden önce özetlemek gerekirse, Nuremberg Şartı 6. Maddesi; Tokyo Mahkemesi Şartı 5. Maddesi, EYUCM Statüsü 7. Maddesi, RUCM Statüsü 6. Maddesi ve Kamboçya Olağanüstü Mahkemeleri Statüsü 29. Maddesi bireysel cezai sorumluluğu düzenlemektedir.

Roma Statüsü'nün *Bireysel Cezai Sorumluluk* başlıklı 25/1. maddesi, Mahkeme'nin gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip olduğunu düzenlemektedir. Mahkeme'nin işbu gerçek kişilerin üzerinde yargı yetkisi bulunabilmesi için de 26. maddeye göre bu kişilerin suç işlendiği esnada 18 yaşından küçük olmamaları gerekmektedir. Devamla, Roma Statüsü'nün 25/2. maddesi ise Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçu işleyen kimsenin bireysel olarak cezai sorumluluğunu olacağını belirtir. Madde 25/3(a) kişinin tek başına, müştereken veya başka birisi aracılığıyla; müştereken olan durumda veya başka birisi aracılığıyla olan durumda, belirtilen bu diğer kişilerin cezai olarak sorumlu olup olmamasına bakılmaksızın işlenmesini düzenlemektedir. 25/3(b), bir kişinin, vuku bulsa veya teşebbüs aşamasına kalsa da bir suçun işlenmesini emretmesi *(order)*, azmettirme *(solicit)* veya teşvik etme *(induce)* fiilerini düzenler. 25/3(c), teşebbüs aşamasında kalsa dahi, suçun işlenmesini kolaylaştırmak için yardım *(aid)*, yataklık *(abet)* veya suçun işlenmesine vasıta temin etmek dahil suçun işlenmesine başka herhangi bir şekilde katkı sunmayı *(assist)* düzenler. 25/3(d), ortak bir amaçla hareket eden bir grup insan tarafından, neticeye ulaşsa veya teşebbüste kalsa dahi, bir suçun işlenmesine başka bir şekilde katkıda bulunmayı düzenler ve bu katkının kasıtlı olması gerektiğini belirterek fıkra hükmü bu noktada iki alt başlık daha açar. Kasıtlı olması gereken bu katkının, 25/3(d)(i) alt başlığına göre grubun suç amacını veya suç faaliyetine hizmet etme *(furthering)* gayesiyle yapılması gerekmekte ve söz konusu bu amaç veya faaliyetin Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçun işlenmesini içermesi gerekmekte, veya; ikinci alt başlık olan 25/3(d)(ii) grubun suç işleme kastının bilinerek/ bilincinde olarak yapılması gerekmektedir. Devamla 25/3(e), soykırım suçu bakımından, başkalarını doğrudan ve alenen soykırım işlemeye kışkırtmayı

[411] ECCC Law, m.29

(incite) düzenler. 25(3)(f) hükmünün birinci cümlesi, suçun icrasına önemli adımlar atarak teşebbüs edip ve başlayıp kendi kastettiklerinden bağımsız koşullar nedeniyle gerçekleşmemesini düzenler. Bu cümle ile klasik teşebbüs hali düzenlemesini bulmuştur. 25(3)(f) hükmünün ikinci cümlesi ise, suç işlemekten vazgeçen veya suçun tamamlanmasını başka bir şekilde engelleyen kişi, suç amacından tamamen *(completely)* ve gönüllü olarak *(voluntarily)* vazgeçmesi kaydıyla, Statü kapsamında teşebbüsten cezalandırılmayacağını düzenler. Buradan da anlaşılması gereken suçtan 'gönüllü vazgeçme' olacaktır. 25(3) *bis*, saldırı suçuna dair olduğundan dolayı çalışmamız kapsamının dışında kalmaktadır. Bu gerekçeyle burada değinilmeyecektir. Nihayet son madde olan 25(4), Statü kapsamındaki hiçbir hükmün devletlerin uluslararası sorumluluğunu etkilemeyeceğini belirtmektedir.

3.2'nci başlıkta[412] bir suçun oluşumu için *actus reus* ve *mens rea*'nın gerekliliğinden bahsedilmişti. Aynı şekilde, bu unsurların her bir münferit suç için değişkenlik gösterdiğinden de bahsedilmişti. Bu doğrultuda, Roma Statüsü bağlamında bireysel cezai sorumluluktan bahsedebilmek için, Roma Statüsü 30. maddesi, geniş anlamda selefi olduğu uluslararası ceza mahkemelerinin statülerinden farklı olarak açıkça düzenlediği manevi unsurun da yerine gelmesi gerekmektedir. Roma Statüsü 30. maddesi şu şekildedir:

> 1. Aksi belirtilmedikçe, bir kimse, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçtan ancak maddi unsurları isteyerek ve bilerek işlemesi halinde cezai olarak sorumlu ve mesul olur ve cezalandırılır.
>
> 2. Bu maddenin amaçları bakımından, bir kimsenin bu durumlarda isteği olduğu kabul edilir:
>
>   (a) Davranışa ilişkin, davranışta bulunmayı amaçlaması;
>
>   (b) Neticeye ilişkin, o kimsenin o neticeye sebep olmayı amaçlaması veya o neticenin olayların olağan akışında vuku bulacağının farkında olması.
>
> 3. Bu maddenin amaçları bakımından, "bilme" bir durumun var olduğunun veya bir neticenin olayların olağan akışında vuku bulacağının farkındalığı anlamına gelir

ICC Lubanga Temyiz Kararı, madde 30(2)(b) ve 30(3)'e dair verdiği hükümde, madde hükmü ifadeleriyle esasında *dolus eventualis*'e kapı açılıp açılmadığını tartışmaktadır. Yine de, verilen *Karar*'ın 447. paragrafı, olayların olağan akışından ne anlaşılması gerektiğini belirlemektedir.

[412] İşbu çalışma içerisinde sayfa 55

> Temyiz Dairesi, bu hükümlerin "risk" kavramına atıfta bulunmadığını, fakat "olayların olağan akışı içinde" bir neticenin vuku bulması terimini kullandığını belirtmektedir. Temyiz Dairesi, "[bir netice] vuku bulacaktır" ifadesinin gelecekteki olaylara atıfta bulunduğu kanaatindedir. "Vuku bulur *(occur)*" fiili, "-abilme/-ebilme *(may)*" veya "-abilir/-ebilir *(could)*" ile değil, "-ecek/ -acak *(will)* yardımcı fiili *(modal verb)* ile kullanılmıştır. Dolayısıyla bu cümle, Fransızca versiyonunda olduğu gibi, gelecekte olaya dair kesinlik ifade eder. Yine de, gelecekteki bir vukuat *(occurrence)* hakkında mutlak bir kesinlik hiçbir zaman var olamaz; bu nedenle Temyiz Dairesi, olayların öngörülebilirliği için ölçütün sanal kesinlik *(virtual certainty)* olduğu kanaatindedir. Mutlak kesinliğin gerekli olmadığı, Statü'nün 30(2)(b) ve (3) maddelerine "olayların olağan akışı" ifadesinin eklenmesiyle güçlendirilmiştir[413]

Görülmektedir ki UCM, mutlak kesinliğinliğin mümkün olmayıp, olayların öngörülebilirliği ölçütü olarak ise sanal kesinliği kabul etmektedir. Bu durum ise olası kast'a karşılık gelmemektedir. UCM *Jean-Pierre Bemba Gombo Ön-Yargılama Dairesi Kararı*'nda olası kast'ın Roma Statüsü'nün 30. maddesi kapsamında bulunmadığı teyit edilmiştir.

> Kast'ın üçüncü biçimi olan *dolus eventualis*, umursamazlık (*recklessness*) veya suçluluğun herhangi bir alt biçimi olarak ele alınmasıyla ilgili olarak, Daire, bu kavramların Statü'nün 30. maddesinde yer almadığı görüşündedir. Bu sonuç, "olayların olağan akışında meydana gelecektir" ifadesinin açık diliyle desteklenmektedir ve bu ifade, ikinci derece *dolus directus*'un gerektirdiğinden daha düşük bir standardı karşılamamaktadır. [414]

Görüldüğü üzere, Roma Statüsü kapsamında işlenebilecek olan suçlar, özel kast, birinci derece doğrudan kast ve ikinci derece doğrudan kast (dolaylı kast) ile işlenebilecektir.

Bu başlık altında soykırım suçuna temas eden uluslararası ceza mahkemelerindeki uluslararası bireysel cezai sorumluluk gelişimi belirtilmiş, Roma Statüsü muhtevasındaki bireysel cezai sorumluluğa dair 25. madde'ye değinilmiş; 28. madde'de düzenlenen komutanların ve diğer üstlerin sorumluluk hallerinde istisna mümkün olabilmek şerhiyle, Roma Statüsü kapsamında bireysel cezai sorumluluktan bahsedilebilmesi için bireylerin özel kast, doğrudan kast veya dolaylı kasta sahip olmaları gerekeceği belirlenmiştir.

---

[413] *International Criminal Court, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Case No. ICC-01/04-01/06 A 5, The Appeals Chamber, Judgment, 1 December 2014,* par. 447
https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_09844.PDF Erişim tarihi: 5/2025

[414] *International Criminal Court, The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Case No. ICC-01/05-01/08-424, (Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges), Pre-Trial Chamber II (15 July 2009),* par. 360
https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_04528.PDF Erişim tarihi: 5/2025

İlerleyen başlıklarda TOSS'ların soykırım suçu için vasıta olarak kullanılabilmeleri çerçevesinde bireysel cezai sorumluluk için potansiyel sorumlular olan Üretici, Yazılımcı, Amir ve Operatör sorumlulukları tartışılacaktır.

4.2.2.1. Otonom Silah Üretici Sorumluluğu

3.1'inci başlık altında devletin envanterine almak için tam otonom silah sistemini yüklenici şirketlere sipariş ettiğini ve yüklenici şirketler(in) parçaları üretip devlete gönderdiğini, bazı parçaların ise devlet tarafından satın alınıp üretilen parçalar ile birleştirildiğini belirtmiştik. GGE, Gelişen Metin'de uluslararası insancıl hukuk'un Ölümcül Otonom Silah Sistemleri'nin geliştirilmesi ve kullanımında da tam olarak uygulanmaya devam ettiği belirtmektedir.[415]

Krishnan eserinde *"robotun belirlenen parametrelerinin sınırları içerisinde çalışmaması durumunda hata[nın] üretici ait"*[416] olduğu genel sonucuna varmaktadır. Belirtilmelidir ki TOSS'lara tam otonomi özelliğini kazandıran husus bu sistemlerin sofistike 'yazılımlarının' bulunmasıdır. Bir silah sisteminin 'tam otonom' olması, sistemin hedef tespit etme, hedef seçme ve angaje olma kararlarını kendi vermesi anlamına gelmektedir. Bu karar, silahın çevresini algılaması için donanımlarında mevcut olan görüntü, ses, ısı, ışık vb. sensörlerinden toplanan örüntü verilerinin anlamlandırılması ile olmaktadır. Bu anlamlandırmayı yapan husus ise bu sistemlerin yazılımlarıdır. Görüntü, ses, ısı, ışık vb. sensörlerin bu sistemlerin fiziki donanımlarında mevcut olması, bu sistemleri doğrudan doğruya sofistike yazılımlı bir silah sistemi haline getirmemektedir. Yinelemek gerekirse, bu sensörlerden gelecek olan çevre verisini algılayıp anlamlandıracak ve hedef profili ile eşleştirip angajmanı tetikleyecek yazılıma ihtiyaç vardır. Bu yazılım elbette sistemin fiziki altyapısı dolayısıyla mümkün olabilmektedir. Fiziki donanımların üreticiler tarafından yalnızca ve yalnızca bir ürün olarak üretilmiş olmaları, bu donanımlar gerçekten de soykırım suçunun işlenmesinde kullanılmış olsalar bile, üreticilerin bu ürünleri soykırım kastıyla ürettikleri anlamına gelmeyecektir.

[415] UNODA GGE Chair, *Revised rolling text (8 November 2024)*.2. kutu, m.3
[416] Krishnan, *Killer Robots*, 105.

Bir istisna olarak, aynı anda, eş güdümlü, birbirleriyle iletişim halinde, kendilerini ortam şartlarına adapte ederek hareket edebilen tam otonom Sürü İHA'lar *(swarm drones)* öne çıkmaktadır. Binlerce İHA'nın aynı anda ve koordineli hareket etmesiyle gerçekleştirilecek olan bir angajman, kitlesel ölümlere neden olabilecek potansiyele sahiptir. Sürü İHA'larının münferiden kullanılabilmek üzere üretildikleri; yalnızca saldırı kapasitelerine sahip şekilde üretilmiş olmayıp istihbarat toplama, gözetleme, hedef tespiti ve keşif için kullanım kabiliyetlerinin de var olduğu; münferiden üretimlerinden sonra Sürü İHA olarak da kullanılabilecek kabiliyete sahip olmaları dolayısıyla eş güdümlendirilme ve silahlandırılma sonrasında tam otonom olarak kullanılmaya başlanmış olmaları; işbu Sürü İHA'ları kitlesel ölümler gerçekleştirmek amacıyla üreticiler tarafından üretilmiş olduklarının kesin ispatı olmayacaktır. Fakat bu savın, üreticiler tarafından aynı gerekçeler verilse dahi 'Mini İHA Sürüsü' için aynı baremde geçerli olmadığı kanaatindeyiz. Mini İHA'lar, boyutları itibarıyla insanın avuç içerisine sığacak büyüklüktedir ve anti-personel patlayıcı taşıyabilme kapasiteleri bulunmaktadır. Mini İHA Sürüsü ile kitlesel ölümlere yol açma ihtimali, hacimlerinin küçük olması, kolay taşınabilmeleri, radar veya diğer teknolojik saptama cihazları hariç tespit edilebilmelerinin kolay olmaması, uçaklardan kolaylıkla ve çok fazla olacak şekilde sevk edilebilmeleri dolayısıyla daha muhtemel görülebilmektedir. Böyle olsa dahi, bu sistemleri TOSS haline getirecek olan belirleyici faktör bu sistemlere kodlanan sofistike yazılımları olacaktır.

Mini İHA Sürüsü'nün kitlesel ölümlere yol açtığı senaryoda, Mini İHA Sürüsü'nün fiziki olarak birbirleriyle bütünleşik olmayan; ancak füze savunma bataryaları gibi çoklu şekilde sevk edilebilen bir mekanizmada üretilip eş güdümlü çalıştırıldıkları durumda soykırım suçu işlenebilmesi için üretilmiş olması ihtimali daha geçerli olacaktır. Bu durumda, kanaatimizce, kitlesel ölüme yol açması gayesiyle üretilmiş olan bir sistem var olmuş olacaktır. Bu durumda dahi, üreticilerin bu TOSS'ları soykırım suçu işlemek için korunan grupları yok etme kastıyla ürettiğinin ayrıca ispatlanması gerekecektir. Nihayet donanımların üreticiler tarafından soykırım kastıyla üretilmeleri durumunda ise soykırım suçunun oluşmuş olacağı kanaatindeyiz. Soykırım kastıyla üretilen ürünlerin kullanılması, fakat neticenin gerçekleşmemesi ihtimalinde de soykırıma suçuna teşebbüs oluşacaktır.

4.2.2.2. Yazılımcı Sorumluluğu

Yazılımcılar bu sistemlerin kodlama altyapısını oluşturup sisteme entegre eden kişilerdir. Sistemin yazılımı temel alındığında, bu sistemlerin yazılımlarını yazıp geliştirenlerin TOSS'lar üzerindeki hakimiyet dereceleri ortaya çıkacaktır. Bu durum *"[s]ensörlere dayalı kuvvete başvurmak, bir sensör ile algoritmik karar ve kinetik kuvvetin bir hedefe uygulanması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu anlamına gelir"*[417] şeklinde açıklanıp ifade edilmektedir. Sorumlu kişinin *loop-in, loop-on, loop-out* durumlarında hedef belirleme, hedef seçme ve angaje olmayı içeren 'kritik fonksiyonlar'ındaki etkilerinin tespiti, diğer taraftan bu sistemlere verilen otonomi dolayısıyla yazılımcılarının etkilerinin tespiti anlamına gelmektedir. *McFarland* eserinde bu durumu

> (...) silah geliştiricilerinin bir OSS'nin bazı eylemlerini başlattıkları *(instigate)* veya kontrol ettikleri söylenebildiği ölçüde, bunu tasarladıkları kontrol yazılımı ve diğer alt sistemler aracılığıyla yaparlar. Bir geliştirici tarafından uygulanan *(exercise)* kontrol derecesi, silah sisteminin bir eylemle dair sergilediği otonomi derecesine bağlıdır [418]

olarak açıklamaktadır. Yerinde bir tespitle bu sürece hem yazılımcı ve hem operatörü değerlendirerek iki taraftan da bakan *McFarland,* bu süreci yazılımcıları merkeze alarak belirtmekte ve muhtemel sorumluluğun bu şekilde belirlenebileceğini ileri sürmektedir.

> Operatörler ile silah sistemleri arasındaki ilişkiyi şekillendirdiği ve operatörlerin yasaklanmış eylemler üzerinde doğrudan fiziki kontrol uygulamak için müdahale etmesini kapsam dışında bıraktığı (*exclude*) ölçüde, sistem otonomi derecesi aynı zamanda yazılım geliştiricilerinin (*developer)* bu sistemler tarafından başlatılan (*instigated*) eylemlerden sorumlu tutulma potansiyelini belirleyecek ve olası sorumluluk bulma yöntemi olacaktır.[419]

De Vries, herhangi bir *"[s]uçun işlenmesinin programlanması fiili suçun maddi unsurunu teşkil edecek ve bu nedenle doğrudan failliğin diğer herhangi bir biçimi gibi görülme[si gerektiği]"*[420] görüşündedir. *Schmitt* ise analizinde daha genel nitelikte olacak şekilde *"otonom olsun veya olmasın, yazılımcılar[ın], operasyonlar yürütmek üzere SÇH ile uyumlu olmayan sistemler tasarlarlarsa sorumluluktan*

---

[417] Elizabeth Minor, Richard Moyes & Uldduz Sohrabi, Article 36 Podcast, Season 1, episode 1: Applying force based on sensors, Article36, 29.6.2021. Podcast, 32 min.,47 sec. https://article36.org/updates/publication/article-36-podcast-episode-1/
[418] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 156
[419] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 156.
[420] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,* 187

kurtulamayacaklar[ı]"[421] sonucuna varmaktadır. Bu görüşlere katılmakla birlikte *De Vries*'in bu görüşüne ekleme yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Suçun işlenmesinin programlanması, işlenmek istenen suçun maddi unsurunu oluşturduğu gibi manevi unsurunu da oluşturmaktadır. Bir insana özgü olan kast unsurunun şu an için bir yazılım tarafından geliştirilemeyeceği aşikardır. Soykırım suçunun oluşabilmesi ise özel kast temelinde mevcut olmaktadır. Bu özel kastın, yani ulusal, etnik, dini, ırksal bir grubun tamamının veya bir kısmının 'yok edilmesi' hususunun yazılıma tanımlanması gerekmektedir. Ulusal, etnik, dini, ırksal grupların RUCM ve YUCM Kararları temelinde bir yazılıma tanımlanabilmesinin mümkünatı ise merak konusudur. Yinelemek gerekirse, bir TOSS'un yazılımına 'genel nitelikte hedef profili' tanımlanmaktadır. Belirlenen canlı hedef profiline yazılımcının bakış açısından değerlendirme yapılacaksa, ulusal, etnik, dini ve ırksal ayrımları nasıl yapabileceği tartışmalıdır. 3.3.2'nci başlıkta[422] bahsedilen EYUCM ve UCM yaklaşımındaki pozitif damgalama kriterlerini TOSS'ların yazılımlarındaki hedef profiline kodlayacak yazılımcıların, bir grubu, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir gruba özgü olduğunu düşündükleri özelliklerle ayırt etmeleri mümkünatının yalnızca sayısız faktörün kusursuz şekilde ve kümülatif olarak bir araya gelmesiyle mümkün olma olasılığının bulunduğunun kanaatindeyiz. Diğer taraftan RUCM yaklaşımıyla bu noktaya bakıldığında, ortak bir dil ve kültür paylaşan grup; mezhep veya ibadet biçimi veya ortak inançları paylaşan grup; ırksal olarak coğrafya ile tanımlanan kalıtsal fiziksel özelliklere sahip grubun yazılımsal olarak belirlenmeleri ve sisteme tanıtılmaları, yine, son derece kompleks tanımlama kombinasyonlarının mükemmel şekilde bir araya gelmesi ile mümkün olacağı kanaatindeyiz. Dini bir sembol ihtiva eden ayırt edici bir işareti kıyafet, kolye, dövme, şapka, örtü vb. üzerinde taşıyan, bir dili akıcı bir şekilde konuşan, fiziki özellikleri bir ırkın belirli tipolojideki özelliklerini karşılayan hedef profilinin bu gruplara gerçekten ait olup olamayacağı kesin değildir. Ancak soykırım suçunun işlenmesinde failin, kişilerin gruplara aidiyetleri ile birlikte bu kişileri grupların mensubu olarak 'algılaması' yeterli olacak, 'yok etme kastı' da, *inter alia*, bu algılama ile grup üyesi olarak damgalanıp hedeflenen kişilere karşı girişilen eylemler bütününden çıkarım yapılarak değerlendirilebilecektir.

[421] Schmitt, *Regulating Autonomous Weapons*.
[422] İşbu çalışma içerisinde sayfa 69

Özetle, üreticilerin veya yazılımcıların insana özgü parametrelerle belirledikleri kriterler doğrultusunda -bilimsel geçerliliği tartışmalı olması şerhiyle- ulusal, etnik, dini, ırksal bir grubu hedef alması çok sıkı şartlar altında ve çok fazla faktörün mükemmel şekilde bir araya gelmesiyle ihtimal dahilinde olabilecektir.

Sorgulamada bir diğer adım, tam otonom silah sisteminin ön yargıyla angajman kararı almasıdır. Zira, yazılımların benzer örüntülerle beslenip bu örüntülere dair ön yargı geliştirmesi halihazırda mevcut olan bir sorundur. Bu sistemin belirli tipolojideki insanlara sıklıkla maruz kalması ve angaje olması ile yazılım ön yargısı oluşturup angajmanlarını bu tipolojiye yoğunlaştırmasının soykırım suçunu oluşturmada tek başına yeterli olmayacağı kanaatindeyiz. Örneğin Kuzey-Güney Kore sınırında Güney Kore tarafından konuşlandırılan SGR-A1 gibi; belirli bir bölgeye konuşlandırılmış ve fazlaca mühimmat ateşleyebilen Tam Otonom bir bekçi turet silahı ele alındığında bu durum muhtemel olabilmektedir. Şöyle ki, bu tip TOSS'ların görüntü sensörleri belli başlı fenotipe sahip ve belirli tarzda giyim kuşama sahip insana, insan erkekse belirli yapıda saç ve sakal kesimine; ses sensörleri siyasi-hukuki-dini vb. benzer tarzda ifade veya sloganlara ve daha birçok farklı nitelikte girdi ile yazılımın beslenmesi nihayetinde işbu tipolojideki insanlara ilişkin ön yargı geliştirmesine neden olabilme ihtimali; nihayet TOSS'un bu temelde karar vermesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Soykırım suçunun oluşabilmesi için, belli başlı fenotipe sahip kişilerin TOSS tarafından hedef alınması her ne kadar belirli bir ulusal, etnik, dini veya ırksal grup özelliklerini yansıtabilecek nitelikte olsa da öncelikle bu kişilerin ait oldukları grupların anlamlandırılmalarının yazılım ön yargının ötesinde olduğunun belirlenmesi, sonra bu kişilerin bu gruplara aidiyetlerinin TOSS tarafından belirlenip seçilme ve damgalanmasının uluslararası içtihatlarda belirlenen standartlara karşılık gelmesinin, en nihayetinde de ek olarak TOSS yazılımının içerisine gömülmüş olan yok etme kastının ayrıca ispatlanması gerekecektir.

Yazılım ön yargısına dönülecek olursa, Gelişen Metin, devletlerin, veri kümelerindeki zararlı ön yargıları mümkün olduğunca tespit etmek ve düzeltmek için periyodik değerlendirmeler yürütmeleri ve otomasyon ön yargısını azaltmak için tedbir almaları gerektiğini belirtmektedir. Devamla Gelişen Metin'de devletlerin LAWS'ın dayandığı yapay zeka yeteneklerindeki olası zararlı ön yargıları da ele

almak *(address)* için de tedbir almaları gerektiği üzerinde uzlaşıya vardıkları görülmektedir. Bu iki husus, çözüm yolunu belirterek bahsettiğimiz sorunu da izah etmekte; zararlı ön yargı ile ilgili soruna çözüm olacak nitelikte olmakla birlikte, zararlı ön yargı ile karar vermiş olan TOSS'un soykırım suçu için gerekli olan özel kastı oluşturamayacağı kanaatindeyiz.

Soykırım kastının bulunmadığı yerde, sivillere karşı yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmesi durumunda Roma Statüsü 7. maddesi temelinde insanlığa karşı suçlardan; 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları'nın ağır ihlalleri ile savaş yasa ve teamüllerinin ağır ihlallerini ihtiva edecek bir plan veya politikanın parçası olarak geniş çaplı şekilde işlenmesi durumunda ise Roma Statüsü 8. maddesi temelinde savaş suçlarının işlenmesinden bahsedilebilecektir.

Bu tartışmayı ve bu hususları sorgulamayı daha da ileriye götürmek gerekirse, biyolojik olarak insanlara mahsus bir hissiyat olan kast unsurunun bir TOSS tarafından geliştirilebilmesinin mümkün olup olmadığı sorusudur. Klasik bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, Terminatör filmindeki Skynet'in insanlığı tehlike olarak algılaması gibi, bir otonom silah sisteminin herhangi bir ulusal, etnik, dini, ırksal grubu bir tehlike olarak algılayıp soykırım kastı geliştirebilmesi ihtimalinin mevcudiyeti sorgulanmaktadır. Bu sorunun cevabının, yapay zekanın halihazırda böyle bir yetisinin olup olmamasına verilecek cevap ile bir bakıma açıklanabilecek olduğu kanaatindeyiz. Bu ihtimalde dahi buradaki fiilin, hukuk tekniği ve dolayısıyla sorumluluk hukuku açısından isnat edilebilirliği gerekmektedir.

İsnadiyet, sübjektif ve objektif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sübjektif isnadiyet için *"failin eyleminden ötürü sorumluluğun kabul edilebilmesi için kural olarak kasten, istisnai olarak taksirle hareket etm[esi]"*[423] gerekmektedir. Diğer taraftan "*[o]bjektif isnadiyet (...) neticenin faile onun "eseri", "ürünü" olarak yüklenip yüklenemeyeceği sorusuna yanıt ara[maktadır]"*.[424] Bununla birlikte *"[o]bjektif isnadiyet değerlendirmesi[nin], sübjektif isnadiyetten önce gel[diği]"*[425] belirtilmekte, *"(...) netice faile eseri olarak yüklendikten sonra failin ne şekilde*

[423] M. V. Dülger, M. Bakdur, and O. Özkan, "Ceza Hukukunda Objektif İsnadiyet," *Ceza Hukuku Dergisi* 15, no. 44 (December 2020): 748.
[424] Ibid, 748
[425] Ibid, 749

davrandığı, kastının ya da taksirinin bulunup bulunmadığı (sübjektif isnadiyet) incelenebi[leceği][426] sonucuna varılmaktadır. Son olarak belirtilmelidir ki *"[o]bjektif isnadiyet[in] mevcut bir olayı önce[likle] cezai sorumluluk açısından değerlendirilebilir kabul etme[si]"*[427] gerekmektedir.

Kangal eserinde objektif isnat edilebilmenin olabilmesi için *"(...) fail tarafından neden olunan netice objektif tipikliğe sadece, failin davranışı hareketin konusu bakımından izin verilen risk dışında kalan bir tehlikeyi yaratmışsa ve bu tehlike somut neticede de gerçekleşmişse"*[428] mümkün olacağını belirtmektedir. Devamla *Kangal, "[n]etice[nin] fail tarafından yaratılan bir tehlikenin gerçekleşmesi olarak ifade edildiği takdirde, kural olarak da isnad edilebil[eceği] ve böylece de objektif tipiklik tamamlanmış ol[acağı]"*ndan[429] bahisle objektif isnadiyeti açıklamaktadır. *Kangal* bu nosyonu özetle, *"suç tipinin kapsamı içerisinde fail tarafından yaratılan ve izin verilen risk dışında kalan bir tehlikenin gerçekleşmesi"*[430] olarak ifade etmektedir.

Gerçekten de TOSS'lar bünyesinde riski yapısal olarak taşımakta, bu risk ise izin verilen risk dışında kalmakta; tehlikeli netice ise suç tipinin içerisinde failin davranışıyla yaratılmış olmaktadır. *Kangal* bu durumu şöyle izah etmektedir:

> Soyut olarak doğru programlanmış yapay zekâlı bir makine, bir zarara yol açan kararları bağımsız olarak alabilmektedir. Yapay zekâlı makineler aksiyonlarından bazılarının zarar verme riskini yapısal olarak taşıdıklarından, yazılımcının, üreticinin veya kullanıcının tehlikeli hareketinin neden ibaret olduğu sorusunun sorulması gerekir. Örneğin, otonom araçlar ve otonom hareket eden işletim bilgisayarları doğrudan doğruya bedensel zarar verme tehdidini bünyesinde taşımaktadırlar. Bu yüzden bunların faaliyete geçirilmesiyle birlikte bu soyut risk, yapımı ve programlanması hatasız olsa bile, gerçekleşmektedir.[431]

Sonuçta, TOSS'ların yaşam, sağlık ve genel kabul gören diğer toplumsal değerlerin korunması ile ilgili bir sistem olmamaları, diğer bir ifadeyle bir ilaç, elektrik santralleri, tren veya başkaca bir toplu taşıma aracı niteliğinde ürün veya vasıtlar olmamaları dolayısıyla; hem sistemlerin ve hem de bu sistemlerin yazılımsal

[426] Ibid, 749
[427] Ibid, 749
[428] Zeynel T. Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2021), 107.
[429] Ibid, 107
[430] Ibid, 107
[431] Ibid, 107-108

altyapılarının insanların sağlığını ve hayatlarını geliştirici-koruyucu nitelikte olmadıkları gerekçesiyle TOSS'ların hatasız çalışmaları dahi izin verilen risk alanı içerisinde değerlendirilemeyecektir. Böyle durumlarda da *prima facie* algoritmik altyapının ve kararlarının hakikiliği, yani TOSS'ların yazılımcılar tarafından arzu edildiği şekilde çalıştığı kabulü, ve böylece de yazılımcıların uluslararası bireysel cezai sorumluluğuna gidilmesi gerekeceği kanaatindeyiz.

Tüm bunlara ek olarak, Roma Statüsü'nün 6. maddesi kapsamında soykırım suçu işleyebilmek için *"[d]avranış[ın], söz konusu gruba karşı yöneltilmiş benzer bir davranışın apaçık bir örüntüsü bağlamında gerçekleş[mesi] veya davranışın kendisinin böyle bir yıkıma yol açabilecek nitelikte [olması]"* gerekecektir. Bu unsurun 'bağlamında *(in the context of)*' ifadesi *"ortaya çıkan örüntünün ilk eylemlerini içerece[ği]"*[432] anlamına gelecek; 'apaçık *(manifest)*' ibaresinin kendisi ise *"objektif bir niteleme"*[433] olduğu anlaşılacaktır.

4.2.2.3. Amir Sorumluluğu

Amirin sorumluluğu konsepti amirin emir vermesinin, amirin emre itaatsizliği, veyahut başka bir durum ve fiilin mi anlaşılması gerektiği sorusu akla gelmektedir. *De Vries* bu konseptin muhtevasını *"(...) bir ihmale (omission), yani bir amirin suçları önlemek veya cezalandırmak için gerekli ve makul adımları atmamasına dayanma[sının]"* oluşturduğunu belirtmekte, devamında ise *"[a]ynı zamanda bu ihmal[in], amirin kendisi bu suçu işlememiş olsa bile, uluslararası bir suç için sorumluluk yarattığını"*[434] ifade etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, amirin sorumluluğu önleme ve cezalandırma sorumluluğunu ihmali ile meydana gelmekte, amirin kendisinin suçu işlememiş olmasının ise işlenen uluslararası suçta sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağını anlaşılmaktadır. Amirin önleme ve cezalandırma sorumluluğunun zamanlamasının izahına dair tespitler içermesi dolayısıla bu noktada EYUCM *Strugar Kararı* önemi haizdir.

> Madde 7(3), bir amire iki alternatif seçenek sunmamakta, suçun işlenmesini önlemek ve failleri cezalandırmak için iki ayrı yasal yükümlülük içermektedir. Bir amirin önleme görevi, bir suçun işleniyor olduğu veya işlenmek üzere olduğu konusunda bilgi edindiği veya şüphelenmek için makul sebeplere sahip olduğu andan itibaren; cezalandırma görevi ise suç işlendikten sonra

[432] *ICC Elements of Crimes*, 2
[433] *ICC Elements of Crimes*, 2
[434] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,* 194

> doğar. Dolayısıyla bir amir, bir suçun işleniyor olduğunu veya işlenmek üzere olduğunu biliyorsa veya bilme nedeni varsa, suçun işlenmesini önlemekle görevlidir ve bekleyip daha sonra cezalandırma yetkisine sahip değildir.[435]

Nihayet, amirin niteliğinden ne anlaşılması gerektiği de öne çıkan sorulardan bir tanesidir. *De Vries* eserinde bu noktayı Tokyo Askeri Mahkemesi'nde yargılanan ve ölüm cezasına çarptırılan General Tomoyuki Yamashita[436] örneği ile izah etmektedir.

> Yamashita davasında vazifenin hukuki temeli, bir askeri komutanın birliklerini kontrol etme görevi olmasına rağmen, Tokyo Askeri Mahkemesi, amirin sorumluluğu konseptinin hem askeri komutanlara hem de sivil amirlere uygulanabileceğini belirlemiştir[437]

Yamashita örneğinden anlaşılacağı üzere, amir konseptinden hem askeri bir komutan ve hem de sivil bir amir anlaşılabilmektedir. EYUCM *Delalić Kararı*'nda *"askeri komutanların ve üst düzey makamlarda bulunan diğer kişilerin, astlarının hukuka aykırı davranışlarından dolayı cezai olarak sorumlu tutulabilmeleri, uluslararası konvansiyonel ve teamül hukukunun yerleşik bir normu"*[438] olduğunu belirtmektedir. EYUCM *Delalić Kararı*'nda devamla, bu sorumluluğun emretme gibi doğrudan fiiller veya ihmali gibi dolaylı eylemden kaynaklanabileceği yorumunu yapmıştır.[439] Nihayet EYUCM amirlerin yalnızca emretme, teşvik etme veya planlama gibi eylemlerinden değil, aynı zamanda astlarının hukuka aykırı davranışlarını önlemek ve baskılamak için tedbir almamaları gerekçesiyle de cezalandırılabileceği kararını vermiştir.[440] EYUCM *Brdjanin Kararı*'nda *"[e]mrin belirli bir biçimde verilmesi[nin] gerekme[diği], ayrıca yetkili bir kişi tarafından doğrudan suçu işleyen kişiye verilmesi[nin] de gerekme[diği]"*[441] karara bağlanmıştır. EYUCM *Brdjanin Kararı*'nda devamla, *"[e]mri veren kişi, kendisine isnat edilen suçla ilgili gerekli mens rea'ya sahip olmalı ve ayrıca işlenen suçun emrin icra edilmesi veya yerine*

---

[435] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Prosecutor v. Pavle Strugar, Case No. IT-01-42-T, Trial Judgment, January 31, 2005.* par. 373 https://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf Erişim tarihi: 5/2025

[436] *Supreme Court of the United States, Yamashita v. Styer, 327 U.S. 1, 66 S. Ct. 340, 90 L. Ed. 499 (1946).* https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/yamashita-v-styer-supreme-court-4-february-1946 Erişim tarihi: 5/2025

[437] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,* 204

[438] International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delalić and Esad Landzo* (Trial Judgment), Case No. IT-96-21-T, November 16, 1998. par. 333 https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/91857 Erişim tarihi: 6/2025

[439] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 333

[440] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 333

[441] *Brdjanin, IT-99-36-T, Trial Judgment*, par. 270

getirilmesinin bir sonucu olma ihtimalinin yüksek olduğunun farkında olma[sı]"[442] gerektiği kanaatine varmıştır. Ancak bu durum 'emretme' ile gerçekleştirilen sorumluluk türüne karşılık gelecektir. Bir üstün veya bir kişinin emretme fiiline karşılık gelen sorumluluk türü ile amirin önleme ve cezalandırma sorumluluğunu ihmaline dayanan *stricto sensu* 'amirin sorumluluğunu' birbirinden ayırmak önemlidir. Bu başlıkta dar anlamda amirin sorumluluğuna yoğunlaşılacaktır. Buraya kadar genel hatlarıyla izah edilen amirin sorumluluğu konseptinden sonra Roma Statüsü kapsamında söz konusu bu konseptin neye tekabül ettiği izah edilecektir.

Roma Statüsü 28. maddesinde "Komutanların ve diğer üstlerin sorumluluğu" başlığı ile amir sorumluluğunu düzenlemiştir. Burada yalnızca askeri nitelikteki komutanların değil, aynı zamanda askeri komutan gibi etkin bir şekilde hareket eden bir kişinin sorumluluğu da madde hükmünde yerini almıştır.

> Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar için bu Statü kapsamındaki diğer cezai sorumluluk gerekçelerine ek olarak:
>
> 1. Bir askeri komutan veya askeri komutan gibi etkin bir şekilde hareket eden bir kişi, aşağıdaki durumlarda, etkin komuta ve kontrolü veya, duruma göre, söz konusu kuvvetler üzerinde gereğince denetim sağlayamaması sonucu etkin yetki ve kontrolü altındaki kuvvetler tarafından işlenen ve Mahkemenin yargı yetkisi dahilinde olan suçlardan cezai olarak sorumlu tutulur:
>
> (a) Söz konusu askeri komutan veya kişi, kuvvetlerin bu tür suçları işlediğini veya işlemek üzere olduğunu biliyorsa veya o anki koşullar nedeniyle bilmesi gerekiyorsa; ve
>
> (b) Söz konusu askeri komutan veya kişi, bu suçların işlenmesini önlemek veya baskılamak(repress), veya konuyu yetkili makamlara soruşturma ve kovuşturması üzere sunmak için yetkisi dahilindeki tüm gerekli ve makul tedbirleri almamışsa.
>
> 2. (a) paragrafında açıklanmayan amir ve alt ilişkilerle ilgili olarak, bir amir, astları üzerinde uygun bir kontrol uygulamaması sonucu, etkin yetkisi ve kontrolü altındaki astları tarafından işlenen ve Mahkemenin yargı yetkisi dahilindeki suçlardan cezai olarak sorumlu olacaktır:
>
> (a) Amir, astlarının bu tür suçları işlediğini veya işlemek üzere olduğunu açıkça gösteren bilgileri biliyor veya bilinçli olarak göz ardı ediyorsa;
>
> (b) Suçlar, üstünün etkili sorumluluğu ve kontrolü dahilindeki faaliyetleri ilgilendiriyorsa; ve
>
> (c) Amir, bunların işlenmesini önlemek veya baskılamak *(repress)*, veya konuyu yetkili makamlara soruşturma ve kovuşturması üzere sunmak için yetkisi dahilindeki tüm gerekli ve makul tedbirleri almamışsa.

Krishnan eserinde bir robotun kullanımı, o robotu hukuka aykırı kılacak koşullarda *(circumstances)* kullanımı anlamına gelecekse bu durumda kusurlu kişinin komutan

[442] *Brdjanin, IT-99-36-T, Trial Judgment*, par. 270

olduğu sonucuna varmaktadır.[443] *Schmitt* ise yine daha genel bir yaklaşımla *"belirli bir çevrede AWS çalıştırmaya karar veren herhangi bir komutan, diğer silah sistemlerinde olduğu gibi, bu kararından dolayı uluslararası ceza hukuku uyarınca sorumlu tutulaca[ğı]"*[444] kanaatindedir. Pek tabi ki bahsedilen bu sorumluluklar amirin yetkisi altındaki kişilerin eylemlerini bilmesi veya biliyor olması gerekmesi; suçun işlenmesini önleme ve baskılama; konuyu soruşturma ve kovuşturma için yetkili mercilere bildirme dahil gerekli önlemleri almama fiillerinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası ceza mahkemeleri içtihatlarının bu noktada incelenmesi yerinde olacaktır.

EYUCM *Delalić Kararı* amirin sorumluluğu için gereken "temel unsurların *(essential elements)*" *"(i) üst-ast ilişkisinin varlığı; (ii) üst, suç fiilinin işlenmek üzere olduğunu veya işlendiğini bil[mesi] veya bilmesi için sebebi var[olması]; ve (iii) üst, suç eylemini önlemek veya faili cezalandırmak için gerekli ve makul önlemleri almamış[olması]"* [445] olarak belirlemektedir. Yine EYUCM tarafından verilmiş olan *Blaškić Kararı* "gerekli özeni göstermeyi" temel alması hasebiyle önemlidir.

> Sonuç olarak, Yargılama Dairesi, bir komutanın görevlerini yerine getirirken gerekli özeni göstermiş olmasına rağmen suçların işlendiğini veya işlenmek üzere olduğunu bilmiyorsa, bu bilgi eksikliğinin kendisine karşı kullanılamayacağını tespit etmiştir. Ancak, komuta pozisyonunun özel durumu ve o sırada geçerli olan koşullar göz önünde bulundurulduğunda, bu bilgi eksikliğinin görevlerini yerine getirirken ihmalkarlık *(negligence)* sonucu ortaya çıkması halinde, bu bilgi eksikliğinin bir savunma olamayacağı sonucuna varmıştır. Bu komutanın, Statü kapsamında, bilmesi için bir nedeni vardı (*had reason to know*).[446]

EYUCM *Blaškić Kararı* iki açıdan önemlidir. Birincisi bir suç işlenmiş veya işleniyor olsa bile, görevlerini icra ederken gerekli özeni gösteren komutanın sorumsuzluğudur. Bu nokta, suç işlenme bilgisinin temel alınmadığını; değerlendirme kriterinde 'özen yükümlülüğünün' merkezde olduğunu göstermektedir. Diğer önemli kısım ise, görevlerini icra eden komutanın kendi ihmali ile suç işlendiği veya işleniyor olduğu bilgisine haiz olamaması durumunda sorumluluğunun olmasıdır, ki bu durum da komutanın taksirini oluşturacaktır.

---

[443] Krishnan, *Killer Robots,* 105
[444] Schmitt, *Regulating Autonomous Weapons*.
[445] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 346
[446] *Blaškić*, IT-95-14-T, Trial Judgment, par. 332

Amirin doğrudan bilgisinin olmadığı durumlarda EYUCM *Delalić Kararı*'na göre "*böyle bir bilginin varsayılamayacağı, ancak dolaylı delil yoluyla saptanması (established) gerektiği[ne]"*[447] karar verilmiş, *"amirin hakikaten gerekli bilgiye sahip olup olmadığını belirle[mek için]"*[448] *inter alia* bazı kıstasları dikkate alınabileceği belirtilmiştir. EYUCM *Delalić Kararı*'na göre bunlar:

(a) Yasadışı fiillerin sayısı;
(b) Yasadışı fiillerin türü;
(c) Yasadışı fiillerin kapsamı;
(d) Yasadışı fiillerin gerçekleştiği zaman;
(e) Katılmış olan birliklerin sayısı ve türü;
(f) Varsa, katılmış olan malzeme temini *(logistics involved)*;
(g) Eylemlerin coğrafi konumu;
(h) Eylemlerin yaygın olarak gerçekleşmesi;
(i) Operasyonların taktik süresi;
(j) Benzeri yasadışı fiillerin işleniş biçimi *(modus operandi);*
(k) Katılmış olan subaylar ve personel;
(l) Komutanın o sıradaki konumu.[449]

Yine EYUCM *Delalić Kararı*'na göre "bilmesi için nedeni olması" tabirinden *"(...) bir amirin, astlarının eylemlerini bilerek görmezden gelmesine (wilfully blind) izin verilmemesi (...)"*[450] anlaşılması gerektiği görülmektedir.

UCM *Jean-Pierre Bemba Gombo Ön-Yargılama Dairesi Kararı*'nda ise Roma Statüsü kapsamında "*"[b]ilmesi gerekirdi"(should have known) standardı, amirin astlarının yasadışı davranışları hakkında "bilgi edinmede yalnızca ihmalkar davranmış olmasını" gerektir[diği]"*[451] anlamına geldiği kararını vermiştir. EYUCM *Hadžihasanović et al. Kararı*'nda *"(...) bir amirin, suçun işlenmesinde hiçbir rolü olmasa bile (actus reus yokluğu) ve hatta suçu işlemeyi hiç kastetmemiş olsa bile (mens rea yokluğu) suçlu bulunmasına olanak tanı[dığı]"*[452] belirterek işlenen suçun kendisine dair hem maddi ve hem de manevi unsur yokluğunda dahi suçlu olabileceği kararı vermiştir.

[447] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 386
[448] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 386
[449] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 386
[450] *Delalić et al.*, IT-96-21-T, Trial Judgment, par. 387
[451] *Bemba*, ICC-01/05-01/08-424, Pre-Trial Chamber II, par. 432
[452] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Prosecutor v. Enver Hadžihasanović and Amir Kubura, Case No. IT-01-47-T, Trial Judgment, March 15, 2006*, par. 2076 https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/en/had-judg060315e.pdf Erişim tarihi: 5/2025

Yinelenecek olursa, soykırım suçu yalnızca ve yalnızca "soykırım kastı" olarak adlandırılan ve birinci derece doğrudan kasta ek ve daha yoğun şekilde kast ihtiva eden "yok etme kastıyla" işlenebilecek olan suç türüdür.

Amirin, soykırım suçu işlemek için gerekli olan tüm şartları yerine getiren bir TOSS aracılığıyla soykırım suçu işlendiğini biliyor olması ve bu suçun işlenmesini önlemek veya baskılamak için gerekli ve makul tedbirleri almamış olması, amirin kendisinin de bu kasta sahip olduğunu göstermemektedir. Belirtildiği üzere, Roma Statüsü kapsamındaki suçlar özel kast, doğrudan kast ve ikinci derece doğrudan kast olarak adlandırılan dolaylı kastla işlenebilmekte, olası kastla veya taksirle işlenememektedir. Amirin buradaki 'kasıtlı ihmali davranışı', icrai davranışa eşit olabilecek derecede ağır olsa dahi soykırım suçu söz konusu olduğunda amirin kendisinin de bu kastı paylaştığının ispatlanması gerektiği kanaatindeyiz.

Amirin, soykırım suçu işlemek için gerekli olan tüm şartları yerine getiren bir TOSS aracılığıyla soykırım suçu işlendiğini o anki koşullar nedeniyle bilmesinin gerektiği durumda amir, astlarının davranışlarını bilmede **ihmalkar** davranmış olacaktır.

EYUCM *Hadžihasanović et al. Kararı*'nda, bir amirin, suçun işlenmesinde hiçbir rolü olmasa dahi ve hatta suçu işlemeyi hiç kastetmemiş olsa dahi amirin suçlu bulunmasına olanak tanındığı içtihadına değinilmişti. Bu içtihat TOSS'lar özelinde ve manevi unsur minvalinde yorumlandığında, amirin, soykırım suçunun TOSS aracılığıyla işlenmesi için gerekli tüm parametrelerin silah sisteminin yazılımsal altyapısına işlendiğine dair hiçbir şekilde bilgisi olmasına gerek olmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada iki ihtimal karşımıza çıkacaktır. Birinci ihtimal, yazılımcıların amirleri ve dolayısıyla da operatörleri suçu işlemek için vasıta olarak kullanmış olmasıdır, ki burada kanaatimizce münferiden yazılımcıların sorumluluğu üzerinde yoğunlaşılması gerekecektir. İkinci ihtimal ise yazılımcılar ile operatörlerin soykırım suçunu işlemek üzere anlaşmış oldukları durumda ortaya çıkacaktır. Bu senaryodaki bu ihtimallerin birincisi ikincisine kıyasla çok daha olası görünmektedir. Zira ikinci ihtimal düşünüldüğünde, yani TOSS'ların yazılımcıları ile operatörlerinin soykırım kastı işlemek için anlaşmış olmaları muhtemeliyatı değerlendirildiğinde, devlet aygıtının devlet sırrı niteliğindeki çalışmaları ve verileri korumak için merkez aldığı "herkesin bilmesi gerektiği kadarını bilmesi" anlamına gelen

kompartımantasyon sistemiyle çalışılıyor olması hakikatine aykırılık ihtiva edeceği kanaatindeyiz. Kompartımantasyon sisteminin var olması, TOSS'ların nasıl kullanılması gerektiğine dair operatörlere gerekli eğitimlerin verilmesiyle aynı anlama gelmeyeceğinin altını da çizmek isteriz.

Amirin sorumluluğuna sonuç olarak genel bir yorumlama yapmakta fayda olacağı kanaatindeyiz. Roma Statüsü'nün 28. maddesi'nde düzenlenen amirin sorumluluğunda, amirlerin, astlarınca suçların işlendiğini veya işlenmek üzere olduğunu anki koşullar nedeniyle **bilmeleri gerekmesi** ve bu suçların işlenmesini önleme, baskılama, konuyu yetkili mercilere soruşturulması veya kovuşturulması için sunmak vb. **tedbirlerin alınmaması** durumları dolayısıyla **amirlerin ihmallerine**, ve dolayısıyla da **taksir** sorumluluğuna yer veriliyor olduğu görülmüştür.

Amirin taksirli davranışları, öncelikle astları üzerinde etkin komuta, kontrol ve gereğince denetim sağlayamaması sonucunda: Roma Statüsü kapsamındaki suçların işlenmek üzere olduğunun bilinmesi veya işlendiğinin bilinmesi; astlar tarafından işlenmek üzere olunan veya işlenilen bu suçları önleme veya baskılama için yetkisi dahilindeki tüm gerekli tedbirleri almaması durumudur. Devamla, fiillerin gerçekleşmesine müteakip amirin konuyu yetkili makamlara soruşturma ve kovuşturması üzere sunmak için yetkisi dahilindeki tüm gerekli ve makul tedbirleri almaması durumu da amirin taksirini oluşturacaktır. Son olarak amir, astlarının bu tür suçları işlediğini veya işlemek üzere olduğunu açıkça gösteren bilgileri biliyor veya bilinçli olarak göz ardı ediyorsa veya bu suçlar amirin etkili sorumluluğu ve kontrolü dahilindeki faaliyetleri ilgilendiriyorsa ve bu sonuçlar amirin astları üzerinde uygun bir kontrol uygulamaması dolayısıyla gerçekleşiyorsa amirin taksir sorumluluğundan bahsedilecektir. Görüldüğü üzere, Roma Statüsü 28. maddesi muhtevasında astların fiillerinin gerçekleştirmeleri ve amirin taksirli hareketi arasında illiyet bağı olması gerekmektedir.

Devamla, amirin taksir sorumluluğunun bulunabilmesi için dahi **astları tarafından kastla işlenmesi gereken bir suçun mevcut olması gerekmektedir.** Belirtildiği üzere, TOSS'ların soykırım suçunu işlemede araç olarak kullanılabilmesi için soykırım kastının sistemdeki yazılıma işlenebilmesinin muhtemeliyatı, sistemlerin

yazılımlarına belirlenecek parametlerle mümkün olabilecektir. Bu durumda operatörün TOSS'un yazılımı üzerinde etkisi olabileceği kanaatinde değiliz.

İhtimal olarak belirtmek gerekirse, TOSS'un kullanılacağı yer ve zaman belirlenip sorumlu amire verilmesi sonrasında, amir tarafından operatörlere teslim edilen TOSS; kullanılması kararlaştırılan yer ve zamanda operatörlerce kullanılmaması ve yine operatörlerce farklı bir yer ve zamanda TOSS'ların çalıştırılıp kullanılmasıdır. Bu durumda operatörlerce kasten farklı bir bölgede ve farklı bir zaman diliminde kullanılan TOSS dolayısıyla vuku bulan kast temelli suçtan dolayı amirin taksir sorumluluğundan bahsedilebilecektir. Dolayısıyla, sivillere karşı yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmesi durumunda Roma Statüsü 7. maddesi temelinde insanlığa karşı suçlar işlenmiş olması dolayısıyla amir sorumluluğundan; 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları'nın ağır ihlalleri ile savaş yasa ve teamüllerinin ağır ihlallerini ihtiva edecek bir plan veya politikanın parçası olarak geniş çaplı şekilde işlenmesi durumunda ise Roma Statüsü 8. maddesi temelinde savaş suçları işlenmiş olması dolayısıyla amirin sorumluluğundan bahsedilebilecektir. Amirin, sorumluluklarını ihlal etmesi dolayısıyla devlet sorumluluğu da gündeme gelecektir.

Sonuç olarak, kanaatimizce, amirin sorumluluğunda özel kastın dışına çıkılması halleri nedeniyle işbu suçun oluşması mümkün görünmemektedir. Böylece de, yine kanaatimizce, amirin sorumluluğu dahil soykırım suçunun özel kast haricinde bir manevi unsur ile işlenebileceğine yönelik verilecek olan bir karar, suçun kanuni tanımındaki unsurlarına uygun düşmeyecek, ceza hukuku genel ilkesi olan "kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege)*" ilkesine aykırılık ihtiva edecektir.

4.2.2.4. Operatör Sorumluluğu

Çalışma boyunca belirtildiği üzere TOSS'lar, yazılımlarına tanımlanan ve bu sistemlere eğitilerek öğretilen hedef profillerini görüntü, ses, ısı, ışık vb. örüntüleri tanıyan sensörleri aracılığıyla algılamakta ve bu örüntüleri birleştirip anlamlandıran yazılımları ile hedef belirleme, hedef seçme ve saldırı başlatmaktadır. Operatörün TOSS'lar özelindeki fonksiyonları, sorumlu amirlerince aldıkları emir doğrultusunda TOSS'ları çalıştırmak olacaktır. Bu durumda operatörün etkisi neredeyse yok denecek kadar az olacaktır. Burada iki ihtimal ortaya çıkmaktadır.

Birinci ihtimal, yazılımcıların operatörleri suçu işlemek için vasıta olarak kullanmış olmasıdır. Burada dolaylı faillikten üzerinde durulacak olup "suç üzerinde kontrol *(control over crime)*" konseptinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Zira UCM *Thomas Lubanga Dyilo İsnatların Onaylanmasına İlişkin Ön Yargılama Dairesi Kararı*'nda, *"suç üzerindeki kontrol kavramının en tipik tezahürünün, yani bir suçun başka bir kişi aracılığıyla işlenmesinin, Statü'nün 25(3)(a) maddesinde açıkça öngörüldüğünü belirt[tiği]"*[453] tespitini yapmaktadır. Roma Statüsü 25/3(a)'da belirtildiği üzere, kişinin tek başına, müştereken veya başka birisi aracılığıyla; müştereken olan durumda veya başka birisi aracılığıyla olan durumda, belirtilen bu diğer kişilerin cezai olarak sorumlu olup olmamasına bakılmaksızın işlenmesini düzenlemektedir.

UCM, *Lubanga Ön Yargılama Dairesi Kararı*'nda devamla, vasıta olarak kullanılacak kişinin tam cezai sorumlu bir kişi ya da yalnızca masum bir fail olabileceği tespitinde bulunur.

> Ayrıca, Statü'nün 25(3)(a) maddesinde "diğer kişinin cezai sorumluluğu olup olmadığına bakılmaksızın" ifadesinin kullanılması, bu hükmün yalnızca masum bir fail (yani cezai sorumluluğu olmayan başka bir kişi) aracılığıyla değil, aynı zamanda tamamen cezai olarak sorumluluğu olan başka bir kişi aracılığıyla da bir suç işlenmesine kadar uzandığı sonucunu desteklemektedir. [454]

Görüldüğü üzere, soykırım suçu işlemeyi amaçlayan yazılımcılar, işlenecek olan suçtan haberi olmayan operatörleri vasıta olarak kullanabileceklerdir. Bu noktada dolaylı faillikten bahsedebilmek için maddi ve manevi unsurların hangi görünüş şekillerinin bir araya gelmesi gerektiği sorusu akıllara gelmektedir. UCM *Germain Katanga Kararı*'nda dolaylı faillikten bahsedebilmek için:

> - bir kişinin, maddi unsurları bir veya daha fazla kişi tarafından işlenen suç üzerinde kontrol sağlaması gerektiği sonucuna varmıştır;
>
> - Statü'nün 30. maddesinde öngörülen manevi unsurları, ve söz konusu suça özgü manevi unsurları karşılamalıdır; ve

[453] *International Criminal Court, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Case No. ICC-01/04-01/06, Decision on the confirmation of charges, Pre-Trial Chamber I, January 29, 2007,* par. 339 https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_02360.PDF Erişim tarihi: 6/2025
[454] *Lubanga,* ICC-01/04-01/06, Pre-Trial Chamber I, par. 339

- Kişinin suç üzerinde kontrol sağlamasına olanak tanıyan fiili koşulların farkında olmalıdır[455]

sonucuna varmıştır. Buradan hareketle, dolaylı failliğin maddi unsurlarını UCM, *Bosco Ntaganda Ön Yargılama Dairesi Kararı*'nda kümülatif beş unsur olarak belirlemektedir. Buna göre:

> (a) Şüpheli, bir veya daha fazla kişiyle yapılan ortak bir planın veya anlaşmanın parçası olmalıdır; (b) Şüpheli ve diğer suç ortağı/ortakları, suçun maddi unsurlarının yerine getirilmesiyle sonuçlanan eş güdümlü bir şekilde esaslı katkılarda bulunmalıdır; (c) Şüpheli, örgüt üzerinde kontrole sahip olmalıdır; (d) Örgüt, örgütlü ve hiyerarşik bir güç aygıtından oluşmalıdır; (e) Suçların icrası, şüpheli tarafından verilen emirlerin neredeyse otomatik olarak yerine getirilmesiyle sağlanmalıdır.[456]

Görüldüğü üzere bir ortak plan veya anlaşma ile örgütlülük maddi unsurun belirgin özelliğini oluşturmaktadır. UCM, yine *Bosco Ntaganda Ön Yargılama Dairesi Kararı*'nda manevi unsurların muhtevasını da belirtmektedir.

> (a) şüpheli, suçların manevi unsurlarını, yani (i) Statü'de veya Suç Unsurları'nda aksi belirtilmedikçe Statü'nün 30. maddesi kapsamında bilmek ve istemek; (ii) ve gerektiği yerde özel kast *(dolus specialis)* şartlarını karşılamalıdır; (b) şüpheli ve diğer suç ortakları, ortak planın uygulanmasının suçların maddi unsurlarının yerine getirilmesiyle sonuçlanacağını karşılıklı olarak farkında olmalı ve kabul etmelidir; ve (c) şüpheli, suçun işlenmesi üzerinde başka kişi(ler) aracılığıyla müşterek kontrol icra edebilmeyi sağlayacak olgusal koşulların farkında olması gerekmektedir.[457]

Nihayet, soykırım suçu işlemek gayesinde olan yazılımcılar ortak bir plan veya anlaşma yapması gerekmektedir. Şüpheli ve suç ortakları soykırım suçunun maddi unsurlarının yerine getirilmesiyle sonuçlanacak eş güdümlü bir şekilde esaslı katkılarda bulunmalıdır. Şüphelinin suç örgütü üzerinde kontrolü bulunmalı, bu suç örgütü hem örgütlü, hem de hiyerarşik bir yapıdan oluşmalı ve nihayet soykırım işlenmesi ile sonuçlanacak parametreleri silah sistemlerine kodlayarak suçun icrasının otomatik olarak yerine getirilmesi gerekmektedir. Son olarak, yazılımcıların, soykırım suçunun işlenmesi üzerinde operatörler aracılığıyla müşterek kontrol icra edebilmeyi sağlayacak olgusal koşulların farkında olmaları gerekecektir.

---

[455] *International Criminal Court, The Prosecutor v. Germain Katanga, Judgment pursuant to article 74 of the Statute, Trial Chamber II, ICC-01/04-01/07, 7 March 2014,* par. 1416
https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_04025.PDF Erişim tarihi: 6/2025
[456] *International Criminal Court, The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Bosco Ntaganda, Case No. ICC-01/04-02/06, Pre-Trial Chamber II, June 9, 2014,* par. 104
https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_04750.PDF Erişim tarihi: 6/2025
[457] *Ntaganda,* ICC-01/04-02/06, Pre-Trial Chamber II, par. 121

Bunlarla birlikte, soykırım kastına sahip olan yazılımcı(ların), ortak planın icrai hareketlere başladıklarında korunan grup mensuplarının öldürüleceğinin; korunan grupların mensuplarına fiziki ve zihinsel olarak ciddi şekilde zarar verileceğinin; korunan grupların fiziksel varlığının tamamının veya bir kısmının ortadan kalkacağını hesaplayarak grubun yaşam şartlarının kasıtlı olarak değişeceğinin karşılıklı olarak farklında olunup kabul edilmesi gerekmektedir.

Böylece soykırım suçu yazılımcılar tarafından, suçun işlendiklerinin farkında olmayan operatörler aracılığıyla işlenebilecektir.

Buna karşılık ikinci ihtimalde, kullanılacağı yer ve zaman belirlenip operatörlere teslim edilen TOSS; kullanılması kararlaştırılan yer ve zamanda operatörlerce kullanılmayıp farklı bir yer ve zamanda çalıştırılıp kullanılmaları senaryosu ortaya çıkmaktadır. Bu senaryoda ise, sivillere karşı yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmesi durumunda Roma Statüsü 7. maddesi temelinde insanlığa karşı suçlardan; 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları'nın ağır ihlalleri ile savaş yasa ve teamüllerinin ağır ihlallerini ihtiva edecek bir plan veya politikanın parçası olarak geniş çaplı şekilde işlenmesi durumunda ise Roma Statüsü 8. maddesi temelinde savaş suçlarının işlenmesinden bahsedilebilecektir. Her durumda ise devlet sorumluluğu baki olacaktır.

4.3. Yapay Zeka Sorumluluğu

Bir insan ürünü olan yapay zekanın cezai sorumluluğa sahip olması düşüncesi, yapay zeka destekli sistemleri kullanılması sonucunda, başta insanlar olmak üzere, canlıların ve malların zarar görmeye başlamasıyla gündeme gelmiştir. Yapay zekanın kendi kişiliğinin var olması, bu kişiliği dolayısıyla kendine özgü hak, yetki ve sorumluluklara haiz olabilmesi gibi düşünceler gündemi meşgul etmiş; 2024 yılında Avrupa Birliği tarafından risk temelli olmak üzere Avrupa'da yapay zekaya dair güvenilir yasal çerçeveyi teşvik etmek için ilk kapsamlı yasa olarak kabul edilmiştir.[458] Bu çerçeve yasa, devletleri, benzer nitelikte yasaların oluşturmaları için cesaret verici niteliktedir. Hatta, *inter alia* yapay zekaya dair daha baskın kabul gören

[458] European Commission, *Regulatory Framework on Artificial Intelligence (AI Act)*, as part of the digital strategy "Shaping Europe's Digital Future," https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai Erişim tarihi: 5/2025

hukuk düzenlemelerinin diğer devletlerce de adapte edilmelerine şahitlik edileceği kanaatindeyiz.

Yine de, çalışmamız açısından bakıldığında ve çalışmamız çerçevesinde incelendiğinde, canlı olmayan, kendisine ait bir hayatı bulunmayan bir yazılımın cezai sorumluluğunun da olamayacağının aşikar olduğu kanaatindeyiz.

De Vries eserinin ilgili bölümünde[459], spesifik olarak suçlara odaklanmaksızın yalnızca genel bağlamda *actus reus* ve *mens rea* unsurları üzerine yoğunlaşarak durumu izah etmektedir. Buna göre*, "bir otonom silah sistemi herhangi bir özgür irade biçimini oluşturabileceğinin söylene[meyeceği], bunun yerine her zaman karar alma sürecindeki programlaması ile kısıtlı kalacağı"*[460]*, "bundan dolayı karar alma sürecinde özgür olmadığı[nı]"*[461] böylece *"bir otonom silah sisteminin eylemleri dolayısıyla [gerçek kişi kapsamında] bireysel olarak sorumlu tutulamayacağı"*[462] sonucuna varmaktadır.

Başka bir açıdan bakmak gerekirse "cezai sorumluluk" konsepti, suç işleyen kişilerin hukuka aykırı şekilde icra ettikleri fiillerinin hukuki karşılıklarının muhtelif görünüş biçimleriyle karşılarına çıkmasıdır. Cezalandırma teorileri ise bu görünüş biçimlerinin amaçlarını belirlemekte; amaçları doğrultusunda görünüş biçimlerini incelemektedir. Çalışmamızın bu noktasında "cezalandırıcı adalet anlayışı *(retributivism)*, caydırıcılık *(deterrence)*, ıslah etme *(rehabilitation)*, ve onarıcı adalet *(restorative justice)*" olmak üzere yalnızca dört adet cezalandırma teorisine değinilecektir.

Cezalandırıcı adalet anlayışı *"(...) suçluların suçlarına **oranlı** cezayı **hak etmesi**"*[463]; caydırıcılık anlayışı*"(...) cezanın temel özelliklerinden biri, suçu ortadan kaldırmasa bile, daha az sıklıkta işlenmesini sağlaması (...)*[464]; ıslah etme *"cezalandırma[nın] suçluları ıslah etmeyi ve [bu kişileri] suçlu[lar]dan kanunlara uyan vatandaşlara*

[459] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,*132-51.
[460] Ibid, 150
[461] Ibid, 251
[462] Ibid, 150
[463] Thom Brooks, *Punishment: A Critical Introduction*, 2nd ed. (London: Routledge, 2021), 17
Vurgular yazarın kitabında italic olarak belirtilmiştir. Çalışma boyunca yaptığımız alıntıları italik olarak belirttiğimiz için yazarın vurgularını kalın harflerle belirttik. Vurgular yazara aittir.
[464] Ibid, 44

dönüşmelerine yardımcı olmayı hedeflemesi (...)"[465]; ve son olarak onarıcı adalet *"suçluların, mağdurların ve daha geniş topluluğun 'onarılmasını' hedefle[diği]"*[466], zira suçlu-mağdur-daha geniş topluluk *"aralarındaki ilişkinin suç işleme yoluyla zarar gör[düğü]"*[467] anlamına gelmektedir.

Caydırıcılık anlayışı *"[s]uçluların suçu kendi tercihleriyle reddettikleri durumlarda ıslah etme başarılıdır"*[468] demekte, onarıcı adalet anlayışı ise "*suç nedeniyle zarar gören ortak ilişki bağlarının paylaşılan hapis cezasıyla değil iletişim yoluyla onarılmasına yardımcı olabilecek bir süreci gerektir[diğini]"* belirtmektedir.

Yapay zeka, ve çalışmamızın konusu olan TOSS'lar merkeze alındığında bu teorilerin hiçbirinin uygulanabilir olmadığı açıkça görülmektedir. Örneğin, suç işlediği varsayılan bir TOSS cezalandırıcı adalet anlaşıyına göre işlediği ne gibi bir suç ile oranlı olarak nasıl bir cezalandırılmaya tabi tutulabilecektir?

Hayatta olmayan, yaşamayan ve dolayısıyla herhangi bir hissiyatı olmayan TOSS'ların gerekli şartlar oluşturulduktan sonra mahkeme önüne çıkarılıp yargılanmasına müteakip **hak ettiği** cezanın verilmesi yapay zeka için herhangi bir anlam ifade etmeyecektir.

Caydırıcılık anlayışında suçlunun kendi tercihiyle suç işlemeyi reddetmeleri merkeze alınmıştır. Hayatta olmayan, yaşamayan ve dolayısıyla herhangi bir hissiyatı olmayan, kendi geliştirdikleri ahlâk anlayışları olmayan ve yalnızca algoritmaları temelinde kararlar alan TOSS'ların ne gibi vasıtalar ile suç işlemekten caydırılabileceği merak konusudur.

Islah edilmedeki temel amaç, evvelden suç işlemiş olan kişilerden kanunlara ve kurallara riayet eden, böylelikle de topluma özellikle yararı olmasa da en azından zararı olmayan veya zararı minimize olmuş olan bireyler yaratılmasıdır. TOSS'ların suç işleyebilme şartlarının oluştuğu varsayımında, TOSS'a gerekli müdahalelerin yapılması sonucunda artık toplumsal normlara riayet eden bir yazılıma sahip olduğu

[465] Ibid, 62
[466] Ibid, 77
[467] Ibid, 77
[468] Ibid, 62

belirtmenin ne gibi bir yararı olacağı düşündürücüdür. İhtimaldir ki, toplumsal normlara riayet etme iradesi kazanan TOSS'lar, toplum içerisinde bulunan diğer kötü niyetli yazılımlara öncü emsal niteliğinde ahlâken ve hukuken örnek olup bu yazılımları da kanunlara ve kurallara uyan yapay zeka sistemleri haline getirebilir!

Son olarak onarıcı adalet alayışı temelinde, şartlar oluşup suç işleyen bir TOSS'un bu fiili dolayısıyla yazılımın hem mağdurla ve hem de geniş toplulukla aralarındaki ilişkinin zarar gördüğünü ve birbirlerini affetme oturumları gibi iletişim kanallarıyla bu zararın onarımının toplum için faydasının(!) özellikle değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz

Nihayet, yapay zekanın kendi bilincinin var olmadığı aşikardır. Sınırları çerçevesinde fonksiyon gösteren yazılımların aldıkları algoritmik kararlar, bu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihinde, yazılımın kendi sınırlarını aşacak nitelikte değildir. Bu gerekçelerle, bir suç işlemek için gereken manevi unsurun yapay zekanın kendi öz bilinciyle oluşturulamayacağı kanaatindeyiz. Gelecekte yapay zekanın kendi öz bilinci ile manevi unsur geliştirebilme ihtimali söz konusu olsa dahi, insanlar temel alınarak gelişmiş olan mevcut cezalandırma teorileri ile yapay zekanın sorumluluğuna gidilmesinin gerçekçi olamayacağı; bundan dolayı da yapay zekanın cezalandırılmasına dair yeni anlayış ve yaklaşımların geliştirilmesi gerekeceği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, içerisinde yaşadığımız kural temelli sistemin insanların baz alınarak var oluyor olması, tam otonom sistemlerin mevcut kanunlarla *(lex lata)* ve kurallarla yorumlanırken sorun yaşanmasının, ve bunun da ötesinde, sorumluluk atfedilebilme probleminin ortaya çıkmasının ana gerekçesi olarak karşımızda durmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ

İşbu çalışmanın yürütüldüğü Mayıs-Haziran 2025 tarihinde kendi kaynak kodunu kendisi modifiye edebilecek sofistikeye ulaşmış nitelikte gelişmiş bir yazılımın mevcudiyeti tarafımızca bilinememektedir. Devletlerin söz konusu teknolojiler ve yazılım gelişmişlikleri ve kapasitelerinin varlığının yazılı bilgisi hizmete özel bilgi ve belgenin sınırlarının üzerinde devlet sırrı niteliğinde çalışmalar olmaları hasebiyle tarafımızca bilinememektedir.

Nihayet ulaşılan sonuç, *De Vries*'in belirttiği doğrultuda, şu andaki teknolojik gelişmişlikte yazılımın belirli sınırlarının olduğu ve bu sınırların dışına çıkamadığı yönündedir. Yazılımın sınırlarının belirli olması, TOSS'ları aldıkları algoritmik kararlarda yazılımlarında ve kaynak kodlarında belirlendiği şekilde çalışmaya mecbur bırakmaktadır. TOSS'lar, yazılımlarına tanımlanan ve eğitilerek öğretilen hedef profillerini görüntü, ses, ısı vb. örüntüleri tanıyan sensörleri aracılığıyla algılamakta ve bu örüntüleri birleştirip anlamlandıran yazılımları ile hedef tanımlama/belirleme, hedef seçme ve saldırı başlatmaktadır.

Silahlı çatışma hukukunun temel ilkesine göre savaş vasıtalarını seçme hakkı sınırsız olmamaktadır. Yeni silahlar ve savaş araçları olarak TOSS'ların geliştirilmesinde devletler her daim bu silahların uluslararası hukuk kuralıyla her koşulda ya da bazı hallerde yasaklı olup olmadığını belirlemek yükümlülüğü altında olacaklardır. Bunun da temelinde ise "gereksiz acıya neden olan savaş araç ya da yöntemlerinin kullanılmasın" ve "ayrım gözetmeden angaje olan silahların kullanımlarının" yasak olmaları teamül kuralları bulunmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı'nın *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışma hukukunun tamamına nüfuz ettiği ve her türlü savaş biçimine ve her türlü silaha,

geçmiştekilere, günümüzdekilere ve gelecektekilere uygulandığı belirtilmiştir. Böylece uluslararası hukuk, devletlere, TOSS'ların hukukiliğinin temini konusunda aktif sorumluluk yüklemektedir. Bundan dolayı da SÇH ile uyumlu şekilde kullanılmaya elverişli olmayan TOSS'ların kullanımının yasak olması gerekecektir.

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi, insan gruplarının yaşam hakkını korumayı amaçlamaktadır. Soykırım Sözleşmesi çerçevesinde devletlerin soykırım ihtiva edecek olan fiillerini önleme ve cezalandırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Soykırımın yasaklanması normu uluslararası emredici norm olan *jus cogens* niteliğe haizdir. Bundan dolayı bu yasak dünya üzerindeki tüm devletleri bağlamaktadır. Bu yasağın ihlali, uluslararası topluluğun ve daha da genelde insanlığın tamamına karşı nitelikte olması ve tüm devletlerin bu yükümlülüğün korunmasında yasal çıkarı olması dolayısıyla soykırım suçu *erga omnes* niteliğe haiz olup, yasağın ihlal edilmiş olması tüm devletler tarafından gündeme getirilebilecektir.

Devletlerin uluslararası haksız fiiller dolayısıyla sorumluluğunun gündeme gelmesi öncelikle bir devletin uluslararası hukuka aykırı eylemini gerektirecektir. Bunun için de ortada bir uluslararası haksız fiilin bulunması gerekmektedir. Bir uluslararası haksız fiilin bulunabilmesi için uluslararası bir yükümlülüğünü ihlal edilmesi gerekmekte ve bu fiilin, icrai veya ihmali şekilde vuku bulmuş olması fark etmeksizin, devlete atfedilebilecek bir fiil olması gerekmektedir. Ek olarak haksız fiili ortadan kaldıran hallerden herhangi birinin de bulunmaması gerekmektedir

Soykırım Suçu, 1945 tarihinde BM sisteminin kurulması ve BM Genel Kurulu'nda kabul edilmesinden itibaren devlet sorumluluğu kapsamında UAD önüne Bosna Hersek v. Sırbistan Karadağ (1993); Gambia v. Myanmar (2019); Ukrayna v. Rusya Federasyonu (2022); ve nihayet Güney Afrika v. İsrail (2023) davaları olmak üzere dört defa getirilmiştir. Bu davalar arasında yalnızca Bosna Hersek davası sonuçlanmış, Divan nihai kararını 14 yılda verebilmiştir. Diğer davalar ise işbu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihi itibarıyla halen devam etmektedir. Böyle olsa dahi, soykırım suçunun *jus cogens* ve *erga omnes* niteliği dolayısıyla devletler, soykırım suçunun bir devlet tarafından TOSS'lar aracılığıyla işlendiğinden bahisle durumu UAD'ye refere edebilecektir.

Soykırım suçu işlenmesine dair UAD'nin bir devlete karşı vereceği bir kararda, istisnai derecede ağır suçlamalar içeren iddiaların tamamen kesin delille kanıtlanması gerekecektir. Bu doğrultuda, suçun işlendiğine dair iddiaların açıkça sabit olduğuna tamamen ikna olunmasının gerekecek ve aynı şekilde bu tür fiillerin isnatlarının ispatında da aynı standart geçerli olacaktır. EYUCM, *Jelisić Kararı* ile *"[s]oykırıma özelliğini veren ve onu adi suçlardan ve uluslararası insancıl hukuka aykırı diğer suçlardan ayıran şey aslında mens rea'dır"*[469] tespitinde bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, soykırım suçunu diğer suçlardan ayıran kısım soykırım kastı olarak yok etme kastıdır. Bu kastın devlet sorumluluğuna gidilebilmesi çerçevesinde TOSS'larda bulunduğu isnadının dahi kesin delillerle kanıtlanması gerekecektir.

1474 yılında Peter Von Hagenbach yargılamasının *ad hoc* uluslararası bir mekanizma bünyesinde yapılması ile uluslararası bireysel cezai sorumluluk konsepti, insanlık tarihinde öne çıkan ilk örnek olarak yerini alacaktır. Uluslararası bireysel cezai sorumluluk konsepti bu tarihten sonra ilk defa I. Dünya Savaşı sonunda, savaşın galibi devletler tarafından Alman İmparatoru (Kaiser) II. Wilhelm'in yargılanması isteği ile gündeme gelecektir. II. Dünya Savaşı sonrasında galip devletler tarafından kurulan Nuremberg Mahkemesi ile Uzak Doğu (Tokyo) Mahkemesi savaş suçlularının uluslararası bireysel cezai sorumlulukları dolayısıyla yargılanmalarının gündeme geldiği ilk modern örnekler olacaktır. Bu mahkemeleri, *inter alia,* Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi takip edecektir. Uluslararası bireysel cezai sorumluluğunun daimi nitelikte bir ceza mahkemesi çerçevesinde, deyim yerindeyse, kurumsallaşmış olarak kurulumu ise 1998 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'nün kabulü ile gerçekleşecek, 2002 yılında faaliyete geçecek olan UCM ile de uluslararası bireysel cezai sorumluluk 'daimi' kimliğini kazanacaktır.

Böylece bu çalışmada, uluslararası bireysel cezai sorumluluk gerektirecek nitelikte olmak üzere TOSS'lar vasıtasıyla soykırım suçunun işlenebilmesinin potansiyel sorumluları üreticiler, yazılımcılar, amirler ve operatörler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

[469] *Jelisić*, IT-95-10-T, Judgement, par. 66

Soykırım suçunun kalbini oluşturan soykırım kastı temel alınarak yapılan analizde ulaşılan sonuca göre, TOSS'ların donanımlarının üreticiler tarafından soykırım kastıyla üretilmeleri durumunda ise soykırım suçunun oluşmuş olacaktır.

Yazılımcılar bu sistemlerin kodlama altyapısını oluşturup sisteme entegre eden kişilerdir. Bundan dolayı sistemlerin yazılımlarını yazıp geliştirenlerin TOSS'lar üzerindeki hakimiyeti, *inter alia*, diğer adaylar arasında en yüksek olanıdır. Yazılımcıların insana özgü parametrelerle belirledikleri kriterler doğrultusunda ulusal, etnik, dini, ırksal bir grubu yok etme kastıyla hedef alınacak şekilde yazılım geliştirmesi çok sıkı şartlar altında ihtimal dahilinde olabilecektir.

Amirlerin sorumluluğu, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık ihtiva eden ihmalkar davranışları dolayısıyla olmakta, bundan dolayı da taksir sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışma prensipleri ve teknolojik gelişmişlikleri gereği TOSS'ların yalnızca çalıştırılmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Operatörlerin yalnızca çalıştırdıkları TOSS'ların soykırım suçu işlemeleri ihtimalinde operatörlerin özel kastından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Taksir sorumluluğu ise kasten işlenen suçlar muhtevasında geçerli olmaktadır. İkinci olarak, soykırım suçunun özel kast harici bir manevi unsurla işlenebileceği kabulü, suçun kanuni tanımındaki unsurlarına uygun düşmeyecek, ceza hukuku genel ilkesi olan "kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege)*" ilkesine aykırılık ihtiva edecektir. Bundan dolayı TOSS'lar vasıtasıyla işlenen soykırım suçu özelinde amirin uluslararası bireysel cezai sorumluluklarından bahsetmek mümkün görünmemekte, ulusal mahkemelerin yargı yetkisi ve devlet sorumluluğu baki olmaktadır.

Nihayet operatörlerin TOSS'lar üzerindeki hakimiyetleri sınırlı ve kısıtlı olması dolayısıyla yazılımcılar tarafından soykırım suçunun işlenmesi için bir vasıta olarak kullanılmaları gündeme gelecektir. Kendi inisiyatifleri ile TOSS'ları farklı bir yer ve zamanda çalıştırılıp kullanılmaları senaryosu gündeme geldiğinde, şartların oluşması durumunda insanlığa karşı suçlardan veya savaş suçlarından bahsedilebilecektir.

Roma Statüsü kapsamında, ulusal, etnik, dini veya ırksal grubun tamamını veya bir kısmını yok etme kastıyla gerçekleştirilecek fiilerin, söz konusu gruba karşı

yöneltilmiş benzer bir davranışın apaçık bir örüntüsü bağlamında gerçekleşmesi veya davranışın kendisinin böyle bir yıkıma yol açabilecek nitelikte olması gerekecektir.

Tüm bu senaryolar değerlendirildiğinde görüşmektedir ki, fiilerin TOSS'lar aracılığıyla işlenmesi sırasında soykırım kastının bulunmadığı her noktada, sivillere karşı yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmesi durumunda Roma Statüsü 7. maddesi temelinde insanlığa karşı suçlardan; 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları'nın ağır ihlalleri ile savaş yasa ve teamüllerinin ağır ihlallerini ihtiva edecek bir plan veya politikanın parçası olarak geniş çaplı şekilde işlenmesi durumunda ise Roma Statüsü 8. maddesi temelinde savaş suçlarının işlenmesinden bahsedilebilecektir. Her durumda ise devlet sorumluluğu baki olacaktır.

Buraya kadar çalışmamızın sonuçları özetlenmiştir. Bu noktadan sonra ise TOSS'lar özelinde farklı senaryolara değinilip analizler yapılacak; TOSS'lara dair uluslararası hukuk ve insan hakları hukuku çerçevesinde olmak üzere, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtilmemiş olan bazı kavram ve konseptler kapsamında da, *inter alia,* önerilerde bulunulacaktır.

Konvansiyonel silahlarla yapılacak olan bir saldırı ile TOSS'larla yapılacak olan saldırının aynı karar süreçlerinden geçmeyeceği aşikardır. *McFarland* bu durumu, *"[y]üksek otonom[iye sahip] bir silahla saldırı planlamak ve gerçekleştirmek için gereken fiziksel ve zihinsel adımların, aynı saldırıyı elle kullanılan*[470] *silah sistemleriyle gerçekleştirmek için gerekenlerden farklı olması muhtemeldir"*[471] olarak açıklamakta ve manuel silahlarla TOSS'lar arasındaki kullanımının planlama ve icra hususları arasındaki çizgisini fiziki ve mental olarak farklı süreçlere tabi olabileceğini belirtmektedir.

Nihayet, bu teknolojinin silahlar özelinde kullanılmasının, Terminatör filmindeki Skynet'in yaptığı gibi, insan ırkını tehlikeye atacak nitelikte olma ihtimalinin dahi sorgulanması gerektiği kanaatindeyiz.

[470] "manually operated"
[471] McFarland, *Autonomous Weapon Systems,* 140

Öncelikle silahlı çatışma durumunda olan bir devletin angajman kararı almasının yazılım üzerine bina edilmiş merkezi bir elektronik sisteme devrinden ziyade, silahların ünite olarak kendi donanımları ve yazılımları kapsamında tam otonomiye sahip olduklarını kabul etmekteyiz. Tam otonomiye sahip bu ünitelerin başlatılması da komuta zinciri ile belirlenmiş sorumlu kişiler tarafından yapılmaktadır.

Eserinde *de Vries,* son derece temel bir cümle ile sorumluluk zincirini sorgulamaya başlamaktadır. Yazara göre *"(...) ilk olarak düşünülmesi gereken husus, bir kişinin otonom silah sistemini yalnızca konuşlandırmadan sorumlu tutulmasının mümkün olup olmadığıdır*".[472] Bir silahın yalnızca konuşlandırılmasından dolayı devletlerin hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirmiş olmayacağı kanaatindeyiz. Aynı doğrultuda, bir TOSS'un da yalnızca ve yalnızca konuşlandırılmasından dolayı devletlerin hukuka aykırılık ihtiva etmiş bir eylemde bulunmuş olmayacakları kanaatindeyiz. Devletlerin kendi sınırları içeriside mutlak egemenlikleri bulunması dolayısıyla TOSS'ların konuşlandırılmaları kararları devletlerin kendilerine ait olacaktır. Devletlerin diğer devletlerle olan ilişkilerinde temel kural olarak egemen eşitlik prensibi (BM Şartı m. 2/1) kabul edilmiştir. Buna göre devletler egemen aktörler olarak hukuken eşit konumdadır ve egemenin üzerinde bir başka egemen bulunmamaktadır. Buna rağmen, devlet egemenliğine yönelik olarak yapılacak bir müdahale BM Şartı m.2/7'de düzenleme bulan devletlerin kendi iç yetki alanına giren konulara başka devletlerce müdahale edilmemesi prensibini, diğer bir ifadeyle, devletlerin, başka devletlerin içişlerine karışmaması ilkesinin (veya içişlerine karşıma yasağının) ihlalini oluşturacaktır.

Yer ve zaman sınırlaması dahilinde olsa da, Kimyasal, Biyolojik, Radyoaktif ve Nükleer silahların bir TOSS ile kullanımının insan ırkını tehlikeye atma ihtimalidir. Bu noktada, kıtaları yok edecek nitelikte bir nükleer başlığın, bulaşıcılık veya öldürme gücü çok yüksek kimyevi ve biyolojik madde ihtiva eden bir başlığın kullanımı teorik örneği ele alındığında iki bileşen öne çıkmaktadır. Birincisi bir TOSS'un, önceden tartışıldığı üzere, insan müdahalesi olmadan kendi kararı ile angajmanıdır. İkincisi ise nükleer, biyolojik ve kimyasal başlıkların yok etme kapasitesidir. İlgili örnekte insanlığı tehlikeye atma ihtimali bulunanın silahın

[472] de Vries, *Individual Criminal Responsibility,* 70

angajman kararının kendisi değil, angajman kararı ile balistik füzelere eklemlenerek sevk edilen mezkur başlıkların kendileridir. TOSS'lar SÇH ile uyumlu ve uluslararası hukuka uygun olacak şekilde, sorumluluğu temin edilmiş, hareket tarzı bilinip öngörülebilir, sivil-muharip ayrımı yapabilen, gereksiz acılara sebep olmayacak, sistemine her an müdahale edilebilir vb. daha birçok parametre çerçevesinde kullanılması ihtimal dahilinde olup, Kimyasal, Biyolojik, Radyoaktif ve Nükleer silah ve mühimmatları kullanması yasak olacaktır. Belirtilmedilir ki Kimyasal, Biyolojik, Radyoaktif ve Nükleer silahların kullanımları BM Silahsızlanma İşleri Ofisi bünyesinde ve Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmeleri ile halihazırda yasaklanmış durumdadır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi, gerçek kişilerin yargılanmaları üzerine bina edilmiş bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, Roma Statüsü madde 25/1, Mahkeme yargı yetkisinin gerçek kişiler üzerinde olduğunu sarih olarak düzenlemektedir.

Yeni bir kişilik ihdası ile bu kişilik tanımının Roma Statüsü'ne eklenmesi her şeyden önce Mahkeme'nin kuruluş gerekçesini sorgulatacak nitelikte olacağı kanaatindeyiz. Uluslararası ceza hukuku doktrini içerisinde, gerçek kişilerin uluslararası nitelikte ceza yargılamalarının 1474 tarihli Von Hagenbach ile başladığı temel alınmakta, günümüze ise bu mantık üzerine bina edilen anlayış ve birikimin sonucu ulaşmaktadır.

İkincisi, böyle bir kişilik oluşturulması açıkça UCM'nin yargı yetkisini genişletecek niteliktedir. Zira Roma Statüsü'nün dibacesi ve 1. maddesinde belirtilen ve 17. maddesinde düzenleme bulan UCM'nin ulusal mahkemelere tamamlayıcılık fonksiyonu, asli yargılama yapma yetkisinin yerel mahkemelerde olduğunu yerel mahkemelerin isteksiz ve yetersiz *(unwilling & unable)* olmaları durumunda, *ceteris paribus,* UCM'nin davalara müdahil olabileceği anlamına gelmektedir. Böylesine radikal bir düzenleme, ceza yargılaması ve genel bağlamda adalet politikasındaki değişiklik, devletlerin kendi mevzuat ve yargı sistemlerini bu değişikliğe kalibre etmelerini gerektirecektir. Bu durum, devletleri yeni bir hukuki kişilik ihdas etmeye zorlayacaktır. Doğal olmaktan ziyade zorlama ile işletilecek olan bu süreç nedeniyle ihdas edilecek olan yeni hukuki kişiliklerin hukuk mantık ve tekniği kapsamındaki isabetliliği ise ayrı bir tartışma konusu olacaktır. En nihayetinde -fakat en temelde-

belirtilmelidir ki Roma Statüsü'nde yapılmak istenen herhangi bir değişiklik, Roma Statüsü madde 121/3'e göre ya Taraf Devletler Asamblesi'nde ya da Gözden Geçirme Konferansı'nda oydaşma ile kabul edilmemesi durumunda taraf devletlerin 2/3 çoğunluk oyu ile alınacak bir karar ile mümkün olacaktır.

Tam otonom silah sistemleri aracılığı ile işlenmiş olan suçlar üzerinde yargı yetkisi kullanılması üzere; ve fakat Tam Otonom Silah Sistemlerini anlamlandırma ve çözümlemeyi merkeze alan bir "Tam Otonom Silah Sistemleri Global Ceza Mahkemesi" kurulmasının gerçekçi bir tahayyül olup olmadığı sorgulanabilir.

TOSS'ları merkeze alınması ile suç ihdaslarını bu sistemler temelinde tanımlayan; tanımlanan suç tiplerinin işlenebilmesini TOSS'lar üzerine şekillendiren, ve yargı yetkisinde de bu silsile ile bireysel cezai sorumluluklara giden bir "Tam Otonom Silah Sistemleri Global Ceza Mahkemesi" kurulması tahayyülünün işbu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihinden ileriye doğru bakıldığında yakın gelecek için gerçekçi olduğu kanaatinde değiliz. Daha da ileriye gidilmek gerekirse, yakın gelecekte, yeni bir kişilik ihdası ile yalnızca ihdas edilen bu yeni kişiliğin işlediği belirli suçların yargılamalarının yapıldığı yerel veya uluslararası mahkemelerin kurulması tahayyülü de aynı şekilde gerçekçi görünmemektedir.

Buna karşın, Uluslararası Adalet Divanı muhtevasında bazı adımlar atılabilme muhtemeliyatı daha mümkün görünmektedir. 4.2.1'inci başlıkta[473] detayları belirtildiği üzere UAD'nin iki fonksiyonundan birisi önüne getirilen uyuşmazlıklara dair yargılama yapıp bağlayıcı karar verebilmesidir. UAD'nin diğer fonsiyonu ise BM Şartı'nın 96. maddesi'nde belirtildiği üzere kendisinden danışma görüşü istenebilmesi, ve Divan'ın da UAD Statüsü 65. maddesi'ne göre *"görüş istemeye yetkili kılınmış her organ ya da kuruluşun isteği üzerine her türlü hukuksal sorun konusunda görüş verebil[mesidir]"*. Bilindiği üzere 1994 yılında BM Genel Kurulu, UAD'nin "Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Hukukiliği"[474] hakkında danışma görüşüne başvurmuştur. 8/7/1996 tarihinde ise UAD bu konuda danışma

[473] İşbu çalışma içerisinde sayfa 97

[474] United Nations General Assembly, *Resolution 49/75 K (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons)*, A/RES/49/75 K, adopted 15 December 1994, https://docs.un.org/en/A/RES/49/75. Erişim tarihi: 5/2025

görüşünü[475] açıklamıştır. Buna göre Divan'ın görüşü, *inter alia*, "*ne uluslararası teamül hukukunda, ne de uluslararası sözleşme hukukunda nükleer silahların tehdit veya kullanımına ilişkin kapsamlı ve evrensel bir yasaklama[nın var olduğu]*"[476] yönündedir. Bununla birlikte Divan, *"nükleer silah tehdidi veya kullanımı[nın], silahlı çatışmalarda uygulanabilir uluslararası hukukun gerekleriyle de uyumlu olma[sı gerektiği]"*[477] görüşündedir. Bu örnekleme doğrultusunda, "Tam Otonom Silah Sistemlerinin Tehdidi veya Kullanımının Hukukiliği" çerçevesinde UAD'den bir danışma görüşü istenebilmesi, danışma görüşünün kendisi devletler üzerinde bağlayıcı nitelikte olmasa da, UAD'nin bu konudaki duruşunun belirlenmesi için kritik önemi haiz olacağı kanaatindeyiz.

İkincisi ise, UAD Statüsü'nün 26. maddesi'nde düzenlenen Daire kurulabilme ihtimalidir. UAD Statüsü 26/1. maddesi, UAD'nin, **belirli kategorideki davalara** bakmak üzere, en az üç hakimden oluşan, zaman zaman bir veya daha fazla Daire kurabileceğini; 26/2. maddesi ise herhangi bir zaman, **belirli kategorideki bir davaya** bakmak üzere Daire kurabileceğini düzenlemektedir. Madde 26/3'e göre ise, taraflar talep ederlerse uyuşmazlık konusu dava bu Daireler bünyesinde görülüp karara bağlanabilmektedir. Bu Daireler tarafından verilecek kararlar, 27. madde'ye göre, UAD tarafından verilmiş kabul edilecektir.

Öncelikli olarak, muhtemel bir "Tam Otonom Silah Sistemlerinin Tehdidi veya Kullanımının Hukukiliği Hakkında Danışma Görüşü Talebi", TOSS'ların hukuki boyutunun ve UAD'nin pozisyonunun algılanması için çok önemli olacağı kanaatindeyiz. Devamına ise, TOSS'ların kullanımı dolayısıyla UAD'ye başvuru yapılması, *ceteris paribus,* ihtimalinde, daha önce verilmiş olacak olan bu danışma görüşü dolayısıyla UAD'nin TOSS'lar hakkında kazanacağı iç görüş bir katalizör görevi görecek ve adeta bir uzmanlık mahkemesi gibi işlev görebilecek olan "belirli türde davaların görüldüğü Daireler" kurulabilecektir. Bu Dairelerin kurulması için UAD'den konuya dair danışma görüşü alınması pek tabi ki ön koşul oluşturmamakta, UAD, her zaman bu daireleri kurabilme yetkisine haiz olmaktadır. TOSS'lar konusunda danışma görüşü alınabilmesi BM Genel Kurulu'nun -dolayısıyla

[475] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 226-267
[476] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 105
[477] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 105

devletlerin- iradesine; danışma görüşü istenebilmesi için zemini hazırlayıp konuyu gündeme getirme ve gündemde tutma noktası sivil toplum kuruluşlarına, aktivistlere, üniversitelere, akademik camiaya vb. kurum ve kuruluşların çabalarına; UAD Statüsü m.26 muhtevasındaki dairelerin kurulabilmesi ise UAD'nin iradesine bağlıdır.

Diğer yandan, devletlerin evrensel yargı yetkileri bulunan köle ticareti[478] ve deniz haydutluğu *(piracy)* gibi suçlar için kullanılan *hostis humani generis* (insanlık düşmanı) kavramı da TOSS'lar açısından sorgulanabilmektedir. İnsanlık düşmanı olarak tanımlanan işbu suçların failleri üzerinde evrensel yargı yetkisi kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile, bu fiilleri işleyen kişiler üzerinde tüm devletlerin yargı yetkisi bulunmaktadır.

Deniz haydutluğu kavramı, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 101. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, bir fiilin deniz haydutluğunu teşkil edebilmesi için, *inter alia,* "açık denizde" ve "hiçbir devletin yetkisine tabi olmayan bir yerde" gerçekleşmesi şartları aranmaktadır. Bu noktada deniz haydutluğu için evrensel yargı yetkisi öngörülüyor olması anlaşılabilmektedir. Zira, herhangi bir devletin yargı yetkisi bulunmayan açık denizlerde, herhangi bir hukuka aykırı fiil gerçekleşmesi durumunda yargı yetkisi kural olarak bayrak devletine ait olmaktadır. Korsanlık *(privateering)*, bir devlet bünyesinde bulunan ve devlete doğrudan bağlı olmayan devlet dışı unsurların, devletin vereceği bir belge *(letter of marque)* vasıtasıyla hukuki şekilde, kendi özel gemileriyle düşman gemilerine saldırma ve bu gemileri yağmalamalarına olanak veren uygulamayı ifade etmektedir. 16/4/1856 tarihli Deniz Hukukuna İlişkin Paris Beyannamesi[479] 1. maddesi ile kanun dışı ilan edilene kadar geçerliliğini korumuştur. Özetle korsanlık *(privateering)* fiili, devletlerin yasal izinleri ile faaliyet gösterilmiş eylemlerdi. Buna karşılık deniz haydutluğu, *ceteris paribus,* devlet kontrol ve denetimi dışında işlenen fiilleri ihtiva etmektedir.

[478] David Luban, "The Enemy of All Humanity," *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 47, no. 2 (2018): https://doi.org/10.5553/NJLP/221307132018047002002120, 122

[479] *Declaration Respecting Maritime Law* (Paris Declaration), April 16, 1856, ICRC IHL Database, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/paris-decl-1856/declaration?activeTab= Erişim tarihi: 5/2025

Luban, deniz haydutluğu için evrensel yargı yetkisinin gerekçesini devlet merkezli olarak *"[d]eniz haydutluğu üzerinde evrensel yargı yetkisinin tek nedeni, haydutun herhangi bir devletin ülkesel yargı yetkisi dışında faaliyet göstermesidir; bu, çekirdek uluslararası suçların faillerinin sahip olmadığı bir şeydir"*[480] şeklinde gerekçelendirmekte ve izah etmektedir.

Devamla *Luban*, işkencenin *hostis humani generis* benzetmesi yapıldığı, 1980 tarihinde ABD'de verilmiş *Filártiga v. Peña-Irala Kararı*'nı örnek göstermektedir.[481] *Hostis humani generis*'in örneklendiği işbu Karar muhtevası, Emniyet Müfettişi için *"evrensel olarak ilan edilen haklar arasında,(...) fiziksel işkenceden muaf olma hakkı da vardır. Gerçekten de (...) işkenceci (...) kendisinden önceki deniz haydutu ve köle tüccarı gibi hostis humani generis, yani tüm insanlığın düşmanı haline gelmiştir"*[482] ifadesinde bulunmuş; işkencecinin, deniz haydutu ve köle tüccarı gibi insanlık düşmanı olduğu hükmü verilmiştir. Bu Karar, EYUCM *Furundžija Kararı*'nda[483] atıflanmakta ve aynen alıntılanmaktadır. Bu doğrultuda, *jus cogens* ve *erga omnes*[484] niteliğine haiz; insan ırkının, insan soyunun ve tüm insanlığın varlığını *per se* tehdit eder nitelikte ve ağırlıkta olmayan işkence fiilinin korunan değerinin belirtilmesi, analizimiz için yaptığımız örneklemede başka bir referans noktamız olacaktır. Bu noktada varmak istediğimiz husus, benzetme yaparak korunan hukuki değerlerin TOSS'ların kullanımı ve sonuçları için de uygulanabilirliğini sorgulamaktır. Zira, işkence suçu gibi, bir adet TOSS'un bir operasyon dahilinde, yer ve zaman sınırının da bulunmadan kullanılacağı ihtimalde dahi -nükleer başlık vb kitle imha silahları taşımaları durumu hariç olmak üzere- angajmanı ile elimine ettiği insanlar dolayısıyla insan ırkının fiili sonunun da gelmeyeceği kanaatindeyiz.

[480] Luban, "The Enemy of All Humanity,"120
[481] Ibid, 125
[482] *United States, Court of Appeals for the Second Circuit, Filártiga v. Peña-Irala, - 630 F.2d 876 (2d Cir. 1980),*
https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/630/876/238132/ Erişim tarihi: 5/2025
[483] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Prosecutor v. Anto Furundžija (Trial Judgment), Case No. IT-95-17/1-T, December 10, 1998.* par. 147
https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/20418 Erişim tarihi: 6/2025
[484] *Furundžija*, IT-95-17/1-T, Trial Judgment, par. 151

Uluslararası hukuk kapsamında işkenceye dair en temel ve en bilinen örnek 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)[485] düzenlemesidir. 5. Madde, kimsenin işkenceye tabi tutulamayacağı düzenlenmektedir.

1966 tarihli ve BM Genel Kurulu'nda kabul edilen "Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"nin dibace kısmında *"[b]u hakların, insanın doğuştan sahip olduğu onurundan kaynakladığını kabul ederek"* 7. maddesi'nde işkence yasağını düzenlemiştir.[486] Yine aynı doğrultuda, BM Genel Kurul Kararı ile 1984 yılında münferiden bir sözleşme olarak kabul edilen ve 26/6/1987 tarihinde yürürlüğe giren "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Aşağılayıcı Muameleye veya Cezaya Karşı Sözleşme (İşkence Sözleşmesi)"[487] önem arz etmektedir. İşkence Sözleşmesi'nin dibacesinde de, tarafımızca yapılan çeviride, *"[b]u hakların, insanın doğuştan sahip olduğu onurundan kaynaklandığını kabul ederek"* ifadesi yer almaktadır. TC Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı çevirisinde[488] bu ifade *"[b]u hakların insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onurundan türediğini kabul ederek"* şeklinde tercüme edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak bilinen ve 3/9/1953'de yürürlüğe giren, 4/11/1950 tarihli "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme"nin 3. maddesi de, İHEB ile aynı doğrultuda, kimsenin işkenceye tabi tutulamayacağını düzenlemektedir.[489] 5237 sayılı TCK'nın işkence suçu'nu düzenleyen 94. maddesi'nin gerekçesinde kanun koyucu "*[i]şkence teşkil eden fiiller, (...) buna maruz kalan kişilerin onuruna saldırı niteliği taşımakta"*[490] olduğunu belirtmektedir.

---

[485] United Nations General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, A/RES/217(III) A, adopted December 10, 1948.
https://docs.un.org/en/A/RES/217(III) Erişim tarihi: 5/2025

[486] *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, adopted December 16, 1966, opened for signature March 23, 1976; in force March 23, 1976, UN General Assembly resolution 2200A (XXI), https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights Erişim tarihi: 5/2025

[487] *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CAT), adopted December 10, 1984; entered into force June 26, 1987, UN General Assembly resolution 39/46.https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading, Erişim tarihi: 5/2025

[488] *İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*, T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi çevirisi,
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf. Erişim tarihi: 5/2025

[489] *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (European Convention on Human Rights, ECHR), opened November 4, 1950; entered into force September 3, 1953. Council of Europe Treaty Series No. 5, Council of Europe
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG Erişim tarihi: 5/2025

[490] 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, m.94, İşkence Suçu, Gerekçe

Bu suç muhtevasında korunan hukuki değer en temelde insan onurudur. İnsan onuru ve haysiyeti yalnızca işkence suçu özelinde değil, aynı zamanda insanın var oluşunun en temelinde sahip olduğu en temel değerlerdendir. *Kuçuradi,* bu minvalde *"bütün insanları eşit kılan insanın onuru"*[491] ifadesini kullanır. Devamla, insan haklarına dair *Kuçuradi*, bu hakların *"her insanla ilgili bazı gerekleri dile getir[diğini], [b]u gerekler[in ise], insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çık[tığını]*[492] belirtir. İki farklı devletin çatışan muharipleri arasındaki farkın ne olduğu sorusu sorulduğunda, milliyetleri, adına savaştıkları devletlerin isimleri, muhariplerin üzerlerindeki üniformalar, kullandıkları silah, mühimmat ve teçhizat, bu kişilerin isimleri ve bunun gibi daha birçok parametre sıralanabilmektedir. Bu noktada insan hakkı temelinde *Kuçuradi*'nin tespitleri önemlidir. *Kuçuradi*, temel kişi haklarını *"bütün insanların "eşit" olduğu, her kişinin -kim olursa olsun- sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar"*[493] olarak niteler.

> Bundan dolayı, bir kişide insan hakkının korunması söz konusu olunca, bu kişinin kim olduğu önemli değildir; başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil. İnsan olması, insan haklarının onun için de korunması hakkını sağlıyor ona.[494]

Daha da ileriye götürülmesi gerekirse, bu durumun yalnızca 'işkence' fiili özelinde değil, genel bağlamda silahlı çatışma hukuku ve insan hakları hukuku çerçevesinde de kabul edildiği yönünde 1998 tarihli EYUCM *Furundžija Kararı* tespiti vardır. Bu tespitin uluslararası mahkeme bünyesinde yapılması ise çok önemlidir. İşbu Karar'a göre:

> [u]luslararası insancıl hukukun ve insan hakları hukukunun tüm külliyatının (*corpus*) özü, cinsiyeti ne olursa olsun her kişinin insan onurunun korunmasında yatar. İnsan onuruna saygı genel ilkesi, uluslararası insancıl hukukun ve insan hakları hukukunun temel dayanağı ve hatta varlık nedenidir (*raison d'être*); aslında modern zamanlarda uluslararası hukukun tüm külliyatına (*body*) nüfuz edecek kadar büyük bir öneme sahip olmuştur.[495]

---

https://www-lexpera-com-tr.offcampus.ihu.edu.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/1 Erişim tarihi: 5/2025

[491] İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, in *İnsan Hakları ve Hukuk-Devlet-Siyaset Felsefesi Yazıları*, Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi: 8 (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018), 1.

[492] Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, 1-2

[493] Ibid, 44

[494] Ibid, 1-2

[495] *Furundžija*, IT-95-17/1-T, Trial Judgment, par. 183

Karar'dan anlaşılacağı üzere, silahlı çatışma hukuku ve insan hakları hukuku kural kanunlarının varlık gerekçelerinin 'insan onuru' olduğu tespiti yapılmaktadır.

1933 tarihli "Devletlerin Hak ve Görevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi"[496] birinci maddesi uluslararası hukuk kişiliği olarak devletin sahip olması gereken niteliklerini belirler. Buna göre bu nitelikler a) kalıcı bir insan topluluğu; b) [sınırları] belirli bir toprak parçası; c) hükümet, ve; d) diğer devletlerle ilişki kurabilme yeteneği'dir. Sınırları belirli olsun veya olmasın, bir toprak parçası üzerinde insan olmadığı mühletçe yalnızca bir toprak parçası olarak kalacaktır. Hükümet(ler) insanlar tarafından kurulan kurum ve kuruluşlardır. Devletlerin/hükümetlerin diğer devletlerle ilişki kurabilme yetenekleri ise pek tabi ki insanlar dolayısıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenledir ki bu kriterlerin başında kalıcı bir 'insan' topluluğu gelmektedir. *Kuçuradi* de hatırlatmaktadır ki *"[d]evlet her şeyden önce bir insan kurumudur".*[497] Bir insan kurumu olan devletlerin bir araya gelerek kurmuş oldukları ve halen mevcut olan II. Dünya Savaşı sonrası sistemde ana örgüt olan Birleşmiş Milletler'in amaçlarının çerçevesini çizen BM Şartı'nın 1. Maddesi de belirtilmelidir. BM Şartı m.1/3'e göre BM'nin, *inter alia,* amaçlarından birisi, herhangi bir ayrım gözetmeksizin *"(...) herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçledirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlama"* olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan dolayısıyla kurulan devletler, ve dolayısıyla kurulmuş olan sistemin temelinde insan hakları ve temel özgürlüklerine saygının güçlendirilmesi için uluslararası işbirliği bulunmaktadır.

Her şeyin temelinde bulunan insan, ve insanın temelinde bulunan 'insan onuru' gözetilerek gelişen, insanlığın sonunu getirme potansiyeli bulunmayan işkence, kölelik ve köle ticareti ile deniz haydutluğu 'suçlarını' *hostis humani generis,* yani insanlık düşmanı olarak tanımlamaktadır. *Hostis humani generis* olarak tanımlanan failler üzerinde de evrensel yargı yetkisi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, TOSS'lar vasıtası ile işlenecek suçlar dolayısıyla evrensel yargı yetkisinin kabul edilmesinin gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı kanaatindeyiz. Ancak

[496] *Convention on the Rights and Duties of States* (Montevideo Convention), December 26, 1933; entered into force December 26, 1934, 165 League of Nations TS 19.
https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf Erişim tarihi: 5/2025
[497] Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları,* 42

diğer yandan, işkence, kölelik ve köle ticareti ile deniz haydutluğu gibi, bir suç olarak tanımlanıyor olmasa da, insanların yaşamlarına dair kararları sıfırlar ve birler ile alan ve insan onurunu hiçe sayan tam otonom silah sistemlerinin *hostis humani generis* ilan edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu doğrultuda, genel bağlamda yapay zekaya ve özel olarak tam otonom silah sistemlerinin geliştirilmelerine karşı **insan onurunun korunması için biyolojik olarak insan türünün üstünlüğünü temel alan bir insan ırkçılığının geliştirilmesi** gerektiği kanaatindeyiz. Yapay zeka genelinde ve tam otonom silah sistemleri özelinde olmak üzere, temel insan hakları ve özgürlüklerine saygının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için devletlerin işbirlikleri yükümlülüklerini hatırlamalarının gerektiği kanaatindeyiz.

TOSS'ların üretilmelerinin, devletlere sağlayacakları stratejik avantajlarına ek olarak caydırıcılık avantajını da sunacağı kanaatindeyiz. 1996 tarihli *Nükleer Silahlar Danışma Görüşü*'nde devletlerin varlıklarını sürdürme *(survival)* haklarından bahisle UAD, nükleer silahlara sahip olunmasıyla *"uluslararası toplumun önemli bir kesiminin uzun yıllardır benimsediği ve "caydırıcılık politikası" olarak adlandırılan uygulamayı da göz ardı edeme[diğini]"*[498] belirtmektedir.

Bu doğrultuda, gerek stratejik avantaj, gerek caydırıcılık avantajı vb. avantajlar sağlamaları dolayısıyla tam otonom silah sistemlerinin üretiminin durdurulması bu çalışmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2025 tarihi itibarıyla muhtemel görünmemektedir. Başka bir ifadeyle, tam otonomi kapasitesine sahip silahlar halihazırda üretilmekte ve yakın gelecekte de üretilmeye devam edeceği anlaşılmaktadır. Devletlerin egemen eşitliği prensibinin (BM Şartı m. 2/1) gereği ve uzantısı olan devletlerin içişlerine karışma yasağı (BM Şartı m.2/7), asli egemen aktörlerin yönetici erklerinin alacakları kararlarda bu erklere, *ceteris paribus*, müdahale edilememesi anlamına gelmektedir. Herhangi bir devlete, bir başka devlet tarafından tam otonom silah sistemlerini üretmemeleri yönünde telkin verilmesi *de jure* olarak kabul görmeyecektir. Devlet bünyesinde bulunmayan özel yüklenici şirketler pek tabi ki bunun dışındadır. Politik, ekonomik veya hukuk harici başka herhangi gerekçelerle devletlerden devletlere bu yönde telkinlerin verilmesi ise çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

[498] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, par. 96

Devletlerin doğrudan doğruya devletlerle temas kurup TOSS üretmeme, kullanmama vb. telkin ve dikte edici eylem ve fiillerden ziyade, ilk adım olarak *soft-law* niteliğinde ve bağlayıcılığı bulunmasa da çok sayıda devletin katılımıyla bir metin oluşturulması daha olası görünmektedir. Bu doğrultuda, yaygın kabul görebilecek bir anlayış veya anlaşıylar bütünü geliştirilmesi ve üzerinde uzlaşılması ile TOSS ve/veya OSS'ların kullanımı belirli koşullar altında, kıstaslar dahilinde ve kısıtlamalar çerçevesinde kullanılmaya devam etmesi daha muhtemel görünmektedir. Bu minvalde de, 2.3.2'nci başlıkta[499] belirtilmiş olan BM Silahsızlanma İşleri Ofisi mekanizması ve 1980 tarihli Belirli Konvansiyonel Silahlara Dair Sözleşme öne çıkmaktadır. 128 Yüksek Akit Tarafı ve 4 imzacısı[500] bulunan bu Sözleşme, uluslararası alanda meşruiyeti ve kabul edilmişliği yüksek bir sözleşmedir. BM Silahsızlanma İşleri Ofisi bünyesinde ve bu sözleşmeye Taraf olan devletlerin halihazırda yapımına devam ediyor olduğu Gelişen Metin bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Her ihtimalde 'tam otonomi' yeteneğine sahip silah sistemlerinin geliştirileceği kanaatindeyiz.

[499] İşbu çalışma içerisinde sayfa 12.
[500] *Convention on Certain Conventional Weapons (CCW): High Contracting Parties and Signatories*, United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA),https://disarmament.unoda.org/the-convention-on-certain-conventional-weapons/high-contracting-parties-and-signatories-ccw/ Erişim tarihi: 5/2025

REFERANSLAR

Airbus and Quantum Systems. “Airbus and Quantum Systems make progress in autonomous swarm technology.” *Quantum Systems Group Blog*. September 17, 2024. https://quantum-systems.com/blog/2024/09/17/quantum-systems-makes-progress-in-swarm-technology/

Alpkaya, Gökçen. *Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi*. 1. bası. Ankara, 2002.

Algorithms of War: Use of Artificial Intelligence in Decision-Making in Armed Conflict. ICRC Law & Policy Blog. October 24, 2023. https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/10/24/algorithms-of-war-use-of-artificial-intelligence-decision-making-armed-conflict/

Ambos, Kai. *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*. 4th ed. Oxford: Hart Publishing, 2022.

Arms Control Association. *Chemical Weapons Convention: Signatories and States-Parties*. Fact sheet. https://www.armscontrol.org/factsheets/chemical-weapons-convention-signatories-and-states-parties.

Asmar, Ahmed. “Gaza Death Toll Exceeds 53,900 as Israel Kills 79 More Palestinians.” *Anadolu Agency*. May 24, 2025; updated May 25, 2025. https://www.aa.com.tr/en/middle-east/gaza-death-toll-exceeds-53-900-as-israel-kills-79-more-palestinians/3578273

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism). Turkish translation by T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi. Published April 13, 2011.

BAE Systems Taranis, *Military Factory* https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.php?aircraft_id=986

BBC Türkçe. “Kargu-2: BM Raporuna Giren İlk Otonom SİHA Hakkında Neler Biliniyor?” *BBC News Türkçe*. 25 Haziran 2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57586692.

Birleşmiş Milletler. *Birleşmiş Milletler Şartı*. Çev. T.C. Adalet Bakanlığı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.

Birleşmiş Milletler, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, 9 Aralık 1948, Genel Kurul Kararı 260 A (III), yürürlüğe giriş tarihi: 12 Ocak

1951, T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı çevirisi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf

Bode, Ingvild and Hendrik Huelss, *Autonomous Weapon Systems and International Norms*. McGill- Queen's University Press, 2022.

Brooks, Thom. *Punishment: A Critical Introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2021.

Boulanin, Vincent, and Maaike Verbruggen. *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, November 2017. https://www.sipri.org/publications/2017/policy-reports/mapping-development-autonomy-weapon-systems.

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899/preamble?activeTab=default

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. October 18, 1907; entered into force January 26, 1910. Hague Conventions Series. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907?activeTab=default

Convention (IX) Relative to Certain Restrictions with Regard to the Exercise of the Right of Capture in Naval War. October 18, 1907. Article 1. ICRC International Humanitarian Law Database (*Convention IX – Bombardment by Naval Forces*). https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ix-1907/article-1?activeTab=default

Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/state-parties?activeTab=default.

Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949/state-parties?activeTab=default

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949/state-parties?activeTab=default.

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. International Committee of the Red Cross.

https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/state-parties?activeTab=.

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT). Adopted December 10, 1984; entered into force June 26, 1987. UNGA Res. 39/46. OHCHR. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR). Opened November 4, 1950; entered into force September 3, 1953. Council of Europe Treaty Series No. 5. Council of Europe. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

Convention on Certain Conventional Weapons (CCW): High Contracting Parties and Signatories. United Nations Office for Disarmament Affairs. Updated March 18, 2025. https://disarmament.unoda.org/the-convention-on-certain-conventional-weapons/high-contracting-parties-and-signatories-ccw/

Convention on Cluster Munitions. *Convention on Cluster Munitions*. Opened for signature 3 December 2008 https://www.clusterconvention.org/states-parties/

Convention on Prohibitions or Restrictions on The Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, Geneva, 10 October 1980.

Convention on the Rights and Duties of States (Montevideo Convention). December 26, 1933; entered into force December 26, 1934.165 League of Nations TS 19. https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf.

Cranny-Evans, Sam. "Russia Receives Improved KUB-BLA Loitering Munition." *EDR Magazine*, January 2, 2024. https://www.edrmagazine.eu/russia-receives-improved-kub-bla-loitering-munition.

Crowe, Jonathan, and Kylie Weston-Scheuber. *Principles of International Humanitarian Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013.

Crowley, Brett (The Psychological Safety Team). "John Boyd and The OODA Loop." *Psych Safety*, January 18, 2024. https://psychsafety.com/john-boyd-and-the-ooda-loop/.

Dartmouth. "Artificial Intelligence (AI) Coined at Dartmouth," n.d. https://home.dartmouth.edu/about/artificial-intelligence-ai-coined-dartmouth.

Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. St. Petersburg, 11 December 1868. International Committee of the Red Cross.

Declaration Respecting Maritime Law (Paris Declaration). April 16, 1856. ICRC IHL Database. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/paris-decl-1856/declaration.

Defence Industry Agency (Savunma Sanayii Başkanlığı), "Home," *Defence Industry Agency (SSB)*, https://www.ssb.gov.tr/Default.aspx?LangID=1.

Department of Defense. *2020 DoD Artificial Intelligence Training and Education Strategy and Infographic*. September 2020. Submitted under Section 256, National Defense Authorization Act FY 2020. Joint AI Center and Office of the DoD Chief Information Officer. https://nwcfoundation.org/wp-content/uploads/2021/02/2020_DoD_AI_Training_and_Education_Strategy_and_Infographic_10_27_20.pdf.

Department of Defense. *DoD Directive 3000.09: Autonomy in Weapon Systems*. November 21, 2012; amended May 8, 2017. Washington, DC: Department of Defense. https://ogc.osd.mil/Portals/99/autonomy_in_weapon_systems_dodd_3000_09.pdf.

Department of Defense. *DoD Directive 3000.09: Autonomy in Weapon Systems*. Washington, DC: Department of Defense, January 25, 2023. https://media.defense.gov/2023/Jan/25/2003149928/-1/-1/0/DOD-DIRECTIVE-3000.09-AUTONOMY-IN-WEAPON-SYSTEMS.PDF.

de Vries, Barry. *Individual Criminal Responsibility for Autonomous Weapons Systems in International Criminal Law*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2023.

Dönmez, Gürsel. *Kozmik Mesele, Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş*. Ötüken Neşriyat, Mart 2024.

Dunant, Henry. *A Memory of Solferino*, 1986.

Dülger, M. V., M. Bakdur, and O. Özkan. "Ceza Hukukunda Objektif İsnadiyet." *Ceza Hukuku Dergisi* 15, no. 44 (December 2020): 747–787.

Encyclopædia Britannica. "Yugoslavia: The Third Yugoslavia." Last modified June 2024. https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003/The-third-Yugoslavia.

Esmer, M., ve M. E. Büyükçalık. "Tarihsel ve Normatif Boyutlarıyla Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu." *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 21 (Ocak 2020): 11–43.

European Commission. *Regulatory Framework on Artificial Intelligence (AI Act)*. Part of the "Shaping Europe's Digital Future" digital strategy. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai.

Finnin, Sarah. "Mental Elements under Article 30 of the Rome Statute of the International Criminal Court: A Comparative Analysis." *International and Comparative Law Quarterly* 61 (2012): 329–58.

Hague Declaration (IV,2) concerning Asphyxiating Gases. July 29, 1899. ICRC International Humanitarian Law Database. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-2-1899?activeTab=default

Hague Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets. Adopted July 29, 1899. ICRC International Humanitarian Law Database.

Hague Declaration XIV concerning the Prohibition of the Discharge of Projectiles and Explosives from Balloons. July 29, 1907. ICRC International Humanitarian Law Database.

Henderson, Ian. "Self-Defence, Collateral Damage, and Precautions in Attack." *Opinio Juris*. July 9, 2014. https://opiniojuris.org/2014/07/09/guest-post-self-defence-collateral-damage-precautions-attack/.

Human Rights Watch and Harvard Law School International Human Rights Clinic. *Losing Humanity: The Case against Killer Robots*. New York: Human Rights Watch, November 2012. PDF. https://www.hrw.org/reports/arms1112ForUpload.pdf.

Henriksen, Anders. *International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Human Rights Watch. *Ukraine Loitering Munitions Briefing*. June 2023. PDF. https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/06/UkraineLM_Briefing_June2023.pdf.

IAI Harpy. *Autonomous Weapons Watch*. https://autonomousweaponswatch.org/weapon/israel-aerospace-industries-harpy-uav#:~:text=IAI's%20Harpy%20is%20an%20Unmanned,targets%20in%20kamikaze%2Dstyle%20attacks.

International Committee of the Red Cross. *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts: Building a Culture of Compliance for IHL to Protect Humanity in Today's and Future Conflicts*. ICRC. https://shop.icrc.org/international-humanitarian-law-and-the-challenges-of-contemporary-armed-conflicts-building-a-culture-of-compliance-for-ihl-to-protect-humanity-in-today-s-and-future-conflicts-pdf-en.html.

International Committee of the Red Cross. “Frequently Asked Questions: Anti-Personnel Mine Ban Convention or ‘Ottawa Treaty’.” *ICRC*. https://www.icrc.org/en/article/frequently-asked-questions-anti-personnel-mine-ban-convention-or-ottawa-treaty.

International Committee of the Red Cross. *Position on Autonomous Weapon Systems: Background Paper*. Geneva: ICRC, May 2021. PDF. https://www.icrc.org/sites/default/files/document_new/file_list/icrc_position_on_aws_and_background_paper.pdf.

International Committee of the Red Cross. “Protocol I to the Convention on Certain Conventional Weapons (Non-Detectable Fragments): States Parties.” *ICRC*. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-i-1980/state-parties?activeTab=default

International Committee of the Red Cross. “Protocol II to the Convention on Certain Conventional Weapons, as Amended on 3 May 1996: States Parties.” *ICRC*. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-amended-protocol-ii-1996/state-parties?activeTab=default.

International Committee of the Red Cross. “Protocol III to the Convention on Certain Conventional Weapons (Incendiary Weapons): States Parties.” *ICRC*. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iii-1980/state-parties?activeTab=default

International Committee of the Red Cross (ICRC). “Military Necessity.” *ICRC Casebook*. https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/military-necessity

International Committee of the Red Cross. “Protocol on Explosive Remnants of War (Protocol V to the 1980 Convention on Certain Conventional Weapons): States Parties.” *ICRC*. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-v/state-parties?activeTab=default

International Committee of the Red Cross. *Treaties, States Parties and Commentaries*. ICRC. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/treaties-and-states-parties

International Court of Justice (ICJ). *Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. Advisory Opinion. July 9, 2004. General List No. 131. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icj/2004/en/35595

International Court of Justice (ICJ). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. Judgment of February 26, 2007. General List No. 91. I.C.J. Reports 2007: 43. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf

International Court of Justice (ICJ). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab*

Emirates), Order on the Request for the Indication of Provisional Measures. May 5, 2025. General List No. 197. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250505-ord-01-00-en.pdf.

International Court of Justice (ICJ). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab Emirates): Request for the indication of provisional measures, Press Release 2025/11*. March 6, 2025. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250306-app-01-00-en.pdf

International Court of Justice (ICJ). *Case Concerning Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Second Phase: Belgium v. Spain)*. Judgment of 5 February 1970. General List No. 50. I.C.J. Reports 1970: 3. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf

International Court of Justice (ICJ). *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion. I.C.J. Reports 1996, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf

International Court of Justice (ICJ). *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America): Merits*. I.C.J. Judgment of June 27, 1986. General List No. 70. I.C.J. Reports 1986: 14.

International Court of Justice (ICJ). *Request for the Indication of Provisional Measures in the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Sudan (Sudan v. United Arab Emirates)*. Order of March 6, 2025. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/197/197-20250306-wri-01-00-en.pdf.

International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). Adopted December 16, 1966; entered into force March 23, 1976. UNGA Res. 2200A (XXI). OHCHR. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights.

International Criminal Court (ICC). *Elements of Crimes*. Adopted by the Assembly of States Parties September 9, 2002; updated. ICC-ASP/1/3. English version, ca. 2011. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf.

International Criminal Court (ICC). *Situation in the Republic of Comoros, Greece and Cambodia flagged vessels*, ICC-01/13-6-AnxA, Article 53(1) Report, November 6, 2014, https://www.legal-tools.org/doc/6b833a/pdf/

International Criminal Court (ICC). *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, *Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Bosco Ntaganda*, Case No. ICC-01/04-02/06, Pre-Trial Chamber II, June 9 2014,

https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_04750.PDF

International Criminal Court (ICC). *The Prosecutor v. Germain Katanga, Judgment pursuant to article 74 of the Statute*, Case No. ICC-01/04-01/07 Trial Chamber II, 7 March 2014, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_04025.PDF

International Criminal Court (ICC). *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo,* (Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges), Case No. ICC-01/05-01/08-424, Pre-Trial Chamber II, July 15, 2009. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_04528.PDF

International Criminal Court, *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Case No. ICC-01/09-02/11, (Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya), Pre-Trial Chamber I, November 26, 2009. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF

International Criminal Court (ICC). *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision on the confirmation of charges*, Case No. ICC-01/04-01/06, Pre-Trial Chamber I, January 29, 2007. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_02360.PDF

International Criminal Court (ICC). *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Case No. ICC-01/04-01/06 A 5, The Appeals Chamber, Judgment, December 1, 2014. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_09844.PDF

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Duško Tadić (Dule),* Case No. IT-94-1-T, Opinion and Judgment. May 7, 1997. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1997/en/40193.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović and Amir Kubura*. Case No. IT-01-47-T, March 15, 2006. https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/en/had-judg060315e.pdf.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Anto Furundžija*. Case No. IT-95-17/1-T, Trial Judgment, December 10, 1998. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/20418.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Milomir Stakić*. Case No. IT-97-24-T, Trial Judgment, 31 July 2003. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2003/en/40192

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Milomir Stakić*, Case No. IT-97-24-A. Appeal Judgment, 22 March 2006. https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/en/sta-aj060322e.pdf

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Goran Jelisić*, Case No. IT-95-10-T. Trial Judgment, 14 December 1999. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1999/en/33140

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Goran Jelišić (Appeal Judgment)*. Case No. IT-95-10-A, July 5, 2001. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/en/17659

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Pavle Strugar*. Case No. IT-01-42-T, January 31, 2005. https://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf.

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Radislav Krstić*, Case No. IT-98-33-T. Judgement, August 2, 2001. https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *The Prosecutor v. Radoslav Brdjanin*. Case No. IT-99-36-T, Trial Judgment, 1 September 2004. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/91856

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Tihomir Blaškić*, Trial Judgment, IT-95-14-T. 3 March 2000. https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić*, Case No. IT-02-60-T, Trial Chamber I Judgment, January 17, 2005. https://www.icty.org/x/cases/blagojevic_jokic/tjug/en/bla-050117e.pdf

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *What is the former Yugoslavia*. https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delalić and Esad Landzo*. Case No. IT-96-21-T, November 16, 1998. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/91857

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Aloys Simba v. The Prosecutor (Appeal Judgment)*. Case No. ICTR-01-76-A, November 27, 2007. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2007/en/61560

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Genocide Timeline*. https://unictr.irmct.org/en/genocide#timeline

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Prosecutor v. Athanase Seromba*, Case No. ICTR-2001-66-I, Trial Chamber I Judgment, December 13, 2006. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61974

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Prosecutor v. Athanase Seromba*, Case No. ICTR-2001-66-A. Appeals Judgment, 12 March 2008. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2008/en/61950

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, Case No. ICTR-95-1-T. Trial Judgment, 21 May 1999. https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01/MSC45055R0000620218.PDF

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (Appeal Judgment)*, Case No. ICTR-99-52-A, Judgment, November 28, 2007. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2007/en/91996.

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Mikaeli Muhimana*. Case No. ICTR-95-01B-T, Judgment and Sentence, April 28, 2005. https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01B/MSC28368R0000622132.PDF

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Ignace Bagilishema*. Case No. ICTR-95-01A-T, Trial Judgment, June 7, 2001. https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01A/MSC34186R0000622132.PDF

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Prosecutor v. Jean Kambanda*, Case No. ICTR-97-23-S, Judgment and Sentence, September 4, 1998 https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-97-23/MSC14050R0000529818.PDF

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Jean Mpambara*. Case No. ICTR-01-65-T, Judgment, September 11, 2006. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61558.

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, Judgment, September 2, 1998. https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20JUDGEMENT.pdf

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *The Prosecutor v. Sylvestre Gacumbitsi (Appeal Judgment)*. Case No. ICTR-2001-64-A, July 7, 2006. https://cld.irmct.org/assets/filings/ICTR-01-64-0246-1-GACUMBITSI-APPEALS-JUDGEMENT.pdf

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Prosecutor v. Tharcisse Muvunyi*, Case No. ICTR-2000-55A-T, Judgment and Sentence, September 12, 2006. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2006/en/61990

International Law Commission, Draft conclusions on identification of customary international law Adopted by the International Law Commission at its seventieth session, in 2018, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/73/10). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_13_2018.pdf

International Law Commission, Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norms of general international law (jus cogens), Adopted by the International Law Commission at its seventy-third session, in 2022, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/77/10) https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_14_2022.pdf

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), General Orders No. 100. Washington, D.C., 24 April 1863. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863/article-14

İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment). Adopted December 10, 1984; entered into force June 26, 1987. T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi translation. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf.

Kangal, Zeynel T. *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2021.

"KARGU İHA Zırh Delici Harp Başlığıyla Hedefi Tam Isabetle Vurdu," n.d. https://www.aa.com.tr/tr/savunma-sanayisi/kargu-iha-zirh-delici-harp-basligiyla-hedefi-tam-isabetle-vurdu/3346139

Krishnan, Armin. Killer Robots, Legality and Ethicality of Autonomous Weapons. Ashgate Publishing, 2009.

Kuçuradi, İoanna. *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. In *İnsan Hakları ve Hukuk-Devlet-Siyaset Felsefesi Yazıları*. Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi: 8. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018.

Kul, Muhammet Celal. “Savaş Suçlarından Soykırıma: İsrail’in Gazze’deki Fiillerinin Hukuki Değerlendirmesi.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 16, no. 63 (Temmuz 2025): 379-410. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5098482.

Külçür, Erdem İzzet. “Uluslararası Suçlar, Sınıraşan Suçlar ve Yabancılık Unsuru Kavramlarına Dar ve Geniş Anlamda Bir Bakış.” *Suç ve Ceza – Ceza Hukuku Dergisi* 2016, sayı 1-2: 7-46. https://www.tchd.org.tr/Uploads/suc_ve_ceza_files/2016_1_2/Suc_ve_Ceza 2016-1_2.pdf.

Lemkin, Raphael. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, 1944.

Luban, David. “The Enemy of All Humanity.” *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 47, no. 2 (2018): 112–137. https://doi.org/10.5553/NJLP/221307132018047002002120.

“Martens Clause.” *How Does Law Protect in War?* Online Casebook. International Committee of the Red Cross (ICRC). https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/martens-clause

McFarland, Tim. *Autonomous Weapon Systems and the Law of Armed Conflict: Compatibility with International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

Minor, Elizabeth, Richard Moyes and Uldduz Sohrabi. “Target Profiles and Labels.” *Article 36 Podcast*, season 1, episode 2, July 6, 2021, 32:41. https://article36.org/updates/publication/article-36-podcast-episode-2-target-profiles-and-labels/.

NATO Allied Air Command. “AIRCOM Industry Day.” *AIRCOM – Allied Air Command*. February 11–12, 2025. https://ac.nato.int/missions/aircom-industry-day/a2.

Önder, Orhan. *Birleşmiş Milletler Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Bilge Yayınevi, 2006.

Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 20. Bası. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025.

Palantir Technologies. *Artificial Intelligence Platform (AIP)* https://www.palantir.com/platforms/aip/

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. 20. bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.

Preparatory Commission for the International Criminal Court (PCNICC). *Request from the Governments of Belgium, Finland, Hungary, Mexico, the Republic of Korea, and South Africa*, PCNICC/1999/WGEC/INF/2/Add.4, December

1999. https://digitallibrary.un.org/record/404991/files/PCNICC_1999_WGEC_INF_2_Add.4-EN.pdf

Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War (Brussels, 27 August 1874). International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874?activeTab=

Protocol I (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949). Geneva: International Committee of the Red Cross, 8 June 1977.

Protocol I (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949). Geneva, 8 June 1977. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/state-parties?activeTab=default

Protocol II (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts). Geneva, 8 June 1977. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977/state-parties?activeTab=default

Protocol III (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem). Geneva, 8 December 2005. International Committee of the Red Cross. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005/state-parties?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries

Protocol III (Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem). Geneva, 8 December 2005. Uluslararası Kızılhaç Komitesi. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005/state-parties/tr?activeTab=

Rafael Advanced Defense Systems. “IRON DOME® Family.” *Rafael Advanced Defense Systems*. https://www.rafael.co.il/system/iron-dome/.

Ray, Michael. “Iron Dome.” *Encyclopaedia Britannica*. Last updated April 27, 2025. https://www.britannica.com/topic/Iron-Dome.

Royal Government of Cambodia. *Law on the Establishment of the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea*, as amended October 27, 2004. https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf

Sassòli, Marco. *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*. 2nd ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2024.

Schabas, William A. *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Segal, Raz, and Penny Green. “Intent in the Genocide Case Against Israel Is Not Hard to Prove.” *Al Jazeera*, January 14, 2024. https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/14/intent-in-the-genocide-case-against-israel-is-not-hard-to-prove

Schmitt, Michael N. “Regulating Autonomous Weapons Might Be Smarter than Banning Them.” *Just Security*. August 24, 2015. https://www.justsecurity.org/25333/regulating-autonomous-weapons-smarter-banning/.

Schwarzenberger, Georg. *International Law As Applied by International Courts and Tribunals, Volume II: The Law of Armed Conflict*. London: Stevens & Sons Limited, 1968.

Seixas-Nunes, Alfonso. *The Legality and Accountability of Autonomous Weapon Systems: A Humanitarian Law Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

Sharkey, Noel. *Guidelines for the Human Control of Weapons Systems*. ICRAC Working Paper 3. April 2018. PDF. https://www.icrac.net/wp-content/uploads/2018/04/Sharkey_Guideline-for-the-human-control-of-weapons-systems_ICRAC-WP3_GGE-April-2018.pdf.

Sharkey, Noel. “Staying in the Loop: Human Supervisory Control of Weapon Systems.” In *Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy*, edited by Nehal Bhuta, Susanne Beck, Robin Geiß, Hin-Yan Liu, and Claus Kreß, 23-38. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Socialist Federative Republic of Yugoslavia. *Constitution of the SFRY*. Adopted February 21, 1974. https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf.

Solis, Gary D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

States Parties to the Convention on Certain Conventional Weapons. “Amendment to Article 1 of the CCW, adopted 21 December 2001.” *United Nations Treaty Collection*. Entered into force 18 May 2004. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?chapter=26&clang=_en&mtdsg_no=XXVI-2-a&src=TREATY.

Supreme Court of the United States. *Yamashita v. Styer*. 327 U.S. 1. 66 S. Ct. 340, 90 L. Ed. 499 (1946). https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/yamashita-v-styer-supreme-court-4-february-1946

T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Uluslararası Adalet Divanı (ICJ)*. Office of Legal Affairs. https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-adalet-divani.tr.mfa.

Taburoğlu, Özgür. *Yapay Zekâ 101: Turing Testinden Sinir Ağlarına, Siborglardan Transhümanizme, Metaverse'den Ekonomiye, Yapay Zekâ Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*. İstanbul: Say Yayınları, 2025.

Taddeo, Mariarosaria, and Alexander Blanchard. "A Comparative Analysis of the Definitions of Autonomous Weapons Systems." *Science and Engineering Ethics* 28, no. 5 (August 23, 2022): 37. https://doi.org/10.1007/s11948-022-00392-3

The Laws of War on Land (Oxford Manual). Oxford, 9 September 1880. International Committee of the Red Cross.

Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany (Treaty of Versailles), 28 June 1919

Treaties, States Parties, and Commentaries. International Humanitarian Law Databases. ICRC. https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/treaties-and-states-parties.

Trumbull, Charles P. IV. "Collateral Damage and Individual Rights in Armed Conflict." *Fordham International Law Journal* 48 (2025): 521–575 http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2894&context=ilj

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kas%C4%B1t

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kas%C4%B1tl%C4%B1

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=kasten

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=otonomi

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=silah

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=soyk%C4%B1r%C4%B1m

Türk Dil Kurumu | Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?ara=taksir

Türkiye Cumhuriyeti, "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun," Kanun No. 5630, Resmî Gazete, no. 7469, 25 Mart 1950, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC). *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Âdet) Hukuku – Cilt 1: Kurallar*. Çev. Galatasaray Üniversitesi. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları. ISBN 978-2-940396-11-5.

Umurbilir, Eren. "Deve çobanı Dagalo, nasıl soykırımla suçlanan bir lider oldu?." *Independent Türkçe*, February 2, 2025. https://www.indyturk.com/node/753214/d%C3%BCnya/deve-

%C3%A7oban%C4%B1-dagalo-nas%C4%B1l-soyk%C4%B1r%C4%B1mla-su%C3%A7lanan-bir-lider-oldu.

United Nations. *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis (London Agreement), and Charter of the International Military Tribunal*, August 8, 1945. 82 U.N.T.S. 279. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

United Nations. *Charter of the International Military Tribunal for the Far East (Tokyo Charter)*, January 19, 1946. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf

United Nations. *Rome Statute of the International Criminal Court*, July 17, 1998. U.N. Doc. A/CONF.183/9. Entered into force July 1, 2002. As amended (2024). https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf

United Nations General Assembly. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Resolution 260 (III), 9 December 1948. https://docs.un.org/en/A/RES/260(III).

United Nations General Assembly. *Definition of Aggression*. Resolution 3314 (XXIX), December 14, 1974. https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf.

United Nations General Assembly. *Renewing the United Nations: A Programme for Reform*. UN Doc A/51/950. 14 July 1997. https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n97/189/79/pdf/n9718979.pdf

United Nations General Assembly. *Resolution 49/75 K (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons)*. A/RES/49/75 K. Adopted 15 December 1994. https://docs.un.org/en/A/RES/49/75

United Nations General Assembly. *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*. A/RES/56/83. January 28, 2002. https://docs.un.org/en/A/RES/56/83

United Nations General Assembly. *The Crime of Genocide*, A/RES/96(I), December 11, 1946. https://digitallibrary.un.org/record/209873?v=pdf

United Nations General Assembly. *Universal Declaration of Human Rights*. A/RES/217(III) A. Adopted December 10, 1948. https://docs.un.org/en/A/RES/217(III)

United Nations International Law Commission. *Home page*. Office of Legal Affairs. https://legal.un.org/ilc/

United Nations Office for Disarmament Affairs. “About Us.” *United Nations Office for Disarmament Affairs*. https://disarmament.unoda.org/about/

United Nations Office for Disarmament Affairs. “Biological Weapons Convention.” *UNODA*. https://disarmament.unoda.org/biological-weapons/

United Nations Office for Disarmament Affairs. *CCW Brochure* (print version, October 2023). PDF. https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2023/10/CCW-brochure-print.pdf

United Nations Office for Disarmament Affairs. “Convention on Certain Conventional Weapons – CCW Protocol IV (Blinding Laser Weapons): Status of Treaty.” *UNODA*. https://disarmament.unoda.org/the-convention-on-certain-conventional-weapons

United Nations, “Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices, as Amended on 3 May 1996 (Protocol II, as Amended), https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?chapter=26&clang=_en&mtdsg_no=XXVI-2-b&src=TREATY

United Nations and the Royal Government of Cambodia. *Agreement concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea*. June 6, 2003 https://legal.un.org/avl/pdf/ha/abunac/abunac_e.pdf.

United Nations Office for Disarmament Affairs. *“Revised rolling text as of 8 November 2024.”* Document submitted by the Chair, Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems. UNODA Meetings Place. https://meetings.unoda.org/meeting/71623/documents

United Nations Office for Disarmament Affairs. “Timeline of Lethal Autonomous Weapons Systems in the Convention on Certain Conventional Weapons.” *UNODA*. https://disarmament.unoda.org/timeline-of-laws-in-the-ccw/

United Nations Office for Disarmament Affairs. “Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons.” *UNODA*. https://treaties.unoda.org/t/bwc

United Nations Security Council. *Resolution 827 (1993) Establishing the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. S/RES/827, May 25, 1993. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf.

United Nations Security Council. *Security Council Resolution 955 (1994) Establishing the International Criminal Tribunal for Rwanda*. S/RES/955 (1994), November 8, 1994. https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/1994/en/113233.

United Nations Security Council. *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)*, adopted by Resolution 827 (1993), as amended September 2009. UN Doc. S/RES/827. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

United Nations Security Council Panel of Experts on Libya. *Final Report of the Panel of Experts pursuant to resolution 1970 (2011)*. UN Doc. S/2021/229. 18 February 2021. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/{65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9}/S_2021_229.pdf

United Nations Secretary-General. Letter dated 21 June 1997 from the Prime Ministers of the Royal Government of Cambodia (Norodom Ranariddh and Hun Sen) to the Secretary-General. A/51/930, S/1997/488. June 21, 1997. In *Letters from the Prime Ministers of Cambodia*. United Nations Assistance to the Khmer Rouge Trials (UNAKRT) document repository. https://www.unakrt-online.org/sites/default/files/documents/June_21_1997_letters_from_PMs-2-1.pdf.

United Nations Security Council. *Security Council Resolution 955 (1994) Establishing the International Criminal Tribunal for Rwanda*. S/RES/955 (1994), November 8, 1994. https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/1994/en/113233.

United States, Court of Appeals for the Second Circuit, Filártiga v. Peña-Irala, - 630 F.2d 876 (2d Cir. 1980), https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/630/876/238132/

Ünver, Yener. *Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk*. PhD diss., İstanbul Üniversitesi, 1998.

Wakefield, Jonathan. "South Korean University Boycotted over 'Killer Robots.'" *BBC News*, April 5, 2018. Cited in NISEA et al., *Artificial Intelligence, Emerging Technology, and Lethal Autonomous Weapons,* PDF. https://www.bbc.com/news/technology-43653648

Yamaner, Melike Batur, A. Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, and Mehmet C. Uzun, eds. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 42. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.

Yılmaz, Muzaffer Ercan. *Savaş ve Uluslararası Sistem*. Dora Basım Yayın, 2. Basım, Ekim 2013.

Zafer, Hamide. *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m.1-75*. 8. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021.

6020 Kanun No'lu, 21/1/1953 tarihli karar, 24/1/1953 tarihli onama kararı ve 30.I.1953 tarihli, 8322 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Cenevre Konvansiyonları.
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun

4406 sayılı 10/I/1940 Yayım ve 3-I-1940 yayım tarihli, 3763 No'lu ve 3-I-1940 Kabul tarihli, "Türkiyede harb silâh ve mühimmatı yapan hususî sanayi müesseselerinin kontrolü hakkında kanun"

27/7/1940 Yayım tarihli ve 4572 No'lu "Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkında Nizamname"

10/7/2018 Resmi Gazete yayım tarih ve 30474 sayılı, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

15/7/2018 Resmi Gazete yayım tarih ve 30479 sayılı, 7 sayılı Savunma Sanayii Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

765 sayılı Türk Ceza Kanunu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. m.76, Soykırım Suçu, Gerekçe
https://www-lexpera-com-tr.offcampus.ihu.edu.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/1

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, m.94, İşkence Suçu, Gerekçe
https://www-lexpera-com-tr.offcampus.ihu.edu.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ceza-kanunu-madde-gerekceleri/1

15/8/1945 Kabul ve 4801 numaralı, 20/8/1945 tarihinde onanmış, 24/8/1945 tarihli 6092 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Sanfransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkında kanun,
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf

EKLER

EK A

ÖLÜMCÜL OTONOM SİLAH SİSTEMLERİNE *(LAWS)* DAİR HÜKÜMET UZMANLARI GRUBU

Gelişen Metin, Güncelleme Tarihi: 8 Kasım 2024

GGE'nin çalışmaları amacıyla ve her şey üzerinde mutabakat sağlanana kadar hiçbir şey üzerinde mutabakat sağlanmış sayılmaz anlayışıyla, Grup, bir enstrümanın doğasına halel getirmeksizin bir dizi unsuru ve Grubun yetkisine uygun diğer olası önlemler üzerindeki çalışmalarını ilerletmek amacıyla aşağıdaki formülasyonlar üzerinde geçici olarak mutabakat sağlamıştır.

1. Bir ölümcül otonom silah sistemi, sistemin bir hedefi tanımlamasını ve/veya seçmesini ve saldırmasını sağlayan, bu görevlerin icrasında bir insan kullanıcısının müdahalesi olmayan bir veya daha fazla silah ve teknolojik bileşenin entegre bir kombinasyonu olarak nitelendirilebilir.

2. Yukarıdaki tanım, gelecekte ne anlaşılacağına, bu nitelendirmenin olası tadiline ve aynı zamanda belirli sistem tiplerinin muhtemel hariç tutulmalarına herhangi bir şekilde halel getirmez.

1. Silahlı çatışmada tarafların savaş yöntem veya araçlarını seçme hakkı sınırsız değildir.

2. Uluslararası İnsancıl Hukuk *(IHL)*, uluslararası veya uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve geçmişte, günümüzde ve gelecekte tüm silahların, savaş vasıtalarının ve yöntemlerinin kullanımını belirler *(govern)* ve sonuç itibarıyla kullanılan askeri teknolojiden bağımsız olarak uygulanır *(applicable)*.

3. Bundan dolayı, IHL, LAWS geliştirilmesi ve kullanılmasında tamamen uygulanmaya devam eder.

4. Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi *(CCW)* ve Ek Protokolleri veya diğer uluslararası anlaşmalar kapsamında olmayan LAWS ile ilgili durumlarda, sivil halk ve muharipler, her zaman, yerleşik teamüllerden, insanlık ilkelerinden ve kamu vicdanının buyruklarından kaynaklanan uluslararası hukuk ilkelerinin koruması ve nüfuzu altındadır.

5. LAWS kullanımının uluslararası hukuka ve, özellikle -saldırıda ayrım gözetme, orantılılık ve önlem alma ilkeleri ve gereklilikleri de dahil- IHL'ye uyumluluğunu sağlamak için LAWS'ın kullanımı ve etkileri bakımından bağlama uygun insan denetimi ve muhakemesi esastır.

1. Ayrım gözetme, orantılılık ve saldırıda tedbir alma ilke ve gerekleri de dahil olmak üzere, IHL ile uyumlu olarak kullanılması elverişli olmayan LAWS'ın her durumda kullanılması yasaktır.

2. Aşırı yaralanmaya veya gereksiz acıya neden olabilecek nitelikte olan veya doğası gereği ayrım gözetmeyen LAWS'ların her durumda kullanılması yasaktır.

3. Sivil halkın, sivil bireylerin veya sivil nesnelerin LAWS ile saldırı hedefi haline getirilmesi her durumda yasaktır.

4. IHL'nin kullanım durumlarının gerektirdiği gibi, saldırıdaki etkilerinin önceden tahmin edilemediği ve kontrol edilemediği hallerde LAWS'un konuşlandırılması veya kullanılması her durumda yasaktır.

5. Bağlama uygun insan denetimi ve muhakemesi olmadan çalışan LAWS'ların kullanılması her durumda yasaktır.

6. Bu amaçla, çatışmaya taraflar:

   A. LAWS'lar ve etkilerinin, IHL ile uyumlu olarak kullanılabilmesi için yeterli derecede öngörülebilir, güvenilir, izlenebilir ve açıklanabilir olmasını temin etmeleri gerekmekte,

   B. LAWS'ların bağlama uygun insan kontrolü ve muhakemesi ile çalıştırılmalarını temin etmeleri gerekmekte. Bu, özellikle tespit etme ve/veya angaje olma aşamalarında bir insan tarafından ahlaki ve yasal değerlendirmenin temin edilmesini içerir.

   C. LAWS'ın hedef türlerini, [kullanım] süresini, coğrafi kapsamını ve operasyonunun ölçeğini aşağıdakiler dahil olmak üzere sınırlandırmaları gerekmektedir:

      i. LAWS'ın aktive edilmesi sonrasında bir insan kullanıcısı tarafından devre dışı bırakılabilmesinin temin edilmesi.
      ii. LAWS'ın kendini etkisiz hale getirme, kendini devre dışı bırakma veya kendini imha etme mekanizmalarını bünyesinde barındırmasının temin edilmesi.
      iii. LAWS'un üstlenebileceği angajmanların sayısını sınırlamak.
      iv. Sivillerin veya sivil nesnelerin yoğunlaşılmasından kaçınmak *(avoid)*.
      v. Hedef türlerini sınırlamak - LAWS kullanımının doğası gereği askeri hedef olan nesnelerle sınırlandırılmasının düşünülmesi gibi-.

7. LAWS'ın görev parametrelerinin, bağlama uygun insan kontrolü ve muhakemesi olmadan sistem tarafından değiştirilemeyeceğinden emin olunması.

Devletler, olası kullanım öncesinde ve LAWS'ın tüm yaşam döngüsü boyunca uygulanabilir olduğu üzere şunları yapmalıdır:

1. Uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleriyle uyumlu olarak, yeni bir silah, savaş vasıtası veya yönteminin etüdü, geliştirilmesi, iktisabı veya yeni kullanılmaya başlanmasının *(adoption)*; bazı veya tüm koşullarda kullanılmasının *(employment)* uluslararası hukuk tarafından yasaklanıp yasaklanmayacağını saptamak *(determine)*. Bu bağlamda, ulusal güvenlik hususları veya özel bilgiler üzerindeki ticari kısıtlamalar göz önünde bulundurularak, Devletler arasında ilgili örnek uygulamaların gönüllü olarak paylaşılması teşvik edilmektedir.

2. LAWS'un silah sistemlerinin tüm yaşam döngüsü boyunca bağlama uygun insan kontrolü ve muhakemesi ile çalıştırılmasının temin edilmesi.

3. LAWS'un beklenen kullanım koşullarındaki yetenekleri ve sınırlamaları ile farklı senaryolarda öngörülen etkilerinin doğru bir şekilde anlaşıldığının temin edilmesi.

4. Mevcut silah sistemlerinin kullanımını önemli ölçüde değiştiren geliştirme veya tadil aşamasındaki silah sistemlerinin, IHL ile uyumluluğu sağlamak için gözden geçirildiğinin temin edilmesi.

5. Bir insan kullanıcının silah sisteminin öngörülen kullanım koşullarında nasıl performans göstereceğine dair güvenilir bir beklentiye sahip olmasını sağlamak için gerçekçi simüle edilmiş operasyonel ortamlarda sıkı testler ve değerlendirmeler yürütülmesi.

6. Veri kümelerindeki zararlı ön yargıları mümkün olduğunca tespit etmek ve düzeltmek için periyodik değerlendirmeler yürütülmesi ve otomasyon ön yargısını azaltmak için tedbir almak.

7. LAWS'ın dayandığı yapay zeka yeteneklerindeki olası zararlı ön yargıları ele almak *(address)* için tedbir almak.

8. Devletlerin, LAWS'ın insan kullanıcıları için uygun rehberlik, eğitim ve talimatları temin etmesi.

1. Devletler, LAWS ile ilgili kararlarda insanların her zaman yürürlükteki uluslararası hukuka uygun olarak sorumlu ve hesap verebilir kalmasını temin etmelidir.

2. Devletler, hesap verebilirliğin makinelere devredilememesi hasebiyle, LAWS kullanımına ilişkin kararlara dair insan sorumluluğunun korunduğunu temin etmelidir. Bu, silah sisteminin tüm yaşam döngüsü boyunca dikkate alınmalıdır.

3. Devletler, insan komuta ve kontrol zincirinin izlenebilir ve sorumlu bir şekilde çalıştırılması de dahil olmak üzere, yürürlükteki ulusal ve uluslararası

hukuka uygun olarak LAWS'ın tüm yaşam döngüsü boyunca hesap verebilirliğini temin etmelidir.

4. Devletler, IHL kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak LAWS'ın potansiyel kullanımını içeren savaş vasıtalarının veya yöntemlerinin kullanımı için bireysel sorumluluğu temin etmelidir.

5. Devletler, IHL ihlallerini içerebilecek olayların raporlanması ve uygun şekilde belgelenmesi için etkili iç denetim, soruşturma ve tazmin *(redressal)* mekanizmaları temin etmelidir. Bu iç mekanizmalar ayrıca LAWS'ın geliştirilmesi, konuşlandırılması ve çalıştırılmasıyla ilişkili hadiseleri de ele almalıdır.

6. Devletler, uluslararası hukukun, kendi yargı yetkisi veya kontrolü altındaki topraklarda veya kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemek ve bastırmak için yasal ve diğer tedbirlerin yanı sıra, cezai veya idari yaptırımların uygulanması da dahil olmak üzere, tüm uygun adımları atmalıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:
Ahmet Menteş

Eğitim:

2011 – 2015	Hukuk Fakültesi, Beykent Üniversitesi, Türkiye
2021 – 2025	Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk Yüksek Lisans, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye